

EFTA NORDEK EEC

EFTA-NORDEK-EEC
Per Kleppe

STUDIER
OCH
DEBATT

Per Kleppe

EFTA — NORDEK — EEC

EFTA — NORDEK — EEC

EFTA — NORDEK — EEC

*Analys av de nordiska ländernas
integrationsproblem*

Av PER KLEPPE

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Studier och debatt

utges av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Sköldungagatan 2 · 114 27 Stockholm · Telefon 08/23 25 20
Postgiro 35 62 60

Nr 4 1969 · 17:e årg.

Tryckt hos Bohusläningens AB, Uddevalla 1970

SNS — STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGS LIV OCH SAMHÄLLE

är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv, fristående från politiska partier och intresseorganisationer. Genom vetenskaplig forskning, konferenser samt studier och debatt i lokala grupper vill SNS sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden, stimulera till positiva insatser i arbets- och samhällsliv och till individuella ställningstaganden i den allmänna debatten.

Innehåll

FÖRKORTNINGAR	7
FÖRORD	11
1 EKONOMISK INTEGRATION — FÖRUTSÄTTNINGAR OCH VERKNINGAR	13
Begreppet ekonomisk integration	13
Mål och medel	16
Ökad rörlighet	20
Integrationseffekter på företagsplanet	33
2 NÅGRA HUVUDDRAG I UTVECKLINGEN AV DEN EKONOMISKA INTEGRATIONEN	41
Formell integration efter andra världskriget	44
3 EFTA — INNEHÅLL OCH VERKNINGAR	49
EFTA:s bakgrund	49
EFTA:s utveckling	52
EFTA:s organisation	56
EFTA:s verkningar	66
EFTA:s framtidsutsikter	78
4 FRÅN SKANDINAVISM TILL NORDEK	82
Det nordiska samarbetet	82
Bakgrunden till NORDEK-planen	89
Mandatet för NORDEK-utredningen	91
Den preliminära rapporten	93
Reaktionen på den preliminära rapporten	95

Den slutgiltiga ämbetsmannarapporten	98
5 TRAKTATUTKASTET OM NORDEK	104
Allmänna mål	104
Samarbetsorganen	106
6 EEC OCH NORDEK	154
EEC:s allmänna karaktär	155
De nordiska ländernas anslutningsmöjligheter	158
Jämförelse mellan EEC och NORDEK-förslaget	161
Verkningar på de nordiska ländernas ekonomi vid anknytning till EEC	172
NORDEK inom ramen för EEC	174
7 VERKNINGARNA AV NORDEK	176
Syftet med NORDEK	178
Den framtida utvecklingen	180
Ekonomisk integration inom Norden	187
Kommer Sverige att dominera?	192
Handelspolitiska verkningar av NORDEK	197
8 NORDEK-FÖRHANDLINGARNAS SLUTFAS	201
Inför avgörandet	201
NORDEK — en vision	202
Verkningarna av ett sammanbrott	214
BILAGA: UTKAST TILL TRAKTAT OM UPPRÄTTANDE AV ORGANISATIONEN FÖR NORDISKT EKONOMISKT SAMARBETE	216
SAKORDSREGISTER	263

Förkortningar

BIRPI (*Bureaux Internationaux de la Propriété Intellectuelle*).
Organisation som arbetar för bl.a. internationellt lika patentregler.

BNP (*Bruttonationalprodukt*).

Ett sätt att beräkna värdet av produktionen i nationalräkenskaperna genom att summera förädlingsvärdena. Om nationalprodukten mäts brutto innebär det att all produktion inräknas, även framställning av sådana varor som skall ersätta utslitna maskiner och byggnader.

DAC (*Development Assistance Committee*).

Institution stiftad 1959 inom ramen för OECD i avsikt att arbeta för samordning av investeringshjälpen till utvecklingsländer.

EEC (*European Economic Community*), Europeiska ekonomiska gemenskapen.

Tullunion som innebär avskaffandet av tullar inom Gemenskapen samt en samordning av tullarna gentemot andra länder. Grundad den 1 januari 1958. Medlemmar är Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland. Grekland och Turkiet är associerade medlemmar liksom ett antal afrikanska stater.

EFTA (*European Free Trade Association*), Europeiska frihandelsammanslutningen.

Frihandelsområde; deltagande länder har avskaffat tullarna inbördes men behåller var och en sina nationella tullar gentemot

FÖRKORTNINGAR

andra länder. Grundad 1959. Medlemmar är Danmark, Norge, Portugal, Schweiz, Storbritannien, Sverige och Österrike. Finland är associerad medlem.

EMA (*European Monetary Agreement*), Europeiska monetära avtalet.

Trädde i kraft år 1958, då det efterträdde Europeiska betalningsunionen. I stället för dennas automatiska kreditgivning skall länderna få lån efter prövning ur en europeisk fond, som övertog EPU:s nettotillgångar och erhållna bidrag från medlemmarna. I samband med att EMA trädde i kraft blev de viktigaste europeiska valutorna konvertibla i förhållande till dollarn.

EPA (*European Productivity Agency*).

Organ inom OEEC med uppgift att medverka till höjandet av industrins produktivitet. EPA upphörde 1962.

EPU (*European Payments Union*), Europeiska betalningsunionen.

Bildades 1950 för att underlätta betalningarna mellan medlemsländerna. EPU fungerade så, att varje lands över- eller underskott i betalningarna gentemot andra medlemsländer clearades och varje land fick en total fordrings- eller skuldposition gentemot unionen, vilken reglerades i guld eller genom kredit. EPU efterträddes 1958 av EMA.

GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*), Generalavtalet om handel och tullar.

Tillkom 1947 i FN:s regi och syftar till att avskaffa tullar och handelsregleringar. De största problemen för GATT under senare år har gällt de regionala integrationssträvandena, jordbruket samt u-ländernas handel.

IMF (*International Monetary Fund*), Internationella monetära fonden.

Grundades 1945 och har nu ett 70-tal medlemsländer. Syftet är bl.a. att främja internationellt finansiellt samarbete och underlätta världshandelns utvidgning.

ITO (*International Trade Organization*), Internationella handelsorganisationen.

En planerad handelsorganisation som inte kom till stånd. Förhandlingarna resulterade i stället i GATT.

KENNEDY-RONDEN Tullförhandlingar inom GATT, inledda 1964 på initiativ av president Kennedy.

LO (*Landsorganisationen*).

Centralorganisation för Sveriges fackligt organiserade arbetare, bildad 1898.

NATO (*North Atlantic Treaty Organization*), Atlantpakten.

Ett mellan Belgien, Canada, Danmark, Frankrike, Island, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Storbritannien och USA 1949 ingånget försvarsfördrag. Senare har Grekland, Turkiet och Västtyskland inträtt i, och Frankrike lämnat pakten. Atlantpakten, ursprungligen en traditionell försvarsallians, har utbyggt till en omfattande organisation för politiskt och militärt samarbete.

NORDEK Nordisk ekonomisk union, förslaget om ett fördjupat nordiskt ekonomiskt samarbete.

NORDFORSK (*Nordiska samarbetsorganisationen för teknisk-naturvetenskaplig forskning*).

Nordiskt organ, upprättat 1947.

OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*), Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling. Medlemmar är ett tjugotal europeiska stater samt USA, Canada och Japan. OECD har som främsta mål ekonomisk tillväxt och ökad världshandel.

OEEC (*Organization for European Economic Cooperation*), Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete.

OECD:s föregångare, som tillkom som en förutsättning för Marshallhjälpen för ekonomisk återuppbyggnad i Europa.

FÖRKORTNINGAR

TCO (*Tjänstemännens centralorganisation*).

Bildad 1937 av ett flertal förbund av statliga och kommunala tjänstemän.

Förord

Det är lätt att motivera varför SNS publicerar en bok om NORDEK-projektet. Frågan är viktig och aktuell. Det råder en stor brist på inträngande men ändå lättillgänglig information.

Som framgår av titeln har boken ett vidare syfte än att enbart ge kunskap om problemen i samband med NORDEK. Den behandlar de nordiska ländernas ställning i det europeiska ekonomiska samarbetet. Det hittillsvarande samarbetet inom EFTA:s ram värderas i såväl kvalitativa som kvantitativa termer. NORDEK-projektet ses genomgående i relation till de problem som kan aktualiseras vid kommande förhandlingar med EEC-staterna.

Vi inom SNS tycker att det är speciellt roligt att publicera en bok om den nordiska integrationen, som har skrivits av en person från ett grannland, nämligen norrmannen *Per Kleppe*. Det kan förtjäna nämnas att författaren skrivit sitt manuskript på svenska. Vi tänker inte beklaga om någon norvegism skulle ha slunkit igenom den redaktionella granskningen.

Med hänsyn till att integrationsfrågorna stundom präglas av intresse motsättningar har en presentation av författaren ett intresse utöver det rent biografiska.

Per Kleppe är nationalekonom från Oslo Universitet; elev till den legendariske Ragnar Frisch. 1957—62 var han statssekreterare i det norska finansdepartementet och 1963—67 chef för den ekonomiska avdelningen vid EFTA-sekretariatet i Genève. Sedan hösten 1967 är Kleppe ledare av det LO-finansierade Arbeiderbevegelsens utredningskontor. Politiskt engagerad i den norska socialdemokratin har han bl.a. spelat en nyckelroll i utarbetandet

FÖRORD

av programmen i valrörelsen 1969.

En stor mängd personer – ämbetsmän, forskare och politiker — har beredvilligt biträtt författaren med fakta och synpunkter. Till alla dessa riktas ett kollektivt tack från författaren och SNS. I detta tack inkluderas även författarens hustru, Margaretha Kleppe, vars uppmuntran och stöd i det praktiska arbetet inte kan övervärderas.

Liksom fallet alltid är med SNS skrifter svarar författaren själv för innehållet ifråga om såväl beskrivning och analys som förslag.
Stockholm i december 1969

Göran Albinsson
Verkst. dir. i SNS

1 Ekonomisk integration — förutsättningar och verkningar

Denna bok handlar om ekonomisk integration i form av organiserad internationell samverkan. I centrum för intresset står marknadsblocken EFTA, NORDEK och EEC. Det är emellertid mycket svårt att värdera de enskilda integrationsprojekten, för att inte tala om deras olika delar, utan kunskap om vad som egentligen menas med ekonomisk integration i dess olika former, vilka verkningar den kan antas få och framförallt *varför* en ökad internationell ekonomisk integration är önskvärd.

Begreppet ekonomisk integration

”Ekonomisk integration” har blivit ett modeuttryck. På många sätt har det mer blivit ett slagord än ett begrepp med klar mening. Själva ordet *integration* hänger samman med det latinska ordet *integer*, hel. Begreppet har alltså något att göra med att skapa en helhet av delar som har varit mer eller mindre avskilda.

Vid näringslivets koncentration till större enheter har två huvudlinjer följts. Den första innebär att företagen genom sammanslutningar vuxit inom ett och samma led av produktionsprocessen (horisontell integration). Exempel härpå är de svenska sockerfabrikernas sammanslutning till en stor enhet, Svenska Sockerfabriksaktiebolaget. Den andra linjen kännetecknas av att företag inom olika på varandra följande produktionsled förenats till en enhet (vertikal integration). Sådan integration har t.ex. ägt rum när de norrländska sågverksföretagen direkt eller genom dotterbolag

skaffat sig skogar och även massa- och pappersfabriker eller när Svenska Kullagerfabriken förvärvat gruvor, järnverk och gjuterier.

I mer allmän betydelse används ordet integration även om strävanden till samordning av näringslivet i olika länder. När vi i det följande talar om integration åsyftas denna internationella integration.

Man kan naturligtvis också betrakta den integration som sker inom ett land ur regionalt perspektiv. Vissa aspekter av denna interregionala integration måste naturligtvis beaktas i en diskussion om t.ex. EEC eller NORDEK. De regionala olikheterna inom de länder som omfattas av ett integrationsprojekt kan vara av så stor betydelse att en marknadsbildning utöver att medverka till en internationell integration också bidrar till att uppfylla den interregionala integrationens mål.

Ett exempel på betydelsen av interregionala förändringar kan tas från Förenta Staterna som historiskt sett har genomgått en mycket omfattande intern integrationsprocess. Denna har bl.a. kännetecknats av en ständig minskning av olikheterna mellan genomsnittsinkomsten i olika delar av federationen. Nio regioner i USA har haft en genomsnittsinkomst som i procent har visat följande skillnader från den nationella genomsnittsnivån:¹

1880	45,6 %	avvikelse
1930	31,1 %	„
1950	16,9 %	„

Många faktorer har medverkat till denna minskning av inkomstskillnaderna mellan olika delar av USA, t.ex. befolkningsförändringar, ändringar i produktionens sammansättning, vissa industriers ändrade lokalisering och ökningen av offentliga utgifter i de relativt fattigaste regionerna.

Eftersom dylika fenomen också är karakteristiska för den integration som sker över de nationella gränserna, ligger det nära till hands att i teorin behandla den interregionala och internationella

¹ Här citerat efter *Bela Balassa: The Theory of Economic Integration 1961, s. 199.*

integrationen som variationer på samma tema. Bertil Ohlin är den nationalekonom som väl klarast har påpekat det samband som finns mellan teorin för interregional och internationell handel och som från denna utgångspunkt i sin bok "Interregional and International Trade" (1933) har utvecklat en teori som täcker båda områdena. De aktuella integrationsprojekten — EEC, EFTA och NORDEK — riktar sig mot de hinder som de nationella gränserna utgör för produktionsfaktorernas och varornas fria rörlighet, hinder som regionala avgränsningar inom ett land trots allt inte för med sig idag. Nationalstaten med alla olika regleringar och politiska mål innebär så speciella avgränsningar att de problem som den skapar för de internationella relationerna förtjänar att, som sker i denna bok, behandlas separat från de regionala problemen.

De konkreta exempel på internationell ekonomisk integration — EFTA, NORDEK och EEC — som hittills är omnämnda, är alla *formella* i den meningen att de förutsätter regeringsbeslut eller mellanstatligt samarbete. Den formella integrationen har vanligtvis högst reella verkningar. Begreppet formell integration avser utslutande den form beslutet har, alltså att det rör sig om offentliga handlingar.

Man kan också tala om en *faktisk* ekonomisk integration, nämligen företagens och enskilda personers etablering av relationer över gränserna: export, import, produktionssamarbete, direkta investeringar i och från utlandet, utbyte av forskningsresultat och annan "know-how", internationella finanstransaktioner, turisttrafik, etc. etc.

En hel del av denna faktiska integration åsyftar verkningar av formell integration och internationellt regerings-samarbete. Stora delar av den faktiska integrationen har emellertid vuxit fram mer oberoende av den formella integrationen eller som en icke åsyftad effekt av den. Det är självfallet en växelverkan mellan formell och faktisk integration: formella ordningar kan bana väg för en faktisk integration, men en sådan kan också framtvinga en formalisering av det som faktiskt redan sker.

Var går gränslinjen mellan mellanstatligt samarbete av mer traditionell typ och formell integration? Någon klar gräns är omöjlig

att dra mellan dessa former av samarbete. Traditionellt statligt samarbete täcker vanligtvis ett mindre område än det en integration omfattar och det har oftast också ett mycket mer begränsat syfte. I motsats till denna traditionella typ av samarbete har integrationen som mål att helt avskaffa eller i varje fall väsentligt reducera den diskriminering mot vissa andra nationers medborgare som kännetecknar nationalstaten.

Men totalt sett kan en lång rad former för mellanstatligt samarbete, som var för sig har ett begränsat syfte, totalt ha verkningar som måste betecknas som integration. GATT (Generalavtalet om handel och tullar), OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling), de många speciella FN-organen och — inom ett begränsat geografiskt område — det traditionella nordiska samarbetet har alla gett och ger också för närvarande positiva bidrag till den integrationsprocess som idag omfattar hela världen, men speciellt de industrialiserade marknadsekonomierna.

Mål och medel

Enligt någras uppfattning ligger målen för den formella integrationen på ett sätt "inbakade" i medlen. Genom att avlägsna hindren för den internationella handeln, kapitalrörelserna osv. får man så att säga automatiskt en utveckling, som är den bästa möjliga. Företagen kan obehindrade av tullar, kvoter etc. företa den fördelaktigaste anpassningen när det gäller användningen av såväl produktionsfaktorer som den färdiga varan. På så sätt uppnås också totalt sett det bästa utnyttjandet av resurserna.

Som Bela Balassa har påpekat² utgör denna skola, de egentliga liberalerna, idag en mycket liten grupp. Teorin uppfattas som tämligen orealistisk i en situation där sociala och institutionella faktorer helt oberoende av tullar m.m. hindrar rörlighet och anpassning, där inslaget av dominerande storföretag och monopolistiska ten-

² *Bela Balassa: The Theory of Economic Integration*, s. 7—9.

denser är betydande, där den offentliga sektorn är mycket stor och expanderande och där staternas mål har blivit oerhört mångfacetterade. Det är därför den "dirigistiska" skolan dominerar idag och kräver explicita offentliga mål i tillägg till och utöver själva liberaliseringen.

Göran Ohlin har i ett anförande på International Economic Association's tredje världskongress 1968³ påpekat den mycket starka tendensen i vår tid till att staterna utvecklar ett sofistikerat system av *intern* politik, som motverkar handelsliberaliseringens verkningar på de områden där dessa kommer i strid med de nationella målen. Samtidigt stöder industriländerna tämligen enhälligt handelsliberaliseringen och det mått av ökad internationell arbetsfördelning som den kan medföra. Genom den "nya" industripolitiken, regionalpolitik, omfattande åtgärder på forsknings- och utvecklingsområden m.m. har staterna fått medel till en nyprotektionism som är mycket svår att motverka — om man önskar det — genom internationella konventioner av GATT-typ, "koder för gott betende" och EFTA:s "konkurrensregler" (se kapitel 3). Om man vill samordna nationell politik av denna typ, finns det sannolikt behov av mål och medel som har större genomslagskraft än de som karakteriserar den "lösa" formella integrationen.

Till grund för den formella integrationen ligger det alltså alltid beslut av stater, syftande till att uppnå vissa mål. Det är i relation till dessa mål som man i efterhand kan värdera om verkningarna av integrationsåtgärderna varit "goda" eller "dåliga". Eftersom det är staterna som har ansvaret för politiken också på det internationella planet, är de mål som där läggs till grund i princip lika mångfaldiga som de mål den nationella politiken baserar sig på. Också här är det en mängd faktorer som tas i beaktande, ekonomiska och icke-ekonomiska. Det kan självfallet också företas analyser utifrån mer objektiva och avgränsade kriterier, av typen i vilken mån den valda integrationsformen för med sig en optimal användning av tillgänglig teknologi. Sådana mätningar av integrationsformernas effektivitet i relation till vissa utvalda kriterier kan

³ Göran Ohlin: Trade in a Non-Laissez-Faire World, i International Economic Relations, 1969.

likväl bara bli hjälpmedel i utformningen av politiken.

Man kan alltså uppfatta deltagande i internationellt samarbete som en "förlängning" av den nationella politiken för att kunna främja de nationella målen bättre, t.ex. genom en större internationell arbetsfördelning och gemensamt uppträdande med andra stater. Förutsättningen för att en sådan "förlängning" av den nationella politiken skall få önskad nettoverkan är emellertid att man i praktiken godtar både de bruttoverknningar av samarbetet som anses "positiva" och de som är "besvärliga". Ökad internationell arbetsfördelning innebär att ett land i högre grad än hittills specialiserar sig i vissa produktionsgrenar men samtidigt kanske får minskning eller stagnation i andra branscher. Det är en sådan omfördelning av resurserna som är avsikten med det internationella samarbetet. Förutsättningen för detta resonemang är att resurserna kan överflyttas till annat bruk utan allt för stora svårigheter. Är flyttningssvårigheterna för stora, är det rimligt att det genomförs en övergångsordning eller i svårare fall undantagsordningar.

De enskilda delarna av politiken kan inte värderas oavhängigt av de samlade målen. Partiella åtgärder kan föra till resultat som inte innebär den bästa möjliga totallösningen. Det partiella tänkandet är knappt någonstans så framträdande som i handelspolitiken. Här förs ofta s.k. branschkrav fram utan någon egentlig avvägning mot de andra delarna av de samlade målen. I alla internationella handelsorganisationer förekommer det en otrolig mängd av detaljsaker och krav om undantag. Listorna med tullsuspensioner och övergångsordningar i traktatutkastet om NORDEK är ett exempel på detta.

Förutom att de bör vara sammanhängande måste målen också vara klart framtidsinriktade. Det är utvecklingen i en viss framtida period som är av intresse när det gäller att värdera åtgärder som led i en formell integration och inte den existerande situationen. Genom integrationen söker man uppnå en bättre användning av existerande resurser och utveckling av nya resurser, något som innebär en strukturförändring av produktionen. Detta kräver tid. Statiska analyser av införandet av en tullunion eller ett frihandelsområde mellan länder med en relativt öppen ekonomi och hög

sysselsättningsgrad — alltså länder av den typ vi har i Västeuropa — visar alla att verkningarna på den ekonomiska tillväxten är mycket begränsade. Detta har t.ex. lett Edward Denison i hans bok "Why Growth Rates Differ" (1967) till att tillmäta slopanDET av hindren för den internationella handeln en mycket liten roll i efterkrigstidens ekonomiska tillväxt i de nio länder som hans analys omfattar. Det är först efter en tid som integrationsverkningarna kan bli betydande, t.ex. genom ändrade institutionella förhållanden, förändrade attityder och investeringar som leder till en ändrad näringsstruktur.

Om man försöker att gå utöver ramen för de s.k. nationella intressena uppstår mycket lätt en konflikt mellan dessa och hänsynen till den vidare gemenskapen. Det är sannolikt mycket svårt att i längden fasthålla vid kravet att utgångspunkten för integrationssträvandena skall vara det rena nationella intresset. Ett nära internationellt samarbete, särskilt om detta ges en fast form genom tullunion, gemensamma institutioner, harmonisering av lagstiftning etc., kommer normalt att medföra en gradvis utvidgning av grundvalen för de politiska målen. Från utgångspunkten att uppnå optimala resultat av integrationssträvandena är just denna utvidgning av målen väsentlig. Den tendens som redan har omtalats i samband med en hänvisning till ett anförande av Göran Ohlin, att de nationella staterna motverkar handelsliberaliseringen genom nya former för nationell politik, gör det nödvändigt att ändra politikens mål till att omfatta ett vidare område än nationen. Det borde vara möjligt att utveckla system som säkerställer en rimlig avvägning mellan olika nationers intressen inom en större region.

En speciell svårighet i detta sammanhang är att de nationella statliga administrationerna, som förbereder staternas deltagande i en formell integration, är så inövade att tänka nationellt. De visar även då det gäller en större gemenskap där målen har fått en vidare grundval en tendens till att i sina bedömningar medvetet eller omedvetet lägga en ensidig vikt vid vad de tror vara det egna landets intressen. En utvidgning av målen till att omfatta ett vidare område än det enskilda landet kräver uppbyggandet av mer eller mindre överstatliga organ som identifierar sig med det större om-

rådet och bildar en motvikt till de nationella administrationerna. Det ensidiga nationalstatstänkandet är sannolikt ett av de viktigaste hindren för att uppnå en snabbare välfärdstillväxt genom formell integration.

I lösare former av integration blir medlen relativt få och enkla, som fallet är i t.ex. GATT. I fastare former för integration, där de nationella målen utvidgas till att gälla ett geografiskt större område, uppstår behov av ett mycket stort antal medel för att förverkliga målen. I princip har man i en sådan fastare integration behov av nästan lika många medel som i den nationella politiken. Det är bakgrunden till att t.ex. EEC utvecklar samarbete på praktiskt taget samtliga de fält som den nationella politiken täcker. I en försiktig form tenderar NORDEK-förslaget i samma riktning. Allt eftersom målen vidgas och samarbetet fördjupas aktualiseras behovet av nya medel.

Svårigheterna att i praxis förverkliga mer vittgående mål ökar med olikheterna hos de deltagande staterna med avseende på samhällsstruktur och nationell politik. En långtgående integration torde därför vara väsentligt lättare att genomföra t.ex. i Norden än i EEC och lättare i EEC än i hela Västeuropa.

Ökad rörlighet

Begreppet rörlighet i vidare mening kan vara en lämplig grund för en diskussion om några av de verkningar som en ekonomisk integration kan få. Rörlighet är i sig själv inget mål, men den kan vara en förutsättning för ett bättre utnyttjande av resurserna och en snabbare ekonomisk tillväxttakt. I detta sammanhang skall ganska kort diskuteras fyra aspekter av rörlighet över gränserna:

- a) varornas och tjänsternas rörlighet, dvs. export och import,
- b) arbetskraftens rörlighet,
- c) kunskapens och idéernas rörlighet,
- d) kapitalets rörlighet, därunder utvecklingen av de s.k. multinationella företagen.

Kunskap och idéer kan spridas för sig (punkt c) men deras rörlighet kan också vara ett supplement till punkterna a), b), och d).

Varornas och tjänsternas rörlighet

I vilken utsträckning är det önskvärt att ha en stor utrikeshandel, mätt t.ex. i relation till totalproduktionen? Det är omöjligt att ge något generellt svar på detta. Om en högre grad av internationell arbetsfördelning och specialisering innebär ett bättre utnyttjande av resurserna, kan man säga att en utrikeshandel som utgör en ökande andel av bruttonationalprodukten är en önskvärd del av integrationsprocessen.

Från det enskilda landets synpunkt är det också viktigt att handeln sker på sådana villkor att dess "terms of trade" är så gynnsamma som möjligt.⁴ Ändring av "terms of trade" innebär en omfördelning av intäkter mellan länderna. Ändringar i "terms of trade" kan hindra eller utlösa utnyttjandet av resurser genom att ändra lönsamheten. Ändringar i sjöfartens fraktsatser, dess "terms of trade", kan få en stor inverkan på vissa handelsströmmars storlek, t.ex. kol till Europa från USA.

Det finns välmående och expansiva ekonomier som har en mycket liten utrikeshandel, relativt sett. Förenata Staterna har t.ex. en utrikeshandel som är stor, absolut sett, men som bara uppgår till 5 % av bruttonationalprodukten (BNP). Detta beror delvis på en viss protektionism men är också ett uttryck för att USA inom det egna landet har stora resurser och en marknad som är stor nog att ge praktiskt taget alla de fördelar som mindre länder måste söka nå genom export. Å andra sidan finns det fattiga länder med mycket hög exportandel räknad i procent av BNP.

En differentiering av näringslivet i ett land som inte är för litet,

⁴ *terms of trade* (bytesförhållande) betecknar förhållandet mellan ett lands export- och importpriser. Det kan beräknas för olika tidpunkter genom en jämförelse mellan exportprisindex och importprisindex. Om det förra har stigit i förhållande till det senare brukar man säga att bytesförhållandet har "förbättrats".

leder ofta till en minskning av utrikeshandelns relativa betydelse, speciellt om man räknar i löpande priser.⁵ Ett intressant exempel på detta är Japan, där utrikeshandeln idag utgör ungefär hälften av den procentandel som den utgjorde på 1930-talet. Det japanska exemplet visar både hur differentieringen av produktionen, ökningen i levnadsstandarden och ändringarna i den institutionella miljön i ett relativt stort land kan ge det inhemska näringslivet så väsentliga fördelar, att landet blir relativt mindre beroende av utrikeshandeln. Till bilden hör också att Japan hela tiden har varit relativt protektionistiskt och relativt isolerat i förhållande till andra industrinationer. Transportkostnaderna för en lång rad tunga och billiga varor skapar ett skydd för inhemsk japansk produktion. Japan har koncentrerat sin export i hög grad på varor där transportkostnaden utgör en liten procent, såsom textilier, elektronisk apparatur, skepp osv.

Även om Japan tycks vara ett unikt fall, visar det att man inte utan vidare kan säga att svagare tillväxt i utrikeshandeln än i den samlade produktionen är ett tecken på en ofördelaktig ekonomisk utveckling. En fullständigare bild av den internationella arbetsfördelningens betydelse ger en blick på vissa varuslag, där just specialiseringen spelar en väsentlig roll. En sådan grupp är t.ex. verkstadsprodukter, som finns i ett otal varianter och som också av denna anledning försäljs över hela världen. Det är ingen tillfällighet att ett litet land som Sverige just ifråga om maskinell utrustning för industrin spelar en relativt stor roll på vissa speciella områden. Här är nämligen specialiseringsmöjligheterna så stora att också ett litet land kan uppnå stordriftens fördelar baserade på en relativt betydande andel av världsmarknaden för några speciella produkter. En undersökning, utförd av GATT-sekretariatet,⁶ visar att för verkstadsprodukter har man under 1950- och 1960-talen haft en

⁵ Det är dock att märka, att den inhemska produktionen är favoriserad i fråga om varor och tjänster med lokala marknader såsom färsk mjölk, grönsaker, advokattjänster, tandläkartjänster etc. Priserna på dylika produkter har stigit mycket kraftigare än priserna på de varor som ingår i världshandeln. Därför undervärderar alla relationer i löpande priser den volymtillväxt som faktiskt har skett i varuhandeln.

⁶ *International Trade, 1967*, GATT, 1968.

klart starkare utveckling av världshandeln än av internproduktionen. GATT-undersökningen visar bl.a. detta för verkstadsprodukterna:

		Exportens andel av produktionen	Importens andel av konsumtionen
USA	1953—54	6,0	0,6
	1965—66	6,2	2,5
Japan	1953—54	7,7	5,8
	1965—66	14,9	3,8
9 europeiska länder	1953—54	29,8	13,6
	1965—66	39,1	25,9
Därav:			
Västtyskland	1953—54	38,7	4,6
	1965—66	44,8	18,5
Nederländerna	1953—54	39,1	43,7
	1965—66	50,7	58,9
Sverige	1953—54	28,6	29,1
	1965—66	39,5	37,9

Den amerikanska exporten av verkstadsprodukter har inte ökat sin andel av produktionen under den här perioden. Den sammanfaller med en mycket stark utvidgning av de amerikanska direktinvesteringarna i Västeuropa, Canada och andra områden. GATT-undersökningen ger vid handen att dessa dotterbolag har haft en mycket stark tillväxt både beträffande produktion och export. Japan är ett undantag, med sjunkande andel för importen i konsumtionen. Av de europeiska länderna har exporten från Storbritannien och Schweiz haft en praktiskt taget oförändrad andel av dessa länders produktion av verkstadsprodukter. Den starkaste relativa exportökningen uppvisar EEC-länderna, speciellt Italien. GATT-undersökningen visar också specialiseringens roll inom exporten av verkstadsprodukter. Åren 1965—66 utgjorde specialiseringskategorierna (enligt GATT:s definition) 61 % av USA:s export (22 specialiteter), 68 % av Japans (17 specialiteter), 75 % av Västtysklands (26 specialiteter), 79 % av Nederländernas (23 specialiteter).

teter), 72 % av Storbritanniens (18 specialiteter) och 74 % av Sveriges (22 specialiteter). Vid en starkare uppdelning i varuområden skulle man ha fått specialiseringsgraden påvisad på ett ännu mer belysande sätt.

De västliga industriländerna har ökat sin andel av totalexportens värde från 58,4 % år 1953 till 66,8 % under 1967. Utvecklingsländerna har fått sin andel minskad från 27 % år 1953 till 18,7 % under 1967. Denna utveckling har sin orsak dels i ändrade "terms of trade" men också i att efterkrigstidens ekonomiska integration koncentrerats till industriländerna.

Arbetskraftens rörlighet

Som ett alternativ till att flytta de färdiga produkterna kan man betrakta flyttningen av produktionsfaktorerna. Naturresurser som t.ex. gruvor, jord, skogar, vattenkraft, fiskrika kuster osv. kan naturligtvis inte flyttas. Men dessa produktionsfaktorer spelar en ständigt mindre roll för de industrialiserade ländernas totala produktionsinsats. De mer eller mindre rörliga produktionsfaktorer som här kort skall omtalas är: arbetskraft, kunskaper och idéer samt kapital.

Historiskt sett har folkförflyttningarna spelat en stor roll när det gäller att öka produktiviteten, om man ser utvandringsland och invandringsland under ett. Under tiden fram till det första världskriget spelade överföring av arbetskraft från Europa till Nordamerika en mycket stor roll i detta avseende. Motsvarande vandringar i mindre omfattning har skett från Europa till Latinamerika och Australien och under de senare åren från Medelhavsområdet till Centraluropa. I vår tid spelar emellertid vandringarna inom länderna den helt dominerande rollen. Arbetskraften flyttar från lantbruket till stadsnäringarna. Eftersom grundnäringar som jordbruk, skogsbruk och fiske ofta bedrivs i andra geografiska områden inom ett land än där städerna och industrin är koncentrerade, tar dessa vandringar ofta också form av geografisk förflyttning. Dessutom sker flyttningar från en bransch till en annan, från stagnerande näringar

till expanderande. Dessa senare flyttningar kan innebära geografiska flyttningar men behöver inte göra det.

Den allmänna teorin är att sådana flyttningar från mindre produktiva näringar till mer produktiva medför mycket stora nettovinster, överflyttningsovinster, för den ekonomiska tillväxten och därmed för den allmänna standardhöjningen. Det är å andra sidan klart att om man vidgar "tillväxtbegreppet" till att omfatta icke-ekonomiska faktorer kan det här inte vara tal om nettovinster. Varje flyttning innebär en kostnad inte bara i ekonomiska termer utan också psykologiskt och socialt. Upphörandet av den nära kontakten med släkt, vänner och med en miljö man känner och är van vid är en väsentlig minuspost i räkenskaperna. Undersökningar visar isolering och vantrivsel i storstaden trots högre inkomster på samma sätt som utvandrarberättelserna från förra seklet talade om svårigheterna i det nya landet. Därtill kommer de samhälleliga kostnaderna för bostadsbyggande i expansionsområden, samtidigt som bostäder och annat kapital blir bundet och outnyttjat i utflyttningsområden. Ett speciellt problem är, att medan den yngre och bättre utbildade arbetskraften som flyttar frivilligt oftast får förbättrade inkomster och också större möjligheter till anpassning i den nya miljön, så är vanligtvis det motsatta fallet med dem som måste flytta därför att de gamla arbetsplatserna faller bort. Det rör sig här ofta om äldre människor som har svårigheter att få nytt arbete och som oftast måste hålla tillgodo med lägre löner och en allmän försämring av sina villkor. Alla dessa minusposter måste med i beräkningen om man skall få en totalbild av fördelarna vid arbetskraftens rörlighet.

I princip skall man, när arbetsmarknaden är fri, få en tillströmning till platser och branscher med de bästa inkomst- och arbetsmöjligheterna. Detta leder till att lönedifferenser snabbt blir avlägsnade. Vi har i många år haft en gemensam nordisk arbetsmarknad men trots detta måste konstateras, att rörligheten i Norden är mycket begränsad. Endast när det gäller de finska arbetslöshetsbygderna har den nordiska arbetsmarknaden blivit en möjlighet som är så attraktiv att fördelarna anses överstiga nackdelarna med att flytta. I Norge, där man inte har haft någon arbetslöshet av betydelse har,

bortsett från läkare och andra smärre grupper, inte lönedifferenserna mellan Sverige och Norge av de flesta ansetts så stora att de uppväger de nackdelar som en flyttning över gränsen anses innebära. Den "brain drain" som äger rum inom Norden, med Sverige som mottagarland, är begränsad, speciellt om man jämför med den dragningskraft som USA har på vetenskapsmän och andra högt kvalificerade personer från Europa och särskilt från utvecklingsländerna. Diskussionen om "brain drain" tyder på att problemet i högre grad än på löneskillnader beror på "sändarländernas" bristande förmåga att erbjuda tillfredsställande arbetsmiljöer och möjligheter för personlig utveckling.⁷

Så väsentlig som arbetskraftens rörlighet är ur ekonomisk tillväxtskyndpunkt är det uppenbart att alla fastare former för integration måste omfatta en gemensam arbetsmarknadspolitik. Det avtal om gemensam nordisk arbetsmarknad som ingicks på 1950-talet innebär inte en egentlig samordning av arbetsmarknadspolitiken. En sådan tycks vara en naturlig konsekvens av ett fastare samarbete inom ramen för NORDEK. Men lika lite som inom det egna landet kan man inom det större området betrakta arbetsmarknadspolitiken isolerat från de övriga delarna av politiken. Dessa försöker inte minst råda bot på de negativa faktorer som arbetskraftens rörlighet också kan innebära och som man även inom det större området måste ta hänsyn till.

Kunskapens och idéernas rörlighet

Den kanske viktigaste formen av rörlighet mellan länderna gäller kunskap och idéer. Det mesta av det som har samband med den moderna industrialiseringsprocessen, all den teknik och de organisationsformer som präglar det moderna samhället har direkt eller indirekt importerats i form av idéer från andra länder. Från historien känner vi till hur industrialismen spridde sig från England under loppet av förra århundradet till allt fler länder. Med den ständigt snabbare expansionen och ökande bredden i den moderna

⁷ Se *The Brain Drain*, ed. Walter Adams, 1968.

forskningen har ökningstakten i tillflödet av ny kunskap accelererats. Samtidigt har kommunikationssystemen byggts ut så att den informationsspridning som tidigare tog årtionden idag tar år och i framtiden kanske kommer att ske ännu snabbare. Kunskapsflödet har en väldig bredd och det mesta av det är fritt i den meningen att det är lättillgängligt och gratis. Detta gäller praktiskt taget all grundforskning, en stor del av den tillämpade forskningens resultat, speciellt den del som berör den ständigt växande offentliga sektorn samt innovationer (uppfindingar, nya idéer m.m.) som gäller tjänster och metoder som i praxis inte kan patenteras. Härtill kommer att en mycket stor del av "nytänkandet" inom produktionen baserar sig på ren imitation av andra företags varor och produktionsmetoder. Det är bara en mindre del av forskningsresultaten och de färdigutvecklade produkterna och metoderna som är skyddade på så sätt att de hemlighålls eller måste köpas.

Med utgångspunkt från påståenden att det existerar ett s.k. "teknologiskt gap" mellan USA och Västeuropa har OECD utfört ett omfattande utredningsarbete.⁸ Analyserna har som syfte att klarlägga både medlemsländernas förmåga att *skapa* innovationer, dvs. vara de första att marknadsföra produkter och utnyttja nya produktionsprocesser och deras förmåga att *sprida* innovationer, oavsett i vilket land de först har uppstått. Av 140 viktiga ursprungliga innovationer sedan 1945 (inom OECD-området) föll ca 60 % på USA, ca 15 % på Storbritannien och ca 10 % på Västtyskland. I undersökningarna konstaterades de amerikanska företagens större förmåga jämfört med de europeiska att omforma forskningsresultaten och uppfindingarna till affärsmässigt lyckade produkter. En rad av de amerikanska innovationerna byggde i verkligheten på forskning och utvecklingsarbete utfört i Europa. Det konstaterades också en tendens till ständigt snabbare spridning av de teknologiska innovationerna. Här ledde USA klart, men dess försprång har minskat, sett i förhållande till Europa och speciellt jämfört med Japan. En viktig förklaring till det ökade tempot i spridningen av innovationer och också till det minskade amerikanska försprånget är den ökade rörligheten över gränserna för teknologiskt "know-

⁸ *Gaps in Technology, General Report, OECD 1968.*

how". Flödet av sådan insikt tar olika former: försäljning av patent- och licensrättigheter, den "know-how" som följer direktinvesteringarna i utlandet och ren imitation av varutyper och produktionsprocesser. USA hade under OECD:s beräkningsår 57 % av alla patent-, licens- och liknande inkomster i OECD-området, medan de europeiska OECD-länderna betalade 65 % och Japan 13 % av totalbeloppet.

Amerikanska företag har under 1960-talet i ökande grad funnit det förmånligt att låta idéernas rörlighet ta form av direktinvesteringar i utlandet. Japan har i motsättning till Väst Europa hållit fast vid systemet att skaffa sig "know-how" vid köp av licenser och liknande och har bara i mycket liten utsträckning låtit utländska direktinvesteringar komma in. OECD drar den slutsatsen att för mottagarlandets ekonomiska tillväxttakt tycks det vara förhållandevis likgiltigt om idéernas rörlighet över gränserna sker genom licenser eller direktinvesteringar. Villkoret är att mottagarlandet för övrigt har ett effektivt system för spridning av innovationer. På denna punkt tycks Japan ha utvecklat ett bättre system än vad fallet är med flertalet av de europeiska länderna.

En av OECD:s slutsatser är att det påstådda "gapet" mellan USA och Europa inte först och främst gäller teknisk och vetenskaplig kapacitet utan mera företagets förmåga att utnyttja denna kapacitet ekonomiskt. Den viktigaste skillnaden mellan USA och Europa tycks därmed gälla företagets ledning och organisation. Det typiska amerikanska företaget karakteriseras av en mycket nära sammankoppling och ömsesidig påverkan mellan alla delar av företagets verksamhet, från forskning till försäljning. Andra typiska särdrag är en samordnad teknologisk och marknadsmässig långtidsplanering och en utpräglad vilja till förändring så snart marknadsförhållanden och teknologiska förutsättningar ändrar sig. OECD:s slutsats är att på detta område finns det i Europa behov av att bringa de europeiska företagsformerna mer i linje med dem man finner i USA.

Från integrationssynpunkt tycks uppgiften dels vara att gemensamt bygga ut bättre informationskanaler för att snabbare och mer effektivt föra in nya kunskaper från utlandet, dels att effektivt sprid-

da kunskaperna i en form som företagen och de offentliga organen kan utnyttja. Med den enorma tillväxten i kunskapsflödet blir kommunikationsproblemet ständigt mer omfattande. I ett större område som Norden eller Västeuropa kunde man säkerligen öka effektiviteten i kunskaps-spridningen genom ett samarbete där man undgår dubbelarbete och bättre utnyttjar de stordriftsfördelar som finns när det gäller denna form av kommunikation. Utöver en förbättrad kunskaps-spridning och delvis som en konsekvens av den kommer utbyggnaden av det egna landets eller regionens kunskapsproduktion. Det måste vara en viss ömsesidighet i kunskaps-skapandet mellan länderna som säkrar en "flervägstrafik" i idéernas rörlighet över gränserna och hindrar en alltför stark ekonomisk och politisk dominans hos ett eller några få länder.

Kapitalets rörlighet

Internationella kapitalrörelser har alltid spelat en väsentlig roll för den ekonomiska utvecklingen både när det gäller att sprida kunskap och att skapa förutsättningar för de nödvändiga investeringar som krävs för att utnyttja tillgängliga produktionsfaktorer. Förenta Staternas näringsliv blev under förra århundradet i stor utsträckning uppbyggt på basis av kapitalöverföringar från Europa och detsamma var fallet i Latinamerika och de brittiska dominierna. Också i Norden har det utländska kapitaltillflödet historiskt spelat en mycket väsentlig roll.

I detta sammanhang skall bara direktinvesteringar behandlas. Kapitalöverföringar som ges i form av lån, åtföljs normalt inte av den "know-how" som direktinvesteringarna gärna gör, men för de mottagande länderna innebär kapitalimport i form av lån också fördelar genom att de investeringar som lånen används till till större del förblir under nationell kontroll. Japans expansion efter kriget har som nämnts i väsentlig grad skett genom lån och inte genom direktinvesteringar. Direktinvesteringarna innebär att företag i utlandet bygger upp dotterbolag i det kapitalimporterande landet, antingen ensamt eller i samarbete med något lokalt företag. Det finns många orsaker till att företag investerar i utlandet i stället för

att exportera varor. Det viktigaste är att kostnaderna i mottagarlandet är lägre än i det egna landet. En beräkning från 1960 visade att i genomsnitt var kostnaderna för amerikanskägda företag i EEC 85 % av kostnaderna för moderbolaget i USA och i Storbritannien 82 %.⁹ Tullmurar spelar också en roll, men vanligen knappast en avgörande sådan. Efter Kennedyrondens genomförande fr.o.m. 1972 kommer sannolikt också tulldiskrimineringen att vara en av de mindre betydande faktorerna för att förklara internationella kapitalrörelser mellan de industrialiserade länderna. Viktigare är emellertid de otaliga andra handelshinder som fortfarande består och som inte kan angripas effektivt genom det system som GATT och liknande organisationer representerar. Detta är väl också en viktig bakgrund till att de amerikanska investeringarna i Europa, som under 1950-talet i hög grad koncentrerades till Storbritannien, under 1960-talet kom att förläggas främst till EEC. Genom den förväntade integrationen på olika fält inom EEC skulle det bli väsentligt lättare att operera i hela detta område som en enhet. Efter hand skulle EEC-länderna få gemensam lagstiftning på de områden som har betydelse för näringslivet, industriella standarder och tekniska föreskrifter av samma typ osv. Det är karaktäristiskt nog i första hand amerikanska företag som hittills har utnyttjat de fördelar som EEC på detta sätt erbjuder.

Från mottagarlandets synvinkel är det mycket värdefullt med de kunskaper, den "know-how", som direktinvesteringarna representerar inte bara på kort sikt utan också i form av den välutbyggda forskningsapparat som de flesta stora investerande företag förfogar över. Det ger en garanti för att man också i framtiden kommer att kunna följa med i den tekniska utvecklingen och på så sätt få en framtida tillväxtindustri. En annan faktor av betydelse är att de stora investerande företagen förfogar över en marknadsföringsapparat som garanterar avsättning av produkterna i högre grad än vad man genomsnittligt kan förvänta sig när det gäller mindre inhemska företag.

En nackdel vid sådana direktinvesteringar från utlandet är att

⁹ Citerad efter *Bela Balassa: American Direct Investment in the Common Market*, Yale Center Paper No. 88, 1966.

investerarna genom olika manipulationer ofta lyckas överföra vinsten till länder där beskattningen är låg. Undersökningar av oljebranschen visar t.ex. att de stora bolagen opererar med onödigt högt råoljepris, eftersom egentlig beskattning inte finns i produktionsländerna. En nackdel är det också att de stora internationella bolagen normalt låter den mest avancerade forskningen ske i moderlandet så att mottagarlandet inte får uppbyggt en verkligt avancerad forskningsmiljö i den industribransch det rör sig om. Därmed reduceras också möjligheterna till att andra företag på basis av en sådan miljö skall kunna bygga upp konkurrerande företag. I allmänhet anses nettofördelarna med sådana direktinvesteringar emellertid såpass stora att direktinvesteringar oftast åtnjuter ett välvilligt bemötande i de kapitalimporterande länderna.

I integrationssammanhang har tveksamheten när det gäller kapitalrörelserna i huvudsak gällt två områden: (a) uppköp av redan existerande företag, speciellt i fall där tillförseln av "know-how" och försäljningsmöjligheter på exportmarknaden spelar en relativt mindre roll, (b) portföljinvesteringar, alltså handeln med värdepapper. Värdepappersmarknaden spelar en avgörande roll i ländernas kredit- och penningpolitik och det är mycket svårt att frigöra sådana kapitalrörelser utan att samtidigt harmonisera politiken på dessa områden. Penning- och kreditpolitiken utgör en integrerande del av ett lands generella ekonomiska politik och en liberalisering av kapitalrörelserna när det gäller värdepapper och lån tycks därför innebära en ganska långtgående harmonisering eller samordning av den allmänna ekonomiska politiken. Eftersom denna speciellt tar sikte på att säkerställa en stabil konjunkturutveckling, alltså är en stabiliseringspolitik, skulle emellertid argumenten mot en sådan harmonisering vara begränsade, speciellt i länder som är starkt beroende av den internationella konjunkturutvecklingen.

Det existerar emellertid så stora olikheter i uppfattningen av *hur* penningpolitiken skall utformas att det inte är någon lätt uppgift att genomföra en sådan harmonisering. Om ett land, t.ex. Norge har en annan uppfattning om räntans roll i penningpolitiken än exempelvis Danmark, kan detta medföra att räntenivån i Danmark blir väsentligt högre än i Norge. En liberalisering av lån och värde-

pappersmarknaden skulle i detta fall leda till en kapitalexport från Norge så länge man i detta land försöker hålla lägre räntor. Dessa olikheter som inte är lätta att undanröja på kort sikt, är ett argument för att etablera speciella mellanstatliga låneinstitutioner som säkrar de önskade kapitalrörelserna inom området, trots existerande ränteolikheter.

Direktinvesteringarnas utveckling har nära samband med framväxten av s.k. *multinationella företag*. Utvecklingen av stora företag med produktion och försäljning i ett stort antal länder är ingen ny företeelse. På vissa områden, t.ex. inom oljebranschen, har systemet existerat i många år. Det nya under efterkrigstiden, och speciellt på 1960-talet, är att detta system har spritt sig till ständigt fler branscher. Detta tycks ha nära samband med den ständigt ökade vikten av å ena sidan användningen av forskning i mycket stor skala och till mycket stora kostnader och å andra sidan en omfattande användning av ständigt bättre försäljningsmetoder. Senast Galbraith har, i sin bok "Den nya industristaten", påpekat det moderna amerikanska storföretagets tendens att ständigt expandera. Med den begränsning som även den amerikanska marknaden innebär kommer en sådan tendens att leda storföretagen till en spridning av sin verksamhet till allt fler länder.

De globala företagen har som nämnts i stort sett snabbare än de europeiska upptäckt fördelarna med den integration som har ägt rum inom EEC. De känner sig mindre bundna av nationella gränser än det mindre, nationellt präglade företaget. De multinationella företagen rör sig lättare över gränserna och de kan också enklare flytta ut från ett land igen om förhållandena ändrar sig. Framväxten av de multinationella företagen har tillsammans med den övriga starka tillväxten i utlandsinvesteringarna bidragit starkt till det snabbare tempot i spridningen av teknologi och annan "know-how" under de senare 10—15 åren — och därmed varit en mycket viktig integrationsfaktor. Å andra sidan skapar existensen av multinationella företag ett behov av att utveckla internationella eller regionala kontrollsystem gentemot sådana företag som ersättning för eller supplement till den nationella kontroll man hittills har haft över företagen.

Eftersom sådana internationella kontrollsystem i varje fall på kort sikt inte kan väntas bli särskilt effektiva kan länder eller grupper av länder känna behov av att skydda vitala intressen genom att etablera en verksamhet i konkurrens med multinationella företag. Speciellt kan detta bli fallet när de senare får en monopolistisk eller dominerande ställning på världsmarknaden.

Integrationseffekter på företagsplanet

En väsentlig del av de ekonomiska integrationsåtgärderna går ut på att påverka företagens beteende genom att ändra marknadens storlek, villkoren för konkurrens och andra förutsättningar för företagets verksamhet. Företagens beteende påverkas av ett mycket stort antal faktorer och det är omöjligt att dra helt generella slutsatser om vilka effekter en given formell integration kan få på företagen.

I det följande skall bara några få faktorer nämnas. Det är viktigt att som bakgrund veta att en ekonomisk integration sker utifrån en given situation, man har en bestämd företagsstruktur som bara långsamt kan ändra sig. Denna tröghetsfaktor, som gäller företagsstrukturen och inte minst företagsledningens och de anställdas attityder är mycket viktig att beakta när man skall analysera verkningarna av en genomförd formell integration. Många ekonomer blir ofta förvånade över hur små verkningar av t.ex. en tullnedsättning blir och glömmer då att tullen trots allt är bara en, och kanske inte den viktigaste, av de faktorer som inverkar på företagens dispositioner. Först efter en viss tid kan den fulla effekten registreras.

Specialisering och stordrift. Som redan nämnts baserar sig den internationella arbetsfördelningen — liksom all arbetsfördelning — på principen om specialisering. Genom att utveckla tekniken för en bestämd produktion så fullkomligt som möjligt och genom att för denna produktion uppnå största möjliga marknadsandel kan också ett företag med färre sysselsatta hävda sig i konkurrensen med jät-

tarna. En av förklaringarna till att mindre företag t.ex. i Norden har klarat sig så bra i konkurrensen med mycket stora brittiska företag kan vara att de förra i mycket högre grad har specialiserat sig på ett fåtal produkter, medan de senare har bedrivit en mer mångsidig produktion.

Utgångspunkten för resonemangen om specialisering är på många sätt en given företagsstruktur. Ett visst företag har ett begränsat kapital och andra resurser till förfogande och det försöker använda dessa begränsade medel på ett sätt som gör det konkurrensdugligt. Men för att kunna specialisera sig hårt måste företaget oftast ha en marknad som är väsentligt större än det lilla landets. Därför blir en konsekvens av en ekonomisk integration ofta för de små ländernas vidkommande att företag som producerar ett stort antal varor för den lilla marknaden, genomför en strukturförändring av sin produktion och specialiserar sig på ett litet antal varor med försäljning på stormarknaden. På denna punkt får man alltså en klart positiv effekt av integrationen eftersom man normalt måste utgå från att med en given företagsstorlek blir genomsnittskostnaderna för en produkt väsentligt mindre än för 50 produkter. Specialisering innebär en betydande produktivitetsförbättring och en ökning av företagets konkurrensförmåga. Det är att märka att begreppet stordrift inte får knytas till ett företags storlek mätt i omsättning, antal anställda eller dylikt. Ett storföretag kan ha ett så stort sortiment att det inte utmärks av stordrift. Däremot kan ett småföretag tillverka en enda produkt under stordriftsförhållanden, dvs. i långa serier.

En speciell variant av specialiseringen är underleverantörssystemet. Om ett stort företag finner det olönsamt att producera den mängd komponenter som behövs i produktionen av t.ex. bilar, så kan det ingå avtal med en rad mindre producenter som åtar sig att producera bestämda delar. Underleverantören vill gärna försäkra sig om flera sådana kontrakt så att han inte blir totalt beroende av ett enda företag. Det är för övrigt inte bara småföretag som uppträder som underleverantörer. På många områden är det mycket stora företag vars väsentliga verksamhet består av sådana underleveranser. Den elektriska utrustningen till bilar t.ex. levereras till en stor

del från mycket stora företag som har specialiserat sig på detta. Detsamma gäller på en rad andra områden. Denna form av specialisering är särskilt framträdande inom verkstadsindustrin, där så mycket av produktionen består i att sätta ihop ett stort antal delar till en färdig produkt.

Stordriftsfördelar: Produktionen. Ett av de viktigaste argumenten för övergång till stora marknader är att det därigenom blir möjligt för fler företag att utnyttja de stordriftsfördelar som följer med produktion i långa serier. Rent teknologiska förhållanden gör att på en rad områden måste produktionen ha en viss storlek för att styckekostnaden skall bli så låg att den är konkurrenskraftig på världsmarknaden. I produktionen av vissa standardprodukter som metaller, handelsjärn, cellulosa, oljederivater, tunga kemikalier osv. har utvecklingen i mycket stark grad gått i riktning mot tekniska lösningar, ofta i form av datastyrda processer, som gynnar produktion i mycket stor skala. För sådana produkter är tillgången till en mycket stor marknad ett nödvändigt villkor. Detsamma gäller produktionen av artiklar som efterfrågas i liten skala. Det har skämtsamt sagts att vid en svensk EEC-anslutning skulle det löna sig för en småländsk fabrikör att tillverka korkskruvar för vänsterhänta.

För de flesta produkter i handeln är emellertid den fördelaktigaste serielängden inte större än att den kan uppnås inom ett medelstort land. I länder som Storbritannien, Frankrike, Italien och Västtyskland har man likväl på många områden inte fått så stora företag som USA, trots att den optimala storleksordningen, teknologiskt sett, inte är större än att den mycket väl kunde ha använts inom dessa medelstora länder. Detta kan inte i första hand skyllas på marknadens storlek utan på faktorer av annan typ. Företagen kan t.ex. vara familjeägda och därför ha svårt att expandera snabbt.

Det är mot denna bakgrund anglosaxiska författare i stort sett inte har räknat en förbättring av stordriftsfördelarna i produktionen som en väsentlig faktor som talar för ekonomisk integration eller handelsliberalisering. Det är nog också ett moment som i det

stora hela inte har den betydelse som det i Västeuropa vanligen tillskrivs. För små länder är däremot förhållandet annorlunda. Där är marknaden traditionellt så liten att man på ett mycket stort antal områden har känt marknads begränsning som ett hinder för att uppnå stordriftsfördelar i produktionen. För dessa länder, och däribland samtliga nordiska, skulle en ekonomisk integration innebära nya möjligheter att uppnå en så fördelaktig produktion som möjligt på områden där det hittills inte har varit möjligt.

Stordriftsfördelar: Forskning och utveckling. På de områden där företagets forskning och deras möjligheter att få tag i forskningsresultat spelar en ökande roll, speciellt i de s.k. tillväxtindustrierna, kan man också tala om stordriftsfördelar i samband med forskning och utveckling. Det rör sig här om en verksamhet som inom vissa industribranscher har en mycket stor omfattning, både när det gäller insatsen av personal och pengar. Det är en riskbetonad verksamhet eftersom bara en liten del av resultaten kommer att få praktisk betydelse i form av lönande produktion. Risken för att misslyckas minskar med antalet projekt men genom att binda så stora resurser för en relativt lång tid blir fordringarna på företagets storlek, eller rättare, deras finansiella styrka, större än vad som är vanligt för mindre och medelstora företag. Det existerar alltså stordriftsfördelar inom forskning och utveckling som skapar en "tröskel" och därför kräver en viss storlek av företagen om de skall ge sig in på forskningsintensiva produktionsområden. Det finns exempel på att relativt små företag just på de här områdena har varit mer framgångsrika än de stora (t.ex. Xerox), men detta beror oftast på att sådana företag just grundas för att utnyttja en viss uppfinning.

Det är inte bara utgifterna för själva forskningsverksamheten som här spelar en roll. Totalkostnaderna för att få fram en ny produkt på en marknad på basis av forskning omfattar en rad olika utgifter. Det kan ges vissa genomsnittliga erfarenhetssiffror från vanliga typer av industri.¹⁰ Utgifterna för att frambringa och mark-

¹⁰ Hämtad från *Helmer Dahl: De teknologiske muligheter i Norge i 1987*, Tidens Tema 1968.

nadsföra en ny produkt fördelar sig enligt dessa ungefär på följande sätt på de olika aktiviteterna:

Forskning och utveckling	5—10 %
Konstruktion	10—20 %
Uppläggning av produktion, maskiner, verktyg m.m.	40—60 %
Start, felkorrektioner	5—15 %
Införing på marknaden	10—25 %

Forskning och utvecklingsarbeten samt allt annat som hör ihop med detta är inte längre engångsföreteelser. Genom att forskning har blivit en stor och fast del av storföretagens verksamhet bedrivs den kontinuerligt. De olika forskningsresultatens livslängd reduceras genom denna kontinuerliga forskning och en tendens finns till att det blir svårare och svårare för nykomlingar att komma in i vissa branscher, alltså att "tröskelvärdet" ökar. Med dessa ökande stordriftsfördelar för forskning och utveckling på en rad områden blir det också nödvändigare med hänsyn till forskningsutgifter och andra utgifter i samband med utveckling av en produkt att få de stora kostnaderna tillbaka genom försäljning på en mycket stor marknad. Detta har varit ett argument för den produktionsspridning, geografiskt sett, som de multinationella företagen representerar och det är givetvis ett argument för ekonomisk integration.

Stordriftsfördelar: Marknadsföring. Det är inte möjligt att här gå in på alla de fördelar som ligger i stora inköp och stora försäljningsenheter i detaljledet. Här skall bara påpekas vissa stordriftsfördelar ur producentsynvinkel. Att ha en försäljningsapparat på ett stort antal marknader är en fördel för införande av nya produkter. En inarbetad apparat, som känner marknaden, som har etablerade kontakter och kanske också ett känt och inarbetat namn på sin produkt innebär fördelar gentemot den lilla producent som för första gången skall marknadsföra sin produkt på en ny marknad. Ett redan nämnt argument för de multinationella företagens direktinvesteringar är att man samtidigt får deras stora och kanske världsomspännande marknadsföringsapparat till förfogande. Stor-

leken medför också att man kan utnyttja moderna metoder, ofta byggda på elektronisk databehandling som gör att man kan nedbringa kostnaderna för lagring, transport och spridning av varorna.

I ett speciellt förhållande kommer marknadsföring av konsumtionsvaror under en särskild märkesbeteckning. Detta är starkt knutet till modern reklam och som känt får man, både när det gäller läskedrycker, cigaretter, kylskåp, tvättmedel osv. fördelar av att ha ett världsnamn att bygga på. Genom en formell integration får storföretagen från de stora länderna möjlighet att lättare komma in i småländerna och ta en del av marknaden där. Småländernas företag inom berörda branscher har inte samma möjligheter. Dels kostar det idag så enorma belopp att inarbeta ett varunamn på en stormarknad att småföretag inte kommer över den "tröskel" som detta innebär. Dels är småföretagets produktionsapparat så begränsad att även om det fick en reklam med genomslagskraft skulle det knappast kunna behärska de finansieringsproblem som en väsentlig produktionsökning skulle innebära.

Stordriftsfördelar: Företagsledning. Utöver det ovan nämnda tillkommer de fördelar som storföretagen har i form av en mer specialiserad företagsledning. De största företagen bedriver ofta personalurval och intern utbildning inte minst av ledarämnen. Genom en mer vittsträvande arbetsfördelning inom företaget kan man t.ex. utveckla en långtidsplanläggning som de små företagen inte har kapacitet till.

Stordriftsfördelar: Finansiering. En speciell form för stordriftsfördelar ligger i att det stora etablerade företaget normalt har det väsentligt lättare att finansiera sin expansion än småföretagen. Det normala är att storföretaget är mer likvid och har bättre förbindelser med bank- och finansvärlden än småföretagen. I vissa länder är det t.o.m. en mycket vidsträckt sammankoppling av bankintressen och storföretag inom industri och handel. För små länder där detta inte är fallet, är de utländska storföretagens fördelar vid denna form av stordriftsfördelar speciellt besvärliga. På detta område

har därför staterna ansett det nödvändigt att tillgripa särskilda åtgärder såsom etablering av speciella finansieringsinstitut och liknande.

Konkurrensförhållanden. När en liten marknad som varit relativt skyddad genom tullar, kvoter eller andra handelshinder, blir en del av en större marknad, ändras inte konkurrensförhållandena bara på det sättet att avsättningsmöjligheterna för produktionen förändras. Själva konkurrenssystemet blir vanligtvis också påverkat. Amerikanska författare, t.ex. Scitovsky,¹¹ har varit av den uppfattningen att en av de viktigaste orsakerna till den mindre effektiviteten inom näringslivet i Västeuropa jämfört med i USA, är de oftare förekommande konkurrensrestriktionerna, som man finner i Västeuropa trots lagstiftning att motverka desamma. Teorin är att ju större marknaden är, desto svårare är det att etablera sådana restriktiva affärsmetoder, karteller, monopol, etc. och desto större är chansen för en verklig effektiv konkurrens. Den medför att de mindre effektiva företagen blir utslagna eller måste lägga om sin produktion för att hålla ut i konkurrensen. På så sätt verkar integrationen via ändrade konkurrensförhållanden i riktning mot en raskare takt i produktivitetensökningen.

Säkerhet. En ofta nämnd faktor som motverkar satsning på nya marknader eller investeringar i andra länder är osäkerheten om vilka åtgärder de olika regeringarna kommer att företaga sig. Företagen vet inte med säkerhet vilken karaktär de olika marknaderna kommer att få i framtiden. Detta har varit ett starkt argument för fasta integrationsformer som pålägger medlemsländerna så vittgående förpliktelser att företagen kan planera med större säkerhet än vad tidigare var möjligt. Detta har en hel del att göra med företagets hållning och uppfattning. Det har utan tvivel varit till skada för EFTA att organisationen alltid, och speciellt i Storbritannien, har blivit uppfattad som något preliminärt som snart skulle ersättas med något annat. Det är också denna risk de personer påpekar som fruktar en splittring av den nordiska marknaden

¹¹ T. Scitovsky: Economic Theory and Western European Integration.

genom att länderna får olika former för anknytning till EEC. Genom den evighetsstämpel som EEC har gett sig självt och genom själva namnet "Gemensamma marknaden" har EEC lyckats skapa en myt om att organisationen är mycket fastare och säkrare att bygga på än t.ex. EFTA. Dessa psykologiska effekter är en faktor som måste tillmätas en ganska väsentlig vikt vid utformningen av den ekonomiska integrationen, därför att den inverkar på företagens värderingar av vilken risk som är involverad i marknadsföring och investeringar.

Nationalekonomerna baserar oftast sina analyser på det orealistiska antagandet att företagen i alla lägen har fullständig insikt i den bästa produktionstekniken, marknadsförhållandena på de aktuella marknaderna, de alternativa förtjänstmöjligheterna osv. så att de alltid har det kunskapsunderlag som är nödvändigt för att inrikta sig optimalt. Det är ett av de verkligt stora hindren för ett optimalt utnyttjande av resurserna att företagen faktiskt inte har en sådan insikt. Därför blir det också en av de stora uppgifterna för regeringarna, nationellt och i samarbete med andra länder, att genom rådgivningstjänst, förbättrade informationskanaler och inte minst genom utbildningssystemet sprida sådan kunskap väsentligt mer effektivt än vad som sker f.n. Därvid ökar säkerheten och ifrågavarande lands eller länders näringsliv kan snabbare och mer effektivt utnyttja de fördelar som den större marknaden innebär.

2 Några huvuddrag i utvecklingen av den ekonomiska integrationen

Även om "integration" är ett modernt uttryck, så har ekonomisk integration i vid mening naturligtvis ägt rum genom alla tider. Mänsklighetens historia handlar inte minst om ekonomisk integration, växlande med desintegration. Det romerska rikets uppbyggnad innebar ekonomisk integration, dess sönderfall ledde till ekonomisk desintegration. Tillväxten i de italienska och flamländska städernas hantverk och handel under högmedeltiden och utvecklingen av de nya handelsvägarna på 1500- och 1600-talen förde med sig ett betydande mått av ekonomisk integration.

Den gryende industrialismen på 1700-talet utgjorde den historiska bakgrunden till den teori om arbetsfördelning och komparativa kostnader som utvecklades av Adam Smith, David Ricardo och andra klassiska nationalekonomer. Om en person kan uppnå en högre totalproduktion genom att specialisera sig på de produktionsformer han har de bästa förutsättningarna för samt byta sig till det han i övrigt har behov av genom att sälja sin specialprodukt och om andra individer gör detsamma, kommer också samhällets totalproduktion och därmed underlaget för välståndet att öka. Om denna teori appliceras på olika länder, uppstår en teori om maximering av välståndet genom en internationell arbetsfördelning. Även om ett land i och för sig på alla områden kan producera med en mindre absolut kostnad per enhet än ett annat, lönar det sig i alla fall — med de givna resurstillgångar man förutsatte — att koncentrera sig på de produkter som landet kan framställa med relativt minst kostnader per enhet och att köpa de andra. Denna teori måste ses mot bakgrunden av den "teori" som den så småningom er-

satte, den s.k. ”merkantilismen”. Denna lade en avgörande vikt vid staternas förmåga att ackumulera ädla metaller. Ökning av exporten uppfattades därför som ”bra” medan tillväxt i importen betecknades som ”ogynnsam”.

Teorin om fördelarna vid en långt driven internationell arbetsfördelning var ett centralt element i den politiska filosofi som förde till frihandelsperioden i Europa under andra hälften av 1800-talet och som i modifierad form varade fram till första världskrigets utbrott. Det var under denna period den nuvarande världsekonomin fick det mönster som den i stora drag senare har behållit. Industrieländerna, och främst England, importerade i stor utsträckning en betydande del av de råvaror och den mat de behövde och exporterade industrivaror. Stora delar av den kapitalexport som ägde rum från Europa till de dåvarande utvecklingsländerna koncentrerades till produktion av just råvaror och matvaror. Man ändrade den ekonomiska strukturen i dessa länder för att den skulle passa in i det världsomspännande systemet med frihandel som bärande princip. Det ägde alltså rum en mycket speciell form för internationell ekonomisk integration.

Detta är givetvis en alltför förenklad bild av det historiska förloppet. Parallellt med detta försiggick också en revolution i produktionsteknik och marknadsföring, en mycket stark sänkning av transportkostnaderna genom utbyggnaden av järnvägarna och bruket av ångfartyg och telegraf samt — inte minst — väldiga förflyttningar av arbetskraft och kapital. Både genom denna starka ökning av arbetskraftens och kapitalets internationella mobilitet och genom utrikeshandelns starka tillväxt i relation till produktionsökningen kom de teknologiska och organisatoriska nyvinningarna att få en mycket snabbare internationell spridning än tidigare. Detta blev i sig självt en stark stimulans till skapandet av ny teknik och till att använda naturvetenskap i det teknologiska nyskapandet.

Egendomligt nog kom från slutet av 1800-talet den starkaste ekonomiska tillväxten att äga rum i några stora länder som inte var speciellt frihandelsvänliga. I Tyskland kan nog Zollverein från 1834 — ett exempel på en *formell* ekonomisk integration på 1800-

talet — betecknas som en seger för frihandelstanken i och med att den stora mängden av interna tullar i Tyskland därmed avskaffades, men som från slutet av århundradet ledde det förenade Tyskland i en protektionistisk utveckling. USA har i stort sett fört en protektionistisk handelspolitik, liksom Japan under det här århundradet. Detta är naturligtvis inget motargument mot att det är stora fördelar förknippade med en mycket vittgående internationell arbetsfördelning utan snarare en antydning om att det frihandelssystem som skapades under förra århundradet med Storbritannien som centrum hade ganska speciella historiska förutsättningar.

Perioden mellan de två världskrigen var i mångt och mycket en historia om desintegration. Upplösningen av det österrikisk-ungerska kejsarriket var ett exempel på detta och den snäva protektionism som på nytt präglade ländernas handelspolitik speciellt på 1930-talet var en utveckling som gick emot långtidstendensen om ett ökande beroende länderna emellan. Mot bakgrund av erfarenheterna från denna period ställde några ekonomer upp en teori om en avtagande andel för utrikeshandeln, genomsnittet av export och import mätt i procent av nationalinkomsten. Statistiska uträkningar¹ visar t.ex. att Storbritannien som strax före första världskriget hade en procentsats, räknad på detta sätt, om nära 30 %, på 1930-talet och också strax efter andra världskriget var nere på 17 %. I Norden visade Danmark en procent på över 40 år 1910 och var år 1938 nere på 24 %. Sverige hade åren 1909—18 genomsnittligt 16 %, på 1930-talet 13½ % och på 1940-talet 11½ %. Med undantag för Frankrike och Italien visar de föreliggande exemplen alla en klar tendens till en relativt minskad betydelse av varuhandeln under den här perioden.

Från början av 1950-talet och fram genom 50- och 60-talen har tendensen i flertalet länder åter varit den att den internationella varuhandeln har stigit kraftigare än produktionen. Detta har otvivelaktigt samband med att medan den faktiska internationella integrationen begränsades av en omfattande formell desintegration under mellankrigstiden, särskilt på 1930-talet, så har den faktiska in-

¹ cf. *Charles P. Kindleberger: Foreign Trade and the National Economy, 1962, s. 177 ff.*

tegrationen från slutet av 1940-talet fått starkt ökade möjligheter genom en omspannande formell integration.

Formell integration efter andra världskriget

Under slutskedet av andra världskriget försiggick en omfattande verksamhet för att genom etablering av internationellt samarbete säkerställa freden, främja folkens välfärd och — på lång sikt — skapa ett "världssamhälle". *Förenta Nationerna* blev det viktigaste resultatet av detta arbete. En rad specialorganisationer blev antingen nyetablerade eller — om de redan existerade — inordnade i systemet av FN-organisationer. Inom ramen för detta system skulle det utvecklas ett nät av internationellt samarbete, omfattande praktiskt taget alla sakområden och i princip alla länder. Totalverkan av detta skulle vara en världsomfattande integrationsprocess. Som bekant har detta bara bitvis kunnat realiseras.

En av de första efterkrigsorganisationerna var *IMF*, Internationella valutafonden, baserad på Bretton Woods-avtalet 1944. Mellankrigstidens valutakriser skulle undvikas, man skulle få möjligheter att möta variationer i valutareserverna med tidsbegränsade likviditetstillskott från ett internationellt organ. Därmed skulle tendensen till protektionism och ekonomisk desintegration, välkänd från tiden före kriget, kunna motverkas. *IMF* fick inte den roll som entusiasterna hade velat ge fonden men har ändå utan tvivel haft en stabiliserande verkan och hindrat en desintegration som man annars i hög grad hade riskerat.

Också på utrikeshandelns område gjordes vid världskrigets slut försök att etablera en global organisation under FN, nämligen *ITO*, Den internationella handelsorganisationen. Utgångspunkten var att man på basis av en "kod för gott beteende" med anknytning till "mest-gynnad-nations-klausulen" skulle motverka protektionismen i handelspolitiken samt gradvis åstadkomma en nedbrytning av tullmurarna och ett totalt avskaffande av tullpreferenser och kvan-

titativa restriktioner. Under förhandlingarna måste ett stort antal undantag från dessa regler godkännas, samtidigt som en principiell oenighet mellan främst USA och kommunistländerna om målen för organisationen ådagalades. Det ”kalla kriget” och Västeuropas ekonomiska svårigheter vid slutet av 1940-talet ryckte tillsammans undan grunden för ITO-planen och organisationen blev aldrig realiserad.

I stället kom *GATT*, Generalavtalet om tullar och handel, en organisation med anspråkslösare syften än ITO.² *GATT* måste karakteriseras som faktiskt ”halvglobal”, även om organisationen väl aldrig har uppgivit strävan att söka omfatta hela världen. *GATT* har först och främst blivit en apparat för tullförhandlingar, även om avtalet också täcker de flesta andra handelshinder. Traditionellt har handelsförhandlingarna varit bilaterala (mellan två länder). Enligt *GATT*-systemet skall medlemsländernas bilaterala förhandlingar ske samtidigt så att de blir på en gång bilaterala och multilaterala. Tullkonferenserna i Genève (1947), Annecy (1949) och Torquay (1950/51) medförde omfattande tullreduktioner och en reglering av medlemsländernas tullförpliktelser (på basis av ”mest-gynnad-nations-klausulen”).

Skillnaderna i tullnivå mellan högtull- och lågtullländer gjorde det efter hand svårt att komma vidare på basis av *GATT*:s reciprocitetsprincip, dvs. att det skulle vara balans mellan de fördelar två förhandlande länder uppnådde genom tullsänkningarna. Härefter kunde ytterligare minskning av tullbarriärerna i högre grad nås genom generella procentvisa tullreduktioner. Kennedyadministrationens ”Trade Expansion Act” av år 1962 innebar en ny giv för *GATT*. Utgångspunkten var först och främst den amerikanska ängslan för protektionism från ett EEC som på den tiden förväntades att snart omfatta hela Västeuropa. Den del av presidentens fullmakt som kom att få största betydelsen var möjligheten att erbjuda upp till 50 % tullreduktion. Efter långa och svåra förhandlingar (1964—67) resulterade ”Kennedyronden” i *GATT* i mycket stora tullreduktioner för de flesta industrivaror. De kommer att få

² Karin Kock: *International Trade Policy and the Gatt 1947—1967*, Stockholm 1969.

full effekt fr.o.m. den 1 januari 1972. För stora varugrupper, som t.ex. flertalet verkstadsprodukter, blev 50 %-reduktionen en realitet, för kemisektorn t.o.m. överskriden. Men för en rad halvfabrikat och jordbruksvaror var resultaten magra. Försöken att låta förhandlingarna omfatta annat än tullreduktioner misslyckades i betydande grad. Utvecklingsländerna vann mycket litet på Kennedyronden.

Med industritullar så låga som de kommer att bli fr.o.m. 1972 för de flesta industrivaror kan det konstateras att i relationerna mellan industriländerna kommer tullskyddet på 1970-talet att spela en mindre roll än förr och andra handelshinder kommer att få ökad relativ betydelse. GATT kan knappast förväntas att spela samma roll i den internationella ekonomiska integrationsprocessen som hittills. Den nya amerikanska administrationen tycks ha planer på att få till stånd en "Nixonrond" i GATT med syfte att reducera de icke-tariffära handelshindren. GATT med sin lösa och begränsade form av ekonomisk integration är dock sannolikt inte det bästa forum för detta, emedan den inte kan erbjuda tillräckligt som "ersättning" för det nationella skydd som staterna ger avkall på.

GATT har trots sina vittsyftande principer på området spelat en relativt blygsam roll när det gäller att avlägsna de kvantitativa restriktioner som under tiden omedelbart efter det andra världskriget i hög grad användes i de flesta länders handelspolitik. Här kom OEEC att få avsevärt större betydelse. OEEC (Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete) skapades 1948 i samband med genomförandet av Marshallplanen som ett i praxis västeuropeiskt samarbetsorgan. Medlemsländerna i OEEC fattade 1950 beslut om en liberaliseringskod, med syftet att gradvis frigöra den intereuropeiska handeln för kvantitativa restriktioner, först för upp till 75 % av handeln, sedermera upp till 90 %. Då OEEC 1961 omorganiserades till OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling), ansågs uppgiften fullgjord och liberaliseringskoden föll bort.

OEEC — OECD:s verksamhetsområde har varit mindre formellt bundet än GATT:s och också långt mer omfattande. EPU,

Den europeiska betalningsunionen, som blev det viktigaste instrumentet för genomförandet av valutakonvertibiliteten (fri växlingsbarhet mellan valutor till officiella kurser), verkade inom OEEC:s ram. Genom sina liberaliseringskoder för "osynliga" betalningar och kapitalöverföringar har OEEC-OECD också på detta område blivit det viktigaste medlet i integrationsprocessen. Det är emellertid sannolikt att det hädanefter blir svårt att komma så mycket längre i liberaliseringen av kapitalrörelserna på OEEC:s "lösa" sätt på basis av en relativt enkel liberal filosofi. Kontrollen över kapitalrörelserna är en så viktig del av staternas ekonomiska politik att de knappast vill frigöra dem helt utom inom ramen för ett mer förpliktande samarbete, som t.ex. i EEC.

På 1960-talet har OECD i ökande grad blivit ett forum för koordinering av de västliga industristaternas politik: konjunkturpolitik (Economic Policy Committee, och de årliga undersökningarna av medlemsländernas ekonomiska politik), valutapolitik ("Arbetsgrupp nr. 3"), biståndspolitik (DAC) osv. OEEC-OECD har alltid sett det som en huvuduppgift att kanalisera kunskap, på 1950-talet bl.a. genom EPA (Det europeiska produktivetsorganet), på 1960-talet t.ex. rörande utbildningsteknologi, forskningspolitik, arbetsmarknadspolitik etc. Både samordningen av olika former av politik och kunskapsspridningen ger viktiga bidrag till integrationsprocessen i det geografiskt begränsade område som OECD täcker: idag förutom Västeuropa även USA, Canada och Japan. Liberaliseringskoderna har sannolikt i stort sett fullgjort sin mission, men de senare aktiviteterna får antagligen ökad betydelse.

Det var inom OEEC som det misslyckade försöket gjordes 1956—1958 genom den s.k. Maudlingkommittén att skapa ett europeiskt frihandelsområde, det som efter misslyckandet i en, geografiskt sett, "krympt" form blev EFTA. Bakgrunden till misslyckandet var att en ny och fastare form för ekonomisk integration hade fått vind i seglen, först genom skapandet av Kol- och stålunionen 1952 och sedan, 1957, genom bildandet av EEC.

Det finns skäl att understryka att GATT:s och OEEC:s verksamhet antagligen har betytt mer för den faktiska integrationen efter andra världskriget än EEC, trots den senare organisationens

väsentligt högre ambitionsnivå. Men det tycks finnas en gräns för hur långt man kan driva integrationsprocessen uteslutande i så "lösa" former för formell integration som OECD, GATT och de olika FN-organen gör. "Liberaliseringen" innebär för den enskilda staten ett ökat beroende av den internationella utvecklingen och därmed ett behov av att de nationella målen i ökande grad tillvaratas genom ett förpliktande internationellt samarbete.

EFTA, NORDEK och i någon mån EEC kommer att behandlas i egna kapitel. De är alla, EFTA dock i mindre grad än de två andra, uttryck för behovet att få mera omfattande mål för integrationssträvandena samt flera och bättre samordnade medel för att förverkliga dessa mål.

3 EFTA — innehåll och verkningar

EFTA:s bakgrund

Etableringen av EFTA 1959 måste ses mot bakgrund av den debatt och de politiska initiativ för en europeisk integration som ägde rum i Västeuropa under tiden efter det andra världskriget och som accelererades i början av 1950-talet. Den s.k. "Europatanken" är i verkligheten mycket gammal. Den togs på allvar först under de nya politiska omständigheter som Västeuropa befann sig i då återuppbyggnaden efter andra världskriget startade. Europa fann sig totalt dominerat av två supermakter, USA och Sovjetunionen. I denna situation av maktlöshet vann den gamla Europatanken plötsligt gensvar bland s.k. ansvariga politiker. Speciellt stark var rörelsen i Benelux-länderna, men också i de förutvarande stormakterna Frankrike, Tyskland och Italien kom Europa att te sig som ett attraktivt alternativ, en möjlighet att återvinna ett stormaktsinflytande genom samarbete. Utöver dessa politiska resonemang tillkom de ekonomiska argumenten. Speciellt vid en jämförelse med den amerikanska stormarknaden kom möjligheterna att skapa en europeisk marknad av motsvarande storlek att bli ett lockande mål. På så sätt hoppades man att kunna utnyttja stordriftens fördelar samt genom ökad arbetsfördelning och handel att minska de skillnader i produktivitet och effektivitet som existerade mellan USA och Västeuropa.

Den enda egentliga segrarmakten bland de förutvarande stormakterna i Västeuropa, Storbritannien, stannade utanför utvecklandet av en västeuropeisk stormarknad med övernationella insti-

tutioner. Visserligen uttalade Churchill och andra engelska politiker sympati för tanken om ett förenat Europa, men de tänkte sig aldrig på allvar att England skulle bli en del av denna nya stormakt. Vid slutet av 1940-talet var Storbritannien den enda militärt och politiskt starka staten i Västeuropa. Ekonomiskt hade landet, speciellt strax efter krigsslutet, en mycket gynnsam utgångspunkt för konkurrensen på varumarknaderna. Men Storbritannien utnyttjade inte helt dessa möjligheter vare sig politiskt eller ekonomiskt. Då de europeiska integreringssträvandena överfördes till regeringsplanen i början av 1950-talet, blev Storbritannien också inviterat att delta men föredrog att stanna utanför. Det gällde i första hand den Europeiska kol- och stålunionen som bildades 1952. Ännu så sent som vid konferensen i Messina i juni 1955, där planerna på det framtida EEC diskuterades och den s.k. Spaak-kommittén utnämndes med uppgift att utarbeta ett traktatutkast, var det möjligt för Storbritannien att bli med i de europeiska överläggningarna. De brittiska observatörerna drogs tillbaka från konferensen då det blev klart att planerna förutsatte övernationella organ. Engelsmännen antog möjligtvis att De sex inte skulle vara kapabla att i praktiken genomföra detta stora och på många sätt revolutionerande projekt. Ekonomiskt och politiskt var Storbritannien också så engagerat utanför Europa att ett sådant förpliktigande engagemang då tycktes vara utanför praktisk engelsk politik.

Då planerna i alla fall såg ut att kunna realiserars genom Spaak-kommitténs arbete, ansåg engelsmännen att motåtgärder var nödvändiga för att de inte skulle utestängas från Europa och politiskt och ekonomiskt lida de förluster som en isolering skulle föra med sig. I denna situation tog Storbritannien i juli 1956 ett initiativ inom OEEC. Engelsmännen gick in för att skapa ett alleuropeiskt frihandelsområde, omfattande De sex och andra europeiska länder. Förslaget gick ut på att avskaffa — under loppet av en viss period — alla tullar och andra handelshinder för handeln med industrivaror mellan medlemsstaterna. Men samtidigt skulle medlemsstaterna tillåtas behålla friheten att själva bestämma tulltarifferna och handelspolitiken gentemot icke-medlemsländer.

Förslaget kom inte formellt i konflikt med utvecklingen av EEC

och det brittiska initiativet blev väl mottaget av de andra OEEC-medlemmarna. OEEC utnämnde en förberedande kommitté under ledning av det dåvarande brittiska statsrådet Reginald Maudling. Med hjälp av en lång rad expertarbetsgrupper undersökte Maudlingkommittén de olika aspekterna av ett frihandelsområde. Kommittén möjliggjorde på så sätt en utförlig diskussion beträffande de olika problem som uppstår då man skall skapa ett internt frihandelsområde och samtidigt bevara separata nationella tullmurar gentemot omvärlden. När Maudlingkommitténs förhandlingar avbröts i november 1958, berodde detta inte på att de tekniska svårigheterna hade visat sig för stora utan på att det politiska underlaget för ett sådant alleuropeiskt frihandelsområde inte var för handen. Den nya franska regeringen under de Gaulle's ledning men också de andra medlemmarna av EEC — Romtraktaten hade blivit undertecknad den 25 mars 1957 — fann det till slut omöjligt att acceptera en sådan frihandelslösning. Denna skulle ha inneburit att en lång rad europeiska länder skulle fått fritt tillträde till EEC-marknaderna utan att därför påtaga sig de förpliktelser som integrationen inom EEC pålade De sex. De fundamentalt olika sätt att närma sig Europaproblemet som karakteriserade å ena sidan Storbritannien och Skandinavien och å andra sidan De sex gjorde det i verkligheten omöjligt att nå ett positivt resultat genom Maudlingkommitténs förhandlingar trots att de tekniska svårigheterna med ett frihandelsarrangemang löstes.

Omedelbart efter Maudlingförhandlingarnas sammanbrott upp-togs kontakter mellan representanter för länder utanför De sex för att undersöka möjligheterna att genomföra frihandelssystemet för dessa länders vidkommande. I februari 1959 arrangerades i Oslo det första förberedande mötet mellan Storbritannien, de skandinaviska länderna, Schweiz, Österrike och Portugal — alltså flertalet av de västeuropeiska länder som från olika utgångspunkter inte hade funnit det möjligt att bli med i EEC. Redan under loppet av några få månader visade det sig möjligt att skapa det som blev Den europeiska frihandelssammanslutningen, EFTA. De tekniska lösningar som Maudlingkommitténs förhandlingar hade lett fram till kom i stor utsträckning till användning inom EFTA och blev de-

lar av EFTA:s grundläggande dokument, den s.k. Stockholmskonventionen. Denna konvention godkändes på ett ministermöte i Stockholm den 20 november 1959. Efter den nödvändiga ratificeringsprocessen undertecknades konventionen i januari 1960 och trädde i kraft i maj 1960.

EFTA:s utveckling

Det bör understrykas att de pådrivande krafterna bakom stiftandet av EFTA var de nordiska länderna, i första hand Sverige och Norge. Frukten för att bli lämnade isolerade och maktlösa inför det stora sexmaktsblocket kändes självfallet starkare i Norden med dess mycket omfattande handel och andra ekonomiska förbindelser med den europeiska kontinenten. Storbritannien däremot hade ännu vid slutet av 1950-talet över 70 % av sin utrikeshandel med utomeuropeiska länder och bara 14 % med EEC-länderna. Storbritannien hade dessutom politiska, kulturella och speciella ekonomiska band med Samväldet och USA. Vid den tidpunkten kände engelsmännen sig inte i någon högre grad som européer. Europa var bara ett av många intresseområden för den brittiska politiken och traditionellt betraktades Samväldet som väsentligt viktigare. Detta förklarar det brittiska motståndet mot att känna några starkare förpliktelser gentemot Europa, men också landets strävan att göra EFTA-förpliktelserna relativt begränsade. De övriga EFTA-länderna kunde inte anses särskilt attraktiva, vare sig ekonomiskt eller politiskt, för Storbritannien, ett land som ensamt hade större befolkning, produktion och utrikeshandel än alla de övriga EFTA-länderna sammanslagna. Handeln med dessa länder utgjorde 1959 mindre än 12 % av Storbritanniens utrikeshandel. De flesta av de små EFTA-länderna var lågtullländer så att tullfrihet inom EFTA kunde bara ge Storbritannien en begränsad diskriminering gentemot tredje land, medan de små EFTA-staterna fick tillgång till den stora och väl skyddade brittiska marknaden. Politiskt sett ansågs det inte heller vara någon fördel för Storbritannien att få ett

förbund med tre neutrala stater, Sverige, Schweiz och Österrike — år 1961 tillkom dessutom en fjärde, associerad stat, Finland.

När Storbritannien trots detta valde att ge sitt stöd åt EFTA var det för att:¹

- a. hålla de länder det gällde utanför De sex' inflytelsesfär,
- b. öka gruppens relativa förhandlingsstyrka,
- c. utnyttja exportmöjligheterna på de andra EFTA-marknaderna, och
- d. visa att ett frihandelsområde kunde fungera i praktiken (det sistnämnda hade representanter för De sex bestritt under Maudlingförhandlingarna).

Denna brist på balans mellan å ena sidan Storbritanniens dominerande ställning inom EFTA-gruppen och å andra sidan dess relativt begränsade intresse av EFTA som organisation har från början satt sin prägel på EFTA-samarbetet och kommer alltid att göra det. Storbritannien har kunnat handla gentemot sina EFTA-partners på ett sätt som skulle ha varit omöjligt för ett av de mindre länderna visavi Storbritannien. Det gäller t.ex. det sätt på vilket den brittiska importavgiften hösten 1964 genomfördes gentemot EFTAländerna. Men det gäller också den brittiska attityden beträffande importavgiften för den skandinaviska exporten av djupfrysta fiskfiléer till Storbritannien. Det begränsade brittiska engagemanget i EFTA är ett faktum som de andra medlemsstaterna måste acceptera.

Ett annat särdrag för EFTA, jämfört med EEC t.ex., är att konventionen konstruerades som en preliminär och tidsbegränsad lösning av marknadsproblemen för deltagarländerna. Som ett av huvudsyftena för frihandelsförbundet anges i Stockholmskonventionen att det skall medverka till en större europeisk marknadslösning och därmed göra sig självt överflödigt. Man väntade 1959 att förhandlingar mellan EEC och EFTAländerna skulle starta relativt snart och att EFTA-arrangemangen därför kunde göras förhållandevis begränsade. Bristen på precision i många av formuleringarna

¹ Citerat efter *The Free Trade Area Option*, by Maxwell Stamp Associates, The Atlantic Trade Study, 1967.

i EFTA-konventionen tyder också på att — när det kom till svårigheter under förhandlingarna 1959 — en vag och oprecis formulering valdes för att uppnå enighet om de aktuella paragraferna. Detta har vållat betydande besvärligheter mot slutet av 1960-talet, då bestämmelserna t.ex. om icke-tariffära handelshinder i hög grad blev aktuella också inom EFTA-området. Då uppstod behov av stora tidskrävande diskussioner och utredningar inom EFTA för att komma fram till en tolkning av bestämmelserna som var godtagbar och praktisk för deltagarna. På vissa områden har bristen på framsynthet och precision i de ursprungliga bestämmelserna efter hand medfört tämligen svårlösta problem för frihandelsförbundet.

Det förhållandet att EFTA betraktades som en ganska tidsbegränsad organisation var säkert också grunden till att Danmark kunde godtaga konventionen trots att jordbruksprodukter faller utanför frihandelsarrangemangen och endast är föremål för en s.k. fördelaktig behandling av EFTA-länderna. Ett land vars export ännu vid slutet av 1950-talet till hälften bestod av jordbruksvaror kunde omöjligt så lätt ha godtagit en EFTA-konvention där jordbruket på detta sätt lämnas utanför, om inte landets regering faktiskt väntat att EFTA inte skulle komma att få större varaktighet än några få år.

Det var alltså ett tidsavgränsat och också på andra sätt begränsat arrangemang som EFTA-konventionen ursprungligen tog sikte på. Trots detta har EFTA visat en livskraft som dess grundläggare knappast förutsåg. Organisationen har fått en betydelse för utrikeshandelns tillväxt och därmed också för den ekonomiska utvecklingen i medlemsländerna och speciellt för Norden, som näppeligen kan undervärderas.

De allmänt goda konjunkturerna på 1960-talet har bidragit till att de svårigheter för enskilda branscher och företag som man 1959 var ängslig för att EFTA skulle komma att medföra, faktiskt endast har inträffat i mycket liten utsträckning. Detta har också gjort det möjligt att genomföra tullfrihet för industrivaror i ett snabbare tempo än vad som ursprungligen hade bestämts. På nästa sida visas tidpunkterna för tullnedsättningarna enligt planen 1959 och hur det faktiskt kom att bli (i procent av bastullsatserna):

	<i>Avsedd</i>	<i>Faktisk</i>
80 %	1 juli 1960	1 juli 1960
70 %	1 januari 1962	1 juli 1961
60 %	1 juli 1963	1 mars 1962
50 %	1 januari 1965	1 november 1962
40 %	1 januari 1966	1 januari 1964
30 %	1 januari 1967	1 januari 1965
20 %	1 januari 1968	1 januari 1966
10 %	1 januari 1969	
0	1 januari 1970	1 januari 1967

Tullnedtrappningen blev alltså påskyndad i flera omgångar och full frihandel genomfördes tre år före den ursprungliga planen. Portugal har i allmänhet en väsentligt långsammare tullnedtrappning. Finland hade långsammare tullnedtrappning för en del varor men lät denna specialordning falla bort i och med utgången av 1968. Norge har några få varor med en tullavveckling som först når 0-punkten vid slutet av 1969.

EFTA:s historia kan indelas i vissa huvudfaser:

1960—mitten av 1961: Igångsättningsperioden då institutionerna upprättades, Finland blev associerad medlem och systemet för avveckling av tullar och kvantitativa restitutioner introducerades.

Mitten av 1961—januari 1963: Väntans tid under Storbritanniens förhandlingar i Bryssel om medlemskap i EEC, aktiviteterna i EFTA reducerades till ett minimum.

Januari 1963—: Verksamheten inom EFTA aktiverades och utvidgades till nya områden. De delar av konventionen som hade varit relativt outnyttjade, såsom t.ex. konkurrensreglerna, andra bestämmelser om icke-tariffära handelshinder och reglerna för handel med jordbruksvaror och fisk kom till användning. Under loppet av 1960-talets andra hälft — allt eftersom frihandeln genomfördes, de olika bestämmelserna klargjordes och alla ”lätta” medgivanden EFTA-parterna emellan kom till stånd — minskades ändringstakten.

Vid slutet av 1960-talet kan EFTA-systemet i stora drag be-

traktas som genomfört. De väsentliga ändringarna i EFTA avläses nu av utrikeshandelsstatistiken och gäller den användning som exportörer och importörer i EFTA-länderna faktiskt har av de möjligheter som EFTA-systemet har öppnat för ökad handel mellan medlemsländerna.

EFTA:s organisation

Här skall bara ges en kort skiss av EFTA-systemet.² I kapitlet om traktatutkastet till NORDEK görs också en del hänvisningar till EFTA:s system.

Frihandelsområdet. EFTA är ett frihandelsområde och alltså ingen tullunion. Det har ingen gemensam yttre tulltaxa och lämnar rätten att fastställa tullar mot icke-medlemsländer till det enskilda medlemslandet. För att kontrollera att varorna i handeln mellan EFTA-länderna faktiskt fyller de krav som är uppställda för att de skall kunna godkännas som frihandelsvaror har man infört ett system med s.k. ursprungsbevis. Vid import från annat EFTA-land måste importören uppvisa ett certifikat att varan antingen är producerad inom ett EFTA-land och inte innehåller material av icke-EFTA-ursprung till mer än 50 % (räknat av f.o.b. exportpris, f.o.b. = "free on board", dvs. i den angivna siffran inkluderas i varuvärdet inrikesfrakten, ej frakten utomlands) eller också måste den uppfylla vissa specificerade processregler, dvs. att den har bearbetats i ett EFTA-land på ett av flera konkret angivna sätt. Bara på dessa villkor kan varan bli fri från tull enligt EFTA-reglerna. Under Maudling-rundan hävdade EEC-representanterna att ett sådant system inte kunde fungera i praktiken. Under de år som EFTA nu har existerat har det bevisats att systemet fungerar mycket väl och utan något större besvär för exportörer och importörer.

Från den 1 januari 1967 gäller att varor som har fått tullrestitution, dvs. återbetalning vid export av tullar på vissa varor som ingår

² En bra översikt över EFTA-systemet ges i *Building EFTA*, EFTA Secretariat, 1968 (finns i svensk upplaga).

i den exporterade produkten (på eng. = drawback), inte samtidigt kan åtnjuta frihandelsstatus enligt EFTA-reglerna.

Då EFTA upprättades existerade fortfarande ett stort antal kvantitativa restriktioner på utrikeshandeln utöver tullskyddet. Kvoterna avskaffades parallellt med tullarna. Det existerar dock speciella undantag från denna regel, delvis när det gäller Portugal men också t.ex. på grund av de neutrala medlemsländernas behov av att bevara vissa industrier av beredskapsmässiga orsaker.

Icke-tariffära handelshinder. Sedan tullar och kvantitativa restriktioner generellt avskaffats fr.o.m. den 1 januari 1967 har de icke-tariffära handelshindren ökat i betydelse. EFTA-konventionen innehåller en hel rad bestämmelser som syftar till att motverka att sådana handelshinder ersätter tullarna och hindrar att de fördelar som man har förväntat av frihandeln kommer till stånd. Det mesta av EFTA:s arbete på detta område har anknytning till de s.k. ”konkurrensreglerna”, artiklarna 13—17 i Stockholmskonventionen. Dessutom tillkommer samarbete i fråga om industriella standarder och några andra områden som kan verka som icke-tariffära handelshinder, men som inte är explicit behandlade i EFTA-konventionen.

Som redan nämnts, blev det nödvändigt att göra konkurrensreglerna i konventionen till föremål för en omfattande genomgång för att få tolkningar och preciseringar av dem godkända. Sådana genomgångar avslutades för artikel 13 (offentliga stödåtgärder) 1968, för artikel 14 (offentliga inköp och företag) 1966, för artikel 15 (restriktiva affärsmetoder) 1965, för artikel 16 (etablering) 1966 och för artikel 17 (dumping och subsidierad import) 1967. I EFTA:s nya arbetsprogram, beslutat 1968, är en huvudpunkt en ny genomgång av konkurrensreglerna med syfte att lösa hittills olösta frågor samt att klarlägga sammanhanget mellan dessa regler och åtgärder i olika delar av medlemsländernas ekonomiska politik.

Generellt är det förbjudet att behandla inhemska personer och företag gynnsammare än medborgare och företag från andra EFTA-länder med hjälp av stödåtgärder från regeringarna, privata prisavtal osv. Förbudet räcker dock inte längre än vad som är nöd-

EFTA

vändigt för att säkerställa att handeln mellan EFTA-länderna sker så som frihandelssystemet förutsätter, att man ”uppnår de förväntade fördelarna”, för att använda EFTA-konventionens språkbruk. Under det omfattande tolkningsarbetet under de senare åren har det påvisats att önskemålen om att avskaffa de icke-tariffära handelshindren inom EFTA har stött på motstånd i de olika medlemsländerna.

Medlemsländerna vill inte ”offra” mer på EFTA-samarbetet än vad de tycker de får igen. EFTA-samarbetet begränsar sig i huvudsak till en liberalisering av utrikeshandeln, medan andra delar av det ekonomiska systemet bara beaktas i den mån åtgärder på dessa andra områden hindrar handelsströmmarna inom EFTA att röra sig relativt obehindrat. EFTA har som allmän målsättning också ”att främja inom Frihandelsområdet och i varje medlemsstat en jämn ekonomisk tillväxt, full sysselsättning, ökad produktivitet och rationellt bruk av resurserna, finansiell stabilitet och ständig förbättring av levnadsstandarden” (konventionens artikel 2 (a)).

I praktiken finns huvudparten av medlen för att förverkliga dessa mål inte inom EFTA-systemet utan inom andra organisationer, speciellt inom medlemsländernas nationella ekonomisk-politiska system. Den ekonomiska politiken omfattar totalt sett många mål, som skall realiseras genom ett mycket stort antal medel. Både syften och medel står i betydande utsträckning i strid med varandra. Politikens uppgift är att företa en avvägning mellan de olika delarna så att totalresultatet blir acceptabelt. Medlemsstaterna uppskattar EFTA:s verksamhet med utgångspunkt från den roll den spelar för detta totalresultat. Om EFTA:s fordringar, speciellt på konkurrensreglernas område, råkar i konflikt med t.ex. nationella åtgärder inom regionalpolitiken eller etableringsrätten, måste en avvägning ske, där varje medlemslands intresse i EFTA blir avgörande för hur långt EFTA:s icke-diskrimineringsprincip får gå. Den rent legala tolkningen av gällande förpliktelser blir i detta sammanhang helt sekundär också därför att EFTA-konventionens oklarhet på dessa punkter gjorde de legala tolkningsmöjligheterna mycket begränsade.

EFTA-konventionens artikel 13 förbjuder olika typer av *offent-*

liga stödåtgärder. Förbudet omfattar bl.a. åtgärder som specificeras i ett eget tillägg till konventionen, och gäller huvudsakligen exportstöd i olika former. Men i den godkända tolkning som nu föreligger innehåller artikeln också förbud mot alla andra former av offentligt stöd, om huvudavsikten eller huvudeffekten är att hindra medborgare eller företag i de andra medlemsländerna att uppnå "de förväntade fördelarna" av EFTA. Förbudet gäller också under vissa omständigheter åtgärder vars sidoverkningar är diskriminerande. *Utänför* förbudet i artikel 13 faller krediter, lån och garantier — om villkoren är marknadsmässiga —, skattemässiga avskrivningar och dylikt. *Vanligtvis* gäller förbudet inte stödåtgärder till forskning och teknisk utveckling, strukturrationalisering, allmänt främjande av exporten, regional utveckling (inom ramen av EFTA:s "fair competition") eller allmänna offentliga tjänster till näringslivet. Medlemsstaterna skall hädanefter rapportera ändringar i sitt stödssystem om de antas påverka andra medlemsstaters intressen. EFTA-reglerna, som de nu är preciserade, bildar inget starkt hinder mot det som utgör huvudparten av de offentliga stödåtgärderna till näringslivet. Möjligheterna att i konkreta gränsfall åberopa EFTA-reglerna är mycket begränsade. Ett exempel på detta är Norges strid med Storbritannien rörande det senare landets stöd åt aluminiumsmältverk inom den hälften av Storbritannien som den brittiska regeringen har utpekats som "utvecklingsområden". Den legala grunden för Norges invändningar är oklar enligt EFTA-systemet. De praktiska möjligheterna för Norge att vinna förståelse för sina synpunkter är små också därför att motparten är det EFTA-land som har det relativt svagaste intresset av organisationen och följaktligen är minst motiverat "att handla i EFTA-systemets anda", som det så vackert, men något orealistiskt heter.

EFTA-konventionens artikel 14 förbjuder diskriminering mot andra EFTA-länder ifråga om *offentliga företags verksamhet och offentliga myndigheters inköp*. Under genomgången av existerande praxis i medlemsländerna framkom en följd av rekommendationer om ändringar. Det har nu etablerats ett system, där medlemsländerna vid offentliga inköp åtager sig att sprida erforderlig kunskap om offentliga anbud och att ge lika konkurrensmöjlighete-

ter för företag från alla EFTA-länder vid selektiva anbud. Genom EFTA-sekretariatet sprids detaljerad information om formen för anbud i de olika länderna och de relevanta informationskällorna. På detta område har det utan tvivel ägt rum en stor förbättring under de senare åren jämfört med EFTA:s första tid, men det är naturligtvis omöjligt att skapa ett vattentätt system. Lokala myndigheters inköspolitik täcks i praktiken inte. Så djupt rotad som tanken "att köpa nationellt" är och så begränsade som EFTA:s kontrollmöjligheter alltid kommer att vara, får artikel 14 bara en begränsad genomslagskraft. Vem kan motbevisa att ett nationellt producerande atomkraftverk inte är "bättre" — trots högre pris — än vad ett annat EFTA-land erbjuder? Stridsfrågor i konkreta fall skall behandlas bilateralt direkt mellan de berörda medlemsstaterna.

Artikel 15 i Stockholmskonventionen förklarar att följande är oförenligt med EFTA-traktaten i den utsträckning det utgör ett hinder för att uppnå de "väntade fördelarna" med frihandelsordningen: (a) avtal mellan företag och annat uppträdande av företag eller grupper av företag som har till ändamål eller resultat att *hindra, begränsa eller förvrida konkurrensen* inom frihandelsområdet, (b) handlingar som innebär att ett eller flera företag på ett orimligt sätt utnyttjar en *dominerande ställning* inom frihandelsområdet eller en stor del av det.

På detta område har som bekant EEC ett system med kungörelse av sådana restriktiva affärsmetoder och kan själv ingripa mot dem. Den europeiska domstolen kan behandla fall av detta slag. EFTA har inte etablerat någon sådan ordning. Hur principen i artikel 15 genomförs beror på de åtgärder som de olika medlemsländerna själva företar på basis av sin nationella lagstiftning. På detta fält råder stor olikhet mellan EFTA-länderna. Några av dem har en ganska vittgående lagstiftning och en etablerad övervakningsapparat. Andra, t.ex. Schweiz, har en svag lagstiftning som inte ger några större praktiska möjligheter att ingripa. I praktiken inskränker sig därför EFTA-systemet till en möjlighet att behandla konkreta klagomål. Dessa kan inte riktas från enskilda personer eller företag till EFTA utan måste tagas upp av medlemsstaterna på ba-

sis av de klagomål som kommer från egna medborgare mot företag eller medborgare i annat EFTA-land. De få saker av denna typ som har kommit så långt som till behandling inom EFTA har alltid blivit behandlade på bilateral basis, i vissa fall med informell assistans från representanter från andra medlemsländer eller EFTA-sekretariatet. I praktiken löses frågorna genom påtryckning från myndigheterna, i det medlemsland som klagomålen har riktat sig till, mot de berörda egna medborgarna om att upphöra med eller begränsa den verksamhet som klagomålet gäller. Lösningen blir väl normalt en sorts kompromiss, där parterna efter omständigheterna förklarar sig belåtna. Den sista utvägen är att tillämpa den formella klagoproceduren enligt artikel 31 i EFTA-konventionen, men den har ännu aldrig kommit till användning på detta område. Generellt måste man säga att artikel 15 har fått en mycket begränsad betydelse och att det är orealistiskt att vänta ytterligare steg på detta fält. EFTA-medborgares deltagande i internationella karteller och dylikt, som ofta i högre utsträckning gäller andra länder än EFTA:s egna medlemsstater, kan knappast påverkas genom EFTA:s system.

Artikel 16 i EFTA-konventionen bestämmer att medlemsstaternas regler för *etablering* skall vara icke-diskriminerande gentemot medborgare och företag från andra EFTA-länder i den utsträckning det är nödvändigt för att de "förväntade fördelarna" vid frihandelssystemet skall uppnås. Artikel 16 har tolkats så att den gäller fri etablering inom EFTA för handelsföretag med undantag för detaljhandel och hantverk, produktionsföretag vars verksamhet består av sammansättning, färdigställande eller service i samband med varor av EFTA-ursprung som exporteras från ett medlemsland till ett annat samt produktionsföretag som producerar varor av EFTA-ursprung av vilka en betydande del exporteras till andra EFTA-länder. Direktörer och nyckelpersonal från andra EFTA-länder kommer också in under denna etableringsrätt. *Undantagna* från den fria etableringen är kapitalmarknaden, investering i existerande företag och äganderätt till naturresurser. Beträffande den sista punkten har speciellt Norge men också Sverige och Finland intagit en restriktiv ståndpunkt, eftersom dessa länder har mer vitt-

gående nationella restriktioner än de övriga EFTA-länderna. Det är i praktiken en mycket begränsad fri etableringsrätt som gäller inom EFTA. Den begränsar sig i stort sett till det som mer eller mindre direkt har med handeln mellan EFTA-länderna att göra.

Artikel 17 i EFTA-konventionen gäller *dumping och subsidiär import*. Här bygger EFTA i praktiken på medlemsstaternas förpliktelser enligt GATT- och OECD-avtalen och något eget EFTA-system har i realiteten inte uppbyggts.

Utöver den tolkningsverksamhet som har försiggått i samband med konkurrensreglerna i Stockholmskonventionen har EFTA under de senare åren också behandlat andra icke-tariffära handels hinder. När det gäller *patent* har konklusionen blivit att stödja det internationella arbetet som utförs på detta område inom organisationen BIRPI. Under flera år har expertgrupper inom EFTA också utrett frågan om att ersätta de bilaterala avtalen om *dubbelbeskattning* mellan medlemsstaterna med ett multilateralt dubbelbeskattningsavtal efter en modell som är utarbetad inom OECD.

Det mest omfattande arbetet på detta område inom EFTA har likväl utförts när det gäller *tvingande tekniska föreskrifter*. En rad konkreta problem i detta sammanhang har behandlats i expertgrupper. Ett praktiskt resultat av detta arbete är det ömsesidiga godkännandet av testresultat på det elektriska området mellan provningsanstalter i medlemsländerna, vilket skedde 1969.

Jordbruk och fiske. Produkter från jordbruk och fiske omfattas inte av frihandeln inom EFTA, men Stockholmskonventionen ålägger medlemsstaterna att beakta andra medlemsstaters intressen när det gäller handeln med sådana varor. Det sägs också att EFTA skall bidra till en tillväxt i handeln med jordbruks- och fiskeriprodukter som ger en rimlig reciprocitet till de medlemsländer vars ekonomi i stor utsträckning är beroende av sådan export. Det gäller för jordbruksvaror Danmark och Portugal och för fisk Norge och i viss mån Danmark. Den sista punkten blir i hög grad aktualiserad när Island blir medlem av EFTA, troligen under loppet av 1970.

De varor som räknas som jordbruks- respektive fiskerivaror är uppförda i speciella tillägg till EFTA-konventionen. Genom EFTA-

samarbetet, inte minst genom de årliga genomgångarna av jordbrukspolitiken och de mer sporadiska av fiskeripolitiken, har några varor blivit undantagna från dessa speciella listor och därigenom sorterats in under frihandelssystemet. Dessa ändringar har emellertid varit begränsade och möjligheterna på detta område är antagligen nu praktiskt taget uttömda efter det att de "lättaste" varorna har fått frihandelsstatus. Viktigare är dock de bilaterala avtal om handeln med jordbruksprodukter som ingåtts inom EFTA:s ram. Danmark och i viss mån Portugal har genom dessa avtal med andra EFTA-länder tillförsäkrat sig betydande fördelar. De viktigaste exemplen på sådana bilaterala avtal är betalningen till Danmark av hälften av den svenska importavgiften på jordbruksvaror importerade från Danmark och de danska avtalen med Storbritannien omfattande de viktigaste jordbruksvarorna i den danska exporten.

En strid rådde fram till slutet av 1969 mellan Storbritannien och de skandinaviska länderna rörande exporten av djupfrysta fiskfiléer till Storbritannien och baserade sig på en tolkning av ett avtal som ingicks i samband med utarbetandet av Stockholmskonventionen 1959. Detta gav Storbritannien rätt att begränsa importen från de skandinaviska länderna av sådana filéer som för övrigt gjordes till frihandelsvara till 24 000 ton per år under perioden t.o.m. 1969. Då importen 1968 översteg denna mängd, införde England en importavgift på sådana filéer på 10 %. Storbritannien intog länge en mycket avvisande hållning både när det gäller importavgiften och ordningen efter 1969. Efter detta år hade man från skandinaviskt håll väntat att djupfrysta filéer skulle ha blivit full frihandelsvara också för Storbritanniens vidkommande. Den legala grundvalen för de skandinaviska invändningarna är som så ofta när det gäller EFTA-bestämmelserna emellertid oklar. Striden slutade med ett avtal om minstapriser på dessa fiskevaror för att undanröja den brittiska fiskerinäringens ängslan för lågprisimport.

Ekonomisk politik och ekonomisk utveckling. Stockholmskonventionens artikel 30 beträffande ekonomisk och finansiell politik ger möjlighet till konsultationer om dessa frågor och också till rekommendationer från Rådet till medlemsstaterna rörande deras

ekonomiska politik i den utsträckning EFTA:s målsättningar och verksamhet beröres. Införandet av den engelska importavgiften hösten 1964 ledde till att EFTA konstituerade ett eget organ för dessa frågor, den ekonomiska kommittén, som startade sin verksamhet 1965. Kommitténs betydelse ligger speciellt däri att man genom rapporter och konsultationer får större kännedom om de ekonomiska förhållandena och politiken i de övriga medlemsländerna. De små EFTA-länderna blir i allmänhet inte speciellt uppmärksammade i samband med de konsultationer som äger rum inom organisationer som OECD och Internationella valutafonden. Ekonomiska kommittén ger också de små länderna möjlighet att uttrycka en uppfattning om den brittiska ekonomiska politiken. I allt större omfattning har den ekonomiska kommittén även använts för att värdera de mer speciella sakområdena inom EFTA i en vidare ekonomisk ram.

En kommitté för ekonomisk utveckling upprättades 1963 på anmodan av Portugal. Denna har behandlat ett antal konkreta frågor rörande både Portugal och regional utveckling i EFTA-länderna generellt. För Portugal har dess värde speciellt bestått i att skapa bättre kontakt med näringslivet i andra EFTA-länder, medan den övriga verksamheten mest har haft karaktären av utbyte av erfarenheter och synpunkter.

Undantagsbestämmelser och klag- och konsultationsordningar. Stockholmskonventionen öppnar möjlighet att frångå EFTA-förpliktelser under svårigheter med betalningsbalansen (artikel 19), när det gäller svårigheter i särskilda sektorer (artikel 20) och i frågor rörande nationell säkerhet (artikel 18). Dessa paragrafer har hittills inte fått någon större praktisk betydelse. När Storbritannien fick allvarliga problem med betalningsbalansen 1964, använde sig landet inte av möjligheten under artikel 19 att begagna kvantitativa restriktioner, utan införde i stället en importavgift. Detta hade nog delvis samband med att den administrativa apparat som fordras för att verkställa kvantitativa restriktioner inte längre var till hands 1964. Förhållandena under 1950-talet, då de kvantitativa restriktionerna ännu var talrika, existerade inte längre. Den brittiska importavgiften infördes utan föregående konsultationer med

de övriga EFTA-länderna och med efterföljande konsultationer i huvudsak med länder utanför EFTA-området. Detta visade inte bara EFTA-konventionens otillräcklighet i sådana situationer utan speglade också ännu en gång den begränsade betydelse som EFTA har för det största medlemslandet. När ett land får allvarliga problem med betalningsbalansen blir det, speciellt i Storbritanniens fall, en internationell angelägenhet och inte bara en regional.

EFTA:s regler för konsultationer och klagomålsbehandling, artiklarna 31—33 i konventionen, har bara kommit till begränsad användning. Däremot har konsultationer mer informellt bedrivits i mycket stor utsträckning, speciellt genom ländernas fasta representation i Genève. I allmänhet skall det mycket till innan ett land är villigt att ådraga sig den belastning som en formell klagan genom EFTA innebär för relationerna till det land som klagomålet är riktat mot. I alla de fall då mer formella klagomål har inletts i EFTA, har det lyckats att genom speciella undersökningskommittéer uppnå en lösning som parterna har kunnat acceptera eller funnit sig kunna "leva med". Möjligheterna att genomföra motåtgärder enligt EFTA-konventionen har aldrig utnyttjats i praxis.

Institutionerna

EFTA:s formella uppbyggnad är mycket enkel. Det avgörande organet är Rådet, antingen i form av ministermöten som normalt äger rum ett par gånger om året eller genom de ordinarie ämbetsmännen, ambassadörerna i Genève, vilka vanligen möts varje vecka. Rådet har samma formella befogenhet antingen det möts på minister- eller ämbetsmannanivå.

Till hjälp i sitt arbete har Rådet en rad fasta kommittéer plus ett antal ad-hoc-kommittéer. Utöver den ekonomiska kommittén och den ekonomiska utvecklingskommittén som redan är omnämnda, har EFTA fasta kommittéer för sin egen budget, tullfrågor, handelspolitiska frågor och för de årliga genomgångarna av jordbrukspolitiken. I en särskild ställning står den s.k. konsultativa kommittén, upprättad 1961. Den består av representanter för organisationerna i arbetslivet, industrin och handeln. Dess funktion är dels att

sprida kunskap om EFTA-ländernas arbets- och näringsliv, dels att ge uttryck för synpunkter på EFTA:s verksamhet. Den konsultativa kommittén har en egen underkommitté för ekonomiska och sociala frågor. Denna underkommitté har speciellt diskuterat arbetsmarknadsproblem. Den konsultativa kommittén kan emellertid knappast sägas ha någon viktigare betydelse för EFTA:s verksamhet.

Underligt nog finns det ingen bestämmelse i EFTA-konventionen om sekretariatet. Trots detta har sekretariatet i EFTA i praktiken spelat en mycket aktiv roll och är den enda grupp som identifierar sig med organisationen som sådan och inte uppträder som representanter för medlemsländerna. Sekretariatet är mycket litet, knappt ett 100-tal personer. Detta lilla format avspeglar i viss utsträckning det begränsade omfånget i EFTA:s verksamhet, men sätter också klara begränsningar för t.ex. EFTA:s informationsmöjligheter.

EFTA:s verkningar

Bortfallet av tullar och andra handelshinder mellan EFTA-länderna under 1960-talet har sannolikt haft betydande inverkningar på utvecklingen av medlemsstaternas ekonomi. Att isolera verkningarna av EFTA från alla andra faktorer som har inverkat på dessa länders ekonomiska utveckling är mycket svårt och på basis av våra nuvarande informationer praktiskt taget omöjligt. Detsamma gäller i verkligheten alla mätningar av integrationseffekter. Det som sägs i det följande ger därför ingen fullständig bild utan bara vissa indikationer.

Ändringar i den relativa betydelsen av EFTA:s internhandel, alltså varuhandeln mellan medlemsstaterna, betraktas gärna som uttryck för verkningar av frihandelsförbundet. Tillväxthastigheten i utrikeshandeln under perioden *före* och *efter* skapandet av EFTA borde därför ge en antydning om relativa förskjutningar i utrikeshandelns geografiska inriktning.

TABELL 1. Tillväxttrender för EFTA-ländernas import i procent 1951—59 och 1959—67.³

Import till		Exportområde				
		EFTA	EEC	USA	Icke- OECD- länder	Världen totalt
Danmark	1951—1959	2,8	8,1	9,7	4,4	6,1
	1959—1967	11,6	7,2	7,7	16,1	7,3
Finland	1951—1959	4,3	3,6	1,8	3,2	3,3
	1959—1967	12,0	6,4	7,9	8,1	9,0
Norge	1951—1959	4,7	11,4	0,2	4,4	6,3
	1959—1967	11,2	5,4	8,0	6,8	9,1
Portugal	1951—1959	4,4	11,6	-2,9	4,0	6,0
	1959—1967	11,5	8,0	12,1	6,8	9,4
Schweiz	1951—1959	5,0	10,5	2,3	1,0	6,4
	1959—1967	14,1	9,5	5,9	8,4	9,7
Storbritannien	1951—1959	1,8	3,3	3,2	0,5	1,5
	1959—1967	8,1	9,6	8,1	2,5	5,3
Sverige	1951—1959	5,0	8,6	9,0	0,3	5,5
	1959—1967	13,6	6,8	5,8	7,2	8,9
Österrike	1951—1959	2,9	15,7	1,0	11,0	10,1
	1959—1967	14,5	9,4	0,4	6,6	9,0
EFTA	1951—1959	3,3	7,8	3,5	1,2	3,4
	1959—1967	11,1	8,4	7,3	4,0	7,2

³ Källa: *EFTA Trade 1959—67*, EFTA Sekretariat 1969.

Tabell 1 visar att för samtliga EFTA-länder har importen från de andra medlemsländerna ökat mycket snabbare under perioden 1959—67 än under 1951—59, och ökningen av inter-EFTA-handeln har också varit starkare än ökningen av ländernas totala handel.

Tabell 2, som ger tillväxthastigheterna i importen från 1967 till 1968 och från första halvåret 1968 till första halvåret 1969, visar att 1968 ägde en stark nerdämpning rum av EFTA-handelns ex-

TABELL 2. *EFTA-ländernas procentuella importökning 1967/68 och första halvåret 1968/första halvåret 1969.*⁴

Import till	1967/68		första halvåret 1968/69	
	Från EFTA	Från världen totalt	Från EFTA	Från världen totalt
Danmark	3,5	2,5	21,7	17,4
Finland	—2,3	—5,8	22,5	18,4
Norge	3,9	—1,3	— 3,7	0,5
Portugal	1,4	2,5	7,2	— 4,4
Schweiz	9,4	9,4	22,5	14,7
Storbritannien	7,4	7,0	6,6	5,9
Sverige	7,6	8,9	22,0	14,7
Österrike	8,9	8,1	14,6	10,3
EFTA	5,9	5,9	15,9	9,1

⁴ Källa: EFTA-sekretariatet.

pansion. Konjunkturbakslaget, verkningarna av devalveringarna hösten 1967 i Storbritannien, Finland och Danmark och — som en speciell faktor — den starka nedgången i Norges fartygsimport är de viktigaste förklaringsgrunderna till den nerdämpade expansionstakten. Ökningen under första halvåret 1969 uppvisar åter i stort sett samma bild som under 1959—67: en stark importökning med en markantare tillväxt i inter-EFTA-handeln än för importen totalt sett. Norge utgör ett undantag beroende på fortsatt relativt liten fartygsimport och nedgång också i importen av andra investeringsvaror.

För exporten har man som tabell 3 visar haft en liknande utveckling som för importen.

Exportutvecklingen 1968 och första halvåret 1969 innebär en ändrad trend jämfört med 1959—67. Under 1968 ökade exporten till världen som helhet starkare än till EFTA (undantag: Finland, Portugal och Österrike). Mot bakgrund av Storbritanniens dåliga exportresultat på EFTA-marknaderna 1968 kan man kanske för-

TABELL 3. Tillväxttrender för EFTA-ländernas export, i procent 1951—59 och 1959—67.⁵

Exportörande område		Export till				Världen totalt
		EFTA	EEC	USA	Icke-OECD-länder	
Danmark	1951—1959	2,5	11,8	19,0	6,1	6,5
	1959—1967	10,5	5,1	8,0	5,9	8,5
Finland	1951—1959	—0,6	4,5	—0,7	4,1	2,4
	1959—1967	9,8	6,6	10,4	5,3	7,6
Norge	1951—1959	5,2	7,2	6,8	2,0	5,4
	1959—1967	11,7	9,3	10,1	7,2	10,4
Portugal	1951—1959	1,2	7,1	—4,4	3,8	2,9
	1959—1967	14,6	8,8	11,4	5,3	10,9
Schweiz	1951—1959	8,3	7,8	1,8	5,8	6,0
	1959—1967	13,2	8,4	9,6	7,9	9,7
Storbritannien	1951—1959	2,1	6,5	11,3	2,6	3,9
	1959—1967	9,6	8,6	7,3	1,6	4,9
Sverige	1951—1959	4,8	6,0	6,7	1,4	4,5
	1959—1967	11,6	7,8	9,9	6,4	9,4
Österrike	1951—1959	4,9	13,4	9,4	15,3	12,4
	1959—1967	16,4	5,4	5,0	7,6	7,7
EFTA	1951—1959	3,3	7,6	8,6	3,3	4,7
	1959—1967	11,1	7,7	8,1	3,2	7,0

⁵ Källa: *EFTA Trade 1959—67*, EFTA Sekretariat 1967.

stå den bittra ledare som "The Times" skrev i september 1969 och som skall bli refererad under punkten "EFTA's framtidsutsikter" (se s. 78 f).

Hade ledaren gällt första halvåret 1969 hade den varit mindre befogad. Då ökade Storbritanniens export till EFTA väsentligt starkare än till världen totalt. Men för EFTA-länderna tillsammans blev tillväxten i EFTA-handeln inte mycket större än för exporten i övrigt. Den internationella högkonjunkturen präglar siffrorna,

EFTA

TABELL 4. *EFTA-ländernas procentuella exportökning 1967/68 och första halvåret 1968/första halvåret 69.*⁶

	1967/68		första halvåret 1968/ första halvåret 69	
	Till EFTA	Till världen	Till EFTA	Till världen
Danmark	3,3	4,3	12,7	16,2
Finland	13,2	7,1	21,2	15,7
Norge	7,8	11,6	16,9	18,8
Portugal	9,1	6,9	24,3	16,1
Schweiz	11,2	14,6	12,7	15,7
Storbritannien	—1,5	6,8	21,2	12,5
Sverige	8,3	9,0	10,3	15,5
Österrike	15,9	10,0	20,9	18,4
EFTA	5,9	8,3	15,9	14,6

⁶ Källa: EFTA-sekretariatet.

TABELL 5. *De huvudsakliga handelsströmmarna inom EFTA-handeln 1967.*⁷

	milj. dollar	%
Storbritannien—Norden	3 407,6	41,8
Internordisk	2 449,8	30,0
Schweiz—Österrike	335,9	4,1
Storbritannien—Portugal	270,0	3,3
Andra	1 693,7	20,8
Totalt	8 157,0	100,0

⁷ Källa: *EFTA Trade 1959—67*, EFTA Sekretariat 1969.

och den starka specialisering som karakteriserar de mindre ländernas industriexport gör att EFTA-marknaderna i en sådan situation inte ger tillfredsställande expansionsmöjligheter.

Österrike, Portugal och Schweiz har haft den största tillväxthastigheten i exporten till övriga EFTA-länder under 1960-talet. Detta måste emellertid ses mot bakgrund av den relativt begrän-

TABELL 6. *Inter-EFTA handeln 1968, miljoner dollar, (export f.o.b.).*⁸

Exportland / Importland	Dan- mark	Fin- land	Norge	Portu- gal	Schweiz	Stor- britannien	Sverige	Öster- rike	EFTA
Danmark	—	52,6	190,0	11,0	61,8	544,0	394,5	36,5	1 290,5
Finland	59,5	—	42,9	3,8	18,6	336,5	171,5	9,2	641,9
Norge	136,8	34,6	—	9,5	21,6	373,2	293,7	10,4	879,8
Portugal	18,6	7,3	9,7	—	13,6	146,8	38,9	10,9	245,8
Schweiz	84,9	39,0	43,8	42,4	—	298,9	138,0	195,0	842,1
Storbritannien	392,9	191,8	305,9	145,8	327,1	—	630,7	127,1	2 121,3
Sverige	467,9	232,2	514,4	30,1	118,2	727,1	—	55,2	2 145,1
Österrike	36,5	16,7	21,4	14,3	182,6	126,2	73,3	—	471,0
EFTA	1 197,1	574,2	1 128,1	256,9	743,5	2 552,7	1 740,6	444,3	8 637,5

⁸ Källa: *EFTA Bulletin*, No. 3, 1969.

TABELL 7. *EFTA-handelns procentuella andel av total utrikes-handel.*⁹

	Import		Export	
	1959	1968	1959	1968
Danmark	33,3	40,1	41,2	50,0
Finland	28,6	37,3	29,9	39,2
Norge	36,7	43,1	40,5	45,4
Portugal	20,9	23,1	17,6	33,6
Schweiz	13,0	16,5	16,5	21,0
Storbritannien	11,8	14,7	11,5	13,8
Sverige	25,3	34,8	37,0	43,4
Österrike	11,9	18,4	12,1	23,7
EFTA	17,6	22,8	19,7	26,0

⁹ Källor: *EFTA Trade*, 1964 och *EFTA Bulletin*, April 1969.

sade absoluta storlek som dessa länders handel med andra EFTA-länder har. De viktigaste handelsströmmarna i inter-EFTA-handeln 1967 framgår av tabell 5.

Den andel som Storbritanniens handel med de övriga länderna utgör av den totala inter-EFTA-handeln tenderar att minska. Den största handelsströmmen inom EFTA — Storbritanniens handel med Norden — utgjorde 1959 över hälften, 54 %, och 1953 hela 62 % av den totala inter-EFTA-handeln men har nu minskat till 40 %. Tillsammans med den internordiska samhandeln som nu utgör över 30 % av EFTA-handeln mot 23 % 1959 och 17 % 1953, faller över 70 % av den totala inter-EFTA-handeln enbart på dessa två största handelsströmmar inom EFTA.

De årliga tillväxthastigheterna måste också ses i relation till den andel som EFTA-handeln redan utgör av ländernas totala utrikes-handel. Handelsströmmarna mellan EFTA-länderna år 1968 återges i tabell 6.

Tabell 7 visar den starkt ökande andel som EFTA-handeln utgör av medlemsländernas totala utrikeshandel, både när det gäller export och import. Den visar den dominerande roll som EFTA-han-

deln spelar för de nordiska länderna. För EFTA:s största medlem, Storbritannien, spelar EFTA-handeln fortfarande en relativt liten roll. Den starka relativa ökningen i Portugals EFTA-export och den förhållandevis begränsade ökningen av EFTA:s andel av importen sammanhänger med att Portugal fortfarande har ett betydande tullskydd gentemot EFTA-länderna, samtidigt som landet åtnjuter fördelarna av tullfri EFTA-import för sina industrivaror i de övriga medlemsstaterna.

En stor del av inter-EFTA-handeln består av varor som är tullfria eller har så lågt tullskydd att tullfriheten för industrivaror i EFTA inte kan förväntas ha någon verkan (avlägsnandet av icke-tariffära handelshinder kan dock tänkas inverka på handeln med sådana varor). Utvecklingen av interhandeln för utvalda varugrupper var 1959—1967 följande:

TABELL 8. *Importökning för vissa varugrupper 1959—67, i procent.*¹⁰

	Inter-EFTA	EFTA från världen (totalt)
Råvaror inkl. råmetaller (SITC 2, 3, 4, 67 och 68)	73,9	44,6
Kemikalier (SITC 5)	172,1	132,0
Halvfabrikat exkl. råmetaller (SITC 6 minus 67 och 68)	189,1	108,3
Maskiner och transportmateriel (SITC 7)	161,0	156,0
Olika färdigvaror (SITC 8)	343,9	221,9
Alla varor	131,3	69,3

¹⁰ Källa: *EFTA Trade 1959—67*, EFTA Sekretariat 1969.

Färdigvarorna (SITC 8) som genomsnittligt har det högsta tullskyddet har också haft den starkaste tillväxten i interhandeln inom EFTA (siffrorna för EFTA:s import från världen inkluderar också internhandeln). Att maskingruppen har haft ungefär samma ök-

ning i EFTA-handeln som i totalhandeln har samband med den starka internationella specialiseringen på detta område (jfr kapitel 1) och den tullfrihet som i en rad EFTA-länder erhålles vid import av maskiner som inte tillverkas i landet ("maskinanmärkning").

Att söka uppskatta verkningarna av EFTA utslutande på grundval av utrikeshandelsstatistik är naturligtvis inte tillfredsställande. Om EFTA bara har lett till en överföring av import från tredje land till ett EFTA-land ("trade diversion") kan man inte tala om någon förbättrad allokering av världens resurser. Om tredje lands produktion av dessa varor vore effektivare och kunde försäljas till lägre pris före tulldiskrimineringen kunde det tvärtom vara en risk för global felallokering av resurserna. Den ökade EFTA-importen kan emellertid också ha ersatt inhemsk produktion så att resurserna i stället har kunnat användas till mer produktiv verksamhet, t.ex. med sikte på export. I så fall har man ett exempel på "trade creation" som vanligtvis har en positiv effekt på den totala produktiviteten inom området.

Många försök har gjorts att mäta EEC:s betydelse för medlemsstaternas ekonomiska tillväxt. Enighet råder om att de mycket små positiva verkningar som framkommit genom dessa undersökningar inte på något sätt ge en riktig bild av verkningarna av denna ekonomiska integration.

Att bara relatera utrikeshandelsciffrorna till bruttonationalprodukten eller liknande totalsiffror är inte tillfredsställande, eftersom det under 1960-talet har ägt rum mycket betydande förändringar i den totala varuförbrukningens sammansättning. Detta har påverkat också utrikeshandels sammansättning. EFTA-sekretariatet utarbetade 1966—1968 en undersökning av EFTA:s verkningar på medlemsstaternas ekonomi,¹¹ baserad på siffror för produktion och utrikeshandel för 36 varugrupper. Undersökningens värde består inte minst i insamlandet av de nödvändiga produktionsdata som gjorde det möjligt att för basåren 1954, 1959 och 1965 få siffror för den "beräknade förbrukningen" (produktion — export + im-

¹¹ *The Effects of EFTA on the Economies of Member States*, EFTA Sekretariat, Januari 1969.

port) för varje varugrupp i varje EFTA-land (med vissa undantag). Olika metoder utprovades för att få fram den sannolika effekten av upprättandet av EFTA. Man fastnade för en metod som jämför den faktiska utrikeshandelsutvecklingen med den handelsutveckling som skulle ha ägt rum om trenden från perioden 1954—1959 hade fortsatt också 1959—1965. Trenden beräknades på grundval av hur importens andel av den ”beräknade förbrukningen” för varje varugrupp förändrades från 1954 till 1959. Om den totala importen ökade sin andel av den ”beräknade förbrukningen” mer än vad trenden 1954—59 skulle antyda, hade det ägt rum en ”trade creation” eftersom den inhemska produktionens andel av hemmamarknaden hade minskats. Hade importen från icke-EFTA-länder ökat mindre 1959—1965 än den angivna trenden från 1954—59 angav, hade det skett en ”trade diversion”.

Även om det innebar ett mycket stort framsteg att införa produktionsdata i analysen, är det likväl ganska klart att de förutsättningar som undersökningen bygger på är villkorliga. Det gäller

TABELL 9. EFTA:s verkningar på handeln mellan medlemsstaterna 1965 i miljoner US-dollar.

	Verkningar på importen			Verkningar på exporten (4)
	Trade creation (1)	Trade diversion (2)	Totalt (1) + (2) = (3)	
Danmark	77	75	152	77
Finland	30	41	71	74
Norge	51	34	85	90
Portugal	0	37	37	38
Schweiz	14	41	55	85
Storbritannien	72	71	143	265
Sverige	118	135	253	161
Österrike	11	23	34	40
Totalt	373	457	830	830

t.ex. förutsättningen att en trend i utrikeshandeln på 1950-talet hade kunnat fortsätta på 1960-talet även om inte EFTA hade funnits. EFTA:s verkningar kan självklart bara ådagaläggas vid mycket grundligare undersökningar, men för detta saknas ännu nödvändiga data.

Av undersökningens många resultat skall här bara omnämnas några få.

Av EFTA-ländernas totala import 1965 från andra medlemsstater, berodde enligt dessa beräkningar 830 milj. dollar på verkningar av EFTA-systemet, varav väl hälften var "trade diversion", alltså import som annars hade kommit från icke-EFTA-land. Det var Storbritannien och i andra hand Sverige som i absoluta tal hade vunnit mest på EFTA. I procent var "vinsten" i denna mening störst för Norge och Portugal. 10 % av dessa länders totalexport av varor som hade åtnjutit tullreduktioner i EFTA 1965 berodde på verkningar av EFTA eftersom andelen totalt för organisationen var 4 % och för Storbritannien 2 %.

Om man ser på resultaten för de olika handelsströmmarna inom EFTA ger undersökningen huvudsiffrorna för handeln i tabell 10.

Nära 70 % av de beräknade importverkningarna, men mindre än hälften av exportverkningarna, föll alltså på Norden. Om de olika varugrupperna granskas visar undersökningen att över 70 % av EFTA-verkningarna 1965 föll på de fyra grupperna textil och beklädnad, maskiner, trä- och träförädlingsprodukter samt metaller inklusive metallvaror. Textil och beklädnad svarade ensamt för nästan $\frac{1}{3}$ av den "trade creation" som blev undersökningens resultat.

Vilka effekter har EFTA haft på medlemsstaternas *utlandsinvesteringar*? EFTA-sekretariatet har genomfört en undersökning också om detta¹² vilken täcker åren 1962—1965. För samtliga EFTA-länder med direkta utlandsinvesteringar av någon betydelse ägde det under denna period rum en betydande ökning i de totala investeringarna av denna typ. Direktinvesteringarna i EFTA-länderna hade en minskad andel totalt sett. För Sveriges del sjönk andelen

¹² *EFTA Foreign Investment*, EFTA Secretariat 1969.

TABELL 10. *EFTA:s verkningar 1965 på olika handelsströmmar.*¹³

Exportörande länder	Österrike — Schweiz	Norden	Portugal	Storbritannien	Totala importverkningar
Verkningar i milj. dollar					
Österrike—Schweiz	26	25	6	32	89
Norden	66	265	21	209	561
Portugal	8	5	—	24	37
Storbritannien	25	107	11	—	143
Totala exportverkningar					
	125	402	38	265	830
Verkningar i procent av ökningen i EFTA-handel 1959—1965					
Österrike—Schweiz	18	17	52	21	19
Norden	39	22	80	35	28
Portugal	42	22	—	47	39
Storbritannien	18	20	16	—	17
Totala importverkningar					
	26	21	36	33	25

¹³ Källa: *The Effects of EFTA on the Economies of Member States, 1969.*

från 35 % 1962 till 17 % 1965 och för Storbritannien från 9 % till 5 %. Förklaringen till detta är väl att sådana utlandsinvesteringar i stor utsträckning äger rum för att undgå tullbarriärer och dylikt, och att investeringarna i EFTA därför hädanefter i högre grad har till syfte att befrämja marknadsföring, service och annat som den ökade EFTA-handeln gör nödvändigt. Strömmen av direktinvesteringar från dessa länder till EEC och u-länderna har under perioden ökat betydligt.

EFTA har också utfört en studie över organisationens effekter

på konsumentprisutvecklingen.¹⁴ Denna går nu vidare inom en speciell studiegrupp. Resultaten från alla EFTA-länder visade att tullreduktionerna i EFTA hade en dämpande inverkan på prishöjningarna. Några av resultaten indikerade att priserna på varor från icke-EFTA-länder och från det egna landets produktion påverkades av tullreduktionerna inom EFTA.

Det finns anledning betona att verkningarna av EFTA har blivit störst och antagligen varaktigast för de nordiska länderna. Detta kommer inte speciellt till uttryck i de procentuella ökningarna i utrikeshandeln, eftersom denna redan tidigare absolut sett var stor. Den nordiska interhandeln utgör i dag över 30 % av den totala EFTA-handeln mot 17 % 1953 och 23 % 1959. Tillväxten i handeln har inte minst skett på varuområden som tidigare var s.k. typiska hemmamarknadsvaror. På så sätt har Norden, speciellt Sverige, sett ur de övriga ländernas synvinkel blivit en "träningsplats" för företag som inte tidigare exporterade. Med den speciella nordiska företagsstrukturen, med många små enheter, har detta varit speciellt värdefullt.

EFTA:s verkningar omfattar också en stark ökning av produktionssamarbetet på utländska exportmarknader och dylikt. På vissa områden har EFTA möjliggjort utvecklandet av ett nordiskt underleverantörsystem. Fusioner och uppköp av företag över gränserna hör också till verkningarna. Inom EFTA är det bara i Norden som man kan iaktta så vittgående verkningar, vilka är mer parallella med vad som sker inom EEC.

EFTA:s framtidsutsikter

I en kommentar vid offentliggörandet av EFTA:s nionde årsrapport skrev "The Times" på ledarplats den 8 september 1969:

EFTA:s årsrapport är en trist läsning. Detta reflekterar delvis att organisationen är artificiell. Det hopp man hade i början att organisationen kunde bli en motvikt mot Gemensam-

¹⁴ *The effect on prices of tariff dismantling in EFTA, 1966.*

ma marknaden har försvunnit, och den tjänar nu som ett frustrerande väntrum för länder som ansöker om medlemskap eller i alla fall en närmare ekonomisk anknytning till EEC . . . Organisationen har säkert spelat en positiv roll genom att handeln EFTA-länderna emellan är större nu än vad den skulle ha varit utan ett sådant handelsarrangemang. Men länderna håller nu bara ihop genom att de inte har uppnått medlemskap eller en nära anknytning till EEC. I dag är de flesta medlemmarna mer upptagna av utvecklingen i Gemensamma marknadens huvudkvarter i Bryssel än av vad som sker i EFTA-huvudkvarteret i Genève, och inget förbund kan ha stor framgång så länge de flesta av dess medlemmar hoppas att det snart skall avgå med döden.

Även om brittiska diplomater skulle uttrycka saken i något mindre klara ordalag, återspeglar ledarartikeln i "The Times" otvivelaktigt en stämning som är ganska utbredd i Storbritannien. Men ger den en riktig beskrivning av den roll som EFTA spelat och spelar och inte minst av EFTA:s framtidsutsikter?

Å andra sidan understryks det från EFTA-håll att organisationen har stora och omfattande arbetsuppgifter. EFTA-ministrarna godkände våren 1968 ett nytt arbetsprogram för sammanslutningen. Syftet med arbetsprogrammet framgick av ett föredrag som EFTA:s biträdande generalsekreterare Bengt Rabaeus höll vid ett seminarium vid Reading-universitetet den 20 april 1969. För det första var syftet att identifiera och systematiskt undersöka vilka problem som återstod att lösa för att EFTA:s frihandel med industrivaror skulle bli en realitet. För det andra skulle man utreda möjligheterna att utöka EFTA-samarbetet både på det fält där ett och flera länder ansåg att konventionen inte hade lett till fullt tillfredsställande resultat och på de fält, där behov gjort sig gällande som inte förelåg fullt klart när man förhandlade om konventionen.

I praktiken kan väl mycket få av de uppgifter det här rör sig om sägas vara nya inom EFTA-samarbetet. Det kommer att röra sig om en ny genomgång av ursprungsregler och konkurrensregler, fortsatt arbete med patentfrågorna och med de nödvändiga tekniska föreskrifterna, ytterligare klarläggande av EFTA:s undan-

tagsregler samt fortsättning med det arbete som bedrivs inom ramen för EFTA:s ekonomiska kommitté och kommittén för ekonomisk utveckling. Delvis rör det sig här om frågor som är mycket svåra att lösa och som därför kan bli oerhört tidskrävande både för EFTA:s sekretariat och för de olika kommittéerna och expertgrupperna, sammansatta av representanter från medlemsstaterna. Det är de "lätta" frågorna som redan är lösta och de "svåra" som återstår. Men även om det nya arbetsprogrammet kommer att innebära tidskrävande och komplicerade arbetsuppgifter för EFTA:s institutioner, är det tivelaktigt om lösningen av dessa frågor i någon märkbar grad kan öka de möjligheter för handeln inom EFTA-området som redan existerar.

EFTA:s framtidsmöjligheter ligger i första hand i att näringslivet i medlemsländerna uppdragar och i starkare grad än nu utnyttjar de export- och importmöjligheter som EFTA redan i dagens form erbjuder. EFTA:s framgång kommer härefter i första hand att uttryckas i handelsstatistiken och inte i de beslut som EFTA-rådet gör, även om dessa i sig själv naturligtvis kan bidra till att EFTA-systemet fungerar ännu smidigare. För organisationen borde detta leda till att väsentligt större vikt läggs vid information om handelsmöjligheterna inom EFTA och om hur systemet verkar i praktiken. Det kan ännu göras mycket för att öka näringslivets kännedom om EFTA. Detta gäller inte minst det brittiska näringslivet.

Ledaren i "The Times" ger en falsk bild av EFTA:s roll genom att ensidigt koncentrera sig på relationerna till EEC. Den frihandel som har etablerats inom EFTA har ett värde oberoende av hur den västeuropeiska integrationen för övrigt utvecklar sig. EFTA:s ambitionsnivå är en annan än EEC:s. EFTA har betydligt mer begränsade mål, men inom sin snäva ram har organisationen också lyckats. De medlemsstater som önskar en vidare ram för sitt deltagande i den ekonomiska integrationen, antingen geografiskt eller sakligt, måste försöka få dessa frågor lösta utanför EFTA:s ram — på nordisk basis i NORDEK, på västeuropeisk genom ett utvidgat EEC och i övrigt genom de integrationsformer som vid varje tidpunkt anses önskvärda och möjliga.

EFTA har alltid varit en alltför heterogen organisation för att kunna genomföra en vittgående ekonomisk integration. Den brist på balans som existerar mellan den största medlemsstaten och de övriga är redan omnämnd. Spridningen av medlemsstaterna på Europakartan, om man bortser från den nordiska gruppen, är en annan belastning. En tredje begränsande faktor är den mycket olikartade politik och politisk-sociala grunduppfattning som de olika länderna representerar, med Norden och Portugal som varandras motsatser. Det finns inga möjligheter att inom en sådan organisation utforma ett gemensamt underlag för en integration som går mycket längre än den som EFTA redan representerar. Det motstånd som enskilda medlemsstater i organisationen uppvisar gentemot försök, speciellt från nordiskt håll, att "stärka" EFTA och utvidga dess arbetsfält kan därför knappast kritiseras från en moralisk eller liknande synpunkt. Det är helt enkelt ett uttryck för att en sådan utvidgning av arbetsfältet inte har någon jordmån i den heterogena grupp av stater som EFTA består av. Det är därför ingen tillfällighet att en rad av de önskemål som de nordiska medlemsstaterna förgäves har försökt att främja inom EFTA-samarbetet nu återkommer som delar av förslaget om NORDEK. I det senare fallet är det fråga om en geografiskt och politiskt väsentligt mer homogen grupp av nordiska länder.

4 Från skandinavism till NORDEK

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetets begynnelse i modern tid daterar sig till skandinavismen i mitten av 1800-talet. Den idémässiga bakgrunden var romantiken, men för den politiska skandinavismen var den utlösande faktorn det tyska hotet mot Danmark i samband med de båda slesvigiska krigen 1848—50 och 1863—64. Dessa år markerar början och slutet på den egentliga höjdpunkten av 1800-talets skandinavism.

Men ur festtalen vid de skandinaviska mötena sprang det likväl ut en rad praktiska samarbetsåtgärder: postunionen från 1869, den skandinaviska myntunionen från 1873 och inte minst ett ganska omfattande samarbete på lagstiftningens område utgör exempel på sådant samarbete. De nordiska juristmötena, varav det första hölls 1872, var de viktigaste pådrivarna i det senare arbetet, som på 1880- och 1890-talen resulterade i likartade nordiska lagar om växlar, varumärken, handelsregister, firma och prokura, checker, sjörätt och medborgarrätt. Lagstiftningssamarbetet har fortsatt under 1900-talet och efter hand vidgats till att förutom de ekonomiska områdena också omfatta person- och familjerätt, straffrätt och andra lagstiftningsområden.

Slutet av förra seklet innebar likväl på många sätt en splittring i Norden. En väsentlig orsak till denna splittring var stridigheterna mellan de förenade kungarikena Sverige och Norge som slutade med unionsupplösningen 1905. Dessförinnan hade Sverige, mot bakgrund av protektionisternas seger i riksdagen, med verkan från

1897 sagt upp det mellanstatliga avtal som hade givit tullfrihet eller gynnsam behandling av de två ländernas utrikeshandel med varandra.

Första världskriget förde de nordiska länderna närmare varandra. Föreningen Norden bildades 1919 och kom efterhand att bli en betydande opinionspåverkare. Under mellankrigstiden och speciellt under 1930-talet fanns det många exempel på utrikespolitisk kontakt mellan de nordiska länderna. Under det finsk-ryska vinterkriget 1939—40 misslyckades dock alla försök att åstadkomma ett gemensamt nordiskt uppträdande.

Efter andra världskriget hade man allmänt en känsla av att den politiska splittringen i Norden hade bidragit till den stormaktsinvasion som ägde rum först i Finland 1939 och sedan i Danmark och Norge 1940. Ett av de första betydande försöken att öka det nordiska — eller rättare, det skandinaviska — samarbetet skedde därför på försvarsområdet, främst med Sverige som påskyndare. En skandinavisk försvarskommitté utarbetade vintern 1948—49 ett betänkande om en skandinavisk försvarsunion. De skärpta motsättningarna mellan stormakterna mot slutet av 1940-talet omöjliggjorde emellertid planen på ett sådant försvarsförbund. De danska och norska regeringarna beslöt våren 1949 att låta sina länders säkerhetsproblem lösas genom medlemskap i NATO. Sverige förblev neutralt. Finland levde i skuggan av Sovjetunionen och hade inte kunnat delta i förhandlingarna om försvarsförbundet.

De nordiska ländernas val av olika vägar i säkerhetspolitiken har kommit att spela en mycket väsentlig roll också för deras engagemang i det ekonomiska internationella samarbetet. Sveriges, och ännu mer Finlands, neutralitet har ansetts vara ett hinder för ett fullt deltagande i ett västeuropeiskt samarbete av EEC-typ. Finlands ställning har varit så ömtålig att landet först fr.o.m. 1969 är medlem av OECD, en utrikespolitiskt sett skäligen "ofarlig" organisation. De minskade motsättningarna mellan supermakterna under 1960-talet och de västeuropeiska ländernas, särskilt Frankrikes, ökande oavhängighet i militärpolitiskt avseende har mjukat upp denna situation, och Sveriges möjlighet att godtaga även medlemskap i EEC diskuteras idag som ett realistiskt alternativ. För

Finland föreligger detta dock ej som en närliggande möjlighet, vilket skapar ett speciellt problem för NORDEK-förhandlingarna.

Nordiska rådet

På basis av ett danskt förslag upprättades 1952 Nordiska rådet. Därmed fick man för första gången en gemensam organisation för i princip alla nordiska samarbetsfrågor. Ländernas parlamentariska församlingar drogs också direkt in i det nordiska samarbetet eftersom Nordiska rådet sammansattes av 16 riksdagsmän från varje land, med undantag för Island, som fick 5 representanter. Dessutom tillkommer ett varierande antal regeringsledamöter utan rösträtt. Finland hade i början utrikespolitiska svårigheter att ansluta sig, men efter Stalins död ändrades situationen och efter 1956 har också Finland varit med i Nordiska rådet.

Nordiska rådet möts i en årlig session och diskuterar i plenum och grupper ett mycket brett spektrum av nordiska samarbetsfrågor. Rådet använder sig av en rad fasta och tillfälliga kommittéer. Ett supplement till Nordiska rådets verksamhet är de nordiska mötena på regeringsplanet. Utrikesministrarna möts t.ex. permanent två gånger om året och regelbundna möten äger också rum mellan justitieministrarna, handelsministrarna, socialministrarna, utbildningsministrarna och kommunikationsministrarna. Också på andra områden förekommer ministermöten. Hela denna apparat förbereder och behandlar varje år ett mycket stort antal olika nordiska samarbetsprojekt.¹

Det nordiska samarbetet kodifierades genom ett avtal 1962, i allmänhet kallat Helsingforsavtalet. De nordiska regeringarna förpliktade sig i avtalets 40 artiklar att fortsätta det samarbete som redan existerade i praktiken, både när det gällde lagstiftning och åtgärder på kulturella, sociala, ekonomiska, kommunikationsmässiga och andra områden. Avtalet hade ingen nyskapande karaktär men slog fast de nordiska regeringarnas vilja att på alla områden fortsätta att bygga ut det nordiska samarbetet. Bakgrunden till Hel-

¹ Översikt över utvecklingen av det nordiska samarbetet finns t.ex. i *Nordic Cooperation*, Föreningen Norden, 1965.

singforsavtalet var de förhandlingar om medlemskap i EEC som ägde rum från sommaren 1961 och speciellt Sveriges och Finlands oro för att ett positivt resultat av dessa förhandlingar kunde få en negativ inverkan på samarbetet i Norden.

Genom det vida fält som täcks av det nordiska samarbetet och under den långa tidsrymd det har ägt rum, har de nordiska administrationerna fått en vidsträckt erfarenhet av samarbete sinsemellan och en ständigt fördjupad förståelse för de speciella problem och förhållanden som måste beaktas inom detta samarbete. Samtidigt har också opinionen inom de nordiska länderna blivit påverkad genom arbetet i Nordiska rådet, genom Föreningen Nordens verksamhet och genom samarbetet mellan privata organisationer och företag. På detta sätt och inte minst på basis av den starka sympati som de nordiska folken har för nordisk samverkan i allmänhet har det utvecklats förutsättningar för samarbete mellan de nordiska länderna som utan tvivel är gynnsammare än i någon motsvarande region internationellt sett. Detta har gjort det möjligt att genomföra ganska komplicerade samsarbetsåtaganden utan någon gemensam nordisk administration. Utredningar och annat administrativt arbete som har varit nödvändiga i samband med det nordiska samarbetet har skötts av de nationella administrationerna. Det visar hur samkörda de nordiska nationella administrationerna har blivit när det gäller nordiskt samarbete, men man kan inte utesluta att bristen på en institution som helt identifierar sig med det nordiska samarbetet kan ha bromsat framstegstakten.

Det nordiska samarbetet på icke-ekonomiska områden

Med undantag för säkerhetspolitiken har det nordiska samarbetet efter andra världskriget generellt lyckats väsentligt bättre på de icke-ekonomiska områdena än inom den ekonomiska politiken och handelspolitiken. Det är inte möjligt i detta sammanhang att ge någon fullständig översikt över alla de mycket olikartade samsarbetsformer som man nu har etablerat i Norden, både direkt genom regeringssamarbete, på basis av organisationernas samverkan eller genom den kontakt som privata företag och enskilda personer har

utvecklat. En summarisk skiss kan dock vara av intresse.²

Ett viktigt element i det nordiska samarbetet är den kontinuerliga kontakt man har på olika områden av utrikespolitiken både mellan departementen och under möten i internationella organisationer. I arbetet för utvecklingsländerna finns flera exempel på gemensamma nordiska projekt, t.ex. i Korea, Tanzania och Kenya.

1954 gjordes Norden till ett gemensamt passkontrollområde så att passkontroll härfter bara sker vid Nordens yttergränser. En omfattande samordning av tull- och gränsbevakningen har genomförts av Sverige, Norge och Finland och en starkt förenklad tullbehandling gör att man i persontrafiken numera knappt märker gränserna inom Norden.

Redan 1946 kom en konvention om en gemensam nordisk arbetsmarknad som blev ratificerad av Danmark och Sverige. En ny överenskommelse 1954, undertecknad av alla fyra länderna, lade grunden till en gemensam nordisk arbetsmarknad som med få undantag jämställer nordiska medborgare på samtliga fyra länders arbetsmarknad. Ungefär 120 000 nordiska medborgare åtnjuter idag de rättigheter som den gemensamma arbetsmarknaden ger i ett annat nordiskt land. Sverige är det dominerande mottagarlandet och Finland det största utvandrarnlandet. 1955 undertecknades en konvention om social trygghet som gäller i alla nordiska länder och för alla former av socialförsäkring. Fr.o.m. 1957 är det inte längre hemlandet utan bostadslandet som är avgörande för en nordisk medborgares sociala rättigheter.

Inom utbildning, forskning och kulturpolitik har en lång rad samarbetsåtgärder vidtagits. 1947 etablerades Nordforsk, den nordiska samarbetsorganisationen för teknisk-naturvetenskaplig forskning. Den har fungerat som ett kontaktorgan för de teknisk-naturvetenskapliga organisationerna i de fem länderna men har också tagit upp konkreta samarbetsprojekt och har sedan 1960 en gemensam dokumentationscentral i Washington. På andra forskningsområden har en rad nordiska institut och samarbetskommittéer etablerats. Gemensamma nordiska skolor för specialiserad ut-

² En bra översikt över de existerande samarbetsformerna i Norden finns i *Thor Störe: Nyttan av Norden, Föreningen Norden, 1968.*

bildning har också upprättats. Bland kulturåtgärderna kan nämnas Nordvisionen och Nordiska kulturfonden.

Inom kommunikationsområdet existerar sedan gammalt ett mycket nära samarbete beträffande post och telegraf. Det gemensamma nordiska flygbolaget SAS är fortfarande det enda egentliga nordiska bolaget. En åtgärd av speciellt intresse är de enhets-tariffer för försändelser av vissa godstyper med järnväg som 1964 genomfördes för trafiken mellan Sverige och de övriga nordiska länderna. Detta har möjliggjort en minskning av fraktkostnaderna för "transportörerna" med till upp emot 30 %.

Det nordiska lagstiftningssamarbetet har fortsatt och har intensifierats på 1960-talet. I detta sammanhang skall bara nämnas utarbetandet av gemensamma nordiska patentlagar och arbetet med en gemensam lagstiftning för aktiebolag.

Det ekonomiska samarbetet inom Norden

Den starka expansion av det nordiska samarbetet som har ägt rum inom ett stort antal områden har inte haft någon motsvarighet på det handelspolitiska eller ekonomisk-politiska området. Det beror inte på bristande försök att skapa en nordisk ekonomisk union. Med NORDEK har möjligheterna tre gånger undersökts att realisera ett vittgående ekonomiskt samarbete i Norden. Försöken på 1940- och 1950-talen ledde inte till något resultat.

Nordiska ekonomiska utskottet bildades 1947 med representanter från Danmark, Island, Norge och Sverige för att uppta förhandlingar om en nordisk tullunion. I utskottets rapport, daterad januari 1950, konstaterades att enighet ej kunde uppnås, främst därför att Norge fruktade att dess industri inte skulle kunna hävda sig mot den mer konkurrensdugliga svenska och danska industrin.

Efter bildandet av Nordiska rådet togs frågan om en nordisk tullunion åter upp under 1954, och på ett nordiskt ministermöte på Harpsund i oktober 1954 fastställdes riktlinjer för ett omfattande utredningsarbete för utvidgning av det nordiska ekonomiska samarbetet. Ämbetsmännen utarbetade under loppet av perioden fram till slutet av 1958 fullt färdiga planer för en gemensam yttre

tulltariff och en rad andra samarbetsordningar, inklusive en nordisk investeringsbank och en gemensam organisation för stålindustrin. Planerna presenterades för Nordiska rådet 1957 och 1959. Också denna gång var motståndet mot planerna starkast i Norge, speciellt i industrikretsar. Den socialdemokratiska norska regeringen som var positivt inställd till de nordiska planerna och hade majoritet i stortinget vågade trots detta inte pressa igenom planen inför näringsorganisationernas och den dåvarande parlamentariska oppositionens motstånd.

Detta andra misslyckande i början av 1959 sammanföll i tiden med starten för EFTA-förhandlingarna. Det är intressant att observera att samma norska organisationer och partier som 1958—59 uppvisade ett sådant motstånd mot den nordiska tullunionen, i stort slöt upp kring EFTA trots att de ekonomiska problemen på många sätt skulle bli lika stora inom EFTA som inom Norden enligt de analyser som företogs vid den tidpunkten. Dessa delvis dystra förutsägelser om de svårigheter som förutsågs komma att drabba hela branscher på grund av den väntade konkurrensen inom EFTA, har genom den senare utvecklingen visat sig i stort sett obefogade. Det samma skulle efter all sannolikhet ha skett när det gäller de prognoser som gjordes om skadeverkningar på norsk industri genom en nordisk tullunion. Vid sidan av de ekonomiska resonemangen har politiska argument spelat roll i de norska näringslivsorganisationernas överväganden vid slutet av 1950-talet, på samma sätt som tio år senare, då liknande planer åter togs upp som ett led i NORDEK.

Utvecklingen av det nordiska ekonomiska samarbetet under 1960-talet har före lanserandet av NORDEK-planen i mycket varit historien om de nordiska länderna inom EFTA-samarbetet. Genom EFTA har frihandel blivit genomförd mellan de nordiska länderna för praktiskt taget alla industrivaror, och därigenom har stora delar av de nordiska planerna från 1950-talet i praktiken blivit realiserade.

EFTA har också utgjort en kraftig stimulans för det samarbete mellan nordiska företag och branscher som i viss mån existerade redan tidigare, men som speciellt under andra hälften av 1960-

talet har skjutit fart. Ett stort antal avtal om produktionssamarbete, underleveranser, exportsamarbete o.a. har tillkommit och också en del övertaganden av företag i annat nordiskt land.

Bakgrunden till NORDEK-planen

Under första hälften av 1960-talet ansåg de nordiska regeringarna att uppgiften på det handelspolitiska området dels var att fullfölja EFTA-planen och dels att så snabbt som det lät sig göra bygga en bro mellan de två handelsområdena i Europa och därmed skapa en europeisk stormarknad. Det handelspolitiska intresset koncentrerade sig kring Storbritanniens och de andra EFTA-ländernas försök att vinna inträde i, eller annan anknytning till, ett utvidgat EEC. Första ronden varade från sommaren 1961 till januari 1963, då den slutade med general de Gaulles veto mot ett brittiskt inträde i EEC.

Andra ronden startade 1965, då premiärminister Wilson på nytt försökte att vinna brittiskt inträde i EEC. Det blev mycket snart klart att möjligheterna att uppnå ett sådant inträde var obefintliga, men denna rond fick inte ett så klart och dramatiskt slut som den första. Ett definitivt veto var den här gången inte nödvändigt eftersom egentliga förhandlingar inte hade kommit i gång.

I början av 1967 stod det emellertid klart för alla att även det andra försöket att uppnå medlemskap i eller associering med EEC hade strandat. Den våg av förhoppningar och förväntningar bland politiker i olika EFTA-läger, inte minst i Danmark, som hade präglat situationen under 1966, förvandlades istället nu till en övertygelse om att erhållandet av medlemskap i EEC var en mycket långsiktig affär.

Ännu mot slutet av 1965 blev ett svenskt förslag om att igångsätta utredningar för ett vidgat nordiskt ekonomiskt samarbete avisat på ett nordiskt ministermöte med motiveringen att EFTA-arrangemangen var tillräckliga. Det var speciellt tre faktorer som

bidrog till en helt annan konklusion i början av 1968: *Den första* var övertygelsen om att det inte på lång tid skulle bli aktuellt med en EEC-anknytning för de nordiska länderna. *Den andra* var den på erfarenhet baserade uppfattningen att någon väsentlig expansion av EFTA-samarbetet inte längre var möjlig. *Den tredje* var det faktum att man i slutfasen av den s.k. Kennedyronden i GATT hade fått ett praktiskt prov på att ett nordiskt handelspolitiskt "blockbildande" var möjligt och gynnsamt för de deltagande länderna. Genom att de fyra nordiska länderna uppträdde gemensamt i Kennedyrondens sluttrond, hösten 1966 fram till sommaren 1967, — med ambassadör Nils Montan som nordisk huvudförhandlare — kom de som "block" med i gruppen bestående av de viktigaste länderna och kom att spela en roll som skulle ha varit utesluten om de hade fortsatt att uppträda var för sig. Även om detta bara var en tids- och sakbegränsad samarbetsform hade den gett ett praktiskt exempel på de möjligheter ett nordiskt ekonomiskt samarbete kunde ge.

Det nordiska land där de s.k. marknadsproblemen har spelat och fortfarande spelar den största rollen är utan tvivel Danmark. Det hänger speciellt ihop med lantbruksproblemens betydelse för dansk ekonomi. Genomförandet av den protektionistiska jordbrukspolitiken inom EEC var ett betydligt hårdare slag för den danska utrikesekonomin än den gemensamma tullmuren för industrivaror. I Danmark väntar man att regeringen med regelbundna mellanrum skall göra utspel i den s.k. marknadsfrågan. När det inte längre var möjligt att ta några förnuftiga initiativ inom EFTA eller gentemot EEC, kvarstod endast Norden som det område där väsentliga ändringar ansågs möjliga. Den socialdemokratiska regeringen Krag började under hösten 1967 intressera sig för det nordiska alternativet, men efter valnederlaget i januari 1968 blev det den nya borgerliga regeringen Baunsgaard som kom att göra utspelet.

Vid Nordiska rådets möte i februari 1968 framlade Baunsgaard en plan om utredning av en nordisk paketlösning med sikte på en omfattande utvidgning av det ekonomiska samarbetet inom Norden. På ett nordiskt statsministermöte i april 1968 blev riktlinjerna för en nordisk *ämbetsmannautredning* specificerade.

Mandatet för NORDEK-utredningen

Till grund för utredningarna låg fem mycket klara begränsningar.³ För *det första* skulle det ekonomiska samarbetet utformas på ett sådant sätt att det tog hänsyn till de fyra ländernas förpliktelser gentemot EFTA och även vara öppet för Island som f.n. förhandlar om medlemskap i EFTA. För *det andra* skulle samarbetet utformas så att det underlättar de fyra ländernas deltagande i eller samarbete med en utvidgad europeisk gemenskap. För *det tredje* skulle samarbetet främja strävanden syftande till att utveckla medlemsländernas handelsförbindelser med tredje land och för världshandelns frigörande samt tillvarataga utvecklingsländernas intressen. För *det fjärde* skulle samarbetet ges en sådan utformning att vart och ett av de fyra länderna uppnådde en rimlig balans mellan fördelar och nackdelar. För *det femte* skulle samarbetet inte beröra de fyra ländernas utrikes- och säkerhetspolitik.

Det är mycket viktigt i diskussionen om NORDEK att alltid erinra sig dessa grundläggande villkor för det nordiska samarbetet. Inte minst gäller detta principen om den ”öppna dörren till Europa” och kravet på att man i den praktiska utformningen av samarbetet skall söka uppnå en balans mellan fördelar och nackdelar för varje land.

Utredningsmandatet för ämbetsmannautredningen omfattade 12 huvudpunkter:

1. En nordisk *tullunion* som ett led i en nordisk handelspolitik. En gemensam tulltariff med utgångspunkt från ett vägt genomsnitt av de fyra ländernas tullsatser, men med dessa tullsatser så nära EEC:s gemensamma yttre tullnivå som möjligt. Mandatet förutsatte att en överenskommelse beträffande användningen av tullkontingenter, tullsuspensioner och övergångsordningar kunde träffas. Bestämmelser om dumping (försäljning av en vara till underpris på utländsk marknad), lågprisimport och dylikt skulle också gradvis kunna genomföras på ett nordiskt plan.

³ Se *Nordiska utredningar 1969: 1: Utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete. Preliminär rapport från Nordiska ämbetsmannakommittén.*

2. Ett *jordbrukspolitiskt samarbete* i Norden med gradvis utvidgning av den inomnordiska handeln med jordbruksprodukter, bl.a. genom nordiska preferenser, avtal om priser i den nordiska samhandeln, skydd mot dumping eller subsidierad export av jordbruksvaror från tredje land, avlägsnande av det industriella skyddselementet i tull och avgifter på industriellt bearbetade jordbruksvaror samt samarbete om exporten till tredje land, här under prispolitiken. I utvecklingen av jordbrukssamarbetet skulle hänsyn tas till de speciella svårigheterna i enskilt nordiskt land, och man skulle ta ställning till åtgärder ägnade att främja de nordiska ländernas anpassning till en nordisk gemensam marknad och en nordisk jordbrukspolitik som harmonierar med den europeiska integrationen.

3. Ett utvecklat samarbete på *fiskeri*-området, bl.a. omfattande avveckling av existerande restriktioner i den inomnordiska handeln och handelspolitiskt samarbete rörande avsättningen till tredje land.

4. En samordning av den *ekonomiska politiken* i takt med integrationen på övriga områden. Ett ökat samarbete på kapitalområdet omfattande bl.a. en gradvis liberalisering av kapitalrörelserna mellan de nordiska länderna för att utnyttja ländernas samlade produktiva resurser så effektivt som möjligt.

5. En nordisk *finansieringsfond*, bl.a. för att underlätta de enskilda ländernas anpassning till ett utvecklat ekonomiskt samarbete. Projekt som är av nordiskt intresse och angår ett eller flera av länderna skulle omfattas av fondens verksamhet på följande områden: strukturrationalisering, regional och industriell utveckling, infrastruktur (ett lands ekonomiska bassystem), energiutveckling, forskning och undervisning samt inom nordisk handel. Utredningen skulle ta ställning till den finansiella ramen och reglerna för finansiering av fondens medel, som kunde komma från kapitaltillskott från de fyra länderna efter en fördelningsnyckel samt från låntagning på nordiska och utländska kapitalmarknader. Utredningen skulle också ta ställning till finansiering av andra samsarbetsuppgifter som man blev ense om.

6. Utvidgat lagstiftningsarbete på *näringsrättens* område.

7. Ökat samarbete om *konkurrensreglerna*, bl.a. reglerna om

offentliga stödåtgärder, restriktiva affärsmetoder och offentlig inköpspolitik. Syftet skulle vara att skapa friare och icke-diskriminerande konkurrensförhållanden för verksamheter i de nordiska länderna.

8. Utformning av *industri- och energipolitiken* samt *teknisk forskning och utveckling* i nära samarbete mellan de fyra länderna, därunder en intensifiering av det existerande nordiska samarbetet om teknisk forskning och industriella utvecklingsprojekt, plus en utvidgning av samarbetet till nya områden. Speciell vikt skulle dessutom läggas vid att öka den nordiska industrins möjligheter att framgångsrikt konkurrera på expanderande och tekniskt avancerade produktområden.

9. Ökad samordning av de nordiska ländernas *biståndspolitik* gentemot utvecklingsländerna, bl.a. genom omfattande samarbete beträffande de nordiska ländernas långivning och andra finansiella bidrag till utvecklingsländerna.

10. En ytterligare utökning av samarbetet på *utbildningsområdet* med syfte att mer rationellt utnyttja de fyra ländernas resurser.

11. Skapandet av *gemensamma institutioner* i det omfång som skulle visa sig nödvändigt.

12. Att taga upp till övervägande möjligheterna för ett utvidgat nordiskt samarbete också på *andra ekonomiska områden*.

Den preliminära rapporten

Detta vida mandat utlöste en mycket omfattande aktivitet i de fyra nordiska huvudstäderna. Utöver en nordisk ämbetsmannadelegation på statssekreterarenivå för att handha de gemensamma överläggningarna etablerades i varje land en rad kommittéer och arbetsgrupper.

Arbetet organiserades på något olika sätt i de fyra länderna. I t.ex. Norge blev organisationerna direkt representerade i utredningarna och på det sättet kunde man under själva utredningen få deras synpunkter på de problem som mandatet omfattade. I de

andra nordiska länderna fick utredningarna mer en karaktär av rena ämbetsmannautredningar. I allmänhet etablerades arbetsgrupper för vart och ett av de huvudområden som mandatet omfattade. På regeringsplanet fick den nordiska ministerkommittén för ekonomiskt samarbete i uppdrag att svara för undersökningarna.

Den nordiska ämbetsmannakommittén tillsattes i juni 1968 och lade i enlighet med vad statsministrarna hade bestämt fram en preliminär rapport om resultatet av sina undersökningar i januari 1969. Rapporten visade att ämbetsmännen trots den korta tid de haft till sitt förfogande hade nått fram till enighet på ett mycket stort område. En rad centrala problem återstod emellertid olösta. När det gällde den föreslagna nordiska tullunionens gemensamma tulltaxa hade en överenskommelse träffats om preliminära förslag om 85 % av tullpositionerna (dvs. 85 % av samtliga rubriker i tulltaxan), motsvarande 75 % av värdet av Nordens import från tredje land. På en rad punkter hade dock ett eller flera länder reserverat sig till förmån för en övergångsanordning eller tullsuspension. Beträffande de tullpositioner som det inte hade varit möjligt att nå enighet om förelåg inga förslag i rapporten. Det gällde bl.a. kemikalier, kläder, skor, glas, hushållsmaskiner och bilar.

Inte heller beträffande jordbrukspolitiken hade det varit möjligt att nå enighet. Danmark höll i princip fast vid att en gemensam nordisk jordbrukspolitik skulle ingå i avtalet och att omfattande stödåtgärder skulle genomföras på nordisk basis, dels för att främja strukturrationaliseringen inom näringen och dels för att öka jordbrukets inkomster i samband med jordbruksexporten både inom Norden och gentemot tredje land. På fiskeriområdet förelåg det bara ett norskt förslag som det inte hade tagits definitiv ställning till. Det rådde samstämmighet om att speciella finansieringsinstitutioner borde etableras, men frågan om deras form och storleken av deras verksamhet förblev olöst. På etableringsområdet intog Norge en mer restriktiv ståndpunkt än de andra länderna. I frågan om gemensamma nordiska institutioner hade Danmark framfört ett förslag med utgångspunkt i EEC-mönstret, medan de övriga tre länderna var anhängare av ett väsentligt blygsammare system, närmast med EFTA som mönster.

I slutskedet av förhandlingarna lade de danska ämbetsmännen ett särskilt yttrande till ämbetsmannautskottets slutsatser, där de mycket starkt underströk att ett samarbete som var så restriktivt och utan större framtidsperspektiv inte tillräckligt motiverade någon ändring av de nuvarande förutsättningarna för det nordiska samarbetet och att man därvid riskerade att skapa flera svårigheter än fördelar för de nordiska länderna i deras politik. De danska ämbetsmännen anslöt sig till ämbetsmannautskottets förslag under *förutsättning* att man i de fortsatta förhandlingarna skulle ta hänsyn till följande:

- a) att institutionerna blev tillräckligt starka,
- b) att den nordiska tullunionen inte begränsade de nordiska ländernas möjligheter i den internationella handeln och bl.a. att tulltaxan inrättades så att näringslivets kostnader inte skulle stiga,
- c) att man nådde en tillfredsställande lösning för jordbruket,
- d) att man fick en gradvis frigöring av kapitalrörelserna och
- e) att de nordiska länderna ställde de nödvändiga finansiella medlen till förfogande.

Dessutom preciserade sig danskarna beträffande det nordiska samarbetet, som enligt dem måste inrättas så flexibelt att det kunde anpassas till en utvidgad europeisk marknad och underlätta övergången till ett bredare europeiskt samarbete.

Reaktionerna på den preliminära rapporten

Ämbetsmannakommitténs preliminära rapport behandlades av de nordiska statsministrarna på möten den 18—19 januari och 18—19 februari 1969 och vid ett gemensamt möte mellan statsministrarna, Nordiska rådets presidium och Nordiska rådets ekonomiska utskott den 1—2 februari samt vid Nordiska rådets session den 1—6 mars 1969. Statsministrarna fann inget underlag för några konkreta ställningstaganden men beslöt att uppdraga åt ämbetsmannakommittén att fortsätta sitt arbete på basis av sin preliminära

rapport och i överensstämmelse med det mandat som statsministrarna hade gett i april 1968. Ämbetsmännen fick i uppdrag att före den 15 juli 1969 utarbeta ett förslag till lösning på samtliga samarbetsområden och att utarbeta utkast till traktattext.

Det kom uttalanden om det preliminära utkastet från en rad nordiska intresseorganisationer. *Landsorganisationerna* i de fyra nordiska länderna tillsammans med TCO i Sverige hade redan vid ett möte i Göteborg i början av november 1968 gjort ett mycket positivt uttalande om ett fastare nordiskt samarbete. Starkare än några andra uttalanden lades det här vikt vid de långsiktiga målen och också vid de icke-ekonomiska aspekterna av det nordiska samarbetet. Fackföreningsrörelsen ansåg en samordning av de nordiska ländernas näringspolitik som det viktigaste momentet i det ekonomiska samarbetet och föreslog upprättandet av ett gemensamt nordiskt industripolitiskt organ med ett brett arbetsfält, där också teknisk forskning och energipolitik skulle ingå. En ensidig utveckling med alltför stor dominans för vissa områden eller länder måste undvikas och en systematisk regionalpolitik måste bedrivas för de sämst lottade områdena. En gemensam jordbruksmarknad borde vara slutmålet, men övergångsperioden måste av sociala hänsyn göras lång. Uttalandet gick in för en nordisk tullunion, baserad på lågtullpolitik. Tulltaxan måste enligt organisationerna vara i överensstämmelse med den näringspolitik man vill föra och ta hänsyn till de faktiska förhållanden som föreligger i de enskilda länderna och dessas skyddsintressen med hänsyn till de konkurrensförutsättningar visavi utomstående länder som föreligger i utgångsläget. Ett gemensamt möte för *de socialdemokratiska partierna och landsorganisationerna* i de fyra nordiska länderna den 8 och 9 februari 1969 hänvisade till uttalandet från november och gav starkt stöd åt ett nordiskt ekonomiskt samarbete grundat på en nordisk tullunion. Det krävdes att ett politiskt beslut nu fattades och att man snarast möjligt kom igång med konkreta samarbetsprojekt.

Sveriges Industriförbund gav i ett uttalande den 15 januari 1969 den preliminära ämbetsmannarapporten ett allmänt positivt stöd. Förbundet önskade en liberaliserad kapitalmarknad och ett gemen-

samt nordiskt finansieringsinstitut som bl.a. borde förebygga och korrigera en ensidig utveckling, karakteriserad av stark dominans för vissa länder eller regioner. Industriförbundet underströk att Sverige för sin del inte borde tveka att lämna det finansiella bidrag som svarar mot landets styrka. Förbundet ansåg det också skäligt att tillmötesgå danska önskemål om en gradvis utbyggnad av den internordiska handeln med jordbruksvaror, på kort sikt genom preferenser. Industriförbundet stödde förslaget om en nordisk tullunion men påpekade att kraven om tullsuspensioner konserverar risken för snedvridning av handeln och minskar fördelarna av tullunionen för flera svenska industrier.

Det danska Industrirådet gick i sitt uttalande den 14 januari 1969 starkt mot förslaget om en nordisk tullunion, medan det stödde de flesta förslagen om ett vidgat nordiskt samarbete, med det förbehållet att det inte fick försvåra en senare dansk anslutning till en bred europeisk marknadslösning. Industrirådet hävdade att en gemensam nordisk tulltaxa helt skulle ändra underlaget för dansk förädlingsindustri och medföra omfattande tullhöjningar för råvaror och produktionsutrustning och en ändrad prispolitik från råvaruleverantörerna. För branscher med en betydande råvaruförbrukning kan enligt Industrirådet en tullhöjning innebära sådana kostnadsökningar att produkten måste inställas. Undantag och övergångsordningar kan uppskjuta dessa skadeverkningar tills vidare, men det är inte möjligt att i en nordisk tullunion bevara den danska tulltaxans smidiga anpassning till den danska produktionsstrukturen. Rådet trodde inte heller att en tullunion kunde öka de nordiska ländernas handelspolitiska styrka.

Norges Industriforbund gjorde den 24 februari 1969 ett omfattande uttalande om det nordiska ekonomiska samarbetet. Industriforbundet trodde inte att det skulle vara lätt att utforma en gemensam nordisk industripolitik, men ansåg det mycket önskvärt att nå fram till gemensamma nordiska åtgärder på begränsade konkreta områden, såsom ett effektivare utnyttjande av forsknings- och utvecklingsresurserna, lösning av strukturproblemen, utveckling av speciella tekniskt avancerade industribranscher, samarbete på energiområdet och utnyttjande av atomenergin. Industriforbundet an-

såg att EFTA:s etableringsregler ger den elasticitet som f.n. är önskvärd. Industriförbundet uttryckte fruktan för att företag i andra nordiska länder skulle köpa upp existerande norska företag och underströk den norska ekonomiska miljöns begränsade förmåga att motstå en sådan utveckling. Därför måste tillståndsbestämmelserna fasthållas. "Hearings" (ungefär = offentliga utfrågningar) företagna sommaren 1968 visade att många norska företag och industrigrupper var bestämt emot en nordisk tullunion, en del var indifferent, medan några få grupper och enskilda företag var positivt intresserade. Ökade tullar på insatsvaror och minskade på färdigvaror skulle medföra minskat skydd för många norska branscher. Industriförbundet insåg att en del sådana problem kan lösas med suspensioner men trodde inte att dessa kommer att kunna upprätthållas vid framtida förhandlingar. Förbundet trodde att gemensamt nordiskt uppträdande i handelspolitiken kan äga rum utan en tullunion. Som konklusion gav Norges Industriförbund sitt fulla stöd till ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete och gemensamma nordiska institutioner som kan koordinera detta. Däremot ansåg förbundet det inte nödvändigt att ge detta samarbete en överbyggnad i form av en tullunion, speciellt så länge man inom Norden inte har gemensamma utrikes- och handelspolitiska mål.

Jordbruksorganisationerna i Finland, Norge och Sverige intog alla en negativ hållning till tanken på en gemensam nordisk jordbrukspolitik. Däremot hade de kunnat godtaga nordisk preferens vid s.k. suppleringsimport (dvs. en kompletterande import) av jordbruksvaror. Det danska Landbruksrådet har intagit en negativ hållning till NORDEK utifrån den utgångspunkten att det kan försvaga Danmarks möjligheter att bli medlem av EEC.

Den slutgiltiga ämbetsmannarapporten

Den nordiska ämbetsmannakommitténs slutgiltiga rapport blev färdigställd den 17 juli 1969 efter förhandlingar i Vedbæk i Danmark.

Full enighet mellan de nordiska ämbetsmännen hade inte kunnat uppnås. På de flesta områden förelåg det visserligen samstämmighet om de traktattexter och bilagor som rapporten innehåller. Men på en rad punkter hade ämbetsmännen inte lyckats nå fram till de nödvändiga kompromisserna. De viktigaste av de områden där överensstämmelse inte förelåg var frågan om i vilken utsträckning icke-tidsbegränsade tullsuspensioner skulle tillåtas under den gemensamma tulltaxan, centrala problem inom jordbrukspolitiken och slutligen storleken av de nordiska finansieringsordningarna. För detaljer i utkastet hänvisas till nästa kapitel.

Den danska delegationen hade i slutfasen framlagt ett förslag som innebar att det nordiska samarbetet skulle genomföras i tre faser: en förberedande fas från 1 januari 1971, en andra fas som skulle börja när tullunionen träder i kraft och en tredje fas som skulle löpa från den tidpunkt när de s.k. kompletterande besluten börjar tillämpas. Dessa beslut skulle fattas inom två år efter tullunionens ikraftträdande. Den senare tidpunkten skulle dock först fixeras innan 1 januari 1972. Det danska förslaget innebar att viktiga konkreta beslut i det föreslagna samarbetsavtalet skulle uppskjutas till en senare tidpunkt och förslaget kunde väl knappast karakteriseras som ett reellt försök att uppnå en kompromiss. Det måste man däremot kalla det norska förslaget av den 14 juli 1969 om en helhetslösning av alla de olösta problemen. I förslaget åtog norrmännen sig på en rad punkter att revidera sina ståndpunkter mot att full enighet kunde uppnås.

Det var Sverige som i den avslutande fasen i förhandlingarna hade visat sig mest omedgörligt. Svenskarna svek det tillmötesgående de visat hösten 1968 att medge de andra länderna tullsuspensioner utan tidsbegränsning på för dem speciellt sårbara områden och krävde nu en s.k. fullständig tullunion med på förhand tidsbegränsade tullsuspensioner. Detta gjordes till en förutsättning för det svenska bidraget till finansieringsfonderna. Bidraget sattes till ca 1000 miljoner svenska kronor för den första femårsperioden, ett belopp som var avsevärt mindre än vad de övriga länderna hade förutsatt under förhandlingarna. Dessutom ville den svenska delegationen inte acceptera några finansiella förpliktelser utöver fem-

årsperioden. Den svenska ämbetsmannadelegationen försökte under ett avbrott i förhandlingarna i början av juli att förmå den svenska regeringen att ändra denna ståndpunkt men lyckades inte. De hade därför inga möjligheter att tillmötesgå de övriga ländernas krav under slutförhandlingarna.

Sverige var naturligtvis inte ensamt om att förfäktat speciella intressen. Danmark, t.ex., ville inte ta ställning till tullunionen som helhet och tidpunkten för dess ikraftträdande. Åtminstone ville det inte detta innan övriga länder fullständigt hade klargjort vad den nordiska preferensen för suppleringsimport av jordbruksvaror i praktiken kom att innebära. Den norska delegationen hade särståndspunkter när det gällde fiske och en del andra områden. Finland var det land som i minst grad pressade med särståndspunkter. Man kan ändå ifrågasätta om inte en medgörligare svensk hållning hade gjort en kompromiss möjlig under slutförhandlingarna i juli 1969.

Vad kunde då bakgrunden vara för den hårdnande svenska hållningen i NORDEK-frågan? Här kan vi naturligtvis bara gissa. Det räcker inte att bara hänvisa till den starka ställning som finansministern och riksbankschefen har i alla frågor som gäller ekonomisk politik. Bekymmer rörande den svenska valutareserven — mot bakgrund av den starka reduktionen 1968—69 — kan ha medfört ökande motvillighet att påta sig förpliktelser i samband med gemensamma nordiska finansieringsordningar. Det är rimligt att antaga att de ändrade förhållandena i Europa har spelat en roll som orsak till den ändrade hållningen gentemot NORDEK.

President de Gaulle's avgång och valet av ny fransk president skapade våren 1969 förhoppningar om en raskare väg till EEC än vad som ansågs möjligt när NORDEK-förhandlingarna inleddes eller i början av 1969. I alla tidigare situationer under 1960-talet då EEC-medlemskap för Storbritannien, Danmark och Norge hade aktualiserats, hade Sverige reagerat med ett ökat intresse för det nordiska samarbetet. Denna gång tycktes reaktionen vara den motsatta. Uttalanden från EEC-håll, speciellt från Västtyskland, hade utan tvekan skapat en förhoppning hos den svenska regeringen om att Sverige denna gång inte skulle bli isolerat, utan ha möjlighet att

uppnå en acceptabel anknötning till EEC. Mot denna bakgrund har kanske NORDEK-lösningen tett sig mindre attraktiv än vad den skulle ha gjort i en motsvarande situation tidigare. "Priset" som Sverige var villigt att betala för NORDEK kunde därför sättas lägre. Huruvida detta är en riktig tolkning kan emellertid bara framtiden utvisa. Det är också möjligt att man från svenskt håll har föredragit att låta slutförhandlingarna ske inte på ämbetsmannanivå utan direkt mellan ministrarna. En sådan hållning kunde ha varit framkallad av en viss irritation gentemot uttalanden från danskt håll.

Reaktionen på de Gaulle's avgång och de nya förhoppningarna om medlemskap i EEC för Storbritannien och andra länder kom speciellt starkt till uttryck i Danmark. På senvåren och försommaren 1969 fick skeptiska uttalanden gentemot NORDEK ökad styrka. Det kom emellertid en klar motreaktion då EEC i augusti 1969 efter devalveringen av francen satte Gemenskapens jordbruksordning ur funktion för Frankrikes del. Detta visade med ens vilka svårigheter EEC befann sig i, speciellt när det gällde jordbrukspolitiken, det område där Danmark är särskilt intresserat.

Danmarks hållning till Norden och Europa diskuterades på ett mycket upplysande sätt i en artikel av den danske statsministern Baunsgaard i tidningen Politiken den 31 augusti 1969. Man kan säkerligen säga att den danske statsministern här satsade sin politiska framtid på ett genomförande av NORDEK, givetvis i en form som ger en balans mellan fördelar och nackdelar för de deltagande länderna. I artikeln tillbakavisade Baunsgard punkt för punkt invändningarna i Danmark, speciellt från jordbruksorganisationernas och Industrirådets sida, mot NORDEK-lösningen. Samtidigt påpekade han det illusionstänkande som i betydande grad präglar dansk inställning till EEC. Han påpekade att ingenstans inom EEC hade det framkommit betänkligheter gentemot de nordiska samarbetssträvandena. Han avvisade bekymren för eventuella utrikes- och säkerhetspolitiska konsekvenser framkallade av Danmarks deltagande i NORDEK. När det gällde jordbruket uttryckte han förståelse för de speciella strukturproblem som särskilt i Finland och Norge gör det svårt med en snabb avveckling av jordbruksskyddet.

Det avgörande, sade Baunsgaard, måste vara att skapa en formulerad politik som på lång sikt öppnar möjlighet för en liberalisering. Med förslaget om en jordbruksfond har en i princip riktig politik åstadkommits. De nordiska preferenserna vid suppleringsimport kommer att ge Danmark fördelar i den aktuella situationen även om det fortfarande fattas konkret formulerade förslag från de andra länderna om hur dessa preferenser skall genomföras i praktiken. Baunsgaard konstaterade att enligt de senaste beräkningarna kommer en nordisk tullunion att ha mycket begränsade verkningar i form av ökade kostnader om de betraktas i förhållande till värdet av den samlade danska industriproduktionen. Genom undantag kan detta problem reduceras och argumentet om kostnadsökning är i det hela alltför svagt för att, isolerat sett, ett avvisande av den nordiska tullunionen skall övervägas. Baunsgaard underströk att man inte kan uppnå de önskvärda nordiska samarbetsordningarna utan en tullunion. Det gäller att kunna utnyttja de framtida fördelar som en gemensam nordisk politik kan ge. Kalkylerna bör inte göras på basis av en stationär situation, eftersom framtidsperspektiven lätt felvärderas.

Baunsgaards artikel bildade en intressant upptakt till de politiska förhandlingarna om NORDEK hösten 1969 och våren 1970. Den slutgiltiga ämbetsmannarapporten sändes på remiss till de intresserade organisationerna och i slutet av september eller i oktober mottog regeringarna de olika organisationernas och organens uttalanden om traktatutkastet. Den 3 och 4 november 1969 diskuterades NORDEK på ett gemensamt möte i Stockholm mellan statsministrarna, Nordiska rådets presidium och Nordiska rådets ekonomiska utskott. Mötet resulterade i överensstämmelse om att det förelåg en politisk grundval för fortsatta förhandlingar på basis av ämbetsmannarapporten och att dessa överläggningar skulle ledas av statsministrarna. Därmed var ansvaret för NORDEK lagt på högsta politiska nivå.

Vid ett nytt statsministermöte i Oslo 25—26 november 1969 bragtes på svenskt initiativ förhandlingarna framåt. Det gällde för det första det nordiska atomreaktorbolaget, där svenskarna kom de andra till mötes. Sverige var också villigt att låta tullunionen om-

fatta industriellt bearbetade jordbruksvaror, något som tillmötesgick danska krav. Svenskarna förklarade sig äntligen beredda att fortsätta inbetalningarna till de nordiska fonderna utöver den första 5-årsperioden.

Ett tredje statsministermöte avsågs att äga rum i Åbo 16—17 december 1969, men utvecklingen blev annorlunda än planerad. Det positiva resultatet av EEC:s toppmöte i Haag 1—2 december 1969 skapade nya förhoppningar hos NORDEK-motståndare i Danmark och Norge, men regeringarna deklarerade sin vilja att fortsätta NORDEK-förhandlingarna som förr. Den 5 december 1969 föreslog emellertid finska regeringen att Åbo-mötet skulle uppskjutas. Det var interna stridigheter mellan de finska koalitionspartierna inför riksdagsvalen i mars 1970 som utgjorde grunden till den finska regeringens hållning. Vid ett statsministermöte i Helsingfors 12—13 december beslöt man, trots danskt motstånd, att uppge planen om att ha NORDEK-besluten klara till Nordiska rådets möte i Reykjavik i februari 1970. Den finska regeringen ville delta i NORDEK men kunde inte vara med om några beslut före riksdagsvalen i mars. NORDEK-förhandlingarna kan därför inte slutföras förrän senare på våren 1970.

Uppskovet av NORDEK:s slutfas behöver inte ändra chansen för ett positivt resultat, men risken ökar för större motstånd vartefter som EEC-förhandlingar blir en mera närliggande möjlighet.

5 Traktatutkastet om NORDEK¹

Allmänna mål

Det råder full enighet mellan de nordiska ämbetsmännen² om önskvärdheten av ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete. Detta kommer till uttryck i inledningen till traktatutkastet, den s.k. preambeln, som fastställer de allmänna förutsättningar och mål som utkastet bygger på. Ämbetsmannakommittén utgår från att den hitillsvarande tendensen till ökat inbördes beroende i Norden kommer att förstärkas. För att säkerställa den nödvändiga koordineringen av de olika delarna i det nordiska samarbetet går ämbetsmännen in för att utvidga samarbetet med utgångspunkt från gemensamma ekonomisk-politiska riktlinjer. Det är dessa som traktatutkastet skall dra upp.

Ett syfte är att främja en så smidig anpassning som möjligt av de nordiska ländernas näringsliv till nya och ändrade betingelser, så att man inte konserverar produktionsformer och produktionsstrukturer som inte längre är konkurrenskraftiga. Social trygghet för de människor som berörs av strukturförändringarna är ett oavsligt krav. De medel som kommer till användning för att lösa strukturanpassningsproblemen måste ta sikte på livskraftiga företags- och verksamhetsformer. De ofrånkomliga omställningsproblem som en starkare nordisk integration innebär måste lösas på

¹ För detaljer, se bilagan med *utkastet till traktat om upprättande av organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete* i dess helhet på s. 216 ff.

² *Nordiska utredningar 1969:11 Utvidet nordisk ökonomisk samarbejde*. Rapport fra det nordiske embedsmandsudvalg.

nordisk basis och samarbetet måste utvecklas med detta för ögonen.

Ämbetsmännen fastslår att man måste ta hänsyn till de skillnader som finns i de nordiska staternas näringsstruktur och som medför särskilda problem för vissa länder. En grundläggande princip för hela samarbetet måste vara att detta kan utvecklas till fördel för samtliga länder och med balans mellan de olika ländernas intressen.

I inledningen understryks också de begränsningar som redan statsministrarnas mandat innehöll, nämligen:

att det nordiska samarbetet skall utformas så att det underlättar de fyra ländernas deltagande i eller samarbete med en utvidgad europeisk marknad,

att det nordiska samarbetet skall stå i överensstämmelse med strävandena att frigöra världshandeln och att speciella hänsyn skall tagas till utvecklingsländernas intressen,

att samarbetet inte skall beröra de nordiska ländernas utrikes- och säkerhetspolitik.

Traktatutkastets allmänna karaktär

Mot bakgrund av enigheten om hur önskvärd en väsentlig utbyggnad av det nordiska samarbetet är, måste traktatutkastet betecknas som ett mycket försiktigt försök till samordning och utvidgning av detta samarbete. Ämbetsmännen fastslår själva att förslaget innebär ett samarbete som inte är av övernationell karaktär, men som följer de samarbetsformer som man känner inom internationella organisationer såsom EFTA och OECD. Man har alltså inte inkluderat någon form av övernationalitet av den typ man finner inom EEC:s struktur. Förslagen när det gäller institutioner går faktiskt inte mycket längre än de som redan existerar inom EFTA. Det hela har karaktären av ett regeringssamarbete med relativt svaga gemensamma institutioner.

Själva traktatutkastet består i stor utsträckning av formella bestämmelser med ett begränsat sakligt innehåll. Ämbetsmännen sä-

ger i sina konklusioner att man har avstått från att fastställa detaljerade regler för de enskilda sakområdena. Man har koncentrerat sig på att uppställa generella principer för samarbetet på de enskilda fälten, procedurregler och tidsfrister för utformning av riktlinjer för medlemsländernas samarbete på dessa områden och kompetensbestämmelser för de nordiska organens beslut om samarbetets förverkligande. Ämbetsmännen säger att man på detta sätt säkrar att ministerrådet, som det högsta organet, efter hand som samarbetet utvecklar sig kan ta ställning till hur ett nordiskt samarbete skall utformas för att överensstämma med de krav som framtiden kan komma att ställa.

Man kan alltså fastslå att med några relativt få undantag utgör traktatutkastet om organisationen av ett ekonomiskt nordiskt samarbete en *ram* inom vilken det finns möjlighet att utveckla olika samarbetsformer. De förpliktelser av saklig karaktär som påläggs medlemsstaterna enligt detta traktatutkast är relativt begränsade. Värdet av ämbetsmännens förslag ligger inte så mycket i de konkreta samarbetsförpliktelser som utkastet innehåller, utan i de möjligheter som den föreslagna organisationsformen ger till en framtida utbyggnad av det nordiska samarbetet. Hur dessa möjligheter i praktiken kommer att utnyttjas lämnas öppet. På detta sätt blir traktatutkastet mycket flexibelt. Det kan bli utgångspunkt för en tämligen begränsad utvidgning av det nordiska samarbetet, men kan å andra sidan också utgöra grundval för en stark expansion av detta samarbete.

Samarbetsorganen

De samarbetsorgan som skall genomföra samarbetet enligt traktatutkastet är kort omnämnda i kapitel 1 och mer detaljerat behandlade i kapitel 19 av traktatutkastet. Förslagen präglas av den allmänna försiktigheten i ämbetsmännens traktatutkast. Det översatta samarbetsorganet är *ministerrådet* med en medlem från varje lands regering i Norden. Ministerrådets beslut skall vara enhälliga

men nedlagd röst utgör inget hinder för beslut. Detta är samma princip som i allmänhet följs i EFTA, men där man också haft fall av majoritetsbeslut. EEC:s huvudregel är majoritetsbeslut inom ministerrådet, men i praxis överväger de enhälliga besluten, i varje fall när det gäller "vitala" frågor.

Det åligger ministerrådet att fatta de beslut som erfordras för att förverkliga traktatens mål och bestämmelser. Ministerrådets beslut är bindande för staterna men om de kräver folkrepresentations godkännande, binder de dock inte ifrågasvarande stat förrän ett sådant beslut föreligger. Ministerrådet kan överlåta åt ett annat organ, den s.k. fasta ämbetsmannakommittén, att fullgöra ministerrådets uppgifter men det kan inte överlåta sin beslutanderätt i frågor som förutsätter lagstiftningsåtgärder. Här går NORDEK-utkastet mindre långt än vad som i realiteten varit praxis inom EFTA. Där har ministerrådet i allmänhet träffat principbeslut som i detalj har utformats av den fasta ämbetsmannakommittén.

Den fasta ämbetsmannakommittén består av en representant från varje land och har till funktion att förbereda ministerrådets arbete och fullgöra de uppgifter som kommittén åläggs av ministerrådet. På denna punkt har de danska representanterna frångått sin ståndpunkt i den preliminära rapporten från januari 1969. De föreslog där stiftandet av en nordisk nämnd med två ledamöter från vart och ett av de mindre länderna och tre ledamöter från Sverige. Denna nämnd skulle utarbeta och lägga fram för rådet de förslag som ansågs nödvändiga för samarbetets genomförande och uttala sig om förslag från medlemsländerna. Det var tydligen Kommissionen i Bryssel som utgjorde förlagan till detta danska förslag, vilket de alltså har frångått i den slutliga rapporten från juli 1969.

Traktatutkastet förutsätter upprättandet av ett *sekretariat* under ledning av fyra direktörer som utses av regeringarna i samråd. Detta är en kompromiss mellan det finsk-norsk-svenska och det danska förslaget från januari. Det förra förutsatte en generalsekreterare med ett relativt svagt utbyggt sekretariat — modell EFTA. Det danska förslaget från januari innebar att var och en av de 9 ledamöterna av den nordiska samarbetsnämnden, som de föreslog, skulle ha ett sekretariat till sitt förfogande under ledning av en sek-

retariatchef. Detta var tydligen efter förebild från EEC men med väsentligt mindre stab.

I traktatutkastet heter det att sekretariatet kan avge uttalande och framlägga förslag till ministerrådet, ämbetsmannakommittén och samarbetskommittéerna och att företrädare från sekretariatet deltar i olika sammanträden inom samarbetsorganisationen. Detta har uppfattats som en utvidgning i förhållande till de befogenheter som EFTA-sekretariatet har. Detta är emellertid inte riktigt. Traktatutkastet om NORDEK innebär inte annat än vad som i praktiken också har blivit förfarandet inom EFTA. Visserligen innehåller EFTA-konventionen ingenting om sekretariatet. Särskilt engelsmännen försökte till en början i EFTA:s historia att undvika en egentlig sekretariatuppbyggnad. De tänkte sig att den nödvändiga sekretariatsfunktionen kunde tillvaratas av en handfull personer med en exekutivsekreterare som chef. Detta visade sig emellertid mycket snabbt vara en praktisk omöjlighet och EFTA fick sin nuvarande organisation med generalsekreterare och ett sekretariat, som numera uppgår till ungefär 100 personer. EFTA-sekretariatet är, som tidigare nämnts, den enda institution som identifierar sig med EFTA som organisation. Alla övriga organ består av regeringsrepresentanter som värderar alla förslag och saker utifrån sina s.k. nationella intressen. En analys av EFTA:s historia ger till resultat att utan de initiativ som tagits från sekretariathåll, skulle det ha varit mycket svårt att uppnå den utvidgning av samarbetet som faktiskt har ägt rum inom EFTA:s ram.

Det verkar därför något egendomligt att ämbetsmännen från Finland, Norge och Sverige i den preliminära rapporten från januari i betydande utsträckning faller tillbaka på det sätt att samarbeta som England har varit förkämpe för inom EFTA. I januari-rapporten pekar dessa ämbetsmän på fördelarna av att bedriva det nordiska samarbetet med samarbetskommittéer, bestående av nationella ämbetsmän och med sekretariatsarbete inom de berörda nationella ministerierna. Bara något motvilligt tycks de ha erkänt att det är nödvändigt att bygga upp ett gemensamt nordiskt sekretariat. Det är positivt att dessa resonemang inte återfinns i den slutgiltiga rapporten från juli som på denna punkt är enhällig. De

danska representanterna har uppgivit sina förslag från januari som skulle ha gett sekretariatet en starkare ställning än vad det nuvarande traktatutkastet ger.

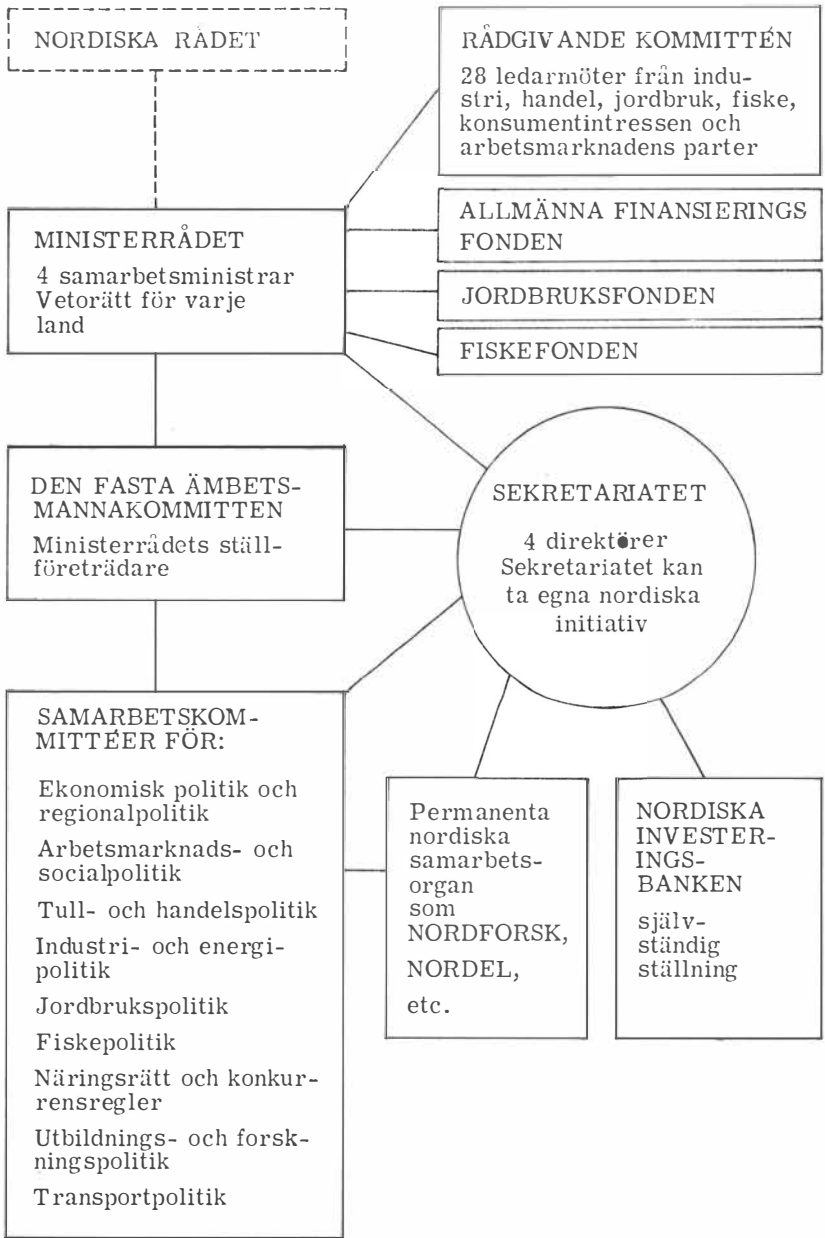
För att försöka en spådom: Om traktatutkastet blir förverkligat och försök görs att bygga ut det nordiska samarbetet kommer mycket snart nödvändigheten av att ha relativt starka organ att inses. Detta för att tillvarata de gemensamma nordiska intressena gentemot de nationella. De senare har som bekant de existerande stora nationella administrationerna bak ryggen. Men det skulle vara för mycket begärt att nationella ämbetsmän frivilligt skulle gå in för en sådan reduktion av sin egen maktposition.

Ett viktigt organ i traktatutkastet är de s.k. *samarbetskommittéerna*. De skall var och en täcka ett av de sakområden som traktaten omfattar. De skall sammansättas av representanter för de deltagande staternas centraladministrationer. Samarbetskommittéerna skall förbereda de olika frågorna inom sina områden med sikte på redogörelse och konkreta förslag till ministerrådet och ämbetsmannakommittén. Ordföranden i kommittéerna kan vara representant för medlemsstaterna eller för sekretariatet. Under de enskilda samarbetskommittéerna kan det upprättas fasta utskott. Enligt traktatutkastet skall det finnas samarbetskommittéer för följande områden:

1. Ekonomisk politik och regionalpolitik
2. Arbetsmarknads- och socialpolitik
3. Tull- och handelspolitik
4. Industri- och energipolitik
5. Jordbrukspolitik
6. Fiskepolitik
7. Näringsrätt och konkurrensregler
8. Utbildnings- och forskningspolitik
9. Transportpolitik (danskarna har tills vidare reserverat sig mot att ta med transportpolitiken i det nordiska samarbetet).

Ministerrådet kan besluta att ändra denna lista eller göra tillägg till den.

TRAKTATUTKASTET OM NORDEK

Dessutom föreslår traktatutkastet upprättandet av en *rådgivande kommitté* där varje stat utnämner 7 företrädare för industri, handel, jordbruk, fiske, konsumentintressen och arbetsmarknadens parter. Denna kommitté motsvarar EFTA:s konsultativa kommitté. Den senare är dock inte omtalad i EFTA-konventionen och har inte den formella ställning som den rådgivande kommittén inom NORDEK skall få enligt traktatutkastet. Kommittén kan göra uttalanden inför ministerrådet och detta kan inhämta yttranden från kommittén. EFTA:s motsvarande kommitté har knappast haft någon större praktisk betydelse. Om NORDEK-kommittén inte får någon annan form och vidare mandat än det som traktatutkastet antyder, finns det väl knappast anledning tro, att denna kommitté kommer att få någon större betydelse för det nordiska samarbetets utveckling.

Det sägs i ämbetsmannarapporten att man har övervägt att upprätta ett organ för att handlägga eventuella *tvister* om avtalets tolkning och tillämpning. Ämbetsmännen kommer inte med något förslag om ett sådant organ i själva traktatutkastet, men föreslår att man gör frågan till föremål för fortsatta överväganden. På denna punkt är NORDEK-traktaten faktiskt svagare än EFTA-konventionen, som enligt sin artikel 31 har en speciell procedur för klagomål från medlemsstat över att konventionen inte har följts av annan medlemsstat. NORDEK-utkastet är mycket svagare än systemet i EEC, som har en egen domstol. Denna avgör rättsfrågor beträffande tolkning och efterlydnad av traktaterna och domstolens beslut har i vissa fall fått omedelbar rättskraft i medlemsländerna.

En svaghet i ämbetsmannaförslaget är att förhållandet till *Nordiska rådet* inte är klarlagt. Det står i traktatutkastets kapitel 1 (artikel 4) att samarbetet enligt denna traktat sker under medverkan av Nordiska rådet, men det är inte närmare redogjort för *hur* denna medverkan skall ske. Nordiska rådet har själv tillsatt en kommitté, under ledning av den finske veteranen Karl August Fagerholm, för att företa en bedömning av Rådets verksamhet och organisation. Man får hoppas att denna kommitté som nu har varit i verksamhet under ett par år mycket snart lägger fram sin rapport. I den slutgiltiga traktaten om organisationen för nordiskt ekono-

miskt samarbete kan man då få bestämmelser som ger det Nordiska rådet klara funktioner i förhållande till detta samarbete. Det har varit en iögonenfallande svaghet i EFTA-samarbetet att man inte har haft något parlamentariskt organ vid sidan av regeringssamarbetet. Det har gett EFTA-samarbetet en onödigt byråkratisk prägel och gett organisationen en viss anonymitet gentemot den allmänna opinionen som alltid har sin uppmärksamhet starkt knuten till möten av parlamentariska institutioner.

Detta reser emellertid ett spörsmål av principiell karaktär. Visserligen är det föreslagna nordiska samarbetet på samma sätt som EFTA inte övernationellt utan en samverkan mellan suveräna stater. Inte desto mindre kan viktiga diskussioner angående medlemsländernas politik försiggå i organ som enligt de föreslagna bestämmelserna får en rent byråkratisk karaktär, antingen genom ämbetsmän från de nationella administrationerna eller genom internationella tjänstemän i ett sekretariat. En av svagheterna med EEC-ordningen är att Europaparlamentet har fått en så begränsad funktion. Regeringarna och ämbetsmännen, både på nationellt och internationellt plan, har varit ense om att hålla parlamentarikerna så mycket som möjligt utanför dessa diskussioner. Om det menas något med att överföra en del av de beslut som hittills företagits på nationellt plan om än inte formellt, så i alla fall i praktiken, till internationella organ av typen EFTA, NORDEK eller EEC, måste det också säkerställas att de folkvalda organen kommer in i bilden på ett tillfredsställande sätt. Förutsättningen måste väl vara att detta är meningen eller i alla fall bör bli resultatet av det fortsatta arbetet med de institutionella frågorna beträffande NORDEK.

Ekonomisk politik

Traktatutkastets kapitel om ekonomisk politik kan i sin form erinra om Romtraktatens motsvarande artiklar, 103 och följande, men i sitt innehåll är NORDEK-utkastets bestämmelser väsentligt försiktigare. Artikel 1 säger visserligen att staterna skall eftersträva en samordning av den ekonomiska politiken och en harmonisering

av de ekonomisk-politiska medlen, men med den starka reservationen att det bara skall ske i den utsträckning det är nödvändigt för att samarbetet skall "fungera effektivt". Vad som skall läggas i ordet "effektivt" kommer säkerligen att bli föremål för mycket varierande tolkningar. Om syftet är ett mycket utsträckt nordiskt samarbete, måste också mycket stora krav ställas på en harmonisering av den ekonomiska politiken. Om planerna inte är så vittgående — och det är tydligen vad som nu är fallet — så blir också behovet att samordna den ekonomiska politiken tämligen begränsat. Värdet i bestämmelsen — och det gäller hela kapitlet — ligger

Kapitel 2

Artikel 1

De fördragsslutande staterna betraktar sin ekonomiska politik som en fråga av gemensamt intresse och eftersträvar den samordning av denna politik och den harmonisering av de ekonomisk-politiska medlen som är nödvändiga för att organisationen för det nordiska samarbetet skall fungera effektivt.

Artikel 5

De fördragsslutande staterna betraktar sin valutapolitik som en fråga av gemensamt intresse.

De fördragsslutande staterna bör samråda innan de änd-

rar sina valutors parivärden och i övrigt i fråga om viktiga internationella valutapolitiska spørsmål.

Artikel 7

Ministerrådet låter undersöka regionalpolitiken i syfte att klarlägga i vad mån regionalpolitiska medel kan ha diskriminerande verkningar i det utvidgade ekonomiska samarbetet samt i vilken utsträckning en harmonisering av de fördragsslutande staternas mål och medel för regionalpolitiken är ändamålsenlig.

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1974 allmänna riktlinjer för det regionalpolitiska samarbetet.

i de möjligheter det öppnar för ett väsentligt utvidgat samarbete i framtiden.

Enligt artikel 2 skall *samarbetskommittén för ekonomisk politik* överlägga regelbundet om den ekonomiska politiken samt avge uttalanden till ministerrådet härom. Kommittén skall också behandla ekonomisk-politiska aspekter på övriga frågor som aktualiseras i samarbetet. Detta är en nästan exakt beskrivning av vad EFTA:s ekonomiska kommitté gör för frihandelsförbundets del, med utgångspunkt från Stockholmskonventionens artikel 30. Det förhållandet att NORDEK är planerat som ett något mer vittgående samarbete än EFTA, leder likväl till att NORDEK-kommittén av den orsaken får ett bredare arbetsfält.

Konjunkturpolitiken är ett av de områden som skall behandlas i samarbetskommitténs regelbundna överläggningar. Det är ingenting sagt huruvida den nuvarande gemensamma nordiska konjunkturövervakningen, med två årliga möten mellan representanter för finansdepartementen, skall inkorporeras eller samordnas med NORDEK-systemet.

Skattepolitiken, budgetpolitiken och kreditpolitiken hör till de områden där ministerrådet före januari 1974 skall fastställa allmänna riktlinjer för samarbetet. Eftersom man inte heller här skall gå längre än vad som är nödvändigt för att samarbetet skall fungera effektivt, är behovet för harmonisering etc. också på detta fält beroende av omfånget av det nordiska samarbetet för övrigt. Tills vidare är det en mycket anspråkslös utvidgning av samarbetet som här antyds.

I artikel 5 heter det att staterna skall betrakta sin *valutapolitik* som en fråga av gemensamt intresse och att de *bör* samråda innan de ändrar sina valutors parivärden samt också om viktiga internationella valutapolitiska spörsmål. Samråd om valutapolitiken sker idag bl. a. genom det nordiska finansiella utskottet, där centralbankerna och vederbörande departement är representerade. Traktatutkastet innebär knappast någon utvidgning av det redan existerande samarbetet.

Om *regionalpolitiken* heter det i artikel 7 att man skall klarlägga (a) i vad mån regionalpolitiska medel kan ha diskriminerande verk-

ningar i det utvidgade ekonomiska samarbetet samt (b) i vilken utsträckning en harmonisering av staternas mål och medel för regionalpolitiken är ändamålsenlig.

Beträffande (a) så visar erfarenheterna från EFTA, att möjligheterna för regionalpolitiken att verka diskriminerande i hög grad föreligger. Enligt den godkända tolkningen av EFTA-konventionens artikel 13 är statliga stödåtgärder som led i en regionalpolitik inte förbjudna inom organisationen om de tillåter "fair competition", vad det nu är. Norges och Storbritanniens strid om det senare landets stöd till aluminiumsmältverk i "utvecklingsområden" är ett exempel på vad man kan riskera om man inte klarare fastställer vad som är tillåtet som led i en regionalpolitik och vad som inte är det.

Detta leder till punkt (b), frågan om i vilken utsträckning en harmonisering av staternas regionalpolitik är ändamålsenlig. "Ändamålsenlig" utifrån vilka kriterier? Utifrån hänsynen till att det nordiska samarbetet skall "fungera effektivt"? Eller utifrån hänsynen till att alla delar av Norden skall få del av den ekonomiska tillväxt och sociala standardförbättring som man syftar mot? I alla fall blir det väl behövligt att klarlägga vilken regional utveckling man vill främja genom bidrag, lån och garantier från *den allmänna finansieringsfonden* (se utkast till stadga för fonden, paragraf 1). Strukturpolitiska stödåtgärder genom *fiskefonden* har också regionalpolitiska aspekter (jfr utkastets kapitel 8, artikel 6, punkt 2).

Finland och Norge gick under förhandlingarna uppenbarligen in för formuleringar som möjliggjorde ett mer omfattande regionalpolitiskt samarbete än det nu föreslagna. Detta mötte emellertid starkt motstånd från danskt och svenskt håll. Ministerrådet skall före 1 januari 1974 fastställa allmänna riktlinjer för det regionalpolitiska samarbetet. Mot bakgrund av Finlands, Norges och också Sveriges stora intresse i frågan — jämför t.ex. Nordkalottsamarbetet — finns det orsak att hoppas på en utbyggnad av det nordiska samarbetet på detta fält.

Enligt artikel 6 skall staterna underrätta ministerrådet när sådana åtgärder övervägs som väsentligt kan påverka ett annat nordiskt lands eller hela Nordens ekonomiska utveckling. Det bör bli

tid för gemensamma överläggningar innan åtgärderna genomförs. Denna regel måste ses i samband med kapitel 20, artiklarna 5—9. De senare artiklarna gäller sannolikt mera krisartade situationer än de som täcks av kapitel 2, artikel 6, men det är inte klart var gränsen mellan dem går. EFTA-konventionens artiklar 19 och 20 och Romtraktatens artiklar 108 och 109 är paralleller till nämnda artiklar i kapitel 20. EEC-bestämmelserna är dock mer vittgående både när det gäller Gemenskapens myndighetsområde och möjligheterna till gemensamt bistånd.

Kapitalrörelser

Traktatutkastet går i princip in för ett gradvis avskaffande av återstående restriktioner på kapitalrörelserna mellan de nordiska länderna. Men det medför den starka begränsningen att det bara skall ske i den utsträckning som är nödvändig för att den nordiska marknaden skall fungera effektivt samt i takt med utvecklingen av samarbetet beträffande den ekonomiska politiken. Ministerrådet skall före 1 januari 1974 fastställa allmänna riktlinjer för att verkställa artikel 1. För övrigt skall staterna *eftersträva* att inte införa nya restriktioner eller skärpa gällande regler för kapitalrörelser. Men

Kapitel 3

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall gradvis avskaffa restriktioner rörande kapitalrörelser mellan de fördragsslutande staterna i den utsträckning som är nödvändig för att den nordiska marknaden skall funge-

ra effektivt samt i takt med utvecklingen av samarbetet om den ekonomiska politiken i de nordiska länderna.

De fördragsslutande staterna skall också i erforderlig grad harmonisera sina regler och sin administrativa praxis i avseende på kapitalrörelser till och från tredje land.

artikel 4 öppnar möjlighet för en stat att suspendera frigörelse av kapitalrörelser.

Traktatutkastet går knappast längre än ländernas nuvarande förpliktelser visavi OECD:s kod för liberalisering av kapitalrörelserna. Finland och Norge har idag fler reservationer gentemot OECD-koden än vad fallet är med Danmark och Sverige. Alla de nordiska länderna hör till de mest restriktiva inom OECD. EFTA har inga bestämmelser på detta område, sedan Finland blivit medlem av OECD. EEC bedriver ett mycket omfattande arbete för att liberalisera kapitalrörelserna mellan sina medlemsstater. Den liberalisering av kapitalrörelserna som EEC-länderna har genomfört har till övervägande del gällt samtliga OECD-länder. Om man som ett led i NORDEK frigör kapitalrörelser i större utsträckning än vad länderna har förpliktat sig till visavi OECD, kan dessa åtgärder i princip göras diskriminerande, dvs. inte gälla kapitalrörelser till och från icke-nordiskt land. Men med den precedens som EEC har skapat, skulle diskriminerande nordiska åtgärder på detta område kunna göra samarbetet med OECD på detta fält något ansträngt.

Hänsynen till valutareserverna är väl den viktigaste faktorn bakom Sveriges ovilja mot liberalisering av kapitalrörelserna. Finland och Norge är så anpassade till en situation med kapitalrestriktioner att de finner det mycket svårt att beräkna verkningarna av en liberalisering. Den lågräntepolitik som Norge hittills bedrivit skulle t.ex. inte kunna upprätthållas efter en liberalisering av kapitalrörelserna.

En liberalisering av kapitalrörelserna inom Norden är utan tvivel en nödvändighet om man skall få full nytta av ett starkt utvidgat ekonomiskt samarbete i Norden. Men så länge samarbetet är så inskränkt som i det nu föreliggande traktatutkastet, kan man också förstå att länderna inte vill bege sig ut på det djupa vatten som en sådan liberalisering kommer att innebära. Kapitalliberaliseringen uppfattas inte som en målsättning i sig själv, utan som en integrerande del i en framtida harmonisering av den ekonomiska politiken i Norden.

Tull- och handelspolitik

Kapitel 4

vidgat handelspolitiskt samarbete.

Artikel 1

De fördragsslutande staterna, vilka avser att föra en liberal tull- och handelspolitik och främja en harmonisk utveckling av världshandeln och vilka önskar säkra de fria varurörelserna mellan de fördragsslutande staterna, upprättar en tullunion och genomför ett

Artikel 2

Tullunionen träder i kraft den 1 januari 1972.¹

¹ Från dansk sida kan man inte ta slutlig ställning till tullunionen som helhet eller tidpunkten för dess ikraftträdande förrän övriga stater har tagit konkret ställning till hur de i kap. 1—24 enligt Brysselomenklaturen upptagna varorna skall behandlas.

Genom medlemskapet i EFTA har man uppnått frihandel inom Norden för industrivaror. Gentemot tredje land har dock de nordiska länderna fortfarande olika tullsatser. Det innebär därför en väsentlig skillnad från EFTA-systemet att utkastet till NORDEK-traktatet innehåller förslag om upprättandet av en tullunion. Det är flera orsaker till att man har funnit det nödvändigt att föreslå en tullunion och icke t.ex. inskränkt sig till tullharmonisering på vissa områden. För det första får man genom en tullunion en större handelspolitisk enhet utåt. Tullunionen nödvändiggör ett gemensamt uppträdande gentemot tredje land i alla frågor angående ändring av den gemensamma tulltaxan. Detta är som bekant en mycket väsentlig del av handelspolitiken. En tullunion gör det också lättare att få det nordiska samarbetet accepterat av internationella organ som GATT osv. Därvid undgås de protester och motåtgärder som samarbetet annars skulle kunna medföra. Ett sådant samarbete kan knappast undgå att i viss utsträckning verka diskriminerande gentemot tredje land. En tullunion bildar en formell grundval, enligt GATT-reglerna, att genomföra undantagsbestämmelser utan

att riskera motåtgärder. Ett tredje moment är att statsministrarna lade speciell vikt vid att man i NORDEK skulle försöka följa EEC-exemplet så långt som möjligt, för att på så sätt göra NORDEK till en "träningsgrund" med sikte på en framtida anknytning till en utvidgad europeisk gemenskap. EEC bygger i motsats till EFTA på tullunionsprincipen. Ett ytterligare moment är intresset i olika branscher av ett ökat skydd för de delar av produktionen som i ett eller flera nordiska länder f.n. inte har något tullskydd eller har mycket låga tullar. Här existerar det naturligtvis intresseskillnader mellan de olika nordiska länderna. Lösningarna här måste därför få karaktär av kompromisser inom ramen för en samlad "paketlösning".

Ett rent praktiskt argument för en tullunion är, att när den är fullt utbyggd kan ursprungskontrollen enligt EFTA-systemet slopas för handeln mellan de nordiska länderna. Som följd av detta kommer den inom nordiska handeln att kunna ske fritt också med varar som ej uppfyller EFTA:s ursprungsregler. På grund av den långa raden av undantag från de gemensamma tullarna, som det föreliggande traktatutkastet innebär, är det *inte* möjligt att slopa den interna kontrollen från den tidpunkt då tullunionen träder i kraft, enligt förslaget 1 januari 1972. Detta argument gäller därför en framtida situation när undantagsbestämmelserna har upphört att verka.

På alla de områden som direkt berör tulltaxan, kommer en tullunion att göra det nödvändigt med ett gemensamt uppträdande från de nordiska ländernas sida. Artikel 19 i traktatutkastets kapitel 4 fastsätter regler för detta. På så sätt kommer Norden att uppfattas som en enhet i handelspolitiska sammanhang och omvärlden blir uppmärksam på vilken stor marknad för import — speciellt av färdigvaror — som ett samlat Norden utgör. Erfarenheterna från den nordiska samverkan med en gemensam chefsförhandlare under Kennedyrondens sista fas 1966—1967, tyder på att Norden genom gemensamt uppträdande kan bli godkänt som en av de viktigare enheterna i den internationella ekonomiska politiken. Därmed kan Norden få ett handelspolitiskt inflytande som samlat är större än summan av det som varje land för sig representerar.

Kapitel 4

Artikel 18

1. De fördragsslutande staterna skall, med hänsynstagande till de särskilda förhållanden som kan föreligga för fördragsslutande stat, genomföra ett handelspolitiskt samarbete främst omfattande:

a) samråd i tull- och handelspolitiska samsarbetskommittén om

- den allmänna målsättningen för och utformningen av de fördragsslutande staternas handelspolitik,
- de fördragsslutande staternas handelspolitiska förhållanden till tredje land,
- de fördragsslutande staternas uppträdande vid internationella förhandlingar, vilka berör de fördragsslutande staternas handelspolitik,

b) samordning av de fördragsslutande staternas uppträdande rörande internatio-

nella handelspolitiska frågor.

2. Ministerrådet fastställer allmänna riktlinjer för att genomföra nämnda handelspolitiska samarbete och fattar beslut om erforderliga åtgärder för att förverkliga vad som sägs i denna artikel.

Artikel 19

1. I frågor, som gäller ändringar i den gemensamma tulltaxan eller andra gemensamma bestämmelser på tullområdet, skall de fördragsslutande staterna uppträda och förhandla gemensamt i förhållande till tredje land och i internationella organisationer.

2. I de fall som avses i punkt 1 företräds de fördragsslutande staterna av en gemensam delegation som mottar sin instruktion från ministerrådet.

3. Förhandlingsdelegationens förslag till avtal skall underställas ministerrådet innan det föreläggs fördragsslutande staterna för godkännande.

Det danska Industrirådet har i sitt uttalande till den preliminära ämbetsmannarapporten betvivlat att ett gemensamt nordiskt uppträdande gentemot tredje land skulle innebära en styrka. Det som Industrirådet möjligen har tänkt på, är olikheterna mellan de nordiska länderna när det gäller intressen på helt konkreta områden. Varje land har emellertid vissa "svåra" problem — för Danmarks del jordbruksexporten. Erfarenheten hittills är snarast, att på sådana "svåra" områden räcker inte småländernas förhandlingsstyrka för att uppnå tillfredsställande resultat under konkreta handelsförhandlingar. Med en nordisk stormarknad för importvaror bak ryggen kan de "svåra" exportproblemen komma att lösas lättare. Det bör gälla Danmark så väl som de övriga länderna. Med sin exportstruktur har Sverige minst intresse av denna effekt av tullunionen, men landet är av andra orsaker en ivrigare anhängare av tullunionslösningar än Norge och speciellt Danmark.

Det norska Industriförbundet är positivt inställt till gemensamt nordiskt uppträdande, men tror att det kan lösas utan tullunion. Bortsett från de formella problemen gentemot GATT, tycks denna ståndpunkt vara mycket optimistisk. Det största intresset av ett gemensamt uppträdande kan vid en tidpunkt ligga i ett nordiskt land, vid en annan i ett annat. Det skulle vara en ren tillfällighet — en helt speciell situation som i slutfasen av Kennedyronden — om alla länder samtidigt skulle ha ungefär samma intresse av ett gemensamt nordiskt uppträdande. Det vore orealistiskt att antaga att det i mera normala situationer, då intresset för ett sådant samarbete är mindre starkt i några nordiska länder än i andra, skulle bli lätt att uppnå samstämmighet om en gemensam nordisk förhandlingsplattform. Bland de faktorer som normalt motverkar en sådan enighet är den kortsynthet som präglar de flesta som sysslar med handelspolitik inklusive industriförbunden. En tullunion är nog ett nödvändigt "kitt" för att hålla ihop de nordiska länderna också under s.k. normala förhållanden.

Även i frågor som inte direkt har samband med den gemensamma tulltaxan, borde de nordiska länderna ha fördel av att bygga ut sitt handelspolitiska samarbete. Det borde gälla i förhållande till EEC — när man bortser från förhandlingar om medlemskap

eller association — och det gäller de nordiska ländernas uppträdande inom EFTA. På den sista punkten kan man bygga vidare på det faktiska nordiska samarbete som redan existerar i relation till EFTA. Nordiskt handelspolitiskt samarbete bör också vara fördelaktigt i förhållande till GATT och andra internationella organisationer. Det är inte nödvändigt i alla dessa fall att uppträda som ett nordiskt block. Genom samråd och samordning av politiken kan man uppnå en ökad handelspolitisk styrka. Detta kommer till uttryck i artikel 18 i traktatutkastets kapitel 4, och om detta råder samstämmighet bland ämbetsmännen.

När det gäller utformningen av den gemensamma nordiska tulltaxan säger ämbetsmännen att den bör anpassas till den nordiska produktionens struktur och utvecklingsmöjligheter samt till den näringspolitik man önskar föra inom ramen för det nordiska samarbetet. Detta tycks emellertid vara allmänna önskemål som bara i begränsad omfattning har kunnat genomföras i det förslag som nu föreligger. Visserligen har man kommit fram till förslag om gemensamma nordiska tullsatser för så gott som alla industrivaror med undantag av bilar. Utgångspunkten för förslaget om gemensam tulltaxa har varit det vägda genomsnittet av de fyra ländernas tullsatser. Hänsyn har i möjligaste mån tagits till önskvärheten att fastställa de nordiska tullsatserna vid EEC:s tullnivå eller så nära denna som möjligt.

De fyra ländernas tulltaxor är emellertid alltför olika för att medge enighet på alla punkter. Danmark har sedan länge haft systemet med import av råvaror, halvfabrikat och maskiner tullfritt eller med mycket låga tullar. Detsamma har i praktiken i betydande utsträckning varit fallet i Norge och Finland. I de senare länderna är emellertid tullen på färdigvaror relativt hög inom en lång rad varuområden. Sverige har i högre grad än de övriga nordiska länderna haft tull på halvfabrikat därför att landet har haft en inhemsk produktion av sådana. Därför har Sverige ansett sig behöva ett skydd, ofta gentemot dumpning eller lågprisexport från vissa länder. Nettotullskyddet i Sverige är faktiskt i genomsnitt mindre än i de övriga nordiska länderna beroende på att tullen på färdigvaror inte är särskilt hög. Samtidigt lägger den svenska staten i större om-

fattning än i de övriga länderna tullar på halvfabrikat och maskiner.

Den nordiska tullunionen skall enligt förslaget träda i kraft från 1 januari 1972. För att inte skapa för stora övergångssvårigheter har man skapat möjligheter till övergångsordningar (artikel 8) och också till tullsuspension för varor som anses särskilt sårbara för de olika ländernas ekonomi (artikel 9). Övergångsordningarna fastställs direkt genom NORDEK-avtalet med en tidsbegränsning på antingen 5 eller 10 år. Den gemensamma tullnivån skall alltså nås under loppet av dessa 5 eller 10 år. Mest är det Finland som har använt sig av övergångsordningar. Dessa återfinns i bilaga D till traktatutkastet. Denna kan utökas genom överföring av varor från suspensionslistan, bilaga E.

Suspension av en tullsats i den gemensamma tulltaxan innebär, att det berörda landet själv kan bestämma när den gemensamma tulltaxan för den vara det gäller skall träda i kraft. En begränsning är att ministerrådet från och med 1 januari 1977 regelbundet kommer att undersöka om det finns behov av att upprätthålla suspensionerna. Ministerrådets beslut måste alltid vara enhälliga och det gäller naturligtvis också ändringar av tullsuspensionslistan.

De suspensioner som är föreslagna i föreliggande traktatutkast är inte tidsbegränsade, men möjligheten för tidsbegränsning är förutsatt i artikel 9, punkt 2. Från dansk och norsk sida har påpekats att det på ett tidigt stadium av ämbetsmannaförhandlingarna rådde enighet om att man skulle få använda ett system med tullsuspensioner utan bestämd tidsbegränsning, och att det var mot denna bakgrund som man har uppnått samförstånd om gemensamma tullsatser för en rad varor. Från svensk sida däremot satte man under slutfasen av ämbetsmannaförhandlingarna som villkor för ett godkännande av de gemensamma tullsatserna, att suspensionerna tidsbegränsas, och frångick därmed sin ståndpunkt i den preliminära rapporten från januari (NU 1969: 1, s. 84). Detta är en av de stora stridsfrågorna som återstår efter ämbetsmännens utredning. I sitt kompromissförslag till en paketlösning den 14 juli 1969 föreslog den norska delegationen en överenskommelse om gemensamma tullsatser utan suspensioner för organiska kemikalier och konstgödsel. Kompromisser föreslogs när det gällde de gemensam-

Kapitel 4

Artikel 8

För vara upptagen i bilaga D får fördragsslutande stat under den period och på de villkor i övrigt som anges i bilagan genomföra anpassningen av tullsatsen i förhållande till tredje land till den gemensamma tulltaxan.

Artikel 9

1. För vara upptagen i bilaga E kan fördragsslutande stat på sätt som anges i bilagan suspendera den gemensamma tullsatsen vid införsel från tredje land.

2. I sådana fall då för en vara i bilagan anges en tidsfrist för suspensionen kan ministerrådet träffa beslut om förlängning av suspensionen.

3. I sådana fall då ingen tidsfrist anges i bilagan låter ministerrådet regelmässigt, med början den 1 januari 1977, undersöka behovet av att upprätthålla tullsuspensionerna. På grundval härav träffar rådet beslut om att stryka varor i bilaga E eller överföra dem till bilaga D.¹

¹ Sverige förbehåller sig rätt att återkomma till denna punkt i samband med den slutliga lösningen av suspensionsfrågan.

ma tulltarifferna för plaster, textilier, konfektion, hushållsmaskiner och näringsmedel. För järn och stål föreslog norrmännen att man skulle komma överens om en tull på 6 % med norska och danska suspensioner. Av förslaget ser det ut som om norrmännen nu har accepterat den svenska tanken att man, med sikte på en framtida expansion inom den kemiska industrin, får ett gemensamt skydd på detta område, och att man skall undvika suspensioner för dessa varor.

Det förefaller som om finländarna har hållit mycket hårt på rätten till suspension för råplast. Den grupp av halvfabrikat som emellertid har skapat de största motsättningarna när det gäller en gemensam tulltaxa, är järn och stål. Här har motståndet från verkstadsindustrierna både i Danmark och Norge varit mycket starkt,

och under förhandlingarna hösten 1968 såg det också ut som om man från svensk sida godtog ett undantag för dessa insatsvaror. Också detta har alltså i slutfasen tagits tillbaka från svenskt håll. Svenskarna kräver nu en s.k. fullständig tullunion för att överhuvudtaget gå med på en paketslösning.

Det har hävdats speciellt från danskt och norskt håll att de ökade råvarupriserna skulle betyda en väsentlig försämring av konkurrensförhållandena för de industrier som berörs. Egentliga beräkningar om vad det kan röra sig om har knappast utförts. I sin artikel i "Politiken" den 31 augusti 1969 säger den danske statsministern Baunsgaard att man inom dansk industri har övervärderat problemet och att man nu kan instämma i att den samlade verkan kommer att vara blygsam i förhållande till det samlade värdet av den danska industriproduktionen. Ett belopp på 80 milj. danska kronor har antytts, men detta kan säkerligen minskas genom försörjning från EFTA i stället för från tredje land. Det norska Industriförbundet tycks också nu skjuta andra argument mot tullunionen i förgrunden än kostnadsökningarna som i början var det starkaste motargumentet.

Att på halvfabrikat ha tullfrihet i några länder och tull i andra kan föra till artificiella förvriddningar av handeln. Genom att t.ex. Danmark har tullfrihet på plastråvaror kan danskarna utnyttja EFTA-frihandeln, med dess liberala ursprungsregler (50 %-principen), genom att bearbeta billiga råmaterial och exportera färdigvarorna tullfritt till andra EFTA-länder. En följd av tullfriheten på järn och stål är t.ex. att det kan löna sig för ett norskt järnverk att exportera järn- och stålhalvfabrikat till Storbritannien, som har relativt höga tullar för tredje land på sådana varor, och i stället låta den norska marknaden förses med import från kontinenten. Detta kan löna sig för företaget trots att transportkostnaderna till England medför en beaktansvärd fördyring av produkten. Den norska textilindustrin talar om det "danska hålet", de hävdar att danskarna utnyttjar sitt låga textilskydd till att importera halvfabrikat från lågprisländer och efter en begränsad vidareförädling exportera varorna tullfritt till andra EFTA-länder. Den förvriddning av handeln som orsakas av skillnader i tullskyddet gentemot tredje land, kan

inte förväntas förbli ett varaktigt tillstånd. Det är fråga om ett ganska artificiellt system, som i alla fall kommer att bortfalla när dessa länder ansluter sig till den europeiska gemenskapen.

Samma industriförbund i Danmark och Norge som protesterar mot det norska tullskyddet, går mycket energiskt in för en anslutning till EEC så snart det är möjligt. EEC har tull på alla de halvfabrikat som det här är frågan om, med satser som också efter Kennedyrondens fullständiga genomförande 1 januari 1972 är på nivå med, eller ligger högre än dem som är föreslagna i den gemensamma nordiska tulltaxan. Industriförbundets protest mot tullskyddet på halvfabrikat tycks därför vara ologisk. Representanter för industriförbunden svarar emellertid att de anser de handelspolitiska fördelar man skulle uppnå vid medlemskap i den europeiska ekonomiska gemenskapen så stora att de uppväger nackdelarna av tull på insatsvarorna. De lägger också en avgörande vikt vid att försörjningsområdet för sådana insatsvaror är så mycket större i en utvidgad gemenskap än i EFTA, att priserna kommer att bli lägre och valmöjligheterna när det gäller kvalitet och dylikt större i det förra fallet än i det senare. Något bevis för att sådana skiljaktigheter faktiskt kommer att vara betydande, föreligger knappast. Man kan ju t.ex. tänka sig, att leverantörer av sådana varor inom EEC kan sänka sina priser gentemot en nordisk tullunion. Detta för att behålla sina kunder under den relativt korta tid som de flesta tycks räkna med återstår tills de nordiska länderna kommer med i en utvidgad europeisk gemenskap.

I den tidigare citerade artikeln ur "Politiken" sade statsminister Baunsgaard, att det nog kunde finnas argument för att ta steget redan nu att börja anpassningen till de tullunionsvillkor som danskt näringsliv under alla omständigheter måste vara förberett på.

Om systemet med övergångsordningar och suspensioner godtas för att underlätta övergången till den gemensamma tulltaxan och — inte minst — för att lättare få den accepterad, är det i alla fall mycket svårt att finna logiskt hållbara argument för sådana arrangemang utan några tidsbegränsningar och samtidigt anse att en europeisk stormarknad är inom räckhåll. Om samma maximala

tidsgräns används för suspensionerna som för övergångsordningarna, alltså 10 år från och med den nordiska tullunionens ikraftträdande 1 januari 1972, enligt förslaget, skulle organisationen kunna fortsätta med tullfriheten ända fram till 1982. Dessutom kan ministerrådet enligt traktatutkastets kapitel 4, artikel 9, träffa beslut om förlängning av tidsbegränsad suspension. För övrigt skall ministerrådet efter utkastet regelbundet från 1 januari 1977 undersöka behovet av ett upprätthållande av tullsuspensionerna.

Efter en genomgång av de föreslagna tullsuspensionerna måste frågan ställas huruvida allt detta rör sig om reella problemområden. Ett liknande resonemang kan för den sakens skull föras på basis av de föreslagna övergångsordningarna. Ämbetsmännen kan inte fritas från misstanken om att det mesta av detta är taktiskt präglade förslag, motiverade av att få "paketlösningen" lättare accepterad av industrin. Till ämbetsmännens försvar måste andragas att de arbetade under en oerhörd tidsknapphet som i det närmaste omöjliggjorde en verklig prövning av de olika branschkravens berättigande. I slutuppgörelsen borde försök göras att bli av med så många som möjligt av dessa ordningar, som tycks lika omotiverade som det mesta av industrins bekymmer för EFTA:s verkningar 1959. Det som blir kvar bör göras tidsbegränsat eller också måste ministerrådets framtida genomgång av suspensionerna omgärdas av sådana bestämmelser i traktaten att bara *verkliga* problemområden kan ha möjlighet att stå kvar på suspensionslistan. Vid den tidpunkten har möjlighet funnits att närmare analysera de problemkomplex det här rör sig om och också att värdera sådana undantag i relation till NORDEK som helhet. I längden är ingen intresserad av att NORDEK-arrangemangen urholkas av för många undantag, som också för med sig att länderna inte kan genomföra internordisk handel utan användning av EFTA:s ursprungskontroll. Under alla omständigheter är det omöjligt att se några reella problem i samband med tullsuspensionerna, som är så stora att de inte bör kunna lösas genom acceptabla kompromisser under de avslutande politiska förhandlingarna om NORDEK.

En fråga som har nära samband med tullsuspensionerna är spørsmålet om rätten att upprätthålla nationella s.k. maskinan-

Artikel 6

3. För vara som icke alls framställs eller icke framställs i tillräcklig omfattning i förhållande till behovet inom tull-

området kan ministerrådet besluta att varan får införas tullfritt eller mot nedsatt tull enligt de bestämmelser som anges i särskild bilaga till den gemensamma tulltaxan.

märkningar. Enligt traktatutkastets kapitel 4, artikel 6, punkt 3 kan tullfrihet eller lägre tull medges när varor av motsvarande art-beskaffenhet, användning eller med motsvarande tekniska specifikationer inte tillverkas eller inte tillverkas i tillräcklig omfattning i förhållande till behovet inom det *nordiska* tullområdet. Tullfriheten eller nedsättningen skall kunna avse dels varor som används som material eller hjälpmedel i produktionen, dels verktyg, maskiner, apparater och instrument. Under ämbetsmannaförhandlingarna uppnåddes inte samstämmighet om slopande av de nationella "maskinanmärkningarna" och en lång rad varor av denna typ har uppförts på suspensionslistorna. Det norska kompromissförslaget i slutfasen av ämbetsmannautredningen som förutsätter en helhetslösning, innehåller också ett tillägg om att avveckla den nationella maskinanmärkingen under loppet av 10 år, från tullunionens ikraftträdande räknat. Samma resonemang som ligger till grund för detta förslag kan givetvis också föras beträffande halvfabrikat, något som öppnar vägen för en tidsbegränsning även beträffande dessa suspensioner.

Ett olöst problem är hur råvarupriserna skall säkras för industri med råvaror från jordbruket. Dessa priser bör svara mot världsmarknadspriserna och på det sättet säkra ifrågavarande industri konkurrensmöjlighet med konkurrenter i andra länder. I EFTA existerar liknande problem och där har frågan lösts på olika vis. Danmark och Norge använder inom EFTA ett system med nedskrivning av priserna på de jordbruksråvaror som EFTA-avtalet på denna punkt omfattar, medan Sverige och Finland begagnar ett system med råvaruprisutjämning för att uppnå samma verkan. Den

lista som NORDEK-förslaget opererar med är emellertid mycket längre än den i EFTA och problemen kan därför bli något större. Ämbetsmännen fann ingen lösning på dessa problem och förutsätter att nuvarande ordning fortsätter, men att den måste kunna göras till föremål för granskning i ministerrådet.

Ämbetsmännen var överens om att länderna bör genomföra en enhetlig tullagstiftning och, om möjligt, enhetliga tulladministrativa bestämmelser. Dessa regler bör träda i kraft samtidigt med den nordiska tulltaxan. Det råder också enighet om att ministerrådet före tullunionens ikraftträdande skall besluta om samordning av de nordiska åtgärderna mot dumping och andra marknadsstörande import. Det är en utvidgning i förhållande till EFTA-systemet att man utöver dumping även tar med annan s.k. marknadsstörande import. Det vill i praktiken säga import från lågprisländer.

I likhet med vad som sägs i EFTA-konventionen bör länderna ha rätt att tillämpa kvantitativa restriktioner för skydd av allmän moral, ordning och säkerhet, liv och hälsa, etc. Så likartade som förhållandena är i Norden, borde man här i stor utsträckning nu eller senare kunna förhandla sig fram till nordiska lösningar som ersättning för det nationella skyddet.

De nordiska ämbetsmännen är överens om att de nuvarande exportrestriktionerna för skrot och avfall av järn, stål och andra metaller bör upprätthållas tills vidare. Man bör dock undersöka om det kan genomföras gemensamma nordiska ordningar som kan leda till att de *interna* nordiska exportregleringarna kan upphävas. Exportrestriktionerna för skrot och avfall är bl.a. det enda skyddet som för närvarande ges den danska stålproduktionen.

Sjöfartspolitik

Traktatutkastet har ett eget kapitel om sjöfartspolitik, där länderna går in för att främja en liberal internationell sjöfartspolitik och i sitt gemensamma handelspolitiska uppträdande ta hänsyn till denna målsättning och till var och en av staternas sjöfartspolitiska intressen. Detta innebär inte något nytt, eftersom det är den nordiska

linjen i de organ som idag handhar sådana frågor, speciellt den maritima kommittén inom OECD. Att traktatutkastet har sådana bestämmelser gör det emellertid möjligt att diskutera sjöfartspolitik också inom ramen av NORDEK.

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall genom ett gradvis utvidgat industripolitiskt samarbete

- öka industrins konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter i de fördragsslutande staterna,
- främja industrins strukturella anpassning till ett utvidgat internationellt samarbete.

Artikel 2

De fördragsslutande staterna skall söka förverkliga den i artikel 1 angivna industripolitiska målsättningen genom åtgärder som vidtas på grundval av vad som sägs i detta kapi-

tel. Sådana åtgärder inbegriper åtgärder avseende teknisk forskning och utveckling.

Även vid vidtagande av åtgärder på grundval av vad som i övrigt sägs i denna traktat skall de fördragsslutande staterna eftersträva att den i artikel 1 angivna industripolitiska målsättningen förverkligas.

Artikel 3

De fördragsslutande staterna skall genom ett gradvis utvidgat energipolitiskt samarbete söka uppnå en tillfredsställande energiförsörjning i de fördragsslutande staterna på så fördelaktiga villkor som möjligt.

Industri- och energipolitik

På industri- och energipolitikens område framlades det under ämbetsmannaförhandlingarna och också i den offentliga debatten en rad ganska konkreta förslag om gemensam nordisk politik. Traktatutkastet är i detta avseende en antiklimax och bildar bara en ram för vidare arbete i dessa frågor. Det sägs bara att staterna ge-

nom ett ständigt utvidgat industripolitiskt samarbete, omfattande teknisk forskning och utveckling, skall öka industrins konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter samt främja industrins strukturella anpassning till ett utvidgat internationellt samarbete. Genom ett gradvis utvidgat energisamarbete skall Norden söka uppnå en tillfredsställande energiförsörjning.

Vad som konkret sägs om uppgifterna för samarbetskommittén för industri- och energipolitik är mycket begränsat. Den skall *följa* utvecklingen inom industriell teknologi och på energiområdet, företa *utredningar* och göra prognoser, den skall också *undersöka* möjligheterna till och *utarbeta förslag* om ett närmare industri- och energipolitiskt samarbete mellan de nordiska länderna. Det rör sig uppenbarligen om ett organ med en väsentligt svagare ställning än t.ex. det industripolitiska organ som de nordiska landsorganisationerna förordade i sitt uttalande om NORDEK i november 1968. Före den 1 januari 1974 skall ministerrådet fastställa riktlinjer för samarbetet på industri- och energiområdet. Riktlinjerna skall bl.a. ange områden som speciellt lämpar sig för samordnade åtgärder och gemensamma projekt. Det åligger också ministerrådet att fatta beslut om åtgärder för att genomföra industri- och energipolitiskt samarbete och finansiering av projekt av nordiskt intresse under den allmänna finansieringsfonden.

I en bilaga till traktatutkastet lägger ämbetsmannautskottet fram en rad förslag till samarbetsprojekt. Utskottet understryker att ett fortsatt utredningsarbete är nödvändigt innan någon slutgiltig ståndpunkt kan intas till förslagen och att de vidare utredningarna också bör omfatta förslag som inte har behandlats hittills. Ämbetsmännen menar att några av projekten borde genomföras utan vidare utredning. Detta gäller speciellt ett förslag om att upprätta ett nordiskt koordineringsorgan för vetenskaplig och teknisk information. På denna punkt har utredningarna förts så långt att beslut kan träffas inom relativt kort tid. I bilagan nämns annars förslag om en rad samarbetsprojekt, bl.a. inom områdena miljövård, havsforskning, elektronik, internationell ekonomisk information och prognoser, ledarutbildning, samarbete om utvecklingsprojekt och statliga inköp samt åtgärder på energiområdet.

Åtgärderna på energiområdet har i det väsentliga anknytning till det samarbete som bedrivs inom ramen av NORDEL. Detta är ett rådgivande organ, upprättat på initiativ av Nordiska rådet, för att behandla frågor av gemensamt intresse för de nordiska elproducenterna. Rapporten från NORDEL:s möte i Helsingfors i augusti 1969 innehåller en analys av utbyggnaden och samordningen av den framtida produktionsapparaten för elektricitet i Norden. Rapporten tar även upp den plats som vattenkraft, konventionella värmekraftverk och atomkraftverk skall få i denna apparat och hur överföringsnätet måste byggas ut för att uppnå ett så fullständigt och rationellt nordiskt samarbete som möjligt.

En speciell utredningsgrupp har utarbetat en rapport om nordiskt *atomenergisamarbete*. Gruppen är överens om fördelarna med ett nordiskt samarbete på olika områden av forskning och industriell utveckling med anslutning till atomenergi. Någon överenskommelse har emellertid inte nåtts om hur ett eventuellt nordiskt reaktorbolag skall organiseras och inte heller om vilka andelar de olika länderna skall ha i ett sådant gemensamt företag. Sverige har på atomenergiområdet såväl forskningsmässigt som industriellt ett så stort försprång framför de andra länderna, att man från svenskt håll framhållit att Sverige ensamt måste ha ett dominerande inflytande över ett sådant bolag. Det har antytts att Sverige har krävt 70 % av aktiekapitalet i ett sådant bolag och att landet under alla omständigheter vill ha mer än 50 %. För att öka de övriga ländernas potentiella inflytande har det sagts, att planerna om att starta kraftproduktion på basis av atomenergi i Danmark, Finland och Norge borde kunna påskyndas. Detta kunde göra dessa länder till potentiella marknader för atomreaktorer redan på 1970-talet och på så sätt också kanske öka deras möjligheter att uppnå en större andel i ett eventuellt nordiskt atomreaktorbolag. Finland har på detta område orienterat sig mot Sovjetunionen, möjligen av utrikespolitiska orsaker. Norge står just inför ett beslut om användning av atomenergi till kraftproduktion. I Danmark föreligger ännu inte sådana planer.

Av de övriga länderna är det speciellt Norge som pressat på för att få ett "Atom-SAS". Den norska industrin är intresserad av del-

leveranser till reaktorproduktionen, eftersom de inte själva har någon möjlighet att producera hela atomreaktorer. Etableringen av Uddcomb, som på basis av ett svensk-amerikanskt samarbete skall producera tunga enheter till atomreaktorer, uppfattades som ett slag mot planerna om ett nordiskt samarbete på detta område, i synnerhet som det ägde rum under slutfasen av ämbetsmannaförhandlingarna. För ögonblicket seglar svensk reaktorproduktion i medvind, men den internationella konkurrensen på området är mycket hård och det är naturligtvis en risk den svenska regeringen tar om den väljer en rent svensk och inte en nordisk lösning på reaktorområdet. Det betyder nämligen att de övriga nordiska länderna kommer att stå helt fria i sina köp av atomreaktorer. Om sådana beställs i början av 1970-talet, kan de med den hårda konkurrensen säkert köpas mycket billigt. Om staterna bortser från de industriella intressena och tänker rent energiekonomiskt, måste det sannolikt löna sig för de övriga nordiska länderna att inte binda sig för en "Atom-SAS"-lösning. För utvecklandet av avancerad industri i Norden skulle det dock vara tragiskt om en nordisk lösning inte uppnåddes, både därför att de övriga nordiska ländernas industri skulle förlora expansionsmöjligheter och därför att den svenska reaktorindustrins möjligheter att överleva på längre sikt skulle förminskas.

Frågor som måste avgöras i slutfasen av förhandlingarna om NORDEK är, huruvida det industriella utnyttjandet av atomenergin, speciellt då reaktorproduktionen, skall vara en del av samarbetet under organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete, hur detta samarbete eventuellt skall organiseras och vilket inflytande de olika länderna skall ha på ett reaktorbolag.

Alla industriförbund och andra direkt involverade i industriella frågeställningar tycks vara överens om önskvärdheten av att utveckla en industriell och teknologisk gemenskap i Norden. Det gör t.ex. också statsminister Baunsgaard i sin omnämnda artikel i "Politiken". Det är därför något underligt att de danska förhandlarna sannolikt var de minst positiva när det gällde starkare förpliktelser på det industripolitiska området. Danmark lägger annars vikt vid EEC:s system och som bekant har man inom Gemenskapen sökt

att utveckla en ganska mångsidig industripolitik. De danska förhandlarna har möjligen baserat sig på resonemanget att inom Norden kan Danmark också utan en gemensam nordisk industripolitik erbjuda speciella lokaliseringfördelar för industrietableringar.

En annan tillbakahållande faktor har sannolikt varit att inget land i Norden, inte heller Sverige där regeringen för närvarande visar en omfattande industripolitisk aktivitet, ännu har utvecklat någon klar nationell industripolitik. Mot denna bakgrund har det kanske ansetts för svårt att vid nuvarande tidpunkt ange en klar nordisk politik.

Om länderna önskar utveckla en sådan, är det emellertid mycket som talar för att de under slutförhandlingarna ger det nordiska industripolitiska organet större befogenheter, än vad fallet är enligt traktatutkastet. En annan fråga är om inte ministerrådet eller de ämbetsmän som skall fungera som ministrarnas ställföreträdare kommer att utgöra en alltför passiv styrelse för den allmänna finansieringsfonden, och om inte denna borde få en närmare anknytning till industripolitiken. I det norska kompromissförslaget av den 14 juli finns det också ett förslag om, att NORDEK under den andra femårsperioden (fr.o.m. 1977) skall låta upprätta en speciell fond för forskning och industriell utveckling.

Jordbrukspolitik

Jordbrukspolitiken är ett av de områden där ämbetsmännen inte nådde någon fullständig överenskommelse. Det har samband med att Danmark är en stor exportör av jordbruksprodukter. Landet bedriver ett mycket rationellt jordbruk, delvis baserat på billiga importerade insatsvaror (kraftfoder m.m.). De övriga tre länderna har olika former för jordbruksskydd och tar i olika grad sikte på en jordbruksrationalisering, som också tillförsäkrar människor sysselsatta i denna näring social trygghet. Från dansk synpunkt är det inte möjligt att acceptera en traktat om nordiskt ekonomiskt samarbete, utan att samtidigt med traktatens ingående ha uppnått principiellt samförstånd om en gemensam nordisk jordbrukspolitik.

Detta gäller även om dess realisering skulle ligga tämligen långt in i framtiden.

Den danska regeringen tycks anse det politiskt omöjligt att presentera en nordisk traktat för den danska opinionen utan ett sådant element. De övriga ländernas jordbruk genomgår en omfattande strukturell omställning. Sverige har nått längst i denna utveckling. I Finland, Norge och Sverige säger jordbruksorganisationerna nej till en gemensam nordisk jordbrukspolitik, även om den skulle realiseras relativt långt in i framtiden.

Kapitel 7

Artikel 1

1. De fördragsslutande staternas jordbrukspolitik skall tillrättaläggas och genomföras med syfte

- att jordbruksbefolkningen tillförsäkras en skälig levnadsstandard i förhållande till andra befolkningsgrupper,
- att producentpriserna stabiliseras på rimlig nivå,
- att produktiviteten i jordbruksnäringen ökas genom ett bättre utnyttjande av produktionsresurserna med sikte på att uppnå en lämplig arbetsfördelning mellan staterna,
- att konsumenterna förses

med livsmedel till skäliga priser,

- att samhandeln med jordbruksvaror utvidgas mellan de fördragsslutande staterna,
- att jordbruksproduktionen gradvis anpassas till avsättningsmöjligheterna.

2. De fördragsslutande staterna utformar sin jordbrukspolitik så att hänsyn tas till

- de naturbetingade och strukturella olikheterna i villkoren för jordbruket i de fördragsslutande staterna,
- nödvändigheten för fördragsslutande stat att upprätthålla en jordbruksproduktion som är ändamålsenlig ur beredskapssynpunkt.

Om den *långsiktiga* jordbrukspolitiken säger traktatutkastet att ministerrådet senast den 1 januari 1974 skall antaga en plan som skall syfta till att uppnå en gradvis växande nordisk marknad för jordbruksprodukter och avveckling av samhandelsrestriktionerna. Vidare säger utkastet att en anpassning av jordbruksproduktionen till avsättningsmöjligheterna, en rationell produktionsstruktur och en harmonisering av jordbrukspolitiken skall antagas. Planen skall säkra ett likartat system beträffande import från tredje land och ett likartat minimiprissystem, eller annat system för samhandel

Kapitel 7

Artikel 8

Med beaktande av vad som sägs i artikel 1 skall ministerrådet senast den 1 januari 1974 anta en plan för utformningen av det långsiktiga jordbrukspolitiska samarbetet.

Planen skall syfta till att uppnå

- en gradvis växande nordisk marknad för jordbruksprodukter och avveckling av samhandelsrestriktionerna,
- en anpassning av jordbruksproduktionen till avsättningsmöjligheterna,
- en rationell produktionsstruktur, bl.a. genom produktionsbegränsning,
- en harmonisering av jordbrukspolitiken.

Planen utformas så att de fördragsslutande staternas rätt att bestämma om jordbrukarnas inkomstnivå säkerställs.

Planen skall innehålla bestämmelser om genomförande av

- ett likartat system i de fördragsslutande staterna beträffande import av jordbruksprodukter från tredje land,
- ett likartat minimiprissystem eller annat system för samhandeln med jordbruksprodukter mellan de fördragsslutande staterna (som gör användningen av tullar, införselavgifter och kvantitativa restriktioner överflödig).¹

¹ Norsk reservation

mellan de nordiska länderna, som gör användningen av tullar, införselavgifter och kvantitativa restriktioner överflödiga. Norge har reserverat sig emot den sista satsen, men eftersom Finland och Sverige har kunnat godkänna detta som ett långsiktigt mål trots protesterna från jordbruksorganisationerna, är det mycket svårt att tänka sig, att Norge skall kunna upprätthålla sin reservation.

De egentliga intresse motsättningarna gäller den *kortsiktiga* jordbrukspolitiken och diskussionen rör sig om hur mycket Danmark konkret bör få på jordbruksområdet för att den balans skall uppnås mellan fördelar och nackdelar som paketlösningen är baserad på. De olösta problemen gäller i huvudsak två frågor: preferenser vid suppleringsimport och jordbruksfondens storlek och sätt att verka.

Ämbetsmännen är samstämmiga när det gäller principen om att nordiska producenter skall täcka suppleringsimporten för matvaror i Norden. Man är överens om att denna samhandel skall ske till priser som ligger på s.k. rimlig nivå. Det är en förutsättning att importlandets producentprisnivå skall kunna upprätthållas, och att man från tredje land skall kunna importera varor i sådan omfattning som man ur konsumentsynpunkt finner erforderligt. Denna princip om nordisk preferens skall verkställas vid samma tidpunkt som tullunionen, alltså den 1 januari 1972. Traktatutkastet nämner en lång rad olika metoder för verkställandet av principen. Att olika metoder är aktuella, beror på att varje land har sitt speciella jordbrukspolitiska system. Länderna skall meddela ministerrådet vilka av dessa åtgärder de avser att genomföra för varje särskild vara. Det pekar i riktning mot att NORDEK vill använda något av samma metod som tillämpas i jordbrukssamarbetet inom EFTA:s ram, där de största framstegen ur dansk synpunkt har skett på basis av bilaterala avtal EFTA-länderna emellan.

Det är emellertid inte klart vad preferensprincipen konkret kommer att innebära för dansk ekonomi. Den danska delegationen ansåg det mycket viktigt, att redan vid traktatens ingående, ha uppnått klarhet om vad som i praktiken konkret menas med sådana preferenser. Innan en sådan klarhet är uppnådd, anser den danska delegationen det inte vara möjligt att ta ställning till tullunionen som helhet och till tidpunkten för dess ikraftträdande. Däremot

accepterar danskarna förslaget att de nordiska länderna avser att täcka en rimlig andel av sin införsel av brödsäd, fodersäd och maltkorn genom import från andra nordiska länder.

Den andra stridsfrågan gäller den speciella jordbruksfonden. Här råder samstämmighet både beträffande den allmänna utformningen av fonden och principerna för dess verksamhet. Staterna är också överens om att fonden skall ha två avdelningar, en till strukturändamål för att stödja utvecklingen till ett mer konkurrenskraftigt jordbruk och en annan avdelning för prisstabiliseringsändamål, speciellt vid export till tredje land. Den danska delegationen menar att strukturavdelningen och prisstabiliseringsavdelningen bör tilldelas samma belopp, medan de övriga länderna går in för större belopp till strukturändamål än till prisstabilisering. Den danska delegationen kan bara acceptera detta efter hand som den nordiska samhandeln med jordbruksvaror utvidgas.

Starkt förenklat kan det sägas, att huvudstridsfrågorna i jordbrukspolitiken gäller hur mycket de övriga länderna är villiga att ge Danmark i form av konkreta preferenser vid suppleringsimport och i form av prisstöd vid export till tredje land.

Fiskepolitik

När det gäller fiskepolitiken har länderna nått överenskommelse beträffande de flesta frågorna, men det återstår några olösta problem. Staterna är överens om att genomföra en stabilisering av fiskpriserna i förstahandsomsättning. Principen gäller för all saltvattensfisk med undantag för laxfisk, men av praktiska skäl kan regeln tills vidare bara omfatta de viktigaste fisksorterna. Ministerrådet skall kunna bestämma när andra fisksorter skall komma med under reglerna. För de sorter som omfattas av ordningen skall koordinerade minimipriser fastställas. Men det står varje enskilt land fritt, om så önskas, att fastställa högre nationella minstapriser än de nordiska. För fiskslag som icke omfattas av den nordiska minimiprisordningen kan man fritt fastställa nationella minimipriser.

För fisk som inte finner avsättning i direkt konsumtion utan

Kapitel 8

Artikel 1

De fördragsslutande staterna genomför ett fiskeripolitiskt samarbete i syfte att

- främja effektiva produktions- och avsättningsförhållanden,
- underlätta den omställningsprocess som hänger samman med den ekonomiska och teknologiska utvecklingen och med ändringar i fiskets naturliga förutsättningar,
- tillförsäkra fiskarna en rimlig levnadsstandard,

- gradvis samordna de fiskeripolitiska åtgärderna i de nordiska länderna.

Artikel 2

Vad som sägs i artikel 1 skall i första hand förverkligas genom följande åtgärder:

- upprättandet av en gemensam nordisk marknad,
- stabilisering av priserna i förstahandsavsättningen,
- upprättande av en gemensamt finansierad nordisk fiskefond,
- samarbete vid export till tredje land.

måste användas till mjöl, olja och dylikt skall det fastställas garantipriser, som skall ligga under de nordiska minimipriserna. Den nordiska fiskefond som föreslagits skall ge stöd både till genomförande av de koordinerade minimipris- och garantiprisordningarna och till andra prisstabiliseringsåtgärder, bl.a. på exportmarknaden. Utöver prisstabiliseringsavdelningen skall fonden på samma sätt som jordbruksfonden omfatta en strukturavdelning som skall ge bidrag till strukturrationalisering inom fiskenäringen. Stödet från fiskefonden skall stå i ett lämpligt förhållande till ländernas andel av den totala sysselsättningen inom fiskenäringen. Detta har också godkänts från dansk och svensk sida även om dessa två länder finner det principiellt mindre lämpligt att på förhand fastställa fördelningen av fondmedlen.

Det råder vidare samstämmighet om att avveckla de återstående restriktionerna i den nordiska samhandeln och att genomföra möjligheter till direkt landning av fisk inom Norden för alla nordiska länders medborgare samt om att utveckla ett nära samarbete vid exporten till tredje land. Alla dessa regler gäller för de fisksorter som omfattas av stabiliseringssystemet. I det kompromissförslag som de norska ämbetsmännen framlade i juli 1969, förklarar norrmännen sig villiga att genomföra en liberal praxis också för landning av fisksorter som faller utanför stabiliseringsregeln.

Från svensk sida har man förbehållit sig rätten till en övergångstid om 5 år för genomförande av stabiliseringsordningen och denna skall därefter avskaffas endast under förutsättning att ifrågavarande land, dvs. Sverige, finner att prisstabiliseringsordningen har visat sig fungera tillfredsställande och att en rimlig prisnivå har kunnat uppnås genom denna. Från dansk och norsk sida finner man det nödvändigt att övergångstiden blir begränsad till 5 år.

Norrmännen har inte kunnat acceptera att det gällande förbudet mot omlastning och transitering av fisk blir upphävt från den 1 januari 1972. Men i sitt kompromissförslag från juli 1969 föreslår de att denna fråga skall tas upp till omprövning i ministerrådet när prisstabiliseringsordningen har varit i verksamhet under 5 år. Om den svenska övergångsordningen när det gäller prisstabiliseringssystemet blir begränsad till 5 år, så som Norge och Danmark föreslår, skulle det också finnas möjlighet att uppnå enighet om fri omlastning och transit från samma tidpunkt. Eftersom det omöjligt kan vara lönande att transitera fisk t.ex. från Norge till Sverige om samma minstapriser gäller i båda länderna, skulle det utan tvivel löna sig för i detta exempel de svenska fiskarna att landsätta sin fisk i Norge och på så sätt spara de transportutgifter som omlastningen och transiteringen självklart innebär. Man kan naturligtvis inte bortse från att minimipriserna i Sverige sätts så högt att transit lönar sig, eller att de faktiska priserna i Sverige tidvis ligger högt p.g.a. auktionssystemet. Men ingetdera kan antas få större praktisk betydelse. I det ögonblick en nordisk minstaprisordning är genomförd i alla länder, är i alla fall denna fråga av mycket begränsad betydelse och torde knappt höra till dem som skulle skapa de störs-

ta svårigheterna i förhandlingarnas slutfas. Men trots detta kan problemet skapa huvudvärk för regeringarna, eftersom fiskarorganisationerna rent känslomässigt är så starkt engagerade. De norska fiskarna har skyldighet att leverera sin fisk till sina organisationer och reagerar mot att fiskare från andra nordiska länder inte skall ha samma förpliktelser, även om detta i praktiken knappast kommer att få större betydelse.

EFTA har som tidigare nämnts ingen gemensam fiskepolitik. De viktigaste fisksorterna ges särbehandling utanför frihandelsordningen. För EEC föreligger det förslag från kommissionen om en gemensam fiskepolitik.³ Kommissionens förslag gäller dels strukturen i fiskenäringen och dels marknadspolitiken, samt förslag om suspension av tullen för vissa fiskslag. Den gemensamma marknadspolitiken föreslås omfatta gemensamma kvalitetsnormer, auktoriserade producentorgan, gemensam prisreglering, gemensam handelspolitik gentemot tredje land och allmänna åtgärder, däribland finansieringsregler. Förslaget är mer komplicerat än den föreslagna nordiska ordningen, men bygger på ett minstaprisssystem. Beslut enligt kommissionens förslag har ännu inte fattats.

Landtransport

Det existerande avtalet mellan de nordiska länderna av 1958 om yrkesmässig vägtransport, säkrar inte en likvärdig behandling av andra nordiska länders transportutövare. Med den betydelse landtransporten har för de ekonomiska förbindelserna länderna emellan, är det naturligt att också transportpolitiken dras in i det nordiska samarbetet. I traktatutkastet sägs det att länderna skall utvidga samarbetet på transportområdet i särskilt syfte att ge transportföretag i de nordiska länderna samma möjlighet att utöva annan landtransport än linjetrafik mellan och genom staternas områden. Det som från finsk, norsk och svensk sida i synnerhet har påpekats är önskvärdheten av att få stationera dragvagnar och

³ Cf. *Europeiska Ekonomiska Gemenskapen, del VI*, s. 73—77, Handelsdepartementet, Stockholm, 1969.

bussar vid dansk färjkaj så att transportavveckling mellan de övriga nordiska länderna och Danmark, eller mellan dessa länder och tredje land genom Danmark, inte behöver innebära att bussar och dragvagnar fraktas fram och tillbaka med färjorna, med det fördyrande av transportererna som detta medför. Den danska delegationen har emellertid varit ovillig att ge ifrån sig den naturliga geografiska fördel som man har på landtransportområdet och har antagit ett allmänt förbehåll mot att inkludera landtransporten i NORDEK-traktaten. Danskarna är endast villiga att överväga förslagen från de andra länderna som ett led i förhandlingarnas slutfas. Detta är alltså ett av de kort som danskarna har velat behålla på handen fram till slutspelet. Det verkar mycket osannolikt att övriga stater inte skulle få ett danskt medgivande på denna punkt. Det bör nämnas att EEC, vars system danskarna annars tillmäter stor vikt också i NORDEK-sammanhang, siktar mot en ganska omfattande gemensam transportpolitik, även om utvecklingen på detta område har gått relativt långsamt.

Arbetsmarknads- och socialpolitik

Traktatutkastet har också bestämmelser om en vidareutveckling av samarbetet på arbetsmarknadens och socialpolitikens områden. Det finns intet nytt i förslaget, utan bara en inordning under traktaten av redan existerande samarbete på basis av respektive 1954 års överenskommelse om gemensam nordisk arbetsmarknad och konventionen av 1955 om social trygghet. Det existerande arbetsmarknadsutskottet skall handha arbetsmarknadsfrågorna under ministerrådet. I den mån frågorna berör det socialpolitiska samarbetet, skall de behandlas i samråd med den också redan existerande nordiska socialpolitiska kommittén.

EFTA-ordningen omfattar inte arbetsmarknads- och socialpolitik, men i ett underutskott under den konsultativa kommittén har en del av dessa frågor tagits upp till diskussion. Inom EEC-systemet däremot syftar man till både en gemensam arbetsmarknad och en socialpolitisk harmonisering. Genom att NORDEK enligt för-

slaget också skall täcka dessa områden, kommer organisationen i princip på samma linje som EEC. På detta fält har den nordiska integrationen redan hunnit mycket långt, men speciellt ur de nordiska landsorganisationernas synvinkel går traktatutkastet knappast tillräckligt långt.

Statliga stödåtgärder, offentlig upphandling och offentliga arbeten

Traktatutkastet innebär att länderna skall undvika att tillämpa sådana statliga stödåtgärder som snedvrider eller hotar att snedvrida konkurrensvillkoren mellan länderna och att de skall tillämpa en likställningsprincip för offentlig upphandling och offentliga arbeten, så att diskriminering mellan varor från eget land och andra nordiska länder undviks. Ministerrådet skall före den 1 januari 1972 fatta beslut om tidpunkten för genomförandet av dessa principer samt riktlinjer för hur de skall praktiseras. Samarbetskommittén för näringsrätt och konkurrensregler skall fortlöpande undersöka medlemsstaternas bestämmelser och praxis och på denna grundval avge rapporter och förslag till ministerrådet. Ministerrådet skall fatta beslut om åtgärder som länderna skall vidta för att harmonisera föreskrifter och administrativ praxis på detta område.

Traktatutkastet tycks på kort sikt inte innebära förpliktelser utöver vad länderna redan har enligt EFTA-konventionens artiklar 13 och 14. Inom det nordiska samarbetet borde det dock vara möjligt att genomföra reglerna med större konsekvens än inom det mer heterogena EFTA-området och även att utbygga reglerna vidare, som en konsekvens av utvecklingen av samarbetet i stort.

Bestämmelserna inom EEC är generellt sett parallella med dem som gäller inom EFTA och enligt traktatutkastet med NORDEK. När det gäller statliga stödåtgärder har man i EEC emellertid ett system med notifikation. Dessutom har EEC i detalj diskuterat stödåtgärder på vissa avgränsade fält som basis för utarbetandet av allmänna riktlinjer för offentligt stöd inom bestämda branscher eller områden.

Restriktiva affärsmetoder

Traktatutkastet föreslår att länderna skall motverka restriktiva affärsmetoder som förrycker villkoren för, eller hämmar, samhandeln eller annan näringsutövning varom bestämmelser ges i traktaten. På grund av att NORDEK förutsätts få ett större arbetsfält än EFTA kommer traktatutkastet att få ett vidare verkningsområde än motsvarande bestämmelser inom EFTA. Däremot är det ingen skillnad när det gäller beskrivningen av de typer av restriktiva affärsmetoder som täcks av bestämmelserna.

I en särskild bilaga till traktatutkastet föreslår ämbetsmännen vissa praktiska åtgärder med sikte på att utvidga samarbetet mellan de nordiska pris- och kartellmyndigheterna och med sikte på att samarbetskommittén för näringsrätt och konkurrensregler skall företa undersökningar, bl.a. i syfte att harmonisera lagstiftningen på detta fält. I praxis borde möjligheterna att förverkliga principerna på detta område vara väsentligt bättre i Norden, med ländernas relativt homogena system, än i EFTA.

NORDEK-utkastet tar inte upp EEC:s notifikationssystem och heller inte den överstatlighet i EEC-systemet, som bl.a. kommer till uttryck i den europeiska domstolens myndighet att med bindande verkan avgöra domstolsfall rörande brott mot EEC:s konkurrensregler.

Etablering och tjänster

I traktatutkastet sägs det att i takt med utvecklingen av det ekonomiska samarbetet, skall fördragsslutande stat eftersträva att genom liberal praxis eller lagstiftning ge medborgare i annan fördragsslutande stat rätt att utöva självständig näringsverksamhet och utföra tjänster i annan fördragsslutande stat. De danska, finska och svenska ämbetsmännen önskar att denna regel skall gälla på samma villkor för alla nordiska länders medborgare. De norska ämbetsmännen godtar principen endast i den utsträckning den är nödvändig för att den nordiska marknaden kan fungera effektivt. I sitt kom-

promissförslag den 14 juli 1969 är norrmännen emellertid beredda att med vissa undantag godta en förpliktelse att genomföra en liberal etableringspraxis gentemot andra nordiska länder som en del av en totallösning, men alltså ingen traktatbunden full liberalisering.

Kapitel 13

Artikel 1

I takt med utvecklingen av det ekonomiska samarbete som denna traktat syftar till skall fördragsslutande stat eftersträva att genom liberal praxis eller lagstiftning ge medborgare i annan fördragsslutande stat

rätt att utöva självständig näringsverksamhet och utföra tjänster i annan fördragsslutande stat (på samma villkor som gäller för vederbörande stats egna medborgare)¹ (på villkor som är nödvändiga för att den nordiska marknaden kan fungera effektivt).²

¹ Dansk—finsk—svenskt förslag

² Norskt förslag

Samtliga länder går in för vissa undantag från den allmänna regeln, nämligen när det gäller verksamhet som är förbunden med utövande av offentlig myndighet, utnyttjande av telekommunikationer, framställning av alkoholhaltiga drycker och rätten att äga eller utge periodisk skrift. Principen om fri etablering skall icke heller hindra ett nordiskt land från att upprätthålla gällande begränsningar i rätten att förvärva vattenkraft, arrendera elkraft, förvärva skog, gruva eller jordbruksfastighet eller fast egendom för yrkesmässig användning för rekreativa ändamål. Ett nordiskt land kan också ställa som villkor för registrering av fartyg att detta ägs av medborgare i egna landet eller bolag och dylikt som har sitt säte i registreringsstaten.

Om den norska reservationen läggs till grund, går NORDEK-utkastet längre än gällande EFTA-bestämmelser bara i den mån det nordiska samarbetet är mer omfattande än EFTA:s verksam-

het. En jämförelse med EEC visar att arbetet med att genomföra en fri etableringsrätt varit ett av de områden där Gemenskapen har kunnat notera de största framstegen, även om det ännu återstår åtskillig diskriminering.

Den norska ståndpunkten, som delas av det norska Industriförbundet, motiveras dels av den tradition landet har när det gäller restriktiv lagstiftning på etableringsområdet, dels av det underläge som norsk industri känner att den befinner sig i, speciellt visavi svensk industri. Frukten för att bli ”uppköpt” är kanske norsk industris starkaste argument mot NORDEK. Speciellt gäller detta kanske verkstadsindustrin, men också i andra branscher gör synpunkten sig gällande. Den norska politiken är, att fri etablering i sig själv är önskvärd bara som led i en utbyggd och samordnad nordisk industripolitik. Den fria etableringen blir från denna synpunkt mera en konsekvens av en utveckling än en utgångspunkt.

Danmark kan med sitt fördelaktiga geografiska läge godta en fri etablering (jfr vad som är sagt om detta i punkten om industripolitiken). Att Finland kan gå så långt på etableringsområdet har möjligen samband med den starka nationella sammanhållningen inom finsk industri, med en rad relativt stora företag och ett betydligt statligt engagemang, och de fördelar som man väntar att det finska arbetsmarknads- och kostnadsläget kommer att ge när det gäller industriella nyetableringar. Det är många faktorer som pekar i riktning mot att Finland kommer att få den relativt snabbaste industriella expansionen i Norden.

Det är inte troligt att den norska regeringen i slutfasen av NORDEK-förhandlingarna kommer att gå stort längre när det gäller liberalisering av etableringsrätten än redan antytt i det norska kompromissförslaget av den 14 juli. Den svenska delegationen, som i början av ämbetsmannaförhandlingarna tryckte mycket hårt på den här punkten, tycks mot slutet ha fått större förståelse för den norska ståndpunkten. Möjligheter föreligger därför för en kompromiss i slutförhandlingarna som tar hänsyn till den norska ståndpunkten, men som också ger grundval för en politik som efter hand kommer att medföra fri etablering i samband med skapandet av en industriell och teknologisk gemenskap i Norden.

Lagharmonisering

Traktatutkastet innehåller inte mycket nytt i förhållande till den nordiska lagharmonisering som sedan länge äger rum. Det viktigaste är att också denna form för samarbete förs in under den föreslagna organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete, och att ministerrådet skall fatta beslut om åtgärder för att främja lagharmoniseringen. I en särskild bilaga till traktatutkastet omtalar ämbetsmännen en rad områden, där det är speciellt angeläget med en nordisk lagharmonisering. Detta gäller särskilt enhetliga aktiebolagslagar och bestämmelser om andra bolagsformer samt om bokföring. Det föreslås också undersökningar av behovet för lagändringar av bolagsrättslig, skatterättslig eller annan art, som kan gagna samarbetet mellan företag i de nordiska länderna och för regler om internordiska bolagsfusioner samt nya samnordiska bolagsformer. Konkret föreslås att ministerrådet snarast möjligt, och senast den 1 januari 1972, fattar beslut om att bestämmelsen om patent gällande hela Norden genomförs, och att det upprättas en gemensam besvärinstans för patent plus ett gemensamt nyhetsgransknings- eller prövningsinstitut. Ämbetsmännen föreslår också att en permanent nordisk kommitté upprättas med uppgift att lägga fram förslag om en nordisk harmonisering av tekniska föreskrifter.

Inom EFTA:s ram bedrivs ingen egentlig lagharmonisering. EEC har generellt sett inte kommit så långt som de nordiska länderna i lagharmonisering, men det bedrivs ett mycket omfattande arbete inom kommissionen med syfte att uppnå detta på en rad områden. Hittills måste dock framstegen på detta område betecknas som relativt blygsamma.

Utbildning

Traktatutkastets avsnitt om utbildning innehåller inte något principiellt nytt utöver den verksamhet som redan bedrivs inom ramen av den nordiska kulturkommissionen. Det viktigaste är att även detta område läggs under den nya organisationen, vilket innebär

att ministerrådet före den 1 januari 1975 också på detta fält skall fastställa allmänna riktlinjer för samordningsåtgärderna, inberäknat ett tidsschema. De nordiska länderna skall söka åstadkomma ömsesidigt erkännande av examina, betyg och andra utbildningsmeriter, gemensam utbildning eller gemensamma utbildningsinstitutioner och arbetsfördelning, särskilt inom de mest avancerade eller specialiserade utbildningslinjerna. Också åtgärder som berör konst, massmedia, folkbildning och andra kulturaktiviteter läggs enligt förslaget under ministerrådet.

Forskning

Det existerar för närvarande en mängd olika former för nordiskt forskningssamarbete, men de är i mycket begränsad grad samordnade. Att detta område läggs in under NORDEK kommer att möjliggöra en bättre samordning av insatserna. Enligt traktatutkastet skall samarbetskommittén för forskning och utbildning undersöka staternas insatser på forskningsområdet, både när det gäller metoder och medel, organisatorisk struktur och deltagande i internationellt samarbete. Före den 1 januari 1972 skall ministerrådet fastställa allmänna riktlinjer för den vidare samordningen. Traktaten förutser att det skall ske en samordning av nationella forskningsprogram och ett genomförande av gemensamma projekt och etablering av gemensamma forskningsinstitutioner i den utsträckning detta anses lämpligt.

Utvecklingsbistånd

Traktatutkastet lägger även utvecklingsbistånd under NORDEK, men innehåller sakligt sett intet nytt utöver det nordiska samarbete som redan existerar på detta fält.

Finansieringssamarbete

Ämbetsmännen föreslår med ministerrådet som styrelse upprättandet av en allmän finansieringsfond, en jordbruksfond och en fiske-

fond samt, oberoende av fonderna, en nordisk investeringsbank som en självständig institution. Som motivering anges att kapitalbehovet i Norden kan väntas öka i samband med utbyggandet av samarbetet och att det är naturligt att detta kapitalbehov delvis tillgodoses i samarbete mellan de fyra länderna. Detta anses också bidra till den åsyftade balansen mellan fördelar och nackdelar för de olika nordiska länderna.

Kapitel 18

Artikel 1

Som ett led i strävandena att stärka Nordens ekonomi upprättar de fördragsslutande staterna, förutom den i kapitel 7 nämnda jordbruksfonden och den i kapitel 8 nämnda fiskefonden, en allmän finansieringsfond och en investeringsbank.

Artikel 2

Den allmänna finansieringsfonden har till uppgift att lämna bidrag samt lån och garantier på fördelaktiga villkor för att underlätta finansieringen av projekt av nordiskt intresse som icke eller endast delvis är

lämpade för bankmässig finansiering.

Närmare bestämmelser om finansieringsfonden framgår av bilaga L till denna traktat.

Artikel 3

Den allmänna finansieringsfonden, jordbruksfonden och fiskefonden finansieras genom tillskottet från de fördragsslutande staterna. Storleken av tillskotten och dessas fördelning mellan staterna fastställs för en period om fem år. Fördelningen grundas på förhållandet mellan staternas bruttonationalprodukter. Före utgången av en sådan period fattar ministerrådet beslut om tillskottens storlek och fördelning under nästkommande femårsperiod.

Fonderna skall finansieras med tillskott från de olika länderna, fastställda för en 5-årsperiod åt gången. Bidragen skall baseras på ländernas bruttonationalprodukt till faktorpris. På basis av preliminära siffror för 1968 ger detta en fördelning med 24 % för Danmark, 14 % för Finland, 16 % för Norge och 46 % för Sverige.

Den allmänna finansieringsfonden skall ha till uppgift att lämna bidrag, lån och garantier på fördelaktiga villkor för att underlätta finansieringen av projekt av nordiskt intresse vilka inte är lämpade för vanlig bankmässig finansiering. De projekt som ämbetsmännen omnämner i sin rapport är: strukturrationalisering inom näringslivet, industriell utveckling, regional utveckling, infrastruktur, energiproduktion, nordisk samhandel, forskning och utbildning. Ämbetsmännen understryker att deras uppräknade projekt inte får ges en restriktiv tolkning. I beslut om stöd bör hänsyn tas till olikheterna i de deltagande ländernas utvecklingsnivå och de anpassningssvårigheter som det utvidgade ekonomiska samarbetet kan komma att innebära. Ministerrådet skall fungera som styrelse för fonden, men kan delegera sin beslutande myndighet till den fasta ämbetsmannakommittén. Här hänvisas till vad som är sagt om detta i punkten om industri- och energipolitiken, speciellt om oron för att en sådan styrelse inte kommer att bli dynamisk nog.

Den svenska delegationen satte under ämbetsmannaförhandlingarna 1000 miljoner svenska kronor som maximalt belopp för vad Sverige var villigt att ge i tillskott under den första 5-årsperioden. Svenskarna ville inte heller åtaga sig finansiella förpliktelser för en längre period än 5 år. Den svenska delegationen gjorde också till en förutsättning för det svenska bidraget att enighet kunde uppnås om en s.k. fullständig tullunion, omfattande en lösning av suspensionsfrågorna.

Om det maximibelopp som den svenska delegationen har angett för sitt bidrag läggs till grund, skulle de tre fonderna, den allmänna finansieringsfonden, jordbruksfonden och fiskefonden, tillsammans få 2 200 miljoner svenska kronor under den första 5-årsperioden. Härav skulle Danmark bidra med 530 milj. kr., Finland med 310 milj. kr., Norge med 350 milj. kr. och Sverige med 1 010

milj. kr. De danska, finska och norska delegationerna ansåg att dessa belopp sannolikt kommer att vara otillräckliga för att möta de finansiella krav som ett utvidgat ekonomiskt samarbete nödvändiggör, men de var redo att acceptera beloppen som led i en paketlösning.

I traktatutkastet heter det att: före utgången av en 5-årsperiod fattar ministerrådet beslut om tillskottens storlek och fördelning under nästkommande 5-årsperiod. Det norska kompromissförslaget från den 14 juli 1969 föreslog att inbetalningar till fonderna *efter* utloppet av den första 5-årsperioden skall ökas i takt med tillväxten i de nordiska ländernas ekonomi samt i överensstämmelse med utvecklingen av samarbete på andra områden. Inom denna ram föreslog den norska delegationen också avsättning till en särskild fond för forskning och industriell utveckling.

Nordiska investeringsbanken skall arbeta på mer bankmässiga villkor än fonderna och ha som uppgift att bidra till finansieringen av projekt, som är av nordiskt intresse och som också berör ett eller flera av länderna. Investeringsbanken skall enligt förslaget ha en grundfond på ungefär 1 000 milj. sv. kronor och en utlåningskapacitet på över 2 500 milj. sv. kronor. Under loppet av den första 5-årsperioden skall länderna inbetala en fjärdedel av grundfonden, alltså sammanlagt ca 250 milj. sv. kronor. Den svenska delegationen har inte velat gå med på några förpliktelser utöver den första 5-årsperioden. Den norska delegationen föreslog i sitt kompromissförslag att ökningen av grundfonden under den efterföljande 5-årsperioden bör vara av minst samma storleksordning som under den första. På grund av den olika räntepolitiken i de nordiska länderna kommer både investeringsbankens obligationsemissioner och utlån att erbjuda speciella problem som ännu inte är lösta.

Finland och Norge är antagligen de länder som har störst intresse av den allmänna finansieringsfonden, Norge av fiskefonden och Danmark av jordbruksfonden. Även om Sverige säkert också i viss mån kommer att få stöd av fonderna, räknar man i praktiken med att Sverige i hög grad kommer att bli en nettobidragsgivare. Finansieringsordningarna inklusive investeringsbanken kan uppfattas som det kanske viktigaste balanserande elementet i uppö-

relsen om ett utvidgat nordiskt samarbete. Möjligheterna att uppnå enighet om vad som skall ske de första 5 åren ser ut att vara mycket stora, om de svenska myndigheterna är villiga att gå något längre för att tillmötesgå de danska önskemålen om större bidrag till jordbruksfonden. I detta sammanhang måste man erinra sig att Danmark startade förhandlingarna med ett förslag om att jordbruksfonden ensam skulle få 1 000 milj. danska kronor eller något under 700 milj. sv. kronor under den första 5-årsperioden. Distansen mellan detta och det svenska anbudet tycks vara väl stor. Det är också absolut nödvändigt att få fastställt vissa principer för finansieringsordningarna efter den första 5-årsperiodens utgång.

EFTA har ingen parallell till de finansieringsordningar som föreslagits för NORDEK, medan det däremot finns mycket klara paralleller i EEC. Den europeiska socialfonden utgör en parallell till den föreslagna allmänna finansieringsfonden. I EEC:s jordbruks- och fiskepolitik ingår det fondordningar. Motsvarigheten till den föreslagna nordiska investeringsbanken är den europeiska investeringsbanken.

Undantagsbestämmelser och uppsägningsmöjligheter

Flera bestämmelser i traktatutkastets kapitel 20 öppnar mycket vittgående möjligheter för undantag från traktatens övriga bestämmelser. Vid sidan av åtgärder som kan företas av säkerhetshänsyn kan ett land vidta s.k. nödvändiga skyddsåtgärder om det uppstår en ekonomisk krissituation, såsom en allvarlig sysselsättningsstörning eller allvarliga svårigheter med betalningsbalansen. Sådana skyddsåtgärder kan vidtagas efter medgivande av ministerrådet, men också *före* ett sådant medgivande om ett uppskov skulle medföra allvarliga samhällsekonomiska skadeverkningar.

Det ges också möjlighet för ett annat land att företa motåtgärder för att förebygga allvarliga skadeverkningar till följd av att ett annat nordiskt land har fått en s.k. skyddsåtgärd godtagen. En mer positiv bestämmelse är att ministerrådet kan besluta om lämpliga åtgärder från de övriga länderna för att avhjälpa svårigheter i ett

land, inbegripet också ömsesidigt bistånd. En artikel ger ett medlemsland möjlighet att helt suspendera eller uppsäga traktaten, inte bara som följd av krig, utan också i en s.k. allvarlig internationell krissituation.

Dessa bestämmelser tycks gå längre än motsvarande bestämmelser i EFTA-konventionens artiklar 18, 19 och 20. Romfördraget har också undantagsbestämmelser, men lägger väsentligt större vikt vid positiva hjälpåtgärder för att bistå ett land som kommer i svårigheter. Även om det här råder överensstämmelse mellan ämbetsmännen, kan det vara klokt att i de slutgiltiga förhandlingarna undersöka om man inte skulle kunna dämpa de föreslagna undantagsbestämmelserna något. Onödigt vittgående undantagsmöjligheter kan bidra till att försvaga bilden av den nordiska gemenskapen.

Kapitel 20, artiklarna 14, 15 och 16, ger anvisning om vad som kan ske om ett av de nordiska länderna ansöker om medlemskap i, eller om annan anslutning till, de europeiska gemenskaperna. I ett sådant fall kan traktaten uppsägas på 12 månader mot normalt 2 år. Artiklarna anger också en avvecklingsordning när det gäller förhållandet mellan ett sådant land och de nordiska fonderna. Vad som i praktiken kan ske om möjligheterna öppnas för ett nordiskt lands medlemskap i EEC är inte möjligt att på förhand skapa sig någon mening om. Existensen av de omtalade artiklarna i NORDEK-traktaten klargör i alla fall ganska tydligt att någon *formell* bindning i förhållande till EEC ålägger inte NORDEK-traktaten. Vilka faktiska bindningar som NORDEK kan medföra skall diskuteras i ett senare kapitel.

6 EEC och NORDEK

Inledning

Det är inte meningen att här ge någon egentlig beskrivning av EEC-systemet och inte heller någon uttömmande diskussion av de nordiska ländernas problem i samband med ett eventuellt medlemskap eller annan anknytning till EEC. Om detta finns det redan en ymnig litteratur, bl.a. i form av omfattande offentliga utredningar.¹

Avsikten är att i korthet diskutera relationerna mellan den föreslagna Organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete, NORDEK, och EEC, De europeiska gemenskaperna, som det nu heter efter sammanslagningen med Kol- och stålunionen och Euratom. Är det någon fundamental skillnad mellan EEC och NORDEK? Utgör EEC:s mål något hinder för anslutning av ett eller flera nordiska länder? Kommer NORDEK-ordningarna att innebära en återvändsgränd i relation till EEC-systemet, eller tvärtom ge de nordiska länderna en "träning" som kommer att bli värdefull under en senare anknytning till EEC? Vilka speciella problem och fördelar kommer en EEC-anslutning att medföra på kort och på längre sikt? Kan NORDEK tänkas få någon plats inom en utvidgad Gemenskap? Är NORDEK ett alternativ till EEC, eller

¹ Se t.ex. *Sverige och EEC*, Handelsdepartementet 1968, *Europeiska Ekonomiska Gemenskapen, Del VI*, Handelsdepartementet 1969, *Danmark og De europæiske Faelllesskaber I—V*, Köpenhamn 1967, *Rapport om Det europeiske økonomiske fællesskap*, Oslo 1967, *Rapport om Norge og de europeiske fællesskap*, Oslo 1967 och *Rapport om De europeiske fællesskap 1968*, Oslo 1969.

tvärtom ett värdefullt supplement till de övriga integrationssträvandena i Europa? Det är denna typ av frågor som skall diskuteras här.

EEC:s allmänna karaktär

Europeiska ekonomiska gemenskapen har principiellt ett mycket vidare syfte än NORDEK och ännu vidare jämfört med EFTA. I Romfördraget av den 25 mars 1957, vilket ligger till grund för EEC, heter det i inledningen bl.a. att de fördragsslutande parterna önskar lägga grunden till en ständigt fastare gemenskap mellan de europeiska folken, att de har beslutat att trygga sina länders ekonomiska och sociala framåtskridande genom att avskaffa de hinder som delar Europa och att de beslutat att genom en förening av sina resurser stärka försvaret av fred och frihet.

Den rörelse som var EEC:s idémässiga ursprung, den s.k. Euro-parörelsen, syftade mycket långt med det europeiska samarbetet. Som EEC-kommissionens första ordförande, Walter Hallstein, säger i en rapport sommaren 1969 till Aktionskommittén för Europas Förenata Stater:² ”Deras (dvs. de europeiska strävandenas) slutgiltiga mål är skapandet av en europeisk federal stat. Utan en sådan stat kommer det att vara omöjligt att behålla varaktig frihet i och för Europa eller att sätta Europa effektivt i stånd att behålla sin ställning i världen”. Även om detta slutgiltiga mål inte direkt är inbakat i själva Romfördraget, präglar idén om överstatlighet konventionen och också EEC:s institutioner, speciellt kommissionens strävanden efter upprättandet av gemenskapen. På så sätt skiljer den sig fundamentalt från t.ex. NORDEK, som inte syftar mot en nordisk federal stat utan tar sikte på en utvidgning och fördjupning av det nordiska samarbetet på de områden där man verkligen kan uppnå något effektivt inom den nordiska regionen.

För övrigt är NORDEK ”öppet” i den meningen att aktiviteter

² *Problems of British Entry into EEC*, PEP, September 1969.

som mera effektivt kan tillvaratas på nationell basis eller inom andra internationella samarbetsorganisationer, inte kommer att bli indragna under NORDEK enligt den uppläggning som nu föreligger. EEC är till hela sin karaktär mycket mera "slutet", inte geografiskt men sakligt. Den kan naturligtvis också vara det på grund av den större omfattning i befolkningstal och produktion som den syftar mot. Representanter för Europa-rörelsen har i stor utsträckning talat om "Europa-tanken" och nödvändigheten av att skapa en s.k. "europeisk identitet". Genom ett vittgående samarbete mellan de föredragsslutande parterna skulle skiljelinjer skapas gentemot yttervärlden och sålunda ytterligare stärka den inre sammanhållningen.

Den utveckling som EEC har genomgått sedan ikraftträdandet 1958 har på många och väsentliga punkter avvikit från de ursprungliga idéerna. De relativt enkla problemen, såsom t.ex. genomförandet av en tullunion och en lång rad andra mera tekniskt präglade samarbetsuppgifter har kunnat genomföras, medan mera omfattande begränsningar av medlemsstaternas nationella suveränitet har väckt ett mycket hårt motstånd, speciellt från Frankrikes sida. Hoppet om att genom en utveckling av det ekonomiska samarbetet kunna lägga grunden också för en gemenskap på de utrikespolitiska och de försvarspolitiska områdena har inte kunnat förverkligas. Tvärtom står medlemsstaterna, speciellt Frankrike gentemot de andra, längre från varandra i detta avseende än vid den tidpunkt då Romfördraget blev undertecknat. De komplikationer EEC har mött när det gäller gemensam jordbrukspolitik visar väl, att det i praktiken är mycket svårt att begränsa den nationella suveräniteten på ett område som är så pass ömtåligt som jordbrukspolitiken utan att samtidigt genomföra en vittgående samordning också av de andra delarna av den ekonomiska politiken.

EEC:s historia på 1960-talet rör sig inte bara om hur president de Gaulle har försökt ersätta den ursprungliga gemenskapstanken med sitt "fädernesländernas Europa", utan också om hur besvärligt det är att i gemensam politik sammanjämka länder som är så olika till ekonomisk struktur och politisk orientering som de sex EEC-länderna. Under alla omständigheter gäller det i EEC:s fall med

dess mycket höga ambitionsnivå vad angår en snabb och omfattande integration. 1960-talets EEC-historia visar dock inte att det är omöjligt att skapa en gemenskap av den karaktär som Europarörelsens förespråkare gick in för under 1950-talet och som Romfördraget faktiskt i stora drag har som mål. Den visar bara att det är en mycket tidskrävande process.

EEC står för ögonblicket inför en ny diskussion om ett utvidgande av sitt medlemsantal. Efter Romfördraget är EEC öppet för alla europeiska länder. Dessa kan i enlighet med fördragets artikel 237 bli medlemmar, med alla de förpliktelser och rättigheter som detta innebär, eller de kan på grundval av fördragets artikel 238 ingå ett s.k. associationsavtal med EEC. En union av stater kan f.ö. också bli associerad med EEC enligt artikel 238. Den sistnämnda punkten är en oklar bestämmelse som uppenbarligen kan ges nästan vilken tolkning som helst.

I en rapport om Gemenskapens utvidgning, offentliggjord den 3 oktober 1969, går kommissionen in för att inte endast Storbritannien, Irland, Danmark och Norge, alltså de länder som redan har inlämnat ansökan om fullt medlemskap i EEC, utan också Sverige får fullt medlemskap i EEC. Betingelserna skall enligt rapporten vara att de nya medlemmarna fullt ut godkänner inte bara Romfördraget utan också de senare besluten i alla viktigare frågor, såsom t.ex. den gemensamma jordbrukspolitik. Speciellt rörande Sverige sägs det att organisationen genom förhandlingar måste få klarlagt om detta land i full utsträckning kan acceptera EEC:s slutmål sådana dessa fastslås i Romfördragets inledning.

Om Gemenskapen blir utvidgad med Storbritannien och andra länder, kommer EEC att bli en annan organisation, även om de nya medlemmarna godkänner de existerande konventionerna och besluten. Speciellt Storbritannien skapar ett nytt problem utöver de andra, som redan finns på grund av de existerande olikheterna mellan EEC-medlemmarna. Sannolikt kommer Storbritannien att bli svårare att inpassa i EEC än Frankrike. Storbritannien har mycket omfattande ekonomiska och politiska intressen utanför Europa och landet har politiska ambitioner som på många sätt skiljer sig från dem som karakteriserar de kontinentala länderna. Ett utvidgat

EEC kommer sannolikt att innebära en större ekonomisk styrka för Västeuropa som helhet, men å andra sidan kommer det också att fördröja den process i riktning mot integration och politisk enhet som Romfördraget syftar emot och som låg till grund för skapandet av EEC och de övriga europeiska gemenskaperna. Så långt kan Sverige ta kommissionens krav om godkännande av EEC:s slutmål mycket lugnt, det återspeglar inte den aktuella politiska situationen.

På EEC:s toppmöte i Haag i början av december 1969 uppnåddes överensstämmelse om att söka få löst problemen inom den gemensamma jordbrukspolitiken under loppet av 1969, att under 1970 överlägga om en betydande utvidgning av EEC-samarbetet och att EEC-staterna skall söka samordna sina ståndpunkter med sikte på att öppna förhandlingar med de länder som har ansökt om medlemskap i EEC. Även om förhandlingar inleds, är detta emellertid ingen garanti för att de kommer att lyckas.

De nordiska ländernas anslutnings- möjligheter

De nordiska ländernas möjligheter att om tillfälle bjuds bli medlemmar av, eller få annan anknytning till, EEC har blivit en viktig punkt vid diskussionen om NORDEK. Speciellt har representanter för danskt och norskt näringsliv ansett att detta problem utgör ett hinder för att ingå en nordisk tullunion. Det är svårt att följa logiken i dessa påståenden. NORDEK, även totalt genomförd, lämnar mycket stora möjligheter för varje medlem av organisationen att på kort varsel lämna NORDEK, om de så önskar. I traktatutkastet är en bestämmelse införd om 12 månaders uppsägningstid i ett sådant fall mot normalt 2 år. Det sägs också uttryckligen att NORDEK-traktaten inte binder medlemsstaternas handlingsfrihet i relation till EEC, även om man samtidigt understryker önskvärdheten av att det inte skapas en ny splittring inom Norden.

En invändning mot dessa bestämmelser har varit att om det drö-

jer något innan möjlighet för EEC-medlemskap öppnar sig, kommer ett land genom samarbetet i NORDEK att bli så sammanknutet med övriga nordiska länder och få så starka gemensamma intressen med dessa, att det i praxis blir mycket svårt att använda de formella bestämmelserna i NORDEK-traktaten. Men detta resonemang gäller en situation då NORDEK har varit i verksamhet några år, alltså under andra hälften av 1970-talet. Om inte en västeuropeisk stormarknad uppnås innan dess, är det också högst troligt att det då finns andra marknadsalternativ, som är aktuella än vad EEC nu är. Att man under mellantiden skulle ge avkall på alla de fördelar som NORDEK skulle innebära, enbart för att inte riskera att binda sig för mycket till Sverige, verkar som en ekonomisk och politisk felkalkyl.

Men även när det gäller den *nuvarande* situationen, bortser den tidigare nämnda danska och norska argumentationen från en väsentlig förändring i förhållande till början av 1960-talet. Idag önskas Sverige välkommet av EEC-medlemmarna som fullvärdig medlem. Nu ser det ut att bli Sveriges sak att själv bestämma om man vill godta EEC-förpliktelserna eller inte. Inom Sverige har en utveckling ägt rum i riktning mot större intresse för att få en anknytning och, om det är möjligt att förena med den svenska neutraliteten, att bli fullvärdig medlem. Önskan om att bevara banden med Sverige som spelar en stor roll i de överväganden som måste göras i Norge och Danmark i samband med en EEC-anknytning, kan därför omöjligt utgöra samma hinder som det gjorde under de första diskussionerna om EEC-anknytningen i början av 1960-talet.

De specialbestämmelser som ett neutralt land har behov av inom EEC, tycks idag i praktiken vara mycket begränsade och borde inte i praxis vara stort mer än de som framgår av EFTA-konventionen. Kommissionen har på detta område förlorat det mesta av sitt inflytande. Det bör alltså finnas möjlighet att få de undantag som behövs, när det gäller dispositioner i en situation där det är krig eller krigshot och att i fredstid få bibehålla produktion av rent militär materiel. Däremot är det knappast godtagbart i neutralitetens namn att försöka bevara speciellt skydd för matproduktion eller annan produktion, som nog kan vara av betydelse vid en avspärrning

men som inte har direkt med det militära försvaret att göra.

Den svenska regeringen tog dessutom i sin deklaration 1962³ neutralitetspolitiska förbehåll på en rad punkter, bl.a. rörande uppbyggandet av beredskapslager och produktion i fredstid av läkemedel och gödningsmedel, förutom användning av den gemensamma handelspolitiken i helt eller delvis utrikespolitiska syften, speciellt gentemot Östeuropa. Om allt detta borde det vara lättare att förhandla idag än i början av 1960-talet. Samtidigt tycks en del av problemen ha förlorat något av sin aktualitet.

Det är inte osannolikt att de undantag som Sverige behöver, i verkligheten inte är fler än vad t.ex. Frankrike idag har fått de facto godkända. Problemet för Sverige ligger emellertid inte i de förpliktelser landet eventuellt måste påta sig vid inträdet i EEC, utan i möjligheterna för att organisationen kan utveckla sig till att omfatta också en gemensam försvars- och utrikespolitik. Dessa möjligheter tycks för närvarande vara små och de torde inte bli större vid medlemskap för Storbritannien. Det samarbete som behövs på detta område kan effektivt tas om hand av andra organisationer, t.ex. NATO, Västeuropeiska unionen eller nybildningar utanför EEC. Tanken på 1950-talet om att EEC också skulle ta hand om dessa funktioner byggde för det första på att EEC skulle utveckla en sådan integration på ett mycket brett fält, så att det blev naturligt att utsträcka den också till försvars- och utrikespolitiken. För det andra grundades tanken på att den speciella utrikes- och försvarspolitiska situation som förelåg under "det kalla kriget" skulle fortsätta. Båda dessa förutsättningar är idag inaktuella och de kommer troligen inte heller att aktualiseras vid ett brittiskt medlemskap i EEC. Grundvalen för de danska och norska industriförbundens bekymmer på denna punkt tycks alltså inte längre vara för handen. Man kan således avvisa dessa argument såsom historiska och inte nu gällande.

Ett speciellt problem för Norden utgör *Finland*. Det är klart, att inom den korta framtid som det här är naturligt att lägga till grund, har Finland inte utrikespolitiska möjligheter för en anslutning till EEC. Däremot skulle landet ha möjligheter att få en handelspoli-

³ Se *Sverige och EEC* (1968), s. 22 ff.

tisk överenskommelse som säkrar de finska ekonomiska intressena i stort. Ett medlemskap i NORDEK kommer utan tvivel att öka Finlands möjligheter att få ett tillfredsställande avtal med ett utvidgat EEC, utan att detta borde minska de övriga nordiska ländernas handlingsfrihet gentemot Gemenskapen.

Österrike är delvis i samma situation som Finland genom det statsfördrag som ligger till grund för Österrikes nuvarande status. Österrike har förpliktat sig också emot Sovjetunionen att bevara en neutral ställning och man har i Österrike alltid tolkat det så strängt att det omöjliggör ett fullt medlemskap av EEC. Schweiz som av hänsyn till sin neutralitet finner det omöjligt att vara medlem av Förenta Nationerna, kan heller inte tänkas bli medlem av EEC, även om landet får en inbjudan till detta från EEC-länderna. För båda dessa neutrala länder kommer därför lösningen av de ekonomiska problemen, som en anknytning för Storbritannien och andra länder till EEC kan skapa, att ligga i en association eller liknande arrangemang.

Jämförelse mellan EEC och NORDEK-förslaget

Vi kommer nu till frågan om NORDEK enligt traktatutkastet kan bli en "återvändsgränd" eller tvärtom innebära en värdefull "träning" med sikte på ett framtida medlemskap, eller annan nära anknytning till ett utvidgat EEC. Man kan bäst ge svar på denna fråga genom en jämförelse mellan de olika elementen i de två systemen.

Allmänna mål. Som nämnts har EEC väsentligt mer vittsyftande mål än NORDEK-utkastet. EEC är i princip evigt, medan NORDEK-traktaten gäller för 10 år, även om den automatiskt förnyas om den inte uppsägs minst två år i förväg. EEC är enligt Romfördraget i betydande grad till sin karaktär en övernationell organisation. Sådana element saknas helt i NORDEK-traktaten.

Denna formella skillnad behöver inte i praktiken betyda så myc-

ket. Faktiskt har de nordiska länderna på sitt pragmatiska sätt under 1960-talet genom EFTA-ordningen genomfört en integration, som på vissa områden går längre än den som uppnåtts inom EEC. För de nordiska länderna, som är relativt lika till sin sociala struktur och har relativt sammanfallande politiska intentioner, borde också en fortsatt integration vara väsentligt lättare att genomföra än inom EEC-området i stort. Det är inte konventionstexterna som här är avgörande.

De allmänna målen för EEC finns för övrigt sammanfattade i Romfördragets artikel 3, där det heter att Gemenskapen skall:

- avveckla tullar och kvantitativa restriktioner mellan medlemsstaterna vid in- och utförsel av varor och alla övriga åtgärder med motsvarande verkan,
- införa en gemensam tulltariff och en gemensam handelspolitik gentemot tredje land,
- avskaffa hindren för den fria rörligheten för personer, tjänster och kapital mellan medlemsstaterna,
- införa en gemensam politik på jordbrukets område,
- införa en gemensam politik på transporternas område,
- upprätta en ordning som säkerställer att konkurrensen inom den gemensamma marknaden inte förvanskas,
- använda metoder som möjliggör en samordning av medlemsstaternas ekonomiska politik och som motverkar bristande jämvikt i deras betalningsbalanser,
- harmonisera ländernas nationella lagstiftning i den utsträckning den gemensamma marknads funktion så erfordrar,
- skapa en europeisk socialfond i syfte att förbättra arbetstagarnas sysselsättningsmöjligheter och att bidra till en höjning av deras levnadsstandard,
- upprätta en europeisk investeringsbank avsedd att underlätta gemenskapens ekonomiska expansion genom att skapa nya resurser,
- associera utomeuropeiska länder och områden i syfte att öka handeln och att gemensamt främja den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Med undantag för den sista punkten och punkterna om den gemensamma jordbrukspolitiken samt liberaliseringen av kapitalrörelserna, innehåller NORDEK-traktaten bestämmelser som med största sannolikhet kommer att bilda grundvalen för aktiviteter parallella med dem som kommer att äga rum inom EEC.

Institutioner och beslutsprocesser. EEC:s centrala institutioner består av:

- a. *rådet*, som är sammansatt av representanter från medlemsstaterna och som har ett eget sekretariat,
- b. *kommissionen*, som efter sammanslagningen den 1 juli 1967 av de tre gemenskaperna har 14 medlemmar, som efter hand skall minskas till 9, detsamma som EEC:s kommission. Kommissionsmedlemmarna har var och en ansvar för ett bestämt område med ett sekretariat. Administrationen i Bryssel utgör flera tusen personer. Kommissionen har enligt Romfördraget en mycket stark ställning och är i princip det enda initiativtagande organet inom EEC,
- c. *parlamentet*, som utses av medlemsstaternas parlament. Det har, trots formella befogenheter i praktiken en relativt svag ställning,
- d. *ekonomiska och sociala kommittén* som består av företrädare för olika ekonomiska och sociala intressen och utses av rådet genom enhälligt beslut. Den har i praktiken en rådgivande funktion,
- e. *domstolen*, som skall ta ställning till brott mot förpliktelserna enligt Romfördraget både från en medlemsstat och i vissa fall från enskilt företag och enskilda personer inom och även utom medlemsländerna.

I NORDEK-utkastet saknas motsvarigheter till kommissionen och domstolen. Den svaga ställning som NORDEK-sekretariatet avses få inger betänkligheter också med hänsyn till en framtida EEC-anslutning.

De beslut som fattas av EEC:s institutioner är av följande slag:

förordningar, som utgör för medlemsstaterna och deras medborgare omedelbart gällande rätt,
direktiv, som omedelbart binder medlemsstaterna men som överlåter åt de nationella myndigheterna att själva bestämma tillvägagångssätt och medel,
beslut, som är bindande för dem de avser, och
rekommendationer och yttranden, som inte är bindande.

En mycket uppmärksammas del av EEC:s beslutsprocess är möjligheten av majoritetsbeslut inom rådet. Romfördragets princip är att beslut i rådet fattas med enkel majoritet i alla de fall där det inte uttryckligen är sagt att det krävs kvalificerad majoritet eller enstämmighet. Majoritetsbeslutsprincipen har dock aldrig kunnat genomföras. Frankrike har önskat upprätthålla principen om enhällighet vid beslut i rådet, men har stött på motstånd i denna fråga från de övriga medlemmarna. I den konflikt som slutade med den s.k. Luxemburg-kompromissen i början av 1966, blev resultatet i praktiken att man skulle undvika att pressa fram beslut som gick emot vad en stat uppfattade som sina vitala intressen. Under den tid som har gått sedan Luxemburg-överenskommelsen har det också visat sig mycket svårt att pressa fram beslut emot de stora länderna inom EEC. Eftersom "de fem" ursprungligen gick mot Frankrike i frågan om "överstatlighet", har de nu i stor utsträckning adopterat Frankrikes hållning. Detta har försvagat kommissionens ställning och på motsvarande sätt stärkt de nationella regeringarna och rådets betydelse.

I NORDEK är rådet det beslutsfattande organet. Dess beslut måste alla gånger vara enhälliga, alltså det som i praktiken är fallet även i EEC när det gäller "vitala frågor". Någon motsvarighet till EEC:s förordningar och direktiv finns inte inom NORDEK, men med den nordiska rättstraditionen kommer det antagligen inte att bli så stor skillnad från EEC:s praxis, om man bortser från formaliteterna.

Tullunionen. EEC har, liksom NORDEK karaktären av en tullunion. Fr.o.m. den 1 juli 1968 är den gemensamma tulltariffen

gentemot tredje land genomförd, samtidigt som handeln mellan medlemsländerna är frisläppt. Det kvarstår en del mindre undantag från detta. Under övergångstiden som utlöper vid slutet av 1969, har några av medlemsstaterna fått tillfälle att upprätthålla skydd gentemot andra EEC-länder för vissa produkter. I förhållande till tredje land har man en del tullsuspensioner som ges för en tidsbegränsad period och dessutom en rad s.k. tullkontingenter, dvs. att import tillåts för en bestämd mängd under en viss period med reducerade eller inga tullar. Kvantitativa restriktioner har praktiskt taget fullständigt avvecklats för handel inom EEC.

EEC:s gemensamma tulltaxa gentemot tredje land kommer som en konsekvens av Kennedyronden i GATT, att på en lång rad punkter bli reducerad till hälften under tiden fram till den 1 januari 1972. På en del punkter av intresse för den nordiska exporten är dock lättnaderna blygsamma. Det gäller träförädlingsprodukter, metaller, jordbruksprodukter m.m. I den form som den gemensamma tulltaxan kommer att få fr.o.m. 1972 skiljer den sig i stort inte så mycket från den föreslagna NORDEK-tulltaxan. Den kommer dock på en del områden att ha högre tullar på halvfabrikat och jordbruksprodukter än NORDEK-tulltaxan. EEC kommer också efter Kennedyronden att ha tullar på oljederivat, vilka är tullfria i NORDEK. Den viktigaste orsaken till oljetullarna är hänsynen till kolindustrin. Men om detta system skulle genomföras för de nordiska länderna, medförde det antagligen en bättre konkurrensställning för vattenkraften och i sinom tid atomenergin.

De problem som dansk och norsk industri menar sig få genom NORDEK-tulltaxan, kommer de att få i än större utsträckning genom den gemensamma EEC-tulltaxan. Visserligen blir försörjningsområdet större genom en gemensam europeisk marknad, men en rad produkter som det här gäller är i betydande grad dominerade av karteller och knappast föremål för fri prisbildning.

EEC är uppenbarligen besluten att så fort som möjligt avlägsna de flesta av de kvarvarande undantagen, och suspensioner och tullkontingenter ges f.n. endast för korta perioder åt gången. Om NORDEK skall följa EEC:s exempel, borde suspensionerna också där göras tidsbegränsade för att efterhand avlägsnas. Om medlems-

skap i EEC skulle bli aktuellt för de nordiska länderna, kommer det sannolikt inte att bli lätt att få undantag accepterade från de gemensamma industritullarna. Risken är väl snarare att EEC-länder kan kräva övergångsordningar gentemot importen av träförädlingsprodukter, metaller och dylikt.

Handelspolitiken. En gemensam handelspolitik hör till målen för EEC, men hittills har framstegen på detta område varit obetydliga. Endast tullpolitiken har haft gemenskapskaraktär. På många områden av handelspolitiken är de enskilda staternas handlingsfrihet alltför i stor utsträckning obunden. Det finns dock vissa överenskommelser om konsultationer, t.ex. rörande frilistning, exportkrediter och handelsavtal.⁴

EEC:s handelspolitiska förbindelser med Östeuropa utgör alltför ett olöst problemkomplex. Konsultationer mellan EEC-länderna äger dock rum. De nordiska länderna har samtliga betydande intressen i handeln med öststaterna, speciellt gäller detta Finland. Om de nordiska ländernas anslutning till EEC inte äger rum i en alltför avlägsen framtid finns det skäl att anta, att den speciella hänsynen som det där är tal om kan regleras inom ramen för EEC-medlemskapet.

Vad beträffar utvecklingsländerna existerar det ett speciellt problem i samband med EEC:s betydande tullskydd mot tropiska jordbruksprodukter och det faktum att Gemenskapens associerade medlemmar i Afrika åtnjuter preferenser på EEC-marknaden. Det var en av Frankrikes stora vinster vid ingåendet av EEC-traktaten, att de övriga medlemsländerna och speciellt Västtyskland var villiga att ge både stora ekonomiska tillskott som bistånd till de tidigare franska kolonierna och också ge dem preferenser i sin import. Frankrike kunde fortsätta sin dominans över dessa områden till väsentligt mindre kostnader än vad som annars skulle ha varit fallet. Om Storbritannien blir medlem av EEC, måste man också få en reglering av förhållandet till de länder i Samväldet som åtnjuter speciella preferenser vid export till Storbritannien. Därvid kommer

⁴ *Europeiska Ekonomiska Gemenskapen, Del VI*, s. 165.

ett relativt stort antal utvecklingsländer att åtnjuta preferenser på EEC-marknaden. Men problemen i förhållandet till de utvecklingsländer som inte kommer med i ordningen, kommer att innebära politiska svårigheter också för de nordiska länderna.

Icke-tariffära handelshinder. EEC siktar mot att avlägsna icke-tariffära handelshinder både när det gäller restriktiva affärsmetoder, statlig upphandling och monopol, statliga stödåtgärder, nationella preferenser vid etablering och tjänster, tekniska föreskrifter osv. EEC använder sig i betydande utsträckning av en notifikationsmetod, medan EFTA och också det föreslagna NORDEK behandlar frågorna efter hand som fallen blir aktuella på grundval av allmänna regler. Dessa syftar till icke-diskriminering gentemot företag och personer i medlemsstaterna. Ett speciellt drag i EEC-ordningen är den roll som den europeiska domstolen spelar. EEC har nått mindre långt än de nordiska länderna när det gäller allmän lagharmonisering. På utvalda områden bedrivs dock ett omfattande arbete för att nå fram till parallella lagar. I allmänhet kan det sägas att ingen av de regler det här gäller borde skapa större problem för de nordiska länderna.

NORDEK-systemet har möjligheter att utgöra ett användbart underlag för närmande om inte till EEC:s system, så dock till dess praktiska verksamhet på dessa områden.

När det gäller etablering har EEC hunnit relativt långt i avskaffandet av diskriminering mot företag och medborgare i andra EEC-länder. Av de nordiska länderna är det särskilt Norge som kommer att få problem i denna fråga. En norsk ämbetsmannakommitté⁵ antar emellertid att koncessionsbestämmelser kan upprätthållas som fungerar på samma sätt gentemot norska medborgare och medborgare i annat EEC-land. Genom att ombilda koncessionslagstiftningen till allmänna skyddsåtgärder ur samhällliga synpunkter och inte en diskriminering gentemot utlänningar, skulle väsentliga norska intressen kunna tillvaratas även under ett EEC-system. Huruvida denna tolkning är godtagbar för andra EEC-län-

⁵ *Rapport om Norge og de europeiske fellesskap*, Oslo juni 1967.

der hör dock till de frågor som det måste förhandlas om.

Ett speciellt problem har EEC fått när det gäller den typ av statsunderstöd som utgår av regionalpolitiska hänsyn. Samtliga EEC-länder har nu tagit i bruk olika typer av statsunderstöd för att stödja näringslivet i sina "utvecklingsområden". Detta gäller t.ex. i Västtysklands kolområden i Ruhr, där problemet är att skaffa nya arbetstillfällen för de bortrationaliserade kolgruvearbetarna. Så länge den ekonomiska politiken i stort inte är mer harmoniserad än vad fallet är inom EEC, kan man knappast vänta att medlemsländerna skall vara villiga att väsentligt ändra nuvarande praxis som i många fall verkar diskriminerande gentemot andra EEC-länder. Om så blir fallet kan de stödåtgärder som de nordiska länderna använder i sin regionalpolitik utan svårighet anpassas till det existerande systemet inom EEC.

Jordbrukspolitiken. En gemensam jordbrukspolitik förverkligades inom EEC för flertalet jordbruksprodukter 1967 och 1968 efter en övergångsperiod som innebar ett gradvis närmande till gemensamma prissystem och marknadsregleringar. Ett led i den gemensamma jordbrukspolitiken är en mycket omfattande fondordning som stöder export till tredje land, ger prisstöd, finansierar åtgärder som syftar att öka produktiviteten inom jordbruket och ger bidrag till strukturförbättrande åtgärder. Fonden finansieras genom bidrag från medlemsstaterna, men kommer i ökande utsträckning att bli finansierad av inkomster från importavgifterna på jordbruksimport från tredje land. Gränsskyddet mot tredje land utgörs av en kombination av tullar och importavgifter. Syftet är att anpassa importpriserna till de interna marknadspriserna som gemenskapen kontinuerligt fastställer för de olika produkterna.

Den gemensamma jordbrukspolitiken har blivit det svåraste problemet för samarbetet inom EEC. En del av problemet är det ständigt växande "smörberget", en följd av att de gemensamma priserna är satta för högt. Det gemensamma prissystemet är baserat på gällande valutakurser. Devalveringen av den franska francen i augusti 1969 och revalveringen av den tyska marken några månader senare, som båda ägde rum utan förutgående konsultationer

med de övriga EEC-länderna, har ändrat konkurrensförhållandena på ett svårbemästrat sätt. För Frankrikes del är den gemensamma jordbrukspolitiken f.n. suspenderad och tyskarna försöker att skydda sina jordbrukare genom en avgift på import från andra EEC-länder. Detta är exempel på att det inte är lätt för EEC att finna en stabil grundval för den gemensamma jordbrukspolitiken. Haagmötets förhoppning om en lösning under 1969 verkar optimistisk.

Storbritanniens anslutning till EEC:s jordbrukspolitik blir utan tvivel en av de besvärligaste punkterna i en eventuell förhandling om brittiskt medlemskap. Inom båda de två stora partierna i Storbritannien finns det f.n. ett växande motstånd mot brittiskt EEC-medlemskap, inte minst med argumentet att detta kommer att medföra högre matvarupriser och mindre konkurrensförmåga för brittiska produkter på exportmarknaderna.

NORDEK som det skulle komma att bli på 1970-talet får ingen motsvarighet till EEC:s gemensamma jordbrukspolitik. För de nordiska länderna kommer jordbruksproblemen i förhållande till EEC därför fortfarande att bero på nationella förhållanden och politik. Det danska jordbruket måste godta att en rad insatsvaror blir dyrare. Men å andra sidan får danskarna åtnjuta fri tillgång till EEC-marknaden med de producentpriser som Gemenskapen fastställer vid den tidpunkt då danskt medlemskap blir aktuellt. Nettofördelen för de danska jordbrukarna beror på hur den framtida jordbrukspolitiken inom EEC blir utformad, vilka priser som blir gällande på 1970-talet och en del andra olösta frågor.

För Sverige, med sin snabba rationalisering av jordbruket, torde en anslutning till EEC inte erbjuda några svåra problem. För Norge och speciellt Finland kan emellertid ett deltagande i den gemensamma jordbrukspolitiken skapa betydande svårigheter, särskilt för den del av jordbruket som lokaliseringsmässigt ligger besvärligast till. De norska ämbetsmännen⁶ hoppas emellertid på övergångsordningar och undantag.

⁶ *Rapport om Norge og de europeiske fellesskap*, juni 1967, s. 73.

Fiskepolitik. Kommissionen har utarbetat förslag om riktlinjer för en gemensam fiskepolitik inom EEC, men ministerrådet har inte ännu tagit ställning till detta. Förslaget omfattar bl.a. en gemensam strukturpolitik och en gemensam marknadsreglering.

Strukturpolitiken är uppenbarligen en ganska långsiktig affär. Den förutsätter att alla fiskebåtar som för ett medlemslands flagg skall ha tillgång till fiskevatten inom Gemenskapen. Undantag från denna regel kan dock göras för vatten där kustbefolkningen huvudsakligen är beroende av fiske för sin försörjning. Detta undantag torde eventuellt komma till användning för stora delar av den norska kusten.

Den gemensamma marknadspolitikens mål skall enligt förslaget bestå av gemensamma kvalitetsnormer, auktoriserade producentorgan, gemensam prisreglering och gemensam handelspolitik gentemot tredje land.

Den föreslagna NORDEK-ordningen är väsentligt enklare än kommissionens förslag till en gemensam fiskepolitik för EEC. Systemen har dock det gemensamt att de bägge förutsätter minstapriser. Förslaget borde inte innebära stora problem för de nordiska länderna vid en eventuell EEC-anslutning.

Ekonomisk politik och kapitalrörelser. EEC har utvecklat en rad organ för utredning, konsultationer och rådslag om den ekonomiska politiken. Det ekonomiska programmet för perioden 1966—1970, som EEC:s ministerråd antog i februari 1967 är bara vägledande för medlemsländerna. Harmonisering av den ekonomiska politiken inom EEC är utan tvivel ett mera långsiktigt mål.

Kapitalrörelserna har däremot i stor utsträckning frisläppts inom EEC. Slopandet av de kvarvarande diskriminerande bestämmelserna på detta område bromsas dock av hänsynen till handlingsfriheten för den ekonomiska politiken i de enskilda länderna.

De nordiska länderna borde inte ha svårigheter att anta den typ av gemensam ekonomisk politik som f.n. bedrivs inom EEC. Den mycket anspråkslösa utformning som denna punkt har fått i utkastet till NORDEK-traktat kan bilda bas för en konsultationsverksamhet av minst samma storleksordning som den som idag före-

kommer inom EEC. Däremot har de nordiska länderna inte kommit så långt som EEC-länderna när det gäller liberalisering av kapitalrörelserna. På denna punkt måste det förväntas att de nordiska länderna, speciellt Norge och Finland, eventuellt vill förhandla om övergångsordningar.

Beskattning. EEC bedriver ett mycket omfattande arbete för att harmonisera beskattningssystemet i medlemsländerna rörande bl.a. indirekta skatter, stämpelskatter och företagsbeskattning. 1967 antog ministerrådet direktiv om att mervärdeskatt skulle införas i medlemsstaterna före ingången av år 1970.

Inom NORDEK uppskjuts frågan om en harmonisering av beskattningen till framtiden. I och med att samtliga länder inför mervärdeskattesystemet är detta krav om harmonisering redan uppfyllt, men satsernas olika höjd kan dock skapa vissa problem. På andra områden, t.ex. punktskatter, stämpelskatter, importutjämningsavgifter och företagsbeskattning, måste också ett medlemskap eller en anknytning av de nordiska länderna till EEC förväntas komma att medföra ändringar i ländernas beskattningsregler.

Denna korta genomgång av EEC-bestämmelserna tycks inte ge belägg för påståenden om att NORDEK kommer att bli en återvändsgränd i förhållande till en senare anknytning till EEC. Verkningarna av tullunionen i NORDEK är av samma typ som EEC:s och möjliga förvridningsrisker borde kunna förekommas genom tidsbegränsade suspensioner eller övergångsordningar. På en del områden där EEC har en gemensam politik, t.ex. för jordbruket, saknas motsvarighet inom NORDEK. För flertalet områden blir konklusionen dock närmast den att NORDEK kommer att ge nyttig "träning" för en eventuell EEC-anknytning.

Verkningar på de nordiska ländernas ekonomi vid anknytning till EEC

En anknytning av de nordiska länderna till EEC kommer direkt att medföra en rad verkningar som isolerat sett är *negativa*. Många av företagens insatsvaror blir utsatta för en direkt prisstegring och detsamma gäller också konsumentvarorna. Speciellt får de danska konsumenterna finna sig i en ökning av matvarupriserna. En rad industribranscher kommer också att få försämrade konkurrensvillkor.

På grund av att det typiska nordiska industriföretaget är en liten enhet, kommer detta att få vissa svårigheter när det gäller marknadsföring på stora marknader. Speciellt kommer detta att gälla märkesvaror för masskonsumtion där storföretagen har väsentliga stordriftsfördelar på grund av sin starkare finansiella ställning och det faktum att deras märken sedan länge är inarbetade både i hemlandet och på exportmarknaderna.

Vissa negativa verkningar i form av en oönskad omfattning av arbetskraftsrörligheten kan även uppstå. Huruvida kapitalflödet kommer att bli netto för in- eller utgående, beror dels på räntenivån i de nordiska länderna jämfört med vad som är vanligt på kontinenten, men också på möjligheterna för räntabla projekt inom Norden.

Som en motvikt till dessa kortsiktiga negativa verkningar av en anknytning till ett utvidgat EEC kommer direkta *fördelar*. Det är dessa som ämbetsmännen i de nordiska länderna har beräknat i sina genomgångar av EEC-systemet. Det rör sig bl.a. om en förbättring av "terms of trade", alltså en relativ förbättring av exportpriserna (som en minusfaktor måste man räkna minskningen av tullinkomsterna).

Det offentliga stödet till jordbruk och fiske kommer enligt EEC-reglerna att bli reducerat, men i stället kommer tillskott till de gemensamma EEC-fonderna för samma områden och till den europeiska socialfonden. Nettoeffekten framkommer när man också räknar med de tillskott som dessa fonder kommer att ge näringslivet i de nordiska länderna.

Långt viktigare än dessa kortsiktiga fördelar är de mer *långsiktiga positiva verkningarna*. Hur långsiktiga dessa kan bli, beror i stor utsträckning på hur snabbt den ekonomiska integrationen och avlägsnandet av speciellt de icke-tariffära handelshindren faktiskt går. De nordiska länderna är små och torde i högre grad än de större länderna vinna på en ökad specialisering och arbetsfördelning. De kan komma att dra god nytta av stordriftsfördelar och nå ökad säkerhet för planering av investeringar och export till EEC-marknaden. De kan genom ökad information om förhållandena på denna marknad få större möjligheter att göra sig gällande. De torde på denna basis kunna ge bättre service och planlägga en bättre distribution än vad som annars hade varit fallet. Den ökade konkurrensen som ett sådant medlemskap skulle medföra för de nordiska länderna, skulle medverka till att pressa ner kostnaderna per produktenhet. Det faktiska uppnåendet av dessa fördelar beror emellertid på om det nödvändiga kapitalet kanaliseras fram och om önskade strukturförändringar äger rum.

Icke-ekonomiska verkningar av en EEC-anslutning

Det har ständigt understrukits att den ekonomiska integrationen inom EEC efter hand måste leda till en ökad politisk gemenskap. För de neutrala staterna i Norden, Sverige och Finland, kan sådana möjligheter innebära speciella problem i samband med ett medlemskap eller en association till EEC.

EEC-samarbetet kan möjligen på längre sikt också få kulturella verkningar. En ekonomisk integration för alltid med sig en viss grad av kommersialisering och uniformering av kulturutbudet. Det är emellertid tveksamt om detta i större grad kommer att ske inom EEC än vad som redan allmänt sker. Erfarenheterna från USA tyder på att de regionala olikheterna har en tendens att utplånas inom det större området. De särpräglade nationella och regionala kulturfenomenen som man idag kan iaktta i Europa kommer att ha begränsade möjligheter att överleva om inte speciella åtgärder vidtas. NORDEK skall enligt traktatutkastet också omfatta kultur-

området. Här kan ett nordiskt samarbete ha vissa uppgifter gentemot uniformeringstendenser utifrån.

Mera allmänt kan frågan ställas om det är möjligt att inom ett ständigt mer integrerat Västeuropa bevara det speciella levnadssätt och kulturella särdrag som präglar de nordiska folken jämfört med kontinenten. Möjligheterna att t.ex. bevara de speciella nordiska friluftsvanorna beror bl.a. på genomförandet av bättre skydd för natur och miljö. Liknande problem har naturligtvis varje region inom ett utvidgat EEC. Detta är t.ex. ett moment som har framförts i Storbritannien mot ett brittiskt medlemskap i EEC.

NORDEK inom ramen för EEC

Resonemanget kring de nordiska ländernas anknytning till EEC går idag ofta ut på att NORDEK i så fall kommer att falla bort. Detta beror emellertid på ett feltänkande. NORDEK är inget alternativ till EEC, men kan vara ett mycket nyttigt supplement till denna organisation. Detta gäller självfallet under den period då EEC-anslutning inte är aktuell men också efter det att en sådan anknytning har genomförts. Den nordiska tullunionen blir i så fall naturligtvis ersatt av den gemensamma europeiska tulltaxan, men på en rad andra områden kan man mycket väl tänka sig att NORDEK kan bestå. NORDEK kan fungera som en förbindelse-länk med Finland, men kan också tillvarata intressen för den nordiska regionen som helhet.

Det är självklart att detta måste bli fallet om det tar lång tid att förverkliga en utvidgning av EEC. Men det existerar också en rad allmänna argument som talar för regioner inom EEC. Ett eventuellt godtagande av ett sådant nordiskt samarbete inom ramen av EEC, kan föra till nytt liv i det redan existerande Benelux-samarbetet. Också andra regioner inom Västeuropa kan bli aktuella, t.ex. i Medelhavsområdet. Inom Norden borde det på en rad områden kunna genomföras en snabbare integration än vad som är möjligt för EEC som helhet. Andra områden, t.ex. Medelhavslän-

derna, kan kanske föredra ett något långsammare tempo, eller andra former för sin integration än vad fallet är för EEC som helhet. I Norden är det på flera fält sannolikt lättare att uppnå en harmonisering och ett fördjupat samarbete än vad som är fallet för kontinental-Europa, med dess större olikheter mellan länderna. Det torde antagligen vara en fördel både för Norden och för ett utvidgat EEC om sådana regionala ordningar blev godtagna.

Ett argument för ett regionssystem är att berörda stater kan undgå något av den byråkratisering av EEC-organen, som en utvidgning av området annars kan medföra. En stark centralisering inom ett så stort område som hela Västeuropa framstår på många sätt som odemokratisk och opraktisk. Om man ser ännu längre fram och tänker sig en vidare utvidgning av det västeuropeiska samarbetet till att omfatta delar av Afrika, Nordamerika osv., blir möjligheterna att ha regioner inom det stora området nästan en nödvändighet. På så sätt kan NORDEK tänkas bli ett "övningsfält" som på längre sikt kan bli av stor betydelse för ett utvidgat internationellt samarbete.

Norden bör i alla diskussioner om relationerna till EEC räkna med möjligheten av att EEC-ordningarna kan ändras, suppleras och utvecklas. Detta har ju faktiskt blivit fallet i praxis. De nordiska länderna representerar mål och politik som delvis avviker från de tankar som ligger till grund för Romfördraget och också för den praktiska politik som f.n. bedrivs inom EEC. Det är utan tvivel angeläget att uppnå en sådan position att Norden kan påverka utvecklingen av EEC i den riktning som ur nordisk synvinkel anses fördelaktig och önskvärd. Små länder som de nordiska kan i större grad uppnå ökat inflytande, om de blir accepterade som en samarbetande grupp eller region. Också på så sätt kan NORDEK bli en nyttig förberedelse för ett framtida samarbete inom EEC:s ram.

7 Verkningarna av NORDEK

Inledning

Som nämnts i kapitlet om EFTA är det mycket svårt att mäta verkningarna av en ekonomisk integration. På basis av den statistik och den kännedom som vi har i dag om hur våra ekonomier fungerar, är det inte möjligt att isolera effekten av tullsänkningar eller andra delar av ett integrationsprojekt, för att inte tala om verkningarna av integrationen som helhet.

De nämnda svårigheterna gäller mätningar av vad som redan har ägt rum, alltså integrationen som ett historiskt fenomen. Ännu svårare är det att fastställa verkningarna av en framtida integration. Sådana förutsägelser måste i hög grad baseras på *allmänna erfarenheter* om hur näringslivet reagerar på stimuli av den typ som t.ex. NORDEK kommer att innebära. Företagen *anpassar sig* efter den nya situationen för att dra mesta möjliga nytta av den. Det sker en *strukturförändring* med sikte på att göra näringslivet mera räntabelt, mer produktivt under de nya förhållandena. Integrationen är inget tillstånd, men en process där näringslivet kontinuerligt anpassar sig efter nya förutsättningar.

Efterkrigstiden har kännetecknats av omfattande strukturförändringar i näringslivet och detta gäller även om man försöker bortse från verkningarna av olika typer av formell integration. De snabba och omfattande teknologiska framstegen, ändringar i marknadsföring och köpvanor som bl.a. en konsekvens av ökande levnadsstandard samt förskjutningar i de relativa priserna, är alla faktorer som leder till strukturförändringar i näringslivet. Dessutom tillkommer integrationen som ändrar marknadsvillkoren och sti-

mulerar till ytterligare och snabbare strukturförändringar. En blick på den ekonomiska statistiken för de senaste 20 åren visar vilka väldiga förändringar som har ägt rum i näringsstrukturen i de nordiska länderna. Förändringar av *minst* samma storleksordning kommer med all sannolikhet att äga rum under de kommande 20 åren. Men vi kan inte i detalj förutsäga *vilka* ändringar som kommer att ske, det beror på förutsättningarna för näringslivets anpassning och de förändrar sig ständigt.

En sak är emellertid absolut säker: så som näringslivet gestaltar sig just nu i varje nordiskt land, kommer det inte se ut om 3, 5 eller 10 år. Därför är alla statiska värderingar av t.ex. NORDEK:s verkningar av mycket begränsat intresse. De kan möjligen avslöja vissa anpassnings- eller övergångsproblem som man i viss mån bör beakta. Men de ger *ingen* bild av NORDEK:s verkningar under 1970-talet som helhet, alltså effekten av de strukturförändringar som näringslivet under en kommande period kommer att igångsätta med sikte på att utnyttja de fördelar som NORDEK innebär. Intresseorganisationernas dystra spådomar mot slutet av 1950-talet om EFTA:s sannolika verkningar har inte blivit besannade. Det samma skulle ha hänt med de lika dystra förutsägelser beträffande verkningarna av en nordisk tullunion om denna hade förverkligats enligt planerna på 1950-talet. Samma begränsade värde har det norska Industriförbundets och det danska Industrirådets pessimistiska betraktelser i dag kring verkningarna av en nordisk tullunion. Näringslivet har nämligen en förmåga till förändring och anpassning som kommer alla sådana statiska betraktelsesätt på skam.

Men det går som sagt inte att presentera beräkningar av sådana framtida verkningar, trots att vi vet att de kommer att bli så stora att de små och marginala problem som i dag diskuteras i samband med NORDEK, kommer att försvinna ur bilden totalt när historien om 1970-talets ekonomiska utveckling skall skrivas. Som Finlands statsminister Mauno Koivisto sade på en presskonferens efter framläggandet av den preliminära ämbetsmannarapporten i januari 1969, så tycks nackdelarna vara klara och lätta att beräkna, medan vinsterna syns vaga och svåra att uppskatta. Så måste det nöd-

vändigtvis vara, men fördelarna av NORDEK kommer trots detta att visa sig vara väsentligt mer betydelsefulla än de svårigheter som förhandlingarna tycks ha koncentrerat sitt intresse på.

Syftet med NORDEK

Avsikten med att upprätta NORDEK är i princip densamma som med alla former för ekonomisk integration: genom ett gradvis avlägsnande av de olika hindren för rörligheten av produkter och produktionsfaktorer skapa förutsättningar för en bättre användning av ländernas samlade resurser. Detta äger rum genom specialisering, stordriftsfördelar av olika slag, omlokalisering av produktionen, ändrade konkurrensförhållanden, större säkerhet i planläggningen och genom ökad kunskap om de andra nordiska länderna. Allt detta borde leda till ett mer konkurrenskraftigt nordiskt näringsliv och en snabbare ekonomisk tillväxt än vad som annars skulle vara fallet.

Det ovan nämnda är allmänna argument för alla typer av ekonomisk integration mellan industrialiserade marknadsekonomier. Men varför låta detta ske genom en geografiskt så begränsad organisation som NORDEK? Svaret på denna berättigade fråga blir: NORDEK kan bara vara en av många former för den integration som de nordiska länderna deltar i. Genom GATT, OECD, EFTA, de olika FN-organen och — i framtiden — ett utvidgat EEC, uppnår de nordiska länderna fördelar som deras näringsliv kan utnyttja. NORDEK är ett supplement till allt detta, inte ett alternativ.

NORDEK kommer att ge fördelar *utöver* vad de andra organisationerna kan ge på kort eller *något* längre sikt, nämligen:

- a) en relativt snabb harmonisering av konkurrensvillkoren på grund av den existerande homogeniteten mellan de nordiska länderna i ekonomisk och social struktur,
- b) en förhållandevis snabb anpassning från näringslivets sida beroende på likheterna i språk, sedvanor, lagstiftning, geo-

grafisk närhet och dylikt samt på möjligheterna att relativt lätt få kunskap om förhållandena i de övriga länderna, inom Norden kan var och en korrespondera på sitt eget modersmål,

- c) utvecklingen av ett ganska långtgående samarbete på grund av en stor grad av överensstämmelse i politisk åskådning, t.ex. när det gäller välfärdsutvecklingen, den ekonomiska utjämningen, regionalpolitiken, miljövården etc., och
- d) betydande möjligheter att åstadkomma ett gemensamt uppträdande gentemot tredje land och inom internationella organisationer.

Begränsningarna i NORDEK:s möjligheter ligger för det första däri att organisationen endast kommer att vara en del av ett system med en rad olika former för internationellt samarbete, där myndigheterna väljer det forum som mest effektivt bidrar till uppfyllandet av de mål som de sätter upp.

För det andra begränsas NORDEK:s möjligheter av de *olikheter* som trots allt existerar mellan de nordiska länderna — och mellan regionerna inom varje land — när det gäller ekonomisk och social utvecklingsnivå och i viss mån också politisk inriktning. De regionala olikheterna leder till en varierande förmåga att i praxis utnyttja de möjligheter som öppnas genom den formella integrationen, alltså en eventuell NORDEK-traktat. Eftersom arbetskraftens rörlighet är önskvärd endast inom vissa gränser från politiska och mänskliga synpunkter sett (jfr kapitel 1), måste man låta NORDEK omfatta speciella åtgärder för att stimulera till rörlighet av *andra* produktionsfaktorer än arbetskraft — kapital och "know-how" — i dessa geografiska områden så att skillnaderna i ekonomisk utvecklingsnivå kan minskas. De skillnader i politisk inriktning som dock föreligger, kommer däremot ofta att bli ett absolut hinder för att ett nordiskt samarbete skall komma till stånd eller utvecklas på vederbörande område.

Den framtida utvecklingen

Norden har traditionellt uppfattats som en producent — eller rättare exportör — av halvfabrikat och matvaror och en stor importör av färdigvaror. Danmark har betraktats som ett jordbruksland, Finland som en träförädlingsproducent, Norge som exportör av fisk och metaller samt Sverige av malm, papper och vissa verkstadsprodukter. Också inom Norden har sådana generaliseringar varit vanliga, alltså av de nordiska ekonomierna som mycket specialiserade med stor export till icke-nordiska länder och med begränsad förmåga att komplettera varandra. Men hur är den verkliga bilden och vad går prognoserna för framtiden ut på?

Om man startar med sysselsättningen, har alla de nordiska länderna haft en stark nedgång i jordbrukets relativa betydelse samt tillväxt i tjänsternas andel. För *Sveriges* del räknar långtidsutredningen av 1966 (SOU 1966: 1) med den utveckling (visserligen försiktigtvis som ett räkneexempel) som framgår av tabell 11 på nästa sida.

Den mycket kraftiga nedgången i jordbruks- och skogsbruks-sysselsättningen beräknas fortsätta, industrins sysselsättning stagnera och tjänsternas — speciellt de offentliga — att växa. Samtidigt sker det en stark urbanisering. I de svenska tätorterna bodde det 1965 ungefär 77 % av befolkningen mot 60 % år 1950.

Hur är situationen i "jordbrukslandet" *Danmark*? 1950 var jordbrukets och industrins bidrag till totalproduktionen ungefär lika stora, 1967 var industrins andel nästan tre gånger jordbrukets.¹ Jordbrukets andel av exporten föll från 48 1959 till 31 % år 1967, medan industrins andel steg från 40 till 56 %. Jordbrukets andel av totalproduktionen i Danmark minskade från nästan 19 % 1950 till mindre än 8 % 1967. Om denna utveckling fortsätter under 1970-talet — och det finns intet som tyder på det motsatta — kommer jordbruket om ett decennium att representera en mycket liten del av sysselsättning och totalproduktion och som andel av

¹ *Erling Jensen: Danske erhvervsproblemer i nordisk sammenhæng, Gennem Norden til Europa og verden, AOF 1969.*

TABELL 11. *Beräknad utveckling av sysselsättning och produktion i olika verksamheter i Sverige.*

	Förvärvsarbetande befolkning i 1 000-tal			Produktion i milj. kronor (1964 års priser)		
	1965	1970	1980	1965	1970	1980
Jordbruk	265	195	80	3 549	3 372	2 700
Skogsbruk	70	55	35	3 731	4 324	5 600
Industri, bergbruk	1 120	1 165	1 165	30 394	38 783	65 700
El, gas, vattenverk	35	35	35	2 821	3 667	6 000
Byggnadsverk- samhet	335	365	385	7 644	9 647	15 900
Varor i allt	1 835	1 825	1 700	48 139	59 793	95 900
Tjänster	1 560	1 680	2 000	42 679	52 076	77 800
Totalt	3 400	3 510	3 700	90 818	111 869	173 700

exporten bli reducerad till mindre än 20 %. Det är i industriexporten som expansionen har ägt rum och det tycks vara här som de framtida expansionsmöjligheterna ligger.

Finland har kommit med något senare i denna utveckling än de övriga nordiska länderna, men tendensen är också där entydig. Sysselsättning och produktion har utvecklats enligt tabell 12.²

Tendensen att överföra arbetskraft till andra näringar än jordbruk och skogsbruk kommer att fortsätta och förstärkas. Samtidigt utvecklas en stark urbanisering också i Finland.

För *Norge* har man haft en utveckling (se tabell 13) som är parallell med den som har ägt rum i de övriga länderna.³

I en bilaga till det norska långtidsprogrammet 1970—1973 har

² Här citerad efter *OECD Economic Surveys*, Finland 1969.

³ *Odd Aukrust: Industriens plass i det økonomiske totalbilde, Norges Industri*, nr. 2, 1969.

TABELL 12. *Sysselsättning och produktion i olika verksamheter i Finland.*

	Sysselsättning i årsarbetare i %			Bruttonationalpro- dukt (löpande fak- torpriser) i %		
	1948	1958	1967	1948	1958	1967
Jordbruk, skogsbruk, fiske	44	34	25	33	21	15
Industri, bergshantering och energi	22	23	25	30	28	30
Byggnadsverksamhet	8	10	11	8	10	10
Tjänster	26	33	39	29	41	45
Totalt	100	100	100	100	100	100

det norska finansdepartementet låtit publicera en s.k. "neutral projektion" för utvecklingen fram till 1990 (se tabell 14). Det sägs uttryckligen att det inte rör sig om något program eller ens en egentlig förutsägelse, men att det är ett räkneexempel på basis av en modell som visar vart observerade tendenser under vissa givna förutsättningar, bl.a. om prisutvecklingen, kommer att leda hän.⁴

Förbehåll måste naturligtvis göras beträffande detaljerna i en sådan prognos, de valda förutsättningarna kan ju vara orealistiska eller politiskt oönskade. Men de tendenser den visar är klara nog: en fortsatt stark reduktion av primärnäringarnas relativa betydelse i ekonomin, en viss reduktion även när det gäller industrins relativa ställning — speciellt för den som består i förädling av råvaror från jordbruk, fiske och skogsbruk — samt en stark relativ tillväxt för varuhandel och offentlig verksamhet. Detta är en fortsättning av den trend som kunde konstateras på basis av tabell 13.

Produktionen i de nordiska länderna fördelade sig på det sätt, som framgår av tabell 15, på olika näringar vid mitten av 1950-talet och 1960-talet.

⁴ *Perspektivanalyser. Skisser for utviklingen fram mot 1990. Vedlegg til St.meld. nr. 55 (1968—69). Trondheim 1969.*

TABELL 13. *Sysselsättning och produktion i olika verksamheter i Norge.*

	Sysselsättning i årsarbetare i %			Nationalprodukt Faktorinkomst löpande priser i %		
	1938	1950	1967	1938	1950	1967
Jordbruk, skogsbruk, fiske	38,8	30,3	17,8	14,9	15,4	7,5
Industri, bergshante- ring och energi	19,5	24,9	26,7	28,0	32,7	31,2
Byggnadsverksamhet	5,9	7,5	8,2	6,5	8,2	9,3
Sjöfart	3,1	3,2	3,9	7,6	6,6	6,6
Andra tjänster	32,7	34,1	43,4	43,0	37,1	45,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABELL 14. *Projektion för sysselsättnings- och produktionsutvecklingen i Norge.*

	Andel av syssel- sättningen i %		Andel av brutto- produktionen i %	
	1963	1990	1963	1990
Primärvaruproduktion	20,2	7,0	7,7	2,8
Bearbetning av primärvaror	7,5	4,2	7,4	4,0
Verkstadsindustri	7,5	7,7	7,1	6,5
Annan varuproduktion	18,9	17,7	20,9	16,7
Varuhandel	12,0	16,8	18,3	30,8
Andra tjänster	16,6	18,9	18,5	14,2
Utrikes sjöfart	3,5	3,2	9,6	10,1
Offentlig verksamhet	13,8	24,5	10,5	14,9
	100,0	100,0	100,0	100,0

TABELL 15. *Bruttonationalproduktens procentuella fördelning på näringsgrenar.*⁵

	Danmark		Finland		Norge		Sverige	
	1957	1966	1956	1966	1956	1966	1955	1966
Jordbruk, skogsbruk, fiske	17,0	10,3	21,7	16,2	13,7	8,5	11,3	6,2
Därav: jordbruk	16,1	9,5	11,3	8,7	6,8	4,3	5,7	3,4
skogsbruk	0,4	0,2	9,8	7,1	3,8	1,7	5,4	2,8
Industri och bergs- hantering	27,4	29,2	26,7	26,4	27,8	27,3	34,0	33,1
El-, gas- o. vattenverk	1,9	1,8	2,7	2,8	2,2	2,8	2,2	2,9
Byggnadsverksamhet	7,1	9,0	9,4	9,8	6,9	7,6	9,3	10,3
Samfärdsel	10,8	9,8	7,6	7,3	19,9	17,0	8,6	8,0
Varuhandel	14,2	14,2	10,7	10,6	11,0	12,9	12,3	11,2
Bostadsutnyttjande	5,0	5,1	9,4	6,8	2,8	3,7	4,9	5,4
Offentliga tjänster	9,3	13,2		12,0	8,5	11,8	10,3	22,9
Privata tjänster (inkl. bank)	7,3	7,4	11,8	8,1	7,2	8,4	7,1	
BNP till faktor- kostnad	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

⁵ Källa: *Nordisk Statistisk Årsbok*.

Siffrorna visar industrins relativt stora betydelse i Sverige, primärnäringarnas i Finland och samfärdselns i Norge (sjöfart), men *likheterna* i struktur och i utvecklingstendens är ännu mer påfallande.

Den ekonomiska tillväxttakten var i alla fyra länderna mycket snabb under första hälften av 1960-talet, i genomsnitt över 5 % årlig volymökning i bruttoproduktionen. Under andra hälften av 1960-talet har tillväxttakten varit något långsammare. Detta har skett med en mycket begränsad ökning i den samlade sysselsättningen. Bakom detaljtalen för produktionsutvecklingen döljer det

TABELL 16. *Bruttoinvestering och privat konsumtion i % av bruttonationalprodukten.*

	Total bruttoinvestering			Privat konsumtion		
	1950	1960	1967	1950	1960	1967
Danmark	15,8	19,4	21,6	73,5	65,5	63,2
Finland	25,5 ¹	27,3	25,4 ²	59,8 ¹	58,4	58,5 ²
Norge	27,4	28,8	28,9 ²	65,5	58,6	54,9
Sverige	19,1	21,9	23,8	68,1	58,7	54,7
Västtyskland	18,8	23,8	25,5 ²	64,3	57,3	57,1
Storbritannien	12,8	16,0	17,8	70,9	65,8	63,0
USA	17,4	16,8	17,0 ²	67,5	63,9	61,9 ²

ANM.: ¹ År 1955 ² År 1966

sig, såsom redan har antytts, stora relativa förskjutningar i sysselsättning och andel av totalproduktionen mellan olika näringar och branscher.

Den höga tillväxttakten i produktionen avspeglas i viss mån av en ökning i investeringarnas andel av bruttonationalprodukten.⁶

Norge och Finland har under hela efterkrigstiden haft en relativt stor bruttoinvestering som andel av totalproduktionen. Denna andel har varit mindre i Sverige och ännu lägre i Danmark, men i båda dessa länder har det under 1960-talet inträffat en ökning av investeringarnas andel av bruttonationalprodukten. Den privata konsumtionen har i alla länder haft en långsammare tillväxttakt än totalproduktionen.

I absoluta siffror per invånare är det fortfarande betydande skillnader mellan de nordiska länderna, både när det gäller totalproduktion, investering och privatkonsumtion (förbehåll måste göras för de nationella valutornas olika köpkraft), se tabell 17.⁷

Sverige hade 1967 — med nämnda förbehåll om kronans köpkraft — dubbelt så stor produktion per invånare som Finland och

⁶ E. Westerlind och R. Beckman: Sveriges ekonomi (6. uppl.), 1968.

⁷ Efter E. Westerlind och R. Beckman: Sveriges ekonomi (6. uppl.), 1968.

TABELL 17. *Bruttonationalprodukt, bruttoinvestering och privat konsumtion i US-dollar per capita 1967.*

	Bruttonational- produkt	Brutto- investering	Privat konsumtion
Danmark	2 300	500	1 466
Finland	1 500	372	907
Norge	2 200	650	1 249
Sverige	3 000	707	1 623
Västtyskland	2 000	456	1 167
Storbritannien	1 700	309	1 094
USA	3 900	ca 670	2 469

en tredjedel högre än Danmark och Norge. Men det är intressant att konstatera att bruttoinvesteringarna per invånare i Norge var nästan lika stora som i Sverige och praktiskt taget av samma storleksordning som i USA, som hade en privat konsumtion per capita vilken var dubbelt så stor som Norges. Å andra sidan var den privata konsumtionen per invånare i Danmark bara 10 % lägre än i Sverige.

Om man törs dra några allmänna slutsatser mot bakgrund av de ekonomiska utvecklingstendenserna i de nordiska länderna, måste det vara följande: a) primärnäringarna — jordbruk, skogsbruk och fiske — är i alla länder stadda på en kraftig relativ tillbakagång; b) de industrier som förädlar råvaror från dessa primärnäringsringar förlorar i relativ betydelse (detsamma kommer för Norges vidkommande också att ske för de industrier som är baserade på lågt energipris, efter hand som andra energiformer blir mer konkurrenskraftiga visavi vattenkraften); c) industrins totala sysselsättning tycks nu växa mycket långsamt, men det finns ännu utrymme för en fortsatt ökning i industrisysselsättningen i de nordiska länderna, speciellt i Finland, i ökande grad baserad inte på naturresurser, utan på mänsklig kunnighet och andra faktorer som inte är geografiskt bundna; d) tjänsternas, speciellt de offentliga, andel av sysselsättning och produktion ökar starkt; e) olikheterna

mellan de nordiska ekonomierna kommer följaktligen att minska starkt när det gäller produktionens karaktär; f) skiljaktigheterna mellan de nordiska länderna i storleken av produktion och konsumtion per invånare borde kunna reduceras starkt, därför att Norge, men speciellt Finland, i motsats till Sverige ännu har möjlighet till mycket stora flyttningsvinster vid reduktion av lågproduktiv och ökning av högproduktiv sysselsättning och därför att en fortsatt ekonomisk integration borde kunna leda till en utjämning inom Norden av tillgången på "know-how" och kapital.

Ekonomisk integration inom Norden

Geografisk närhet, i vissa perioder nära politiska band, relativt låga barriärer i form av tullar och icke-tariffära handelshinder och begränsade skiljaktigheter i språk och levnadssätt borde ha befördrat en faktisk ekonomisk integration mellan de nordiska länderna, men fram till 1950-talet hade den begränsad omfattning. Under diskussionerna om den nordiska tullunionen på 1950-talet framfördes följande motargument ständigt, speciellt i Norge: de nordiska ekonomierna är inte komplementära, de har en specialiserad produktion som bara i en mycket begränsad utsträckning kan finna marknader i de övriga nordiska länderna. Danmarks jordbruksvaror, Finlands, Norges och Sveriges träförädlingsprodukter, Norges fisk och metaller, Sveriges malm och specialiserade verkstadsprodukter kunde inte säljas i någon stor utsträckning inom Norden. Man resonerade som om denna produktionsstruktur, eller rättare exportstruktur, skulle bli bestående också i framtiden. Liknande resonemang är inte okända i dagens debatt om NORDEK.

Export- och importutvecklingen under 1960-talet har motbevisat tesen om de nordiska ekonomiernas bristande komplementaritet. Nordens relativa andel av de nordiska ländernas export och import har, som framgår av tabell 18, från 1959 till 1967 ökat mycket starkt.⁸

⁸ *Thor Störe: Nyttan av Norden, Föreningen Norden, 1968.*

TABELL 18. *Procentuell fördelning av de nordiska ländernas utrikeshandel 1959 och 1967.*

	Norden		Övriga EFTA		EEC		Världen i övrigt	
	1959	1967	1959	1967	1959	1967	1959	1967
Danmark								
— export	13,3	23,3	27,8	27,2	31,7	22,9	27,2	26,6
— import	14,3	21,6	19,0	18,1	36,7	32,7	30,0	27,6
Finland								
— export	6,6	15,1	23,3	22,0	26,1	23,6	43,9	39,3
— import	12,3	19,2	16,3	16,8	31,6	27,3	39,8	36,8
Norge								
— export	17,8	25,6	22,7	21,4	26,0	23,3	33,5	29,7
— import	21,2	27,1	15,6	17,1	35,0	25,1	28,2	30,7
Sverige								
— export	19,8	26,5	17,2	17,2	30,9	26,8	32,0	29,5
— import	8,3	15,8	17,0	19,4	41,3	35,2	33,4	29,6

Eftersom den internordiska handeln har haft starkt ökande andelar av ländernas totala utrikeshandel, har handeln med de övriga EFTA-länderna behållit sin andel och handeln med EEC och världen i övrigt förlorat i relativ betydelse. Danmark exporterade 1967 för mera än 4 miljarder danska kr till de övriga nordiska länderna mot mindre än 4 miljarder till både Storbritannien och EEC. För Finland betydde Norden 1967 mindre som marknad än Storbritannien och EEC, men dess export till Norden speciellt av ”icke-traditionella” exportvaror växer mycket snabbt och Norden kommer snart att bli den viktigaste marknaden också för Finlands export. För Norge har Norden blivit en viktigare marknad än EEC och Storbritannien, och Sverige har under 1960-talet passerat Västtyskland som Norges största leverantör. För Sverige var Norden 1967 en marknad av samma storleksordning som EEC och dubbelt så stor som Storbritannien, och de övriga nordiska länder-

na hade tillsammans blivit en större leverantör än Storbritannien, samt var på väg att inhämta Västtyskland.

Bilden blir ännu mer markerad om man bortser från de traditionella exportvarorna. Frihandeln inom EFTA har under 1960-talet medfört att gränserna mellan traditionella exportindustrier och hemmamarknadsindustrier blivit mindre väsentliga. Som exempel kan den varugrupp tas, som i handelsstatistiken har beteckningen SITC 8, diverse färdigvaror, och som i stort sett har ett relativt högt tullskydd. Danmarks export av sådana varor har från 1959 till 1967 mer än femdubblats till Finland och Norge samt fyrdubblats till Sverige. Finlands och Norges export av sådana varor är ännu begränsad, men blev under perioden t.ex. till Sverige elva-dubblad respektive sexdubblad. Sveriges export av denna varugrupp blev i perioden sjudubblad till Danmark, 5½-dubblad till Finland och femdubblad till Norge. Mycket starkt ökade siffror har den nordiska samhandeln också haft 1959—1967 för en rad andra industrivaror.⁹ Denna utveckling har fortsatt sedan 1967.

En verkan av denna utveckling är att både importens andel av konsumtionen och exportens andel av produktionen ökar för denna typ av varor, de traditionella hemmamarknadsvarorna. Detta påvisades i EFTA-sekretariatets undersökning om EFTA:s verkningar för medlemsländernas ekonomier, omnämnt i kapitel 3. I en analys baserad på norska input-output-data,¹⁰ visar Bela Balassa samma sak speciellt för Norge. Utvecklingen började redan under 1950-talet som en konsekvens av handelsliberaliseringen och har fortsatt under EFTA-perioden på 1960-talet. För den ovannämnda gruppen av ”diverse industrivaror” ökade exportens andel av produktionen från 5,7 % 1958 till 12,4 % 1966 och importens andel av konsumtionen från 36,7 till 44,8 %. För en varugrupp som t.ex. läder och lädervaror ökade exportandelen av produktionen från 3,4 till 23,0 % och importandelen av konsumtionen från 20,4 till 42,8 %. Balassas slutsats är att denna utveckling är uttryck

⁹ Exempel på sådana finns t.ex. i tabellbilagan till *Thor Störe: Nyttan av Norden*.

¹⁰ *Bela Balassa: Industrial Development in an open Economy, Artikler fra Statistisk Sentralbyrå nr. 30, Oslo 1969.*

för en arbetsfördelning med medföljande specialisering, som innebär snabb tillväxt i produktivitet för de deltagande länderna.

Orsaken till att en så stor del av ökningen av handeln med "otraditionella" varor har fallit på de övriga nordiska länderna, är att största delen av de nordiska företagen inom dessa branscher är relativt små och oerfarna med exportarbete. Inom Norden med små språkliga och andra barriärer, relativt ensartade konsumentvanor och med begränsade transport- och serviceproblem, har övergången från försäljning på hemmamarknaden till export oftast varit mindre besvärlig än för export till utomnordiska länder. Den nya kundkretsen har dessutom gärna betraktats som säkrare än kunden i större och avlägsnare länder.

En ännu begränsad men växande del av samhandeln har baserats på underleveranser till företag i annat nordiskt land. T.ex. har Volvo ett stort antal underleverantörer i andra nordiska länder. Som ett annat exempel kan nämnas att ett svenskt varv, Götaverken, 1968 köpte materiel för 30 milj. sv. kr i Norge, eller 12 % av samtliga leveranser. Götaverkens inköpschef sade i en intervju,¹¹ att norska industrier i stor utsträckning har tagit över det som engelsmännen tidigare levererade till varvet. Götaverken har för övrigt inlett ett mycket intimt tekniskt och ekonomiskt samarbete med den största norska koncernen inom skeppsbyggnad, Akersgruppen.

Kommer denna internordiska samhandel fortsätta att öka? Det är all anledning att anta det, speciellt om de yttre omständigheterna blir tillrättalagda, dvs. att NORDEK förverkligas och att företagsledarna i verkstadsindustrin och de icke-traditionella exportindustrierna kan övertygas om, att ett framtida utvidgat EEC kommer att omfatta ett ekonomiskt samlat Norden. Om man får alla extra formaliteter avlägsnade, speciellt kraven om EFTA-ursprungsbevis, i handeln inom Norden, om näringslagstiftning och dylikt harmoniseras ytterligare, om kapitalrörelserna och etableringsrätten efter hand liberaliseras — i takt med den ökade ekonomiska integrationen för övrigt — om man på det hela taget gradvis får intentionerna beträffande NORDEK förverkligade, så kommer den nor-

¹¹ *Dagens Nyheter* den 7 oktober 1969.

diska samhandeln fortsättningsvis att öka snabbt. Företagens kunskap om de andra nordiska ekonomierna kommer som ett led i detta att öka. Därmed — och som en allmän konsekvens av den formella integration som NORDEK representerar — kommer de att anse det ständigt mindre riskfyllt att satsa de medel som fordras för att bygga upp en försäljningsapparat för dessa marknader, att anpassa sin produktion efter de krav som kunder i Norden ställer och, om nödvändigt, att investera i övriga nordiska länder. Både i form av en utvidgad ”hemmarknad”, som en följd av produktions- och försäljningssamarbete och som led i underleveranser borde den nordiska samhandeln snabbt kunna ökas, med de produktivitetsvinster som specialisering och olika stordriftsfördelar (jfr kapitel 1) för med sig.

Men kan inte detta uppnås i högre grad på andra marknader, speciellt inom ett utvidgat EEC? För en rad varor, särskilt för de traditionella exportvarorna och en del specialiserade verkstadsprodukter, är detta utan tvekan fallet. Träförädlingsprodukter, metaller, danskt smör och bacon, specialstål osv. är exempel på varor som har behov av en stormarknad. Men dessa varor utgör idag en mindre del — och delvis en minskad del — av den samlade produktionen. Största delen av industrin i Norden består av mindre och medelstora företag, som även om de skulle uppnå rimliga stordriftsfördelar i själva produktionen, knappast gör det i exportförsäljning, forskning och finansiering. För denna majoritet av företag kommer Norden under 1970-talet att erbjuda speciella fördelar som inte kan uppnås på andra marknader, även om ett utvidgat EEC blir förverkligat. Avskaffandet av icke-tariffära handelshinder, den faktiska harmonisering av de delar av ländernas politik som är av betydelse för samhandeln, ökningen av företagens insikt i förhållandena i dessa länder osv. kommer att ta väsentligt längre tid inom det europeiska området än inom det nordiska. För flertalet av nordiska företag kommer detta att innebära, att fördelarna av en europeisk stormarknad först gradvis kan realiseras. Under mellantiden kommer integrationen inom den nordiska — med 22 milj. människor — marknaden att fungera som ett ”träningsfält” för den större marknaden som gradvis uppnår en motsvarande in-

tegrationsgrad. Denna ”träning” borde också medföra strukturförändringar inom det nordiska näringslivet som gör detta mer förberett för stormarknaden, bl.a. genom att på basis av den nordiska marknaden uppnå stordriftsfördelar både i själva produktionen, marknadsföringen, finansiering och — där som det är viktigt — i forskning och produktutveckling.

Detta resonemang gäller alltså majoriteten av nordiska företag. Storföretagen och starkt specialiserade exportföretag kommer givetvis mycket tidigare att utnyttja marknaderna utanför Norden — och gör det redan nu. För *dessa* företag erbjuder NORDEK inte så stora fördelar.

Kommer Sverige att dominera?

Ett vanligt motargument mot NORDEK, speciellt i Norge, är att det ytterligare kommer att öka Sveriges dominerande ställning, särskilt inom industrin. Hur dominerande är Sveriges industri i förhållande till industrin i de övriga länderna? Tabell 19 ger en översikt härom för 1965.

Sverige representerar ensamt mer än hälften av det samlade industriella förädlingsvärdet i Norden. Men dominansen är större på vissa områden än på andra. *Mer* än de 53 % som landet har av totalt förädlingsvärde i Norden har Sverige i branscherna: bergshantering, trävaror utom möbler, gummivaror, järn- och metallverk, metallvaror, maskiner och transportmedel. Det är särskilt ett område där den svenska dominansen är stor, sett i nordiskt sammanhang: verkstadsindustrin. Denna representerar ensam hälften av den svenska industrins produktion och sysselsättning mot väsentligt mindre i de övriga länderna (ungefär 30 % i Norge).

En översikt över de största nordiska företagen¹² visar för det första att de största svenska koncernerna har en samlad sysselsättning och omsättning som är flera gånger större än vad fallet är för

¹² *Nordisk statistisk årsbok 1968*, Tabell 49.

TABELL 19. *Malmbrytning och industri i Norden år 1965 fördelat på sektorer och länder.*

Sektorer	Förädlings- värde Milj. US-dollar	DK	Procentuell fördelning		
			F	N	S
1. Bergshantering m.m.	404	5	13	16	66
2. Tillverkningsindustri	12 130	17	15	15	53
— Livsmedel	1 088	19	22	13	47
— Dryckesvaror	240	34	11	25	30
— Textilvaror	453	23	19	17	41
— Skodon, andra beklädnads- varor m.m.	531	20	16	15	48
— Trävaror utom möbler m.m.	625	12	19	11	58
— Möbler och inredningar	244	22	16	23	39
— Massa, papper samt varor därav	965	7	27	14	53
— Grafisk industri, förlags- verksamhet m.m.	736	21	17	16	46
— Läder, berett pälskinn, pro- dukter därav, exkl. skodon	51	20	16	14	51
— Gummivaror	147	13	16	13	58
— Kemiska produkter	794	20	16	23	42
— Produkter av petroleum och stenkol	115	27	18	10	44
— Andra icke-metalliska mineralprodukter	619	24	14	12	50
— Järn- och metallverk samt gjuterier	778	4	7	24	66
— Metallvaror utom maski- ner och transportmaterial	769	18	12	16	54
— Andra maskiner än elektriska	1 574	19	11	5	65
— Elektriska maskiner m.m.	769	21	10	13	56
— Transportmedel	1 218	10	12	19	58
— Andra varor	414	30	11	22	37
3. Produktion och distr. av elenergi och gas	1 080	15	17	19	49
Totalt	13 614	16	15	16	53

de största företagen i de övriga länderna, speciellt Danmark och Norge. För det andra finns de största företagen i Sverige inom verkstadsindustrin (SKF, Volvo, ASEA, LM Ericsson), medan det inte är någon sådan klar tendens i de övriga länderna.

Jämfört med industrin i de större länderna är emellertid den svenska industrin inte speciellt dominerad av storföretag. Tabell 20 visar fördelningen av industrins sysselsättning efter anläggningarnas storlek.

TABELL 20. *Procentuell fördelning av industrins anställda efter anläggningsstorlek.*

Antal anställda	Danmark år 1965	Finland år 1965	Norge år 1963	Sverige ¹ år 1965	Storbrit. år 1961	Västtyskl. år 1964
10—99	36	31	43	36	20	19
100—499	37	38	35	34	31	30
500—999	12	14	} 22	12	14	14
1000 och över	15	17		18	35	37
Summa	100	100	100	100	100	100

ANM.: ¹ *Avser arbetare.*

Danmark, Finland och Sverige tycks ha någorlunda samma fördelning, medan Norge har en viss tendens till mer koncentration i den minsta storleksgruppen. Samtliga nordiska länder hade dock genomsnittligt väsentligt mindre industriella enheter än Västtyskland och Storbritannien.

Denna översikt ger emellertid inte en tillräcklig bild av den koncentrationstendens som beror på koncernbildningar och anknytning till storbanker och investeringsbolag. Mätt på detta sätt tycks koncentrationen av storföretag vara stor både i Sverige och Finland. En svensk undersökning¹³ visade att år 1963 representerade de 100 största privata företagen 46 % av svensk industris förädlingsvärde. Den starka tendens till fusioner under 1960-talet har

¹³ *Industrins struktur och konkurrensförhållanden.* SOU 1968: 5.

ökat koncentrationstendensen. Från 1963 till 1967 ökade sålunda de 40 största företagen sin andel av industrins förädlingsvärde från 34 till 37 %. Karaktäristiskt för svensk och finsk industri i motsats till norsk och dansk är den närmare anknytningen till storbankerna.

Också inom dansk och norsk industri är det en ökande tendens till koncentration genom fusioner och koncernbildningar. Dominansen av mindre familjeföretag är dock ännu stor i dansk och norsk industri och strukturrationaliseringen — som tar sikte på att uppnå stordriftsfördelar — har i dessa länder gått långsammare än i Sverige. Det är emellertid en uttalad politik i Norge från statens sida att befrämja strukturrationaliseringar. Mot bakgrund av norsk och svensk industris olika utvecklingsnivå när det gäller koncentration, finansiell styrka och erhållande av övriga stordriftsfördelar, är det förståeligt med ett norskt motstånd mot att starta NORDEK-samarbetet med liberalisering inom Norden av etableringsrätten. Men den nödvändiga strukturförändringen inom den norska industrin borde äga rum under 1970-talet, vilket är nödvändigt för att landet skall åtnjuta de stordriftsfördelar som följer inte bara av NORDEK utan också av medlemskap i ett utvidgat EEC. Med en övergångsordning för liberalisering av etableringsrätten inom Norden — som i sig själv stimulerar till strukturförändringar — borde Norge ha alla möjligheter att på detta område ”hinna ifatt” de övriga nordiska länderna.

Småföretagen kommer alltid att bevara sin plats i industristrukturen och kan ofta uppvisa en mycket god räntabilitet. Men det måste vara en rimlig balans mellan andelen av små och stora företag. Stordriftsfördelarna (jfr kapitel I) är markerade i många former för produktion och marknadsföring, delvis i ökande grad. Utan större företag kommer ett lands industri — utan skydd för ”hemmamarknaden” — inte kunna utnyttja mer än en bråkdel av de industriella expensionsmöjligheterna. Många av småföretagen är också indirekt avhängiga av de större företagen — som underleverantörer och serviceföretag. Ett viktigt led i integrationsprocessen för de nordiska industrierna — kanske speciellt för den norska — är att uppnå en bättre storleksstruktur.

Med Sveriges industriella dominans är det naturligt att de svenska intressena dominerar också när det gäller internordiska direktinvesteringar.¹⁴ De svenska investeringarna i grannländerna ökade snabbt 1960—1965. I Norge steg produktionsföretagens tillgångar under denna korta period med 260 %, i Danmark med nära 200 % och i Finland med ungefär 100 %. Antalet sysselsatta personer i svenskägda företag var 1965 respektive 4 200, 4 000 och 4 800. Detta var emellertid en mycket liten del av de svenska utländska produktionsföretagens samlade sysselsättning som 1965 uppgick till 152 000. Av de förvaltade tillgångarna för sådana dotterbolag utgjorde de nordiska engagemangen väl 7 %.

Investeringsströmmen går dock inte ensidigt *från* Sverige. I perioden 1963—1965 utgjorde¹⁵ danska investeringar 18 % av totala *antalet* utländska företagsetableringar i Sverige, norska 10 och finska 9 %. Danska direktinvesteringar i utlandet utgjorde vid utgången av 1965 i allt 147 milj. dollar,¹⁶ varav 17 milj. i Sverige, 6 milj. i Norge och 2½ milj. i Finland.

Eftersom direktinvesteringar i EEC i hög grad är motiverade av att komma bakom barriärerna av tullar och icke-tariffära handels hinder och investeringarna i utvecklingsländerna ofta av tillgången på speciella naturresurser eller billig arbetskraft, är den ökande investeringsverksamheten över gränserna i Norden i högre grad uttryck för en strukturrationalisering som baserar sig på Norden som en "hemmamarknad". Ett företag, som t.ex. Electrolux, har öppet gått in för och genomfört en sådan nordisk strukturrationalisering på sitt produktionsområde. Med en ökande integration i Norden kommer det — med eller utan NORDEK — att bli en ökande press i riktning mot sådana nordiska strukturrationaliseringar. *Med* NORDEK borde möjligheterna öka för att sådana strukturförändringar på nordisk basis äger rum i önskvärd omfattning och för att danska, finska och norska företag i större utsträckning kom att utgöra moderföretag i sådana fusioner och samarbetsordningar. Med den formalisering av samarbetet som NORDEK skulle innebära,

¹⁴ H. Lund: Svenska företags investeringar i utlandet, 1967.

¹⁵ H. Johansson: Utländsk etablering i Sverige, SNS 1968.

¹⁶ EFTA Foreign Investment, EFTA Secretariat 1969.

de nordiska finansieringsordningarna och det nära samarbetet på regeringsplan som NORDEK öppnar möjlighet för, borde det bli lättare än nu att uppnå en bättre balans — nationellt och regionalt — i den industriella utvecklingen inklusive direktinvesteringar i övriga nordiska länder.

Utvecklingstendensen går i alla länder mycket klart i riktning mot en ökande betydelse för den offentliga sektorn och ett större offentligt inflytande över näringslivet. Ur dansk, finsk och norsk synvinkel borde NORDEK, med ett nära regeringssamarbete, ge väsentligt bättre möjligheter för att hindra en allt för stark svensk dominans inom det nordiska näringslivet i stort. Det offentliga kommer att få ökande betydelse som kund. Miljövården, kommunikationerna, energiproduktionen, stadssaneringen, utbildningen, forskningen, sjukhusen, socialvården osv. är expanderande sektorer med en raskt ökande efterfrågan på apparatur och utrustning av olika slag. Detta är områden där regeringarna har ett direkt inflytande på produktionen och där ett nordiskt samarbete borde vara speciellt lätt. Genom sitt inflytande på forskning inklusive informationsförmedling kan staterna också influera den industriella utvecklingen. Ett nordiskt atomreaktorbolag kan bli ett exempel på detta.

Handelspolitiska verkningar av NORDEK

En nordisk tullunion kommer att nödvändiggöra och möjliggöra ett gemensamt nordiskt uppträdande gentemot tredje land i alla sammanhang som angår den gemensamma tulltaxan. Traktatutkastet om NORDEK förutsätter ett handelspolitiskt samarbete utöver detta.

Ett sådant gemensamt nordiskt uppträdande borde öka Nordens förhandlingsstyrka och inflytande. Inom EFTA, där konflikter eller friktioner säkert också kommer att förekomma i framtiden, borde ett nordiskt block skapa en bättre balans gentemot den största medlemmen, något som torde vara i alla de små EFTA-ländernas

intresse. Visavi EEC-länderna — före eventuella anknäpningsförhandlingar — de östeuropeiska staterna och andra länder där handelsförhandlingar blir aktuella också på 1970-talet, kommer en förenad nordisk marknad — en av de största färdigvaruimportörerna i världen — att ge en väsentligt förbättrad förhandlingsposition.

Ett nordiskt samarbete inom internationella organisationer och gentemot utvecklingsländerna kan ge ökad vikt till de nordiska ländernas strävanden att skapa en friare världsekonomi, ett mer effektivt internationellt ekonomiskt samarbete och större kraft i stödet till utvecklingsländerna.

Övergångssvårigheter

Diskussionen om NORDEK har i alltför hög grad kommit att röra sig om de kortsiktiga svårigheter — reella och osannolika — som de olika ländernas representanter har påstått bli en konsekvens av den nya organisationen, speciellt tullunionen. I stor utsträckning är väl understrykandet av dessa svårigheter ett led i en förhandling där fördelar och nackdelar skall avvägas mot varandra, men där nackdelarna skjuts i förgrunden.

Problemen sägs vara av följande slag:

- a. Kostnadsökningar för industrin vid högre tullar på insatsvaror och maskiner.
- b. Statsfinansiell belastning vid tillskott till nordiska finansieringsordningar.
- c. Valutaavtappning vid dessa nordiska finansieringsordningar.
- d. Ökning i konsumtionspriserna på grund av högre tullar eller nordiska preferenser vid suppleringsimport av jordbruksvaror.
- e. Risk för utländsk dominans vid fri etableringsrätt.

Dessutom kommer påståenden från vissa håll i Danmark och Norge att ett förbund med det neutrala Sverige (och Finland) kom-

mer att försvaga möjligheterna för en EEC-anknytning och kanske även att ha säkerhetspolitiska konsekvenser. Dessa påståenden är diskuterade i kapitel 6.

Punkt e är diskuterad ovan. Punkt c innebär naturligtvis ett faktum — det är dock inte tal om ett nettobelopp. I en diskussion om åtgärder vid mitten av 1970-talet är dock 1960-talets valutavårigheter mindre relevanta.

Punkt d är bagatelmässig om den värderas som ett led i den allmänna prisuppgång som tycks karakterisera vår tid. För Sverige är verkningarna på konsumtionspriserna av de högre tullarna beräknade till mellan 0,2 och 0,7 %. För Norge och Finland är det tal om tullminskningar och därför om möjlighet för en dämpande effekt på den allmänna prisökningen. I alla fall kan det bli tal om helt marginella verkningar.

Det är i verkligheten också fallet för punkt a om tidsramen för de slutliga suspensionerna och övergångsordningarna görs lång nog, att tillåta en anpassning till den gemensamma nordiska tulltaxan och en gemensam nordisk maskinanmärkning. En gemensam ståttull på 6 % innebär i genomsnitt 1 % kostnadsökning för den nordiska verkstadsindustrin utanför Sverige, och fördelad på några år kommer denna att försvinna i de allmänna kostnadsökningarna. Vissa industrier har "levt" på import av tullfria insatsvaror som har sålts vidare till annat EFTA-land efter en begränsad förädling. Att sådana industrier får svårigheter kan knappast beklagas. De måste i alla fall förr eller senare lägga om till annan produktion, de har ingen framtid i ett integrerat Europa utan är endast artificiella resultat av olika tulltaxor. Alltså: med rimliga övergångsordningar — kanske speciellt för maskinanmärkning (Norge erbjöd i sitt kompromissförslag av den 14 juli 1969 att avveckla sin nationella maskinanmärkning under loppet av en tioårsperiod) — borde den danska och norska industrin kunna "växa in" i den gemensamma tulltaxan utan märkbara svårigheter.

Punkt b gäller de statsfinansiella tillskott som är nödvändiga för att uppnå rimlig balans mellan fördelar och nackdelar vid paketlösningen och för att möjliggöra de gemensamma finansieringsordningar som speciellt skall bidra till en utjämning av de existe-

rande olikheterna i Norden — också regionalt — när det gäller ekonomisk utvecklingsnivå. De måste självfallet vägas mot de fördelar som varje land väntar av NORDEK. Eftersom dessa bidrag tycks ha blivit ett problem speciellt för Sverige, finns det orsak att hänvisa till de stora fördelar som påpekas i remissvaren från huvudorganisationerna i den svenska industrin samt LO och TCO.

Jämfört med de strukturella förändringar som antagligen blir en följd av NORDEK och som är diskuterade i det föregående, tycks de kortsiktiga svårigheterna vara mycket begränsade, om man får de övergångsordningar som är sannolika.

Avslutningsvis måste understrykas att dessa resonemang förutsätter att NORDEK har ett begränsat syfte och att den måste ses som ett led i ett mångsidigt och öppet internationellt samarbete. NORDEK kan ge Norden ökad styrka genom inre arbetsdelning och samarbete, men också göra Norden till en starkare enhet i ett vidare internationellt sammanhang.

8 NORDEK-förhandlingarnas slutfas

En sammanfattning

Inför avgörandet

Med rapporten om ett utvidgat nordiskt samarbete av den 17 juli 1969 (Nordiska utredningar 1969: 11) har det nordiska ämbetsmannautskottet avslutat sin del av uppgiften. Remissvaren har kommit in. Som nämnt i kapitel 4 möttes 3 och 4 november 1969 de fyra nordiska statsministrarna i Stockholm i ett gemensamt möte med Nordiska rådets presidium och Nordiska rådets ekonomiska utskott för att starta behandlingen av frågan om upprättandet av en organisation för nordiskt ekonomiskt samarbete på grund av ämbetsmannarapporten och de remissvar som då förelåg.

Ett nytt statsministermöte ägde rum i Oslo 25—26 november, men därefter ändrades planerna på grund av inre motsättningar i den finska koalitionsregeringen inför riksdagsvalen i mars 1970. Man måste uppge försöket att uppnå allmän enighet innan Nordiska rådets session i Reykjavik i februari 1970. Fram till de finska valen kommer förhandlingarna att fortsätta i långsammare tempo och på ämbetsmannanivå. Från mars kan den finska regeringen åter vara med om politiska beslut. Slutfasen av NORDEK-förhandlingarna kommer därefter att genomföras så snabbt som möjligt, men när detta kommer att äga rum är inte fastlagt.

NORDEK – en vision

En känd politiker sade under ett samtal om NORDEK, att det föreliggande traktatutkastet inte hade någon vision, det var i själva verket ett utomordentligt tråkigt dokument. Det är möjligt att ämbetsmännen har förmått att göra småbitar och formaliteter av en stor idé, men bakom NORDEK-arbetet ligger en vision som i högsta grad berör de nordiska ländernas politiska framtid och därför har dimensioner som är tillräckliga för visionära beslut. Under de förhandlingar mellan nordiska politiker som nu förestår är det därför nödvändigt att inte bara ha ämbetsmannarapportens snustorra detaljrikedom och formalism som bakgrund utan också det egentliga innehållet i planerna om ett utvidgat nordiskt samarbete så som det är skisserat i de föregående kapitlen, speciellt kapitel 7.

Avsikten med NORDEK. Det som diskussionen särskilt rör sig om är trots allt mindre frågor jämfört med det som NORDEK egentligen syftar emot. Organisationen syftar nämligen mot att genom samarbete och sammanhållning stärka Nordens ställning utåt och bereda möjligheter för en arbetsfördelning och specialisering inom det nordiska området, som efter hand kommer att öka de nordiska ekonomiernas effektivitet och därmed lägga en bättre grundval för välförhållanden inom Norden. Diskussionen om fördelar och nackdelar med den nordiska tullunionen är meningslös om man inte utöver de kortsiktiga och mindre problemen som redan har omnämnts, också tar hänsyn till de långsiktiga verkningarna av det nordiska samarbetet. Dessa är, som nämnts i kapitel 7, mycket svåra att beräkna, men mot bakgrund av allmänna erfarenheter av ekonomisk integration kan man anta att de kommer att innebära stora fördelar för näringslivet och samhället i Norden.

Den föreslagna utvidgningen av det nordiska samarbetet kommer att väsentligt reducera osäkerheten vid investeringar, marknadsföring och produktionssamarbete över statsgränserna inom Norden. En arbetsfördelning och specialisering, som idag av praktiska skäl inte i önskad grad är möjliga kan uppnås. På grundval

av en "hemmamarknad" på 22 miljoner människor kan Norden uppnå stordriftsfördelar som länderna inte har fått inom EFTA-systemet. Handelshindren består, som tidigare beskrivits, idag i högre grad än tullar och restriktioner vid gränserna, av ett otal icke-tariffära handelshinder, tekniska föreskrifter, olikheter i lagstiftning etc. Genom att minska dessa barriärer och genom att öka kunskapsnivån om de övriga nordiska länderna, både som marknad och som produktionsenheter, borde en väsentligt bättre användning av resurserna kunna uppnås inom Norden, kanske speciellt inom industrin. Detta kommer att få verkningar för den allmänna ekonomiska tillväxttakten och därmed för möjligheterna att säkra en snabbare standardökning och för att därigenom lösa 1970-talets stora offentliga uppgifter.

Är en tullunion nödvändig för att uppnå dessa positiva långtidsverkningar? Det måste antas att en tullunion är nödvändig för att uppnå den identitet som Norden har behov av för att från kringvärlden bli uppfattad som en handelspolitisk enhet, med den ökade förhandlingsstyrka som därav följer. Det är också tveksamt om GATT vill godkänna andra samarbetsordningar än dem som har formen av en tullunion.

De flesta är överens om de fördelar som gemensamma nordiska handelsförhandlingar innebär, men det är tvivelaktigt om man kan få till stånd sådana gemensamma förhandlingar, som en permanent ordning utan att man har det "kitt" som tullunionen innebär. En tullunion är också en förutsättning för att få tullgränserna avlägsnade inom Norden, så att länderna får ett helt fritt varuutbyte utan de nuvarande kontrollsystemen. Den olägenhet som detta idag innebär skall inte underskattas.

Allt tyder på att efter Kennedyrondens genomförande fr.o.m. 1972, får de rena tullfrågorna en mer sekundär roll i handelspolitiken och andra handelshinder ökar i betydelse, samtidigt som hänsynen till utvecklingsländerna antagligen kommer att spela en mer dominerande roll än vad fallet har varit under 1960-talet. Både när det gäller arbetet för att få de icke-tariffära handelshindren reducerade, utvecklingsländernas handelspolitiska intressen tillvaratagna och handeln mellan Öst- och Västeuropa utvecklad, torde

ett gemensamt nordiskt uppträdande ge ökad styrka.

Ett samarbete i Norden kan också ge ökad styrka på *icke-ekonomiska* områden. De nordiska folken representerar på flera områden värderingar som skiljer sig från dem som dominerar Central-europa. Det finns strömningar av allmänpolitisk och kulturell karaktär i Norden som innebär en pionjärinsats, sett ur europeisk synpunkt. Också på sådana områden kan ett utvidgat nordiskt samarbete — inte minst inom de internationella organisationerna — i många fall innebära en ökad styrka för intressen som Norden gemensamt representerar.

De olösta problemen i traktatutkastet.

De viktigaste av de problem som ämbetsmännen inte nådde samstämmighet om var: 1) den nordiska *tullunionen* och speciellt suspensionernas antal och utformning; 2) den konkreta formen för de nordiska preferenserna, suppleringsimport av jordbruksvaror och storleken på jordbruksfonden samt fördelningen av dess medel, och 3) *finansieringsordningarnas omfattning* — speciellt vad som skulle ske efter de första 5 åren av NORDEK:s existens, alltså fr.o.m. 1977. Förutom de här tre huvudproblemen innehöll ämbetsmannarapporten olösta problem när det gällde fiske, etableringsrätt, transport och samarbete på atomenergiområdet.

Tullunionen. Alla länders representanter godkänner principen om att det nordiska samarbetet måste bygga på en tullunion. Diskussionen gäller i vilken omfattning man skall tillåta undantag från den gemensamma yttre tulltaxan, vilken enligt förslaget träder i kraft den 1 januari 1972. Den svenska delegationen gick under ämbetsmannaförhandlingarnas slutfas in för en s.k. fullständig tullunion med tidsbegränsning för de tullsuspensioner som blev tillåtna. De övriga delegationerna, speciellt Danmarks och Norges representanter, har under hänvisning till att deras industrier, i motsats till den svenska industrin, har anpassat sig till en situation med tullfrihet för de flesta insatsvaror i produktionen och att de därför

har behov av tullsuspensioner för en rad sådana varor. I detta sammanhang är det värt att hänvisa till systemet i EEC där bara tidsbegränsade suspensioner är tillåtna och enbart medges av de gemensamma institutionerna och inte av de nationella regeringarna. Tanken bakom suspensionerna är, att medge de industrier som är i behov av det, en övergångstid för att anpassa sig till den nya kostnadsstrukturen. Suspensioner utan någon form av tidsbegränsning strider därför mot tullunionens princip och skulle bl.a. omöjliggöra den fria varuhandeln inom Norden utan ursprungsbevis som är ett av syftena med införandet av tullunionen. Som nämnts i föregående kapitel har det norska Industriförbundet och det danska Industrirådet hävdats, att en sådan tullunion skulle medföra betydande kostnadsökningar för industrin. Det danska Industrirådet har emellertid nu starkt reducerat sin beräkning över den "förlust" som tull på insatsvaror skulle medföra och som tidigare nämnts är det sannolikt mycket begränsade belopp det är tal om, för Norges vidkommande troligen lägre än vad fallet är för Danmark. Järn och stål, som kanske är de viktigaste av de omstridda varugrupperna, utgör i genomsnitt ungefär 15 % av kostnaderna i en järnbearbetande industri. Den föreslagna tullsatsen på 6 % skulle alltså innebära en kostnadshöjning på 1 % för denna industri. Om man fördelar en sådan kostnadsökning över ett visst antal år, blir den försvinnande liten. Det norska Industriförbundets och det danska Industrirådets inställning på denna punkt ter sig ologiska, när de samtidigt går starkt in för en anslutning till EEC, där de måste godta tullsatser på dessa insatsvaror som delvis ligger högre än de nordiska. Att tro att det större försörjningsområdet som det utvidgade EEC kommer att utgöra, i högre grad skulle uppväga tullen på sådana insatsvaror än vad fallet skulle vara inom NORDEK, verkar tämligen orealistiskt. De två industriförbunden har också under den pågående diskussionen låtit påståenden om en besvärande kostnadsökning komma i bakgrunden till fördel för andra motargument mot tullunionen.

Om tullsuspensioner ges med en klar tidsavgränsning för de insatsvaror där tullen faktiskt är av någon betydelse för den norska och danska industrin, skulle belastningen bli ganska obetydlig i och

med att övergången till den nordiska tulltaxan blir fördelad över några år. Den danske statsministern Baunsgaard sade för övrigt i sin artikel i "Politiken" den 31 augusti 1969, att det finns skäl att snarast börja den anpassning till tullunionsvillkoren, som danskt näringsliv under alla omständigheter måste vara berett på. I de nordiska fackliga organisationernas remissutlåtanden till ämbetsmannarapporten, heter det att suspensionerna bör begränsas till så få poster som möjligt och på längre sikt helt avvecklas och att tull-suspensionerna bör avlägsnas genom nya förhandlingar vart femte år. Det material och de yttranden som föreligger om denna fråga tycks entydigt gå i riktning mot att man under slutförhandlingarna bör reducera suspensionernas antal — en stor del av dem tycks vara branschkrav som är insatta på suspensionslistan utan närmare överväganden — och att suspensionerna görs tidsbegränsade.

Om man från svensk sida visar den nödvändiga förståelsen för den anpassningsperiod till den nya tulltaxan som de övriga ländernas industrier behöver på en del områden och godtar en rimlig tidslängd på suspensionerna, borde det på basis av ekonomiska överväganden inte vara svårt att få samstämmighet på detta område.

Finansieringsordningarna. Det är enighet mellan ämbetsmännen om att etablera de tre nordiska fonderna och den nordiska investeringsbanken. De olösta problemen gäller storleken av tillskotten till fonderna de första 5 åren och vad som skall ske *efter* de första 5 åren av tullunionens existens, alltså fr.o.m. 1977. De svenska ämbetsmännen begränsade Sveriges förpliktelser för de första 5 åren till 1 000 milj. svenska kronor och de ville inte ingå några åtaganden utöver denna period. Det är här tal om ett bruttobelopp där hänsyn inte tagits till att Sverige också kommer att bli mottagare av fonderna. Det är möjligt att Sveriges aktuella valutaproblem har spelat en roll för den restriktiva svenska ståndpunkten. Det vore dock egendomligt om ett sådant kortsiktigt betraktelsesätt får betydelse för tiden efter 1976. De övriga delegationerna är som en kompromiss villiga att godta den beloppsbegränsning som den svenska regeringen föreslår för den första femårsperioden, alltså en

inbetalning från de fyra länderna till fonderna på 2 200 milj. svenska kronor och till investeringsbankens grundfond 50 milj. dollar. De kräver däremot att förpliktelser skall ingås också för den efterföljande 5-årsperioden. I det norska kompromissförslaget från den 14 juli 1969 heter det att inbetalningarna till fonderna efter utgången av den första 5-årsperioden skall ökas i takt med tillväxten i de nordiska ländernas ekonomi och i motsvarighet till utvecklingen av samarbetet på andra områden. I remissvaret från industrins huvudorganisationer i Sverige, påpekas det också att en 5-årsperiod är en alltför kort planeringsperiod och att det är all orsak att förplikta sig till finansieringsordningar för en längre tidsrymd, t.ex. för 10 år. Mot denna bakgrund borde det vara möjligt, inom ramen av en pakettlösning, att uppnå enighet både om ett belopp för den första 5-årsperioden som är avvägt i relation till kravet om en rimlig balans mellan fördelar och nackdelar för de olika länderna och också om en förpliktelse för den följande 5-årsperioden, t.ex. i linje med det norska kompromissförslaget.

Jordbruket. Oenigheten gäller de kortsiktiga ordningarna på jordbruksområdet. Visserligen föreligger det en norsk reservation också när det gäller den långsiktiga politiken, nämligen mot att denna politik skall syfta till ett system som gör användningen av tullar, införselavgifter och kvantitativa restriktioner överflödiga. När det här rör sig om en långsiktig politik som inte begränsar möjligheterna för de enskilda länderna under 1970-talet att föra en nationell jordbrukspolitik, kan den norska delegationen knappast upprätthålla denna reservation, om enighet uppnås beträffande de andra delarna av NORDEK-paketet. Förhållandena i Norge avviker inte så starkt från de finska och svenska att det skulle vara behov av någon specialståndpunkt i den här frågan.

Den danska delegationen uppställde som villkor för att godta tullunionen, att samstämmighet måste uppnås om den kortsiktiga jordbrukspolitik. Det råder enighet om att det skall införas effektiva preferenser för import från annat nordiskt land vid suppleringsimport av jordbruksvaror. Danskarnas krav är ganska enkelt, eftersom de konkret vill veta hur preferensordningarna kommer att

bli i praxis för varje annat nordiskt land. Det borde vara ett rimligt krav, att vart och ett av de tre övriga länderna mer precist skisserade de anbud de vill ge på den här punkten.

Det råder också oenighet om jordbruksfondens storlek och principen för fördelningen av dess medel. Den danska delegationen önskar att en relativt stor del av fondens medel skall gå till pristillskott, medan de övriga delegationerna i större grad vill preferera tillskott till strukturändamål. Den danska delegationen önskar också att fondens storlek blir större än vad som i dag följer av den summa som har satts som en begränsning för samtliga fondordningar, 2 200 milj. svenska kronor under 5-årsperioden 1972—1976. Detta belopp är en konsekvens av det tak som den svenska delegationen satte för sin del av fondfinansieringen, ungefär 1 000 milj. svenska kronor under 5-årsperioden.

På ingen av dessa punkter borde det vara svårt att komma fram till rimliga kompromisser, eftersom det inte är tal om principer utan om det belopp som en av parterna skall få till sitt förfogande. Till grund måste ligga principen om en rimlig balans mellan fördelar och nackdelar för de deltagande länderna. En tredje möjlighet att tillmötesgå de danska önskemålen är att utvidga listan på industriellt förarbetade jordbruksprodukter som betraktas som frihandelsvaror. En sådan utvidgning måste ses i samband med listan över varor för vilka utjämning av skillnader i råvarukostnaden kan genomföras.

Fiske. När det gäller fiske borde enighet kunna uppnås om att den svenska övergångsordningen för att genomföra minstaprisssystemet begränsas till 5 år från och med 1972, om ett norskt medgivande från denna tidpunkt, den 1 januari 1977, genomför fri transitering och omlastning av de fisksorter som omfattas av minstaprisssystemet. Som påpekats i kapitel 5 borde det vid denna tidpunkt inte vara några betydande ekonomiska intressen involverade i en sådan kompromiss. Problemet kan dock försvåras genom att fiskeorganisationerna både i Norge och Sverige har fastnat på ståndpunkter som tycks oberoende av ekonomiska hänsyn. Eftersom rätt till fri transitering och omlastning efter genomförandet av

minstaprisordningen knappast kan ha någon ekonomisk betydelse, är det svårt att tänka sig att denna fråga skulle stjälpas en paketlösning.

Etablering. Här föreligger det en norsk reservation mot att liberalisera rätten att utöva självständig näringsverksamhet och utföra tjänster i andra nordiska länder på ”samma villkor som gäller för vederbörande stats egna medborgare”. Också de övriga länderna går dock in för en stark begränsning av den fria etableringsrätten i traktatutkastets kapitel 13, artikel 3. I det norska kompromissförslaget av den 14 juli heter det att man är beredd att godta en förpliktelse till att, med vissa undantag, genomföra en liberal etableringspraxis gentemot de övriga nordiska länderna. Med den norska fruktan för att bli ”uppköpt” av svensk industri — kanske det starkaste argumentet inom den norska industrin mot det nordiska samarbetet — och mot bakgrund av behovet att samordna etableringsbestämmelserna med en nordisk industripolitik, borde det finnas förutsättningar att nå fram till en kompromiss på basis av den norska ståndpunkten, men med det tillägget att traktatbestämmelsen på den här punkten skall tas upp till revision efter t.ex. 5 år. Med hänsyn till de erfarenheter som länderna då har av det nordiska samarbetet borde det vara möjligt att gå vidare med liberaliseringen av etableringsrätten.

Transport. Danskarna har reserverat sig mot att de övriga länderna får ökade rättigheter när det gäller landtransport, som inte har karaktär av linjetrafik. Denna reservation måste betraktas som ett kort som danskarna önskar begagna sig av i slutförhandlingarna och det finns all grund att tro att danskarna kommer att dra tillbaka denna reservation, om enighet uppnås på de övriga områdena.

Atomsamarbetet. Här gäller diskussionen först och främst storleken av det svenska inflytandet på ett eventuellt nordiskt atomreaktorbolag. Mot bakgrund av den svenska dominansen både på forsknings- och industrisidan har de svenska representanterna i den

specialkommitté, som har behandlat atomenergisamarbetet, begärt en svensk andel på över 50 % (ursprungligen 70 %) när det gäller inflytandet på bolaget. De energiekonomiska instanserna i de övriga nordiska länderna har varit skeptiska gentemot ett sådant nordiskt samarbete. Detta beroende på att det genom den rådande hårda internationella konkurrensen på atomreaktorområdet sannolikt kan bli möjligt att köpa atomreaktorer under 1970-talet väsentligt billigare på den öppna marknaden än genom ett nordiskt bolag. Det är industriintressen som talar för ett sådant samarbete. Här kommer Sverige på grund av sin existerande kapacitet inom forskning och industri fortfarande att dominera, oberoende av hur styrelsen i det nordiska atombolaget kommer att sammansättas. Någon vinst för ett sådant bolag kan det knappast bli tal om under 1970-talet, tvärtom kommer atomområdet sannolikt fortfarande att höra till de forsknings- och industrifält där betydande offentliga subventioner är nödvändiga. I denna situation torde det också vara i svenskt intresse att ingå en kompromiss som begränsar den svenska representationen i bolagets organ till 50 %, om detta är nödvändigt för att få tanken om ett sådant nordiskt atomreaktorbolag realiserad. På kort sikt torde det kanske vara mer i enlighet med svenskt intresse att uppnå detta än för de övriga länderna. Ett sådant bolag kan emellertid ge de övriga länderna en basis för att vid en senare tidpunkt i högre grad bli med i den forskningsmässiga och industriella utveckling som kan väntas på detta område.

Några andra frågor rörande traktatutkastet.

Institutionerna. Som ämbetsmannarapporten påpekar är förhållandet mellan den nya organisationen och *Nordiska rådet* olöst. Nordiska rådets organisationskommitté under ordförandeskap av K. A. Fagerholm har ännu inte avgett sitt betänkande, men man borde undersöka möjligheterna av att i traktatutkastet eller i anknötning till detta ge Nordiska rådet klara funktioner också i förhållandet till den nya organisationen. Nordiska rådet borde bli den parlamentariska institution som diskuterar NORDEK:s bud-

get och arbetsplaner och till vilken NORDEK får rapporteringsplikt.

Ämbetsmannarapporten påpekar också behovet av *en instans för avgörandet av tvister*, men kommer inte själv med något förslag om formen på en sådan. Länderna borde i slutförhandlingarna söka att komma fram till enighet om hur en sådan institution borde utformas, om möjligt som led i själva traktaten.

I flera yttranden är behovet av ett mer slagkraftigt *sekretariat* påpekat, och detta borde beaktas under slutförhandlingarna.

De nordiska fackliga organisationerna har både i sitt uttalande i november 1968 och sitt remissyttrande till ämbetsmannarapporten mycket starkt understrukt behovet av att få *ett nordiskt industripolitiskt organ* med vida befogenheter, utöver dem som enligt traktatutkastet är avsedda för samarbetskommittén för industri- och energipolitik. I slutförhandlingarna borde möjligheterna undersökas att ge det nordiska industripolitiska organet vidare befogenheter och att etablera närmare anknytning till den allmänna finansieringsfonden och den nordiska investeringsbanken.

Undantagsbestämmelserna. Ländernas representanter borde i slutförhandlingarna också värdera om inte omfånget av undantagsbestämmelser kunde begränsas till att i varje fall inte bli mer vittfamnande än vad som är vanligt i internationella organisationer. Det ligger nära till hands att göra en jämförelse med EFTA och EEC.

Nu går undantagsmöjligheterna enligt utkastet så långt att man riskerar att onödigt försvaga det nordiska samarbetet.

Konsumentpolitik. I en ständigt mer sammansvetsad nordisk hemmamarknad kommer konsumentintressena att spela en betydande roll också på det nordiska planet. Samma slags varor och tjänster kommer i ökande utsträckning att bli marknadsförda i samtliga nordiska länder och de nordiska konsumenterna får därigenom gemensamma intressen. Därför borde i slutförhandlingarna möjligheten undersökas att införa bestämmelser i traktaten som möjliggör en gemensam nordisk konsumentpolitik.

Miljövård. Miljövård nämns i en bilaga till ämbetsmannarapporten som ett område för forskning och industriellt utnyttjande. Föreningar i luft och vatten hejdas inte av landgränserna och är i stor utsträckning därmed av internationell karaktär. Gemensamma nordiska bestämmelser och gemensamt nordiskt uppträdande i internationella organisationer rörande miljövårdsfrågor kunde bli ett element i NORDEK och man borde i slutförhandlingarna undersöka möjligheterna för detta.

NORDEK och EEC. En av de väsentligaste invändningarna från danskt och norskt industrihåll och från representanter för danskt jordbruk är att Norden genom NORDEK, baserad på en tullunion, kan riskera att minska möjligheterna för en anslutning till EEC. Som redan påpekats i ett föregående kapitel, bygger dessa resonemang på en inaktuell grundval, nämligen den situation som Sverige befann sig i under början av 1960-talet. Sedan dess har det skett en utveckling både vad angår det svenska intresset av en EEC-anknytning och i den hållning som de enskilda EEC-länderna intar till svenskt medlemskap i EEC. Samtidigt har kommissionen, med dess mer negativa attityd gentemot Sverige, fått sitt inflytande väsentligt reducerat. NORDEK kommer att knyta de nordiska länderna närmare samman, men behöver därför inte innebära någon minskning av möjligheterna för en anslutning till EEC. NORDEK-traktaten innehåller bestämmelser som ger medlemsstaterna full handlingsfrihet på detta område. Finland måste i relation till EEC ha en speciell ordning, men detta borde inte binda de övriga länderna i förhållandet till EEC. Existensen av NORDEK torde å andra sidan ge Finland möjligheter att uppnå ett mer tillfredsställande avtal med EEC än vad som eljest skulle ha varit fallet.

NORDEK är inte något alternativ till EEC utan tvärtom, som statsminister Baunsgaard nyligen sade i Folketinget, ett medel att förbättra de nordiska ländernas villkor som deltagare i den europeiska utvecklingen. Genom NORDEK kan Norden få träning och förberedelse för den typ av samarbete som EEC sannolikt kommer att innebära. Det faktum att staterna i Norden utvecklar ett sådant

samarbete kan också innebära en positiv stimulans för utvecklingen av det allmänna europeiska samarbetet. Det borde dessutom vara möjligt att behålla NORDEK i stora drag också inom EEC som en region där de nordiska länderna kunde fortsätta de former av samarbete som det inte är naturligt eller möjligt att föra på det sameuropeiska planet och också därigenom få möjlighet att uppträda som grupp i diskussionerna inom ett utvidgat EEC.

NORDEK-traktaten ger en formell ram för samarbetet

NORDEK-traktaten som den blir efter slutförhandlingarna kommer med all sannolikhet att innebära en mycket anspråkslös samarbetsform. Den blir inget annat än en utgångspunkt för något som möjligen kan utveckla sig till något väsentligt mera betydande. NORDEK utgör en ram som måste fyllas med positivt innehåll för att få en verklig mening.

Kommer de nordiska länderna att genom NORDEK binda sig politiskt för en förpliktelse syftande till nordisk lagharmonisering och dylikt? Kan Norden uppleva en uppbromsning av den utveckling som ett enskilt nordiskt land önskar på olika områden, därför att de övriga nordiska länderna inte har nått samma utvecklingskede? Svaret är nej. Bortsett från tullunionen, finansieringsordningarna och ett par andra arrangemang är NORDEK-samarbetet fritt, i den meningen att varje land själv bestämmer i vilken utsträckning det vill delta i det nordiska samarbetet och i vilken utsträckning det vill använda sig av nationell politik.

Resonemanget om de ögonblickliga verkningarna av införandet av denna anspråkslösa organisation kan omöjligt ge någon bild av NORDEK:s verkningar. Dessa kommer bara på längre sikt. NORDEK kan ge grundval till en dynamisk politik även om denna inte är inskriven direkt i traktaten. Om de gemensamma institutionerna får duktiga och initiativrika medarbetare och om regeringarna, företagen och organisationerna i de nordiska länderna utnyttjar de möjligheter som ligger latenta i ordningen, kan länderna komma att uppleva en mycket omfattande och snabb utveckling av

det nordiska samarbetet. Men i vilken mån detta kommer att äga rum kan ingen säga något säkert om idag. Det som nu är viktigt är att staternas representanter inte genom ett misslyckande i förhandlingarna om den minimilösning som NORDEK innebär, avskär möjligheterna för en sådan framtida utveckling.

Verkningarna av ett sammanbrott

De nordiska länderna har nu antagligen en historisk chans att genomföra det fastare nordiska samarbete som man har drömt om i så många generationer, men inte realiserat, vare sig under 1940- eller 1950-talen. Det är mycket som talar för att vi denna gång står inför den sista chansen att förverkliga ett sådant samarbete. Bryter försöken samman nu kan länderna i varje fall inte återuppta sådana förhandlingar på flera år. På 1970-talet har sannolikt en situation i Europa vuxit fram som har gjort andra lösningar attraktiva, kanske med skilda lösningar för de olika nordiska länderna. Det finns därför all anledning att räkna med, att de närmaste månaderna blir avgörande för om Norden någonsin kommer att uppnå ett sådant närmare samarbete eller inte.

Om länderna utifrån kortsiktiga hänsyn inte lyckas nå fram till samstämmighet, alltså om förhandlingarna slutar med ett sammanbrott, kommer detta inte bara att betyda ett slut för planerna på ett samarbete av NORDEK-typ. Det kommer också att drabba det övriga nordiska samarbetet på ett mycket olyckligt sätt. Det är sannolikt att ett sådant misslyckande också kommer att omöjliggöra det nordiska samarbetet i stort, i alla fall för en tid framöver, så att detta på så sätt förlorar den drivkraft som det haft under 1960-talet. Med den position som de nordiska länderna har inom EFTA kan också denna organisation komma att märka verkningarna av ett misslyckande för NORDEK. Framförallt skulle det betyda en mycket stor prestigeförlust för samtliga nordiska länder, om de inte lyckas uppnå enighet beträffande en så anspråkslös samarbetsform, som NORDEK i alla fall formellt representerar.

Det är alltså ett tungt ansvar som vilar på de politiker som nu skall fortsätta slutförhandlingarna om det utvidgade nordiska samarbetet. Såsom förhandlingarna slutade i juli var det rimligt att det i första hand behövdes ett svenskt utspel för att få igång förhandlingarna. Men ansvaret vilar i samma grad på samtliga länder.

För Danmarks vidkommande är det inget tvivel om statsminister Baunsgaards starka önskan att nå fram till enighet om en NORDEK-lösning baserad på en tullunion. Detta har han upprepade gånger preciserat. Visserligen har ett av regeringspartierna i Danmark, nämligen Venstre, på sitt landsmöte gått in för ett uppskjutande av NORDEK-förhandlingarna under väntan på ett öppnande av förhandlingar om medlemskap i EEC. Men med den press som den socialdemokratiska oppositionen, Baunsgaards eget radikala parti, landsorganisationen och också en stor del av den allmänna opinionen i Danmark representerar, tycks det vara mycket svårt för danska regeringen att låta bli att acceptera en NORDEK-lösning, om de övriga länderna kommer Danmark tillmötes på de områden där de danska intressena är störst.

De norska förhandlarna har önskat att inte åter igen uppleva att Norge, såsom 1948 och 1958, blir syndabocken i de nordiska förhandlingarna. Den norska högern har intagit en relativt kylig hållning till NORDEK-projektet, kanske påverkad av det norska Industriförbundets motstånd till en nordisk tullunion. Men NORDEK har sympati inom övriga regeringspartier och starkt stöd av de norska socialdemokraterna, som efter stortingsvalet har 74 av stortingets 150 medlemmar. Det torde därför politiskt vara mycket svårt för statsminister Borten att göra Norge till det land som torpederar förhandlingarna. Finlands ställning är f.n. oklar, men det vore egendomligt om Finland frivilligt valde isolationens väg.

Som konklusion kan sägas, att inför de kommande förhandlingarna tycks Sverige ha en nyckelroll som det största och ekonomiskt starkaste landet. Om de svenska politikerna verkligen går in för att uppnå en lösning, skall det mycket till för att de andra länderna vågar stoppa NORDEK-planen.

Traktat om upprättande av organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete¹

Regeringarna i Danmark, Finland, Norge och Sverige,

vilka utgår från att rättsuppfattningen och grundsynen i ekonomiska, sociala och kulturella frågor sammanfaller i de nordiska länderna och återspeglas i de enskilda ländernas samhällspolitiska målsättningar,

vilka hänvisar till det sedan länge pågående samarbetet mellan de nordiska länderna på många olika områden,

vilka hänvisar till det samarbete som äger rum i Nordiska rådet,

vilka hänvisar till nordiska överenskommelsen år 1954 om gemensam arbetsmarknad och konventionen år 1955 om social trygghet samt den nordiska samarbetsöverenskommelsen år 1962,

vilka är eniga om att ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete skall vara till fördel både för de enskilda nordiska länderna och för Norden som helhet,

vilka utgår från att det inbördes ekonomiska beroendet mellan de nordiska länderna kommer att öka,

vilka vill främja den ekonomiska och sociala utvecklingen i de nordiska länderna genom bättre utnyttjande av ländernas resurser och en smidig anpassning av de nordiska ländernas näringsliv till nya och snabbt växlande betingelser under hänsynstagande till olikheterna i de nordiska ländernas naturliga förutsättningar och näringsstruktur,

vilka anser att en utveckling mot en omfattande ekonomisk in-

¹ Hämtad ur *Nordiska utredningar 1969: 11*, s. 79—109, Stockholm 1969. Hänvisningarna i texten nedan sker till originalet.

tegration mellan de nordiska länderna underlättas genom starkt samarbete,

vilka önskar utforma det nordiska samarbetet så att det underlättar de fyra ländernas deltagande i eller samarbete med en utvidgad europeisk marknad,

vilka anser att det nordiska samarbetet skall stå i överensstämmelse med de fyra staternas strävanden att utveckla handelsförbindelserna med tredje land och att frigöra världshandeln samt att därvid särskild hänsyn skall tas till utvecklingsländernas intressen,

vilka är eniga om att det nordiska ekonomiska samarbetet genomföres på ett sådant sätt att det icke står i strid med gällande internationella förpliktelser,

vilka är eniga om att samarbetet icke skall beröra de nordiska ländernas utrikes- och säkerhetspolitik,

har därför överenskommit om följande.

Kapitel 1. Inledande bestämmelser

Artikel 1

De fördragsslutande staterna är eniga om att genomföra en utvidgning av sitt ekonomiska samarbete och upprättar genom denna traktat en organisation för nordiskt ekonomiskt samarbete.

Artikel 2

Samarbetet enligt denna traktat syftar till att främja full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt och ökad social välfärd i de fördragsslutande staterna.

Artikel 3

För att genomföra samarbetet enligt denna traktat upprättas följande samarbetsorgan:

TRAKTATEN

- ministerråd
- fast ämbetsmannakommitté
- samarbetskommittéer
- sekretariat
- rådgivande kommitté

Artikel 4

Samarbetet enligt denna traktat sker under medverkan av Nordiska rådet.

Kapitel 2. Ekonomisk politik

Artikel 1

De fördragsslutande staterna betraktar sin ekonomiska politik som en fråga av gemensamt intresse och eftersträvar den samordning av denna politik och den harmonisering av de ekonomisk-politiska medlen som är nödvändig för att det nordiska ekonomiska samarbetet skall fungera effektivt.

Artikel 2

Samarbetskommittén för ekonomisk politik överlägger regelbundet om den ekonomiska utvecklingen och om de fördragsslutande staternas ekonomiska politik och avger uttalanden till ministerrådet härom.

Dessa överläggningar skall avse såväl konjunkturpolitiken som den långsiktiga politiken. Överläggningarna skall grundas på tillgängliga utredningar och prognoser samt på sådant kompletterande material som kommittén kan finna nödvändigt att låta utarbeta.

Härutöver kan kommittén behandla ekonomisk-politiska aspekter på övriga frågor som aktualiseras i samarbetet mellan de fördragsslutande staterna.

Artikel 3

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1974 de allmänna riktlinjer för samarbetet beträffande skattepolitiken, budgetpolitiken och kreditpolitiken, som erfordras för att förverkliga vad som sägs i artikel 1.

Artikel 4

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som krävs för att förverkliga vad ovan sägs.

Artikel 5

De fördragsslutande staterna betraktar sin valutapolitik som en fråga av gemensamt intresse.

De fördragsslutande staterna bör samråda innan de ändrar sina valutors parivärden och i övrigt i fråga om viktiga internationella valutapolitiska spørsmål.

Artikel 6

Fördragsslutande stat skall underrätta ministerrådet när sådana åtgärder övervägs som väsentligt kan påverka annan fördragsslutande stats ekonomi eller den ekonomiska utvecklingen i de fördragsslutande staterna som helhet. Underrättelsen bör såvitt möjligt lämnas i så god tid att gemensamma överläggningar kan föregå beslut om åtgärder.

Artikel 7

Ministerrådet låter undersöka regionalpolitiken i syfte att klarlägga i vad mån regionalpolitiska medel kan ha diskriminerande verk-

ningar i det utvidgade ekonomiska samarbetet samt i vilken utsträckning en harmonisering av de fördragsslutande staternas mål och medel för regionalpolitiken är ändamålsenlig.

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1974 allmänna riktlinjer för det regionalpolitiska samarbetet.

Kapitel 3. Kapitalrörelser

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall gradvis avskaffa restriktioner rörande kapitalrörelser mellan de fördragsslutande staterna i den utsträckning som är nödvändig för att den nordiska marknaden skall fungera effektivt samt i takt med utvecklingen av samarbetet om den ekonomiska politiken i de fördragsslutande staterna.

De fördragsslutande staterna skall också i erforderlig grad harmonisera sina regler och sin administrativa praxis i avseende på kapitalrörelser till och från tredje land.

Artikel 2

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1974 de allmänna riktlinjer som kan erfordras för att avskaffa restriktioner rörande kapitalrörelser enligt artikel 1. Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som krävs för att förverkliga vad som sägs i artikel 1.

Artikel 3

De fördragsslutande staterna skall eftersträva att icke införa nya restriktioner eller skärpa gällande regler för kapitalrörelser mellan de fördragsslutande staterna.

Artikel 4

1. Om kapitalrörelser som fördragsslutande stat frigjort enligt artikel 2 medför eller hotar att medföra allvarliga ekonomiska eller finansiella störningar för denna stat kan staten upphäva frigörelseåtgärderna så länge dessa förhållanden består.

2. Om fördragsslutande stat upphäver frigörelseåtgärder enligt denna artikel skall den underrätta ministerrådet om detta senast vid den tidpunkt då upphävandet träder i kraft. Vad stat har företagit sig enligt denna artikel skall fortlöpande övervakas av samarbetskommittén för ekonomisk politik. Ministerrådet kan ålägga staten att återinföra frigörelsen.

Kapitel 4. Tull- och handelspolitik

Artikel 1

De fördragsslutande staterna, vilka avser att föra en liberal tull- och handelspolitik och främja en harmonisk utveckling av världshandeln och vilka önskar säkra de fria varurörelserna mellan de fördragsslutande staterna, upprättar en tullunion och genomför ett vidgat handelspolitiskt samarbete.

Artikel 2

1. Tullunionen träder i kraft den 1 januari 1972.¹
2. Det nordiska tullområdets omfattning framgår av kapitel 20 artikel 10.
3. Den gemensamma nordiska tulltaxan har de tullsatser som framgår av bilaga A.

¹ Från dansk sida kan man inte ta slutlig ställning till tullunionen som helhet eller tidpunkten för dess ikraftträdande förrän övriga stater har tagit konkret ställning till hur de i kap. 1—24 Brysselnomenklaturen upptagna varorna skall behandlas.

Artikel 3

I handeln mellan de fördragsslutande staterna skall från och med den 1 januari 1972 vara som är upptagen i bilaga A vara fri från införseltull och utförseltull samt avgifter med motsvarande verkan, om icke annat sägs i denna traktat.

Artikel 4

1. För vara upptagen i bilaga B kan de fördragsslutande staterna i sin samhandel genomföra utjämning av skillnader i råvarukostnader.

Ministerrådet fastställer i överensstämmelse med de riktlinjer som anges i bilaga B en ordning härför. Ministerrådet beslutar om ändring av denna ordning och den i bilaga B upptagna varuförteckningen.

2. För vara upptagen i bilaga C får fördragsslutande stat genomföra avvecklingen av tullar och avgifter med motsvarande verkan i samhandeln under den period och på de villkor i övrigt som anges i bilagan.

Artikel 5

1. Fördragsslutande stat skall ej vare sig direkt eller indirekt belägga vara, som införes från annan fördragsslutande stat, med andra skatter eller avgifter än sådana som uttages på inhemsk vara av samma slag och ej heller tillämpa sådan avgift så att ett faktiskt skydd beredes inhemsk vara av samma slag eller med importvaror direkt konkurrerande vara av samma slag.

2. För andra skatter eller avgifter än de som avses i punkt 1 kan icke medges befrielse eller återbetalning vid utförsel till annan fördragsslutande stats område och ej heller vid införsel från annan fördragsslutande stat uttagas mot sådana avgifter svarande avgift.

3. Om vid utförsel till annan fördragsslutande stat återbetalning av interna skatter och avgifter medges, får denna icke överstiga faktiskt erlagda avgifter.

Artikel 6

1. På de villkor och med de begränsningar, som framgår av denna traktat eller som i övrigt följer av de fördragsslutande staternas gällande internationella förpliktelser, skall den gemensamma tulltaxan tillämpas på de fördragsslutande staternas införsel från tredje land.
2. Ministerrådet kan besluta om ändring av tullsatser i den gemensamma tulltaxan.
3. För vara som icke alls framställs eller icke framställs i tillräcklig omfattning i förhållande till behovet inom tullområdet kan ministerrådet besluta att varan får införas tullfritt eller mot nedsatt tull enligt de bestämmelser som anges i särskild bilaga till den gemensamma tulltaxan.
4. För varor, avsedda för särskild användning, vilka är upptagna i särskild bilaga till den gemensamma tulltaxan, gäller tullfrihet eller tullnedsättning enligt de bestämmelser som anges där.
5. Ministerrådet kan besluta om ändring av de i punkt 3 och 4 nämnda bestämmelserna.

Artikel 7

För vara upptagen i bilaga B kan de fördragsslutande staterna i handel med tredje land genomföra utjämning av skillnader i råvarukostnader.

Ministerrådet fastställer i överensstämmelse med de riktlinjer som anges i bilaga B en ordning härför. Ministerrådet beslutar om ändring av denna ordning och den i bilaga B upptagna varuförteckningen.

Artikel 8

För vara upptagen i bilaga D får fördragsslutande stat genomföra anpassningen av tullsatsen i förhållande till tredje land till den gemensamma tulltaxan under den period och på de villkor i övrigt som anges i bilagan.

Artikel 9

1. För vara upptagen i bilaga E kan fördragsslutande stat på sätt som anges i bilagan suspendera den gemensamma tullsatsen vid införsel från tredje land.
2. I sådana fall då för en vara i bilagan anges en tidsfrist för suspensionen kan ministerrådet träffa beslut om förlängning av suspensionen.
3. I sådana fall då ingen tidsfrist anges i bilagan låter ministerrådet regelmässigt, med början den 1 januari 1977, undersöka behovet av att upprätthålla tullsuspensionerna. På grundval härav träffar rådet beslut om att stryka varor i bilaga E eller överföra dem till bilaga D.¹

Artikel 10

1. Vid införsel från fördragsslutande stat av vara, som där förtullas till lägre tullsats än som tillämpas i införsellandet, gäller bestämmelserna om tullfrihet i artikel 3, endast om varan enligt EFTA:s ursprungsregler har sitt ursprung inom det nordiska tullområdet.
2. Ministerrådet skall fastställa en lista över bearbetade varor, beträffande vilka vid införsel från annan fördragsslutande stat införsellandet med hänsyn till olikheter i det yttre tullskyddet skall äga rätt att undantaga varan från tullfrihet, om varan icke enligt EFTA:s ursprungsregler har sitt ursprung inom det nordiska tullområdet.

Intill dess en sådan lista har fastställts kan införsellandet tillämpa EFTA:s ursprungsregler för sådana bearbetade varor.

3. Ministerrådet kan besluta om begränsning i användningen av EFTA:s ursprungsregler inom det nordiska tullområdet samt fastställa motsvarande ursprungsregler för sådana varor beträffande vilka ursprungsregler icke är fastställda enligt EFTA-konventionen.

¹ Sverige förbehåller sig rätt att återkomma till denna punkt i samband med den slutliga lösningen av suspensionsfrågan.

Artikel 11

Ministerrådet beslutar på grundval av en undersökning av omfattningen av samhandeln och handeln med tredje land före den 1 januari 1974 om de bestämmelser som skall gälla beträffande den slutliga fördelningen mellan de fördragsslutande staterna av de tullinkomster, som inflyter vid import från tredje land av varor upptagna i den gemensamma nordiska tulltaxan från och med den 1 januari 1972, och om de bestämmelser för fördelningen av dessa tullinkomster som skall gälla framdeles.

Artikel 12

1. De fördragsslutande staterna genomför sådana lagstiftningsåtgärder som är nödvändiga för att skapa likvärdiga möjligheter att vidtaga åtgärder till skydd för näringslivet mot dumping eller annan marknadsstörande import.

Ministerrådet träffar före den 1 januari 1972 beslut om de åtgärder som de fördragsslutande staterna skall genomföra för att förverkliga vad nu har sagts.

2. De fördragsslutande staterna skall tillämpa gemensamma grunder för utredning och bedömning i fall av dumping eller av annan marknadsstörande import. Ministerrådet skall före den 1 januari 1972 fastställa dessa grunder.

3. Om dumping eller annan marknadsstörande import efter den 1 januari 1972 vållar eller hotar att vålla väsentlig skada för näringslivet i en eller flera fördragsslutande stater, skall ministerrådet efter framställning av skadelidande stat besluta i frågan om gemensamma åtgärder mot denna import. Ministerrådet skall i förekommande fall ange arten av de skyddsåtgärder staterna skall vidtaga.

4. Om dröjsmål med att vidtaga åtgärder skulle väsentligt öka skadeverkningarna har en fördragsslutande stat rätt att ensidigt i avvaktan på rådets beslut vidtaga sådana skyddsåtgärder, som den anser nödvändiga.

Artikel 13

1. Ministerrådet fattar före den 1 januari 1972 beslut om de åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga för att genomföra enhetlig tullagstiftning och såvitt möjligt enhetliga tulladministrativa bestämmelser.
2. Samarbetskommittén för tull- och handelspolitik skall tillse
  - att införda varor tulltaxeras på enhetligt sätt i de fördragslutande staterna,
  - att de i punkt 1 behandlade bestämmelserna tillämpas på enhetligt sätt i de fördragsslutande staterna.

Artikel 14

Om ej annat följer av denna traktat skall kvantitativa import- och exportrestriktioner från och med den 1 januari 1972 icke tillämpas mellan de fördragsslutande staterna.

Artikel 15

1. Artikel 14 skall icke hindra att de fördragsslutande staterna i fråga om import eller export inför eller upprätthåller kvantitativa restriktioner, som har sin grund i hänsynen till:
  - den allmänna moralen, ordningen och säkerheten,
  - skydd av människors, djurs eller växters liv eller hälsa,
  - åttlydnaden av lagar och förordningar avseende tillämpning av klassificering, kvalitetskontroll eller saluhållande av varor,
  - utövande av monopol genom statliga företag med uteslutande eller särskilda privilegier,
  - skydd för industriell, litterär och konstnärlig äganderätt eller för att förhindra bedrägliga förfaranden,
  - reglering av handeln med guld och silver,
  - skydd för nationalskatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde.

2. Sådana restriktioner får icke användas för godtycklig diskriminering eller förtäckt begränsning av handeln mellan de fördragsslutande staterna.
3. Ministerrådet beslutar om slopande av de under punkt 1 angivna undantagen som ett led i den harmonisering av de fördragsslutande staternas lagstiftning och administrativa praxis som följer av traktatens övriga bestämmelser.
4. Ministerrådet skall på framställning av fördragsslutande stat uppta till prövning utövändet av statliga handelsmonopol och kan på grundval av denna prövning fatta de beslut som erfordras för att förverkliga vad som sägs i punkt 2.

Artikel 16

För vara som är upptagen i den till denna traktat som bilaga F fogade förteckningen skall gälla de särskilda bestämmelser som framgår av förteckningen.

Artikel 17

1. De fördragsslutande staterna skall, i överensstämmelse med det allmänna syftemålet att föra en frihandelsvänlig politik, söka genomföra en gradvis samordning av sina kvantitativa import- och exportrestriktioner gentemot tredje land. Därvid bör hänsyn tas till de enskilda fördragsslutande staternas speciella förhållanden. Ministerrådet kan fastställa närmare riktlinjer härför.
2. I den mån en sådan samordning icke är genomförd skall fördragsslutande stat utan hinder av övriga bestämmelser i detta kapitel kunna upprätthålla erforderliga restriktioner beträffande införseln från och utförseln till annan fördragsslutande stat av de varor för vilka införsel- eller utförselrestriktioner gäller gentemot tredje land.
3. Beträffande ändringar av kvantitativa införsel- och utförselrestriktioner gentemot tredje land som övervägs av fördragsslu-

tande stat skall samråd äga rum i tull- och handelspolitiska samarbetskommittén.

Artikel 18

1. De fördragsslutande staterna skall, med hänsynstagande till de särskilda förhållanden som kan föreligga för fördragsslutande stat, genomföra ett handelspolitiskt samarbete främst omfattande

a. samråd i tull- och handelspolitiska samarbetskommittén om
— den allmänna målsättningen för och utformningen av de fördragsslutande staternas handelspolitik,

— de fördragsslutande staternas handelspolitiska förhållanden till tredje land,

— de fördragsslutande staternas uppträdande vid internationella förhandlingar, vilka berör de fördragsslutande staternas handelspolitik,

b. samordning av de fördragsslutande staternas uppträdande rörande internationella handelspolitiska frågor.

2. Ministerrådet fastställer allmänna riktlinjer för att genomföra nämnda handelspolitiska samarbete och fattar beslut om erforderliga åtgärder för att förverkliga vad som sägs i denna artikel.

Artikel 19

1. I frågor, som gäller ändringar i den gemensamma tulltaxan eller andra gemensamma bestämmelser på tullområdet, skall de fördragsslutande staterna uppträda och förhandla gemensamt i förhållande till tredje land och i internationella organisationer.

2. I de fall som avses i punkt 1 företräds de fördragsslutande staterna av en gemensam delegation som mottar sin instruktion från ministerrådet.

3. Förhandlingsdelegationens förslag till avtal skall underställas ministerrådet innan det föreläggs de fördragsslutande staterna för godkännande.

Artikel 20

Ministerrådet fastställer bestämmelser om en så nära samordning som möjligt av de fördragsslutande staternas exportfrämjande åtgärder, särskilt beträffande

- informationsverksamheten i utlandet, t.ex. deltagande i mäsor och utställningar,
- forskning och utbildning i marknadsföring.

Ministerrådet beslutar om finansieringen av gemensamma åtgärder.

Kapitel 5. Sjöfartspolitik

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall såväl var för sig som gemensamt främja en liberal internationell sjöfartspolitik.

Artikel 2

De fördragsslutande staterna är eniga om att i sitt gemensamma handelspolitiska uppträdande och vid gemensamma förhandlingar ta hänsyn till denna målsättning och till var och en av staternas sjöfartspolitiska intressen.

Kapitel 6. Industri- och energipolitik

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall genom ett gradvis utvidgat industripolitiskt samarbete

- öka industrins konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter i de fördragsslutande staterna,

TRAKTATEN

— främja industrins strukturella anpassning till ett utvidgat internationellt samarbete.

Artikel 2

De fördragsslutande staterna skall söka förverkliga den i artikel 1 angivna industripolitiska målsättningen genom åtgärder som vidtas på grundval av vad som sägs i detta kapitel. Sådana åtgärder inbegriper åtgärder avseende teknisk forskning och utveckling.

Även vid vidtagande av åtgärder på grundval av vad som i övrigt sägs i denna traktat skall de fördragsslutande staterna eftersträva att den i artikel 1 angivna industripolitiska målsättningen förverkligas.

Artikel 3

De fördragsslutande staterna skall genom ett gradvis utvidgat energipolitiskt samarbete söka uppnå en tillfredsställande energiförsörjning i de fördragsslutande staterna på så fördelaktiga villkor som möjligt.

Artikel 4

Samarbetskommittén för industri- och energipolitik skall särskilt

- följa utvecklingen inom industri, teknologi och på energiområdet i de fördragsslutande staterna och i andra länder,
- företa utredningar och göra prognoser av industri- och energipolitiskt intresse för de fördragsslutande staterna,
- undersöka möjligheterna till och utarbeta förslag om ett närmare industri- och energipolitiskt samarbete mellan de fördragsslutande staterna.

Artikel 5

1. Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1974 riktlinjer för samarbetet om de fördragsslutande staternas industri- och energipolitik.

Riktlinjerna skall bl.a. ange områden som speciellt lämpar sig för samordnade åtgärder eller gemensamma projekt.

2. Ministerrådet fattar beslut om åtgärder för att genomföra det industri- och energipolitiska samarbetet, innefattande sådant beslut om finansiering av projekt av nordiskt intresse som ministerrådet kan fatta enligt stadgan för den allmänna finansieringsfonden.

Artikel 6

Fördragsslutande stat skall i samarbetskommittén för industri- och energipolitik söka samråd med övriga fördragsslutande stater innan den fattar viktiga beslut på det industri- och energipolitiska området.

Kapitel 7. Jordbrukspolitik

Artikel 1

1. De fördragsslutande staternas jordbrukspolitik skall tillrättaläggas och genomföras med syfte

- att jordbruksbefolkningen tillförsäkras en skälig levnadsstandard i förhållande till andra befolkningsgrupper,
- att producentpriserna stabiliseras på rimlig nivå,
- att produktiviteten i jordbruksnäringen ökas genom ett bättre utnyttjande av produktionsresurserna med sikte på att uppnå en lämplig arbetsfördelning mellan staterna,
- att konsumenterna förses med livsmedel till skäliga priser,
- att samhandeln med jordbruksvaror utvidgas mellan de fördragsslutande staterna,

TRAKTATEN

— att jordbruksproduktionen gradvis anpassas till avsättningsmöjligheterna.

2. De fördragsslutande staterna utformar sin jordbrukspolitik så att hänsyn tas till

— de naturbetingade och strukturella olikheterna i villkoren för jordbruket i de fördragsslutande staterna,

— nödvändigheten för fördragsslutande stat att upprätthålla en jordbruksproduktion som är ändamålsenlig ur beredskapssynpunkt.

Artikel 2

De varor för vilka bestämmelserna i detta kapitel gäller är förtecknade i bilaga G.

Ministerrådet skall två år efter tullunionens ikraftträdande och därefter med tre års mellanrum överväga möjligheterna att överföra varor från bilaga G till bilaga B och att överföra varor från bilaga G till bilaga A.

Ministerrådet beslutar om ändringar av den i bilaga G upptagna varulistan.

Artikel 3

De fördragsslutande staterna skall med beaktande av sina internationella förpliktelser säkerställa att samhandeln med jordbruksprodukter i bilaga G som produceras i fördragsslutande stat äger rum på sådant sätt

— att de fördragsslutande staterna erhåller en effektiv preferens så att en ökande del av importbehovet kan täckas av de fördragsslutande staternas producenter,

— att samhandeln äger rum till priser som ligger på rimlig nivå,

— att importerande fördragsslutande stats producentprisnivå kan upprätthållas,

— att fördragsslutande stat skall kunna från tredje land im-

portera varor i sådan omfattning som ur konsumentsynpunkt befinns erforderlig.

Artikel 4

De fördragsslutande staterna skall genom interna bestämmelser säkerställa att vad som sägs i artikel 3 genomföres från och med den 1 januari 1972. I dessa bestämmelser, som får anpassas efter förhållandena i de enskilda staterna, skall på varje särskild vara tillämpas någon av följande metoder:

— tull- eller avgiftspreferens vid införsel från fördragsslutande stat,

— fastställande av minimiexportpris vid utförsel från fördragsslutande stat till annan sådan stat i förbindelse med avskaffande av tullar, avgifter och kvantitativa restriktioner, helt eller delvis,

— utfärdande av licenser för införsel från fördragsslutande stat i förbindelse med återbetalning av tullar och avgifter till utförsellandet, helt eller delvis,

— utfärdande av licenser för införsel från fördragsslutande stat eventuellt i förbindelse med avskaffande av tullar och avgifter, helt eller delvis,

— utställande av licens för införsel från fördragsslutande stat i förbindelse med på förhand träffad prisöverenskommelse,

— säsongpreferenser avseende införsel från fördragsslutande stat, eventuellt i förbindelse med avskaffande av tullar och avgifter, helt eller delvis,

— fastställande av lägre införselutlösningpris för de fördragsslutande staterna, eventuellt i förbindelse med avskaffande av tullar och avgifter, helt eller delvis,

— avskaffande av manufaktureringsskydd i samband med utjämning av skillnader i råvarukostnader eller avveckling av tidigare överenskommet manufaktureringsskydd utan samband med sådan utjämning.

De fördragsslutande staterna meddelar ministerrådet vilka åtgärder de avser att genomföra för varje särskild vara. I sådant meddelande skall anges de varor för vilka man på grund av deras ringa

betydelse för samhandeln icke funnit anledning att vidta särskilda åtgärder.

Samråd skall ske i ministerrådet innan beslut fattas om de åtgärder som sägs i artikel 3.

Artikel 5

1. De fördragsslutande staterna avser att täcka en rimlig andel av sin införsel av brödsäd, fodersäd och malkorn genom införsel från fördragsslutande stat under förutsättning av att varorna är av tillfredsställande kvalitet.
2. Om storleken av och villkoren för denna införsel träffas överenskommelse mellan de fördragsslutande staterna, eventuellt för flera år.

Artikel 6

Fördragsslutande stat skall i samarbetskommittén för jordbrukspolitik söka samråd med övriga fördragsslutande stater innan beslut fattas om viktigare ändringar i statens jordbrukspolitik, i syfte att säkerställa att sådana ändringar icke motverkar de i artikel 1 nämnda principerna.

Artikel 7

De fördragsslutande staterna upprättar en jordbruksfond. Fonden har till uppgift att underlätta jordbrukets inpassning i det utbyggda nordiska ekonomiska samarbetet genom medverkan vid finansieringen av åtgärder för strukturomvandling, åtgärder för reduktion av produktionen på icke rationella enheter och andra åtgärder avsedda att bidra till uppfyllandet av den i artikel 1 angivna målsättningen.

Bestämmelser om jordbruksfonden framgår av kapitel 18 artikel 3, 4 och 6 samt av bilaga H till denna traktat.

Artikel 8

Med beaktande av vad som sägs i artikel 1 skall ministerrådet senast den 1 januari 1974 anta en plan för utformningen av det långsiktiga jordbrukspolitiska samarbetet.

Planen skall syfta till att uppnå

- en gradvis växande nordisk marknad för jordbruksprodukter och avveckling av samhandelsrestriktionerna,
- en anpassning av jordbruksproduktionen till avsättningsmöjligheterna,
- en rationell produktionsstruktur, bl.a. genom produktionsbegränsning,
- en harmonisering av jordbrukspolitiken.

Planen utformas så att de fördragsslutande staternas rätt att bestämma om jordbrukarnas inkomstnivå säkerställs.

Planen skall innehålla bestämmelser om genomförande av

- ett likartat system i de fördragsslutande staterna beträffande import av jordbruksprodukter från tredje land,
- ett likartat minimiprissystem eller annat system för handeln med jordbruksprodukter mellan de fördragsslutande staterna, (som gör användningen av tullar, införselavgifter och kvantitativa restriktioner överflödiga).¹

Artikel 9

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som det finner nödvändiga för att förverkliga vad som sägs i artikel 8.

Artikel 10

Ministerrådet beslutar i vad mån bestämmelserna i kapitel 11 och 12 är tillämpliga på jordbruksområdet.

¹ Norsk reservation.

Kapitel 8. Fiskeripolitik

Artikel 1

De fördragsslutande staterna genomför ett fiskeripolitiskt samarbete i syfte att:

- främja effektiva produktions- och avsättningsförhållanden,
- underlätta den omställningsprocess som hänger samman med den ekonomiska och teknologiska utvecklingen och med ändringar i fiskets naturliga förutsättningar,
- tillförsäkra fiskarna en rimlig levnadsstandard,
- gradvis samordna de fiskeripolitiska åtgärderna i de fördragsslutande staterna.

Artikel 2

Vad som sägs i artikel 1 skall i första hand förverkligas genom följande åtgärder:

- upprättandet av en gemensam nordisk marknad,
- stabilisering av priserna i förstahandsavsättningen,
- upprättande av en gemensamt finansierad nordisk fiskefond,
- samarbete vid export till tredje länder.

Artikel 3

Bestämmelserna i kapitel 4 artikel 3 och 14 skall gälla för handeln med fisk och fiskprodukter om annat icke framgår av punkt 12 och 13 i bilaga J till denna traktat.

Bortsett från fångst av laxfisk har fiskefartyg hemmahörande i en fördragsslutande stat inom ramen för prisstabiliseringsordningen rätt att landa sin fångst i annan fördragsslutande stat på samma villkor som gäller för den statens egna fiskare. Likabehandlingen gäller också eventuella bidrag som utgår till fiskarna på landningsplatsen och täcks genom fångstavgifter eller medel från fiskefonden men icke bidrag som täcks med nationella budgetmedel.

(Från och med den 1 januari 1972 upphävs gällande omlastnings- och transiteringsförbud.)¹

Artikel 4

De fördragsslutande staterna genomför med verkan från och med den 1 januari 1972 en ordning för stabilisering av priserna i förstahandsavsättningen efter de riktlinjer och bestämmelser som framgår av bilaga J till denna traktat.

Artikel 5

Nationella stödåtgärder får icke genomföras på ett sådant sätt att de påverkar konkurrensförhållandena vid den nordiska samhandeln och vid export till tredje land. Stöd i syfte att främja sociala och inkomstpolitiska målsättningar kan emellertid ges till förstahandsproducenterna.

Artikel 6

Fiskefonden har till uppgift att som ett led i det utbyggda ekonomiska samarbetet medverka vid finansieringen av åtgärder för prisstabilisering och strukturomvandling.

Stödåtgärd som fonden genomför skall utformas så att den särskilt kommer till nytta för områden, som i hög grad är beroende av fiskerinäringen och där andra sysselsättningsmöjligheter är relativt begränsade.

Det samlade stödet till de enskilda staterna bör stå i rimligt förhållande till dessas andel av samtliga sysselsatta inom fiskerinäringen i de fördragsslutande staterna.

Bestämmelser om fiskefonden framgår av kapitel 18 artikel 3, 4 och 6 samt av bilaga I till denna traktat.

¹ Norsk reservation.

TRAKTATEN

Artikel 7

Exportsamarbetet inom fiskerinäringen omfattar bl.a. försäljning på centraliserade marknader, fastställande av minimiexportpriser och samarbete om marknadsföring.

Ministerrådet beslutar före den 1 januari 1972 om genomförandet av exportsamarbetet.

Artikel 8

Samarbetskommittén för fiskefrågor föreslår åtgärder för att genomföra det samarbete som anges i detta kapitel och i bilaga J till denna traktat.

Under samarbetskommittén skall finnas ett nordiskt prisutskott för genomförandet av den prisstabiliseringsordning som framgår av nämnda bilaga. Närmare bestämmelser härom meddelas av ministerrådet.

Artikel 9

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som det finner nödvändiga för att förverkliga vad ovan sägs.

Artikel 10

Ministerrådet beslutar i vad mån bestämmelserna i kapitel 11 och 12 är tillämpliga på det fiskeripolitiska området.

Kapitel 9. Landtransport

(Artikel 1)

De fördragsslutande staterna skall utvidga samarbetet på transportområdet i syfte särskilt att ge transportföretag i de nordiska län-

derna samma möjligheter att utöva annan landstransport än linjetrafik mellan och genom staternas områden.

Artikel 2

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1973 allmänna riktlinjer för att genomföra vad som sägs i artikel 1. Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som det finner nödvändiga för att genomföra vad ovan sägs.)¹

Kapitel 10. Arbetsmarknads- och socialpolitik

Artikel 1

Fördragsslutande stat eftersträvar att tillförsäkra annan fördragsslutande stats medborgare, som är anställd på det förstnämnda landets arbetsmarknad, samma ställning som egna medborgare i vad avser rätt till arbete, lön och andra arbetsvillkor.

Artikel 2

De fördragsslutande staterna skall i nära samarbete bygga ut den gemensamma nordiska arbetsmarknaden. Som ett led häri skall bl.a. utarbetas gemensamma nordiska arbetsmarknadsprognoser och undersökas i vad mån stödet för arbetskraftens yrkesmässiga och geografiska rörlighet kan utbyggas.

Artikel 3

Det nordiska arbetsmarknadsutskottet som upprättats genom överenskommelsen den 22 maj 1954 om en gemensam nordisk arbets-

¹ Dansk reservation.

marknad, skall under ministerrådet fullgöra de uppgifter som anges i artikel 2.

Sådana arbetsmarknadsfrågor som ovan sägs vilka berör de fördragsslutande staternas samverkan på det sociala området handläggs i samråd med den nordiska socialpolitiska kommittén som upprättats i anslutning till konventionen den 15 september 1955 om social trygghet.

Kapitel 11. Statliga stödåtgärder samt offentlig upphandling och offentliga arbeten

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall enligt bestämmelserna i detta kapitel

— undvika att tillämpa sådana statliga stödåtgärder som snedvrider eller hotar att snedvrida konkurrensvillkoren mellan de fördragsslutande staterna,

— tillämpa en likställningsprincip för offentlig upphandling och offentliga arbeten av innebörd att diskriminering mellan varor från de fördragsslutande staterna eller mellan de fördragsslutande staternas medborgare eller juridiska personer skall undvikas på dessa områden.

Artikel 2

Ministerrådet fattar före den 1 januari 1972 beslut om tidpunkt för likställningsprincipens genomförande för offentliga arbeten och om de författningsmässiga eller andra åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga i detta syfte.

Artikel 3

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1972 riktlinjer för utgivande av statsstöd till näringslivet och för offentlig upphandling och offentliga arbeten.

Intill dess ministerrådets beslut har genomförts får fördragsslutande stat göra sådana undantag från bestämmelserna i artikel 1, som är motiverade av hänsyn till lokaliserings- och sysselsättningspolitiken samt ekonomiska politiken i övrigt.

Artikel 4

I den mån de statliga myndigheterna i en fördragsslutande stat icke har befogenhet att bestämma över kommunala eller andra icke statliga myndigheters handläggning av frågor om offentlig upphandling och offentliga arbeten samt kommunala stödåtgärder skall denna fördragsslutande stat verka för att bestämmelserna i detta kapitel tillämpas även av dessa.

Artikel 5

Samarbetskommittén för näringsrätt och konkurrensregler undersöker fortlöpande de fördragsslutande staternas bestämmelser och praxis i fråga om statliga stödåtgärder samt offentlig upphandling och offentliga arbeten och avger rapport härom till ministerrådet.

Artikel 6

Ministerrådet kan fatta beslut om de åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga i syfte att harmonisera föreskrifter och administrativ praxis rörande statliga stödåtgärder samt offentlig upphandling och offentliga arbeten.

Kapitel 12. Restriktiva affärsmetoder

Artikel 1

1. De fördragsslutande staterna skall motverka restriktiva affärsmetoder som förrycker villkoren för eller hämmar samhandeln eller annan näringsutövning varom bestämmelser ges i denna traktat.

2. Som restriktiva affärsmetoder anses i detta kapitel

— avtal mellan företag, beslut eller samordnat uppträdande som har till syfte eller kan ha till följd att hindra eller begränsa konkurrensen eller att snedvrیدا villkoren för denna,

— ett eller flera företags oskäligena utnyttjande av sin dominerande ställning.

Artikel 2

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga för att genomföra vad som sägs i artikel 1.

Artikel 3

I syfte att vidareutveckla samarbetet för att motverka restriktiva affärsmetoder och ge detta samarbete fastare former skall de fördragsslutande staterna vidtaga de åtgärder som anges i bilaga M till denna traktat.

Kapitel 13. Etablering och tjänster

Artikel 1

I takt med utvecklingen av det ekonomiska samarbete som denna traktat syftar till skall fördragsslutande stat eftersträva att genom liberal praxis eller lagstiftning ge medborgare i annan fördragsslu-

tande stat rätt att utöva självständig näringsverksamhet och utföra tjänster i annan fördragsslutande stat (på samma villkor, som gäller för vederbörande stats egna medborgare)¹ (på villkor som är nödvändiga för att den nordiska marknaden kan fungera effektivt).²

Artikel 2

1. Med tjänst förstås prestation, som normalt utförs mot betalning och icke omfattas av de mellan de fördragsslutande staterna inbördes gällande reglerna om fri rörlighet för varor, kapital och arbetskraft och som icke har karaktären av stadigvarande näringsutövning i värdlandet.

2. Rätten att utföra tjänster behöver icke gälla för annan än medborgare, som är bosatt eller driver självständig näringsverksamhet inom fördragsslutande stats område.

3. Med fördragsslutande stats medborgare likställs näringsdrivande bolag, andra sammanslutningar samt stiftelser som är upprättade i överensstämmelse med lagstiftningen i fördragsslutande stat och som har sitt stadgeenliga säte inom samt en verklig och varaktig förvärvsmässig anknytning till de fördragsslutande staternas område.

Artikel 3

1. Vad som sagts i artikel 1 gäller icke

— rätten att utöva verksamhet som stadigvarande eller tidvis är förbunden med utövning av offentlig myndighet,

— rätten att utöva verksamhet med avseende på utnyttjande av telekommunikationer,

— rätten att framställa alkoholhaltiga drycker eller jäst,

— rätten att vara ägare eller utgivare av periodisk skrift.

2. Bestämmelserna i artikel 1 hindrar icke fördragsslutande stat från

¹ Danskt-finskt-svenskt förslag.

² Norskt förslag.

— att upprätthålla gällande begränsningar i rätten för medborgare i en fördragsslutande stat att inom annan fördragsslutande stats område förvärva och utnyttja vattenkraft eller arrendera elkraft eller förvärva skog eller gruva eller jordbruksfastighet eller fast egendom för yrkesmässig användning för rekreativa ändamål eller andelar i juridisk person som äger sådan egendom,

— att göra registrering av skepp och andra fartyg under en fördragsslutande stats flagga betingad av att skeppet eller fartyget äges av medborgare i vederbörande land eller av bolag, annan sammanslutning eller stiftelse, som har sitt säte i registreringsstaten och uppfyller villkoren i denna stats bestämmelser om hur bolagets, sammanslutningens eller stiftelsens styrande organ skall vara sammansatta och om i vilken utsträckning dess kapital får ägas av utlänning.

Artikel 4

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1972 riktlinjer för ett utredningsarbete med sikte på att genomföra vad som sägs i artikel 1.

Ministerrådet fattar före den 1 januari 1975 beslut om i vilken omfattning vad som sägs i artikel 1 skall genomföras och vilka åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga.

Artikel 5

Fördragsslutande stat skall icke införa nya begränsningar i fråga om rätten för medborgare i annan fördragsslutande stat till etablering och utförande av tjänster, vilka icke gäller för medborgare i förstnämnda stat.

Fördragsslutande stat skall i samarbetskommittén för näringsrätt och konkurrensregler söka samråd med övriga fördragsslutande stater, innan den beslutar om viktiga ändringar i sin etableringsrättsliga lagstiftning.

Kapitel 14. Lagharmonisering

Artikel 1

1. De fördragsslutande staterna skall på de områden, som är av betydelse för det ekonomiska samarbete som omfattas av denna traktat, söka harmonisera sin lagstiftning och eftersträva en enhetlig tillämpning av denna.

2. Samarbetet skall syfta till att åstadkomma likalydande lagar eller i varje fall största möjliga enhetlighet i lagstiftningen.

3. Fördragsslutande stat, som överväger ny lagstiftning eller ändring av sin lagstiftning på de områden som anges i punkt 1, skall underrätta vederbörande samarbetskommitté härom.

Anser kommittén den nya lagstiftningen eller ändringen böra bli föremål för gemensamma överväganden skall sådana komma till stånd på sätt som är lämpligt i varje särskilt fall.

Artikel 2

1. Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som de fördragsslutande staterna skall vidtaga för att genomföra vad som sägs i artikel 1.

2. Som ett led i samarbetet enligt bestämmelserna i artikel 1 vidtar de fördragsslutande staterna de åtgärder som anges i bilaga N till denna traktat.

Kapitel 15. Utbildning

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall fortsätta sina strävanden att åstadkomma största möjliga samordning av sina åtgärder på utbildningsområdet, omfattande vart och ett av utbildningens hu-

vudområden från grundskolan till universitetsutbildningen inbegripet yrkesutbildningen och vuxenutbildningen på olika nivåer.

Artikel 2

Samordningsåtgärderna skall under hänsynstagande till de särskilda förhållandena inom varje utbildningsområde i synnerhet inrikta på

- a. utbildningens innehåll,
- b. utbildningssystemets struktur,
- c. det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet,
- d. lärarutbildningen inbegripet vidareutbildning och fortbildning.

De fördragsslutande staterna skall vidare söka åstadkomma

- a. ömsesidigt erkännande av examina, betyg och andra utbildningsmeriter,
- b. inrättande av gemensam utbildning eller gemensamma utbildningsinstitutioner,
- c. arbetsfördelning särskilt inom de mest avancerade eller specialiserade utbildningslinjerna.

De fördragsslutande staterna skall eftersträva att tillgodose önskemål från medborgare i fördragsslutande stat, som är bosatt i annan fördragsslutande stat, om undervisning på sitt modersmål.

Artikel 3

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1975 allmänna riktlinjer för samordningsåtgärderna, innefattande en tidsplan för att genomföra dessa.

Artikel 4

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som det finner nödvändiga för att förverkliga vad ovan sägs.

Artikel 5

Fördragsslutande stat skall i samarbetskommittén för forskning och utbildning söka samråd med övriga fördragsslutande stater innan viktiga beslut fattas på utbildningsområdet.

Artikel 6

Ministerrådet beslutar i sådana frågor rörande de fördragsslutande staternas samverkan på kulturområdet som har samband med utbildningen. Denna samverkan skall särskilt avse åtgärder som berör de sköna konsterna, massmedia, folkbildning och ungdomsarbete samt annan verksamhet med syfte att öka kulturkontakter och kulturaktivitet.

Kapitel 16. Forskning

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall söka samordna sina åtgärder på forskningsområdet i syfte att mera effektivt utnyttja sina resurser.

Artikel 2

Samordningsåtgärderna skall i synnerhet inriktas på

- a. gemensamma mål för forskningsinsatsen med beaktande av de fördragsslutande staternas resurser och deras möjligheter till samarbete med tredje land och deras deltagande i internationellt samarbete,
- b. samordning av nationella forskningsprogram,
- c. gemensamma projekt och gemensamma forskningsinstitutioner.

Artikel 3

Samarbetskommittén för forskning och utbildning undersöker de fördragsslutande staternas insatser på forskningsområdet inom den offentliga och den enskilda sektorn.

Undersökningen skall omfatta metoder och medel i forskningspolitiken, inbegripet offentliga och enskilda finansierings- och stödåtgärder, den organisatoriska strukturen och deltagande i internationellt samarbete.

Artikel 4

Ministerrådet fastställer före den 1 januari 1972 allmänna riktlinjer för den vidare samordningen och utvecklingen av de fördragsslutande staternas insatser på forskningsområdet.

Artikel 5

Ministerrådet fattar beslut om de åtgärder som det finner nödvändiga för att förverkliga vad ovan sägs.

Artikel 6

Fördragsslutande stat skall i samarbetskommittén för forskning och utbildning söka samråd med övriga fördragsslutande stater innan viktiga beslut fattas på forskningsområdet.

Kapitel 17. Utvecklingsbistånd

Artikel 1

De fördragsslutande staterna skall fortsätta att bygga ut samarbetet om utvecklingsbistånd på de tekniska, finansiella, kommersiella

och handelspolitiska områdena såväl genom de internationella organisationernas hjälpprogram som på bilateral basis.

Artikel 2

Ministerrådet låter undersöka möjligheterna av ett närmare samarbete om de fördragsslutande staternas finansiella bistånd.

Artikel 3

Ministerrådet fattar de beslut som erfordras för att genomföra vad ovan sägs.

Kapitel 18. Finansieringssamarbete

Artikel 1

Som ett led i strävandena att stärka Nordens ekonomi upprättar de fördragsslutande staterna, förutom den i kapitel 7 nämnda jordbruksfonden och den i kapitel 8 nämnda fiskefonden, en allmän finansieringsfond och en investeringsbank.

Artikel 2

Den allmänna finansieringsfonden har till uppgift att lämna bidrag samt lån och garantier på fördelaktiga villkor för att underlätta finansieringen av projekt av nordiskt intresse som icke eller endast delvis är lämpade för bankmässig finansiering.

Närmare bestämmelser om finansieringsfonden framgår av bilaga L till denna traktat.

Artikel 3

Den allmänna finansieringsfonden, jordbruksfonden och fiskefonden finansieras genom tillskott från de fördragsslutande staterna. Storleken av tillskotten och dessas fördelning mellan staterna fastställs för en period om fem år. Fördelningen grundas på förhållandet mellan staternas bruttonationalprodukter. Före utgången av en sådan period fattar ministerrådet beslut om tillskottens storlek och fördelning under nästkommande femårsperiod.

Artikel 4

Tillskotten under den första femårsperioden, som löper från tidpunkten för tullunionens ikraftträdande, uppgår till totalt 000 milj. svenska kronor. Av detta belopp tillskjuter Danmark 000, Finland 000, Norge 000 och Sverige 000 milj. svenska kronor med en femtedel per år. Av tillskotten tillförs 000 kronor den allmänna finansieringsfonden, 000 kronor jordbruksfonden och 000 kronor fiskefonden.

Artikel 5

Investeringsbanken har till uppgift att lämna lån och garantier på bankmässiga villkor till projekt som är av nordiskt intresse. Närmare bestämmelser om investeringsbanken framgår av bilaga K till denna traktat.

Artikel 6

Stadgarna för den allmänna finansieringsfonden, jordbruksfonden, fiskefonden och investeringsbanken träder i kraft samtidigt som tullunionen.

Kapitel 19. Samarbetsorgan

Ministerrådet

Artikel 1

Ministerrådet har de uppgifter som anges i denna traktat.

Artikel 2

1. Ministerrådet består av en medlem av varje fördragsslutande lands regering.
2. Ordförandeskapet i ministerrådet utövas i perioder om tolv månader av Danmarks, Finlands, Norges och Sveriges representanter i nu nämnd ordning.
3. Ministerrådet fastställer sin arbetsordning.

Artikel 3

1. Ministerrådet fattar de beslut som erfordras för att förverkliga denna traktats målsättningar och bestämmelser.
2. Beslut av ministerrådet är bindande för fördragsslutande stat. Beslut i fråga som enligt fördragsslutande stats författning kräver folkrepresentations godkännande binder dock icke denna stat förrän folkrepresentationen godkänt beslutet. Erfordras sådant godkännande skall ministerrådet underrättas härom innan ministerrådet fattar beslut. Innan folkrepresentationens godkännande givits är ej heller annan fördragsslutande stat bunden av beslutet.

Artikel 4

1. Fördragsslutande stat har en röst i ministerrådet.
2. Ministerrådets beslut skall vara enhälliga.
3. Nedlagd röst utgör icke hinder för beslut.

TRAKTATEN

Artikel 5

Ministerrådet kan överlåta på den fasta ämbetsmannakommittén att fullgöra ministerrådets uppgifter på närmare avgränsade områden. Ministerrådet får dock inte överlåta sin beslutanderätt i frågor som förutsätter lagstiftningsåtgärder.

Artikel 6

Ministerrådet kan anmoda sekretariatet att företa undersökningar, avge yttranden och framlägga förslag inom denna traktats ram.

Den fasta ämbetsmannakommittén

Artikel 7

Den fasta ämbetsmannakommittén förbereder ministerrådets arbete och fullgör de uppgifter som ministerrådet ålägger kommittén.

Artikel 8

1. Den fasta ämbetsmannakommittén består av en representant som utses av varje fördragsslutande stats regering.
2. Beträffande ordförandeskap och röstning gäller samma bestämmelser som för ministerrådet.
3. Ministerrådet fastställer den fasta ämbetsmannakommitténs arbetsordning.

Sekretariatet

Artikel 9

Sekretariatet har de uppgifter som anges i denna traktat.

Artikel 10

1. De fördragsslutande staterna utser i samråd fyra direktörer för en tid av fyra år.
2. Direktör får icke utöva annan avlönad eller oavlönad yrkesverksamhet och ej heller inneha uppdrag som medför att hans oavhängighet kan ifrågasättas.
3. Vid fullgörandet av sina uppgifter skall direktör handla endast i organisationens intresse. Direktör får varken begära eller mottaga instruktion från någon nationell myndighet.
4. Ministerrådet fastställer bestämmelser om direktörernas tjänsteförhållanden.

Artikel 11

Ministerrådet utser en av direktörerna till ordförande för en tid av ett år.

Artikel 12

1. Sekretariatet kan avge uttalande till och framlägga förslag för ministerrådet, ämbetsmannakommittén och samarbetskommittéerna för att förverkliga traktatens bestämmelser.
2. Företrädare för sekretariatet deltagar i ministerrådets, ämbetsmannakommitténs och samarbetskommittéernas sammanträden.

Artikel 13

De fördragsslutande staterna lämnar sekretariatet erforderligt bidrag för att sekretariatet skall kunna utföra de uppgifter som åligger det enligt denna traktat.

Artikel 14

Direktörerna leder sekretariatets arbete och beslutar om fördelningen av arbetsuppgifterna inom sekretariatet.

Artikel 15

Ministerrådet fastställer närmare bestämmelser om tjänsteförhållanden och anställningsvillkor för sekretariatets personal.

Samarbetskommittéerna

Artikel 16

1. Samarbetskommittéer skall finnas på följande sakområden:
  - a. Ekonomisk politik och regionalpolitik
  - b. Arbetsmarknads- och socialpolitik
  - c. Tull- och handelspolitik
  - d. Industri- och energipolitik
  - e. Jordbrukspolitik
  - f. Fiskeripolitik
  - g. Näringsrätt och konkurrensregler
  - h. Utbildnings- och forskningspolitik
  - i. Transportpolitik¹
2. Ministerrådet kan besluta om ändringar eller tillägg till vad som sagts i punkt 1.
3. Samarbetskommittéerna består av företrädare för de fördragslutande staterna.
4. Varje samarbetskommitté utser ordförande för en tid av ett år.
5. Ministerrådet fastställer arbetsordning för samarbetskommittéerna.

¹ Jfr kapitel 9.

Artikel 17

1. Samarbetskommittéerna fullgör de uppgifter som ålagts dem enligt denna traktat.
2. Varje samarbetskommitté överlägger på eget initiativ eller på framställning av sekretariatet i frågor inom sitt sakområde.
2. Samarbetskommitté kan på eget initiativ eller på framställning av sekretariatet lämna redogörelse och framställa förslag till ministerrådet och ämbetsmannakommittén inom sitt sakområde.

Artikel 18

Ministerrådet kan tillsätta fasta utskott under samarbetskommitté. Ministerrådet kan utse särskilda sakkunniga i sådant utskott.

*Rådgivande kommittén**Artikel 19*

1. Som medlemmar i rådgivande kommittén utser varje fördragslutande stat för en tid av två år sju företrädare för industri, handel, jordbruk, fiske, konsumentintressen och arbetsmarknadens parter.
2. Rådgivande kommittén kan tillsätta utskott i vilka andra näringsgrenar än de i punkt 1 nämnda kan vara företrädda.

Artikel 20

1. Kommittén utser sin ordförande för en tid av ett år.
2. Kommittén fastställer sin arbetsordning.

Artikel 21

1. Kommittén gör uttalanden till ministerrådet i frågor som behandlas i denna traktat.
2. Ministerrådet kan inhämta yttrande från kommittén.

Allmänna bestämmelser

Artikel 22

Ministerrådet fastställer de allmänna bestämmelser som erfordras med hänsyn till organisationens administrativa utgifter, formerna för upprättandet av en budget samt fördelningen av dessa utgifter mellan de fördragsslutande staterna.

Artikel 23

1. De fördragsslutande staterna överenskommer om organisationens säte.
2. Ministerrådet träffar överenskommelse med värdlandet om direktörernas och de anställdas ställning i förhållande till värdlandet.

Artikel 24

Officiella språk är danska, finska, norska och svenska.

Artikel 25

Ministerrådet fastställer bestämmelser för offentliggörande av handlingar upprättade inom samarbetsorganen.

Kapitel 20. Allmänna bestämmelser och slutbestämmelser

Artikel 1

Bestämmelserna i denna traktat utgör icke hinder för fördragsslutande stat att uppfylla de förpliktelser som härrör ur gällande över-

enskommelse mellan fördragsslutande stat, å ena, och tredje land, å andra sidan.

Om fördragsslutande stat finner att annan fördragsslutande stats uppfyllande av de förpliktelser som anges i första stycket inskränker dess rättigheter enligt denna traktat, är denna stat berättigad att i motsvarande grad inskränka den senare statens rättigheter enligt denna traktat.

Artikel 2

De fördragsslutande staterna skall samråda vid deltagande i internationellt samarbete inom ämnesområde som omfattas av denna traktat. Ministerrådet kan besluta om gemensamt uppträdande vid sådant samarbete.

Artikel 3

1. Bestämmelserna i denna traktat hindrar icke en fördragsslutande stat att vidtaga åtgärder, som den anser nödvändiga för att skydda sina väsentliga säkerhetsintressen, om sådana åtgärder

a. vidtages för att förhindra yppandet av upplysningar,

b. avser handel med vapen, ammunition eller krigsmateriel eller avser forskning, utveckling eller tillverkning oundgängligen nödvändig för försvarsändamål, under förutsättning att åtgärderna icke inbegriper tillämpning av importtullar eller kvantitativ begränsning av importen utom när sådan begränsning är tillåten enligt kapitel 4 artikel 15 i denna traktat eller medges genom beslut av ministerrådet,

c. vidtages för att säkerställa att materiel och utrustning för atomenergiändamål, som ställts till förfogande för fredliga ändamål, icke främjar militära syften, eller

d. vidtages i krigstid eller vid andra kritiska tillfällen i de internationella förbindelserna.

2. Bestämmelserna i denna traktat hindrar icke en fördragsslu-

TRAKTATEN

tande stat att vidtaga åtgärder till fullgörande av förpliktelser, som den fördragsslutande staten påtagit sig i syfte att upprätthålla internationell fred och säkerhet.

Artikel 4

Fördragsslutande stat, som vidtagit åtgärder med stöd av artikel 3, skall underrätta ministerrådet härom, såvida detta icke kränker statens säkerhetsintressen. Beslut om sådana åtgärder bör såvitt möjligt icke sättas i kraft utan att saken förelagts ministerrådet.

Ministerrådet överväger hur av åtgärderna föranledda störningar av samarbetet enligt denna traktat bäst skall undgås.

Artikel 5

Utan hinder av bestämmelserna i denna traktat får fördragsslutande stat vidtaga nödvändiga skyddsåtgärder, om i denna stat uppstår en ekonomisk krissituation, såsom en allvarlig sysselsättningsstörning eller allvarliga betalningsbalanssvårigheter.

Artikel 6

Åtgärder som avses i artikel 5 får vidtagas endast efter medgivande av ministerrådet. Ministerrådet skall i sådant medgivande fastställa den tid för vilken det gäller samt de övriga villkor som är förbundna med medgivandet.

Artikel 7

Skulle i särskilt fall ett uppskov med vidtagandet av skyddsåtgärder med stöd av artikel 5 medföra allvarliga samhällsekonomiska skadeverkningar, får fördragsslutande stat utan ministerrådets med-

givande vidtagna erforderliga skyddsåtgärder.

Fördragsslutande stat som vidtagit åtgärd innan medgivande inhämtats från ministerrådet är skyldig att snarast möjligt underrätta ministerrådet härom. Ministerrådet skall snarast pröva frågan om åtgärdens förenlighet med artikel 5.

Artikel 8

Ministerrådet kan i samband med medgivande som lämnas enligt artikel 6 också tillåta annan fördragsslutande stat att göra avvikelser från traktaten i den mån detta är erforderligt för att förebygga allvarliga skadeverkningar som följd av medgiven skyddsåtgärd.

Så länge skyddsåtgärd tillämpas av fördragsslutande stat utan att ministerrådet lämnat sitt medgivande därtill får övriga fördragsslutande stater, utan hinder av traktatets bestämmelser, vidtaga åtgärd som är nödvändig för att undgå allvarliga skadeverkningar som följd av skyddsåtgärden. Innan sådan åtgärd beslutas bör samråd äga rum i ministerrådet.

Artikel 9

Kommer fördragsslutande stat i ett läge som avses i artikel 5 kan ministerrådet, för att avhjälpa de svårigheter i vilka staten befinner sig, besluta om lämpliga åtgärder från övriga fördragsslutande staters sida, däri inbegripet ömsesidigt bistånd.

Artikel 10

1. Denna traktat har med nedan angivna undantag tillämpning på de fördragsslutande staternas områden.
2. Danmarks regering kan i samband med att Danmarks ratifikationsinstrument deponeras avge förklaring om att traktaten i någon del icke skall gälla för Färöarna och Grönland. Danmarks re-

TRAKTATEN

gering underrättar övriga fördragsslutande stater om sådan förklaring återkallas.

3. Finlands regering kan i samband med att Finlands ratifikationsinstrument deponeras avge förklaring om att traktaten i någon del icke skall gälla för landskapet Åland. Finlands regering underrättar övriga fördragsslutande stater om sådan förklaring återkallas.

4. Traktaten tillämpas icke på Svalbard.

Artikel 11

Denna traktat gäller i tio år. Traktaten förblir i kraft under ytterligare perioder om tio år. Den kan med iakttagande av två års uppsägningstid uppsägas att upphöra vid utgången av varje tioårsperiod.

Artikel 12

1. Fördragsslutande stat kan föreslå sådan ändring i denna traktat som är ändamålsenlig för att genomföra och vidare utbygga det nordiska ekonomiska samarbetet.

2. Överenskommelse om ändring skall ratificeras av de fördragsslutande staterna enligt bestämmelserna i artikel 18.

Artikel 13

Om förutsättningarna för fördragsslutande stats deltagande i samarbetet enligt denna traktat väsentligen ändras eller bortfaller som följd av krig eller allvarlig internationell krissituation och en tillämpning av undantagsbestämmelserna i artiklarna 3—9 icke är tillräcklig har staten rätt att suspendera eller uppsäga traktaten. Suspension eller uppsägning sker genom att staten skriftligen underrättar övriga fördragsslutande stater härom.

Artikel 14

1. Upptager fördragsslutande stat som har ingivit ansökan om medlemskap i eller annan anslutning till de europeiska gemenskaperna förhandlingar härom underrättar staten övriga fördragsslutande stater och ministerrådet härom.

2. Om sådan underrättelse har inkommit till ministerrådet och någon fördragsslutande stat begär detta, företar ministerrådet en undersökning av de ändringar i denna traktat och i de med stöd av traktaten fattade besluten som kan vara nödvändiga som följd av de upptagna förhandlingarna. Om de fördragsslutande staterna på grundval av denna undersökning enas om att behov för revision av denna traktat föreligger skall förhandlingar upptagas om revision i syfte att i största möjliga omfattning bevara det på traktaten grundade nordiska ekonomiska samarbetet.

Från den tidpunkt underrättelse som avses i första stycket inkommit till ministerrådet och de fördragsslutande staterna får fördragsslutande stat uppsäga traktaten med en uppsägningsfrist om tolv månader.

Artikel 15

Uppsäger stat traktaten skall de fördragsslutande staterna överenskomma om avvecklingen av den utträdande statens rättigheter och förpliktelser enligt traktaten.

Om icke annat bestäms i överenskommelsen upphör samtliga dessa rättigheter och förpliktelser för den utträdande staten vid uppsägningens ikraftträdande.

Artikel 16

Har uppsägning skett med stöd av artikel 14 punkt 2 i detta kapitel skall den allmänna finansieringsfonden, jordbruksfonden och fiskefonden icke åta sig nya förpliktelser gentemot den uppsäggande staten och ej heller verkställa utbetalningar till denna stats

förmån, om icke de fördragsslutande staterna överenskommer om annat.

I fall som sägs i första stycket upphör skyldigheten för uppsä-
gande stat att göra inbetalning till dessa fonder i den utsträckning
inbetalningen överstiger vad som motsvarar de åtaganden som fon-
den gjort vid tidpunkten för uppsägningen.

Från samma tidpunkt upphör sådan återbetalning till uppsägan-
de stat som anges i kapitel 7 artikel 4 om icke de fördragsslutande
staterna överenskommer om annat.

Artikel 17

Republiken Island kan tillträda denna traktat på de villkor om vil-
ka överenskommelse träffas. Sådan överenskommelse skall rati-
ficeras.

Artikel 18

1. Denna traktat skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten
deponeras i det [ ] utrikes-[departementets] arkiv. Den
[ ] regeringen skall underrätta övriga fördragsslutande
stater om företagna depositioner samt tillse att traktaten registre-
ras hos Förenta nationernas generalsekreterare.

2. Traktaten träder i kraft första dagen i den månad som inträ-
far en månad efter den dag då samtliga fördragsslutande staters
ratifikationsinstrument deponerats.

3. Denna traktat skall deponeras i [ ] utrikes-[depar-
tementets] arkiv. Den [ ] regeringen skall tillställa övriga
fördragsslutande stater bestyrkta avskrifter av traktaten.

Till bekräftelse härav har undertecknade befullmäktigade om-
bud undertecknat denna traktat, som skedde i [ ], i ett
exemplar på danska, finska, norska och svenska språken, vilka
samtliga texter har lika vitsord, den [ ].

Sakordsregister

- arbetsfördelning 41
- internationell 17, 21, 33
- arbetsmarknad, nordisk 86
- arbetsmarknadspolitik 26, 142, 239
- associationsavtal 157
- atomreaktorbolag 103, 132, 209

- Balassa, B. 16, 189
- Baunsgaard, H. 90, 101, 125
- biståndspolitik 47, 93
- Borten, P. 215
- "brain drain" 26
- Bretton Woodsavtalet 44
- budgetpolitik 114

- Churchill, W. 50

- danska Industrirådet 97, 121
- Denison, E. 19
- desintegration 43
- ekonomisk 41
- devalvering 68, 101, 168
- "dirigistiska skolan" 17
- direktinvestering 15, 28 f, 76, 196
- diskriminering 16, 59
- dumping 57, 62, 91, 225

- EEC(:s) 154 ff
- domstol 111, 163
- ekonomiska och sociala kommitté 163
- kommissionen 107, 163
- parlament 163
- råd 163
- EFTA(:s) 49 ff
- ekonomiska kommitté 64
- framtidsutsikter 78
- icke-diskrimineringsprincip 58
- konsultativa kommitté 65
- konventionen 57
- råd 65
- energipolitik 93, 130, 229
- etablering 61, 144, 209, 242
- Euratom 154
- Europaparlamentet 112
- Europarörelsen 155
- Europatanken 49
- Europeiska socialfonden 152
- export 20, 68 f
- restriktion 129

- Fagerholm, K. A. 111, 210
- finansiering(s) 38
- fond 92, 115, 148, 249
- institut 39
- ordningar 204, 206
- samarbete 249
- fiske 68, 208
- fond 115, 139, 149
- politik 92, 138, 170, 236
- forskning 30, 36, 93, 148, 247
- "free on board" 56
- frihandelsområde 47, 56
- fullständig tullunion 125, 150
- Föreningen Norden 83

SAKORDSREGISTER

- Förenta Nationerna 44
företags
— ledning 28, 38
— organisation 28
— struktur 34
försvarspolitik 160
försvarsunion 83
- Galbraith, J. K. 32
de Gaulle, Ch. 51, 89
— avgång 100
genomsnittsinkomst 14
- Hallstein, W. 155
handelshinder 30, 39, 203
— icke-tariffära 57, 167
handel(s)
— inter-EFTA 67
— internordisk 188
— liberalisering 19
— politik 118, 166, 221
— ström 70, 76
Helsingforsavtalet 84
- import 20, 67
— avgift 53, 63
— subsidierad 57, 62
industrialism 26, 41
industri i Norden 193 f
industripolitik 93, 130, 229
inkomstskillnad 14
innovation 27
integration
— ekonomisk 13, 20
— faktisk ekonomisk 15
— formell 15, 44
— formell ekonomisk 42
— horisontell 13
— internationell 14
— interregional 14
— vertikal 13
International Economic Association 17
- investeringsbank 149, 152
Island 62, 91, 262
- Japan 22 f
jordbruk(s) 62, 207
— fond 137, 148, 204
— organisationer 98
— politik 92, 134, 168, 231
— rationalisering 134
— råvarupriser 128
- kapitalimport 29
kapitalrörelser 116 f, 170, 220
Kennedyronden 45, 89
"know-how" 15
Koivisto, M. 177
Kol- och stålunionen 47, 154
komparativa kostnader 41
konjunkturpolitik 47, 114
konkurrens 33
— förhållanden 39
— möjligheter 129
— regler 17, 57, 92
konsumentpolitik 211
kontrollsystem 32
Krag, J. O. 90
kreditpolitik 31, 114
kulturutbud 173
kvantitativa restriktioner 57, 129, 226
- lagharmonisering 147, 245
lagstiftningssamarbete 82
landsorganisationer 96
landtransport 141, 238
liberala skolan 16
liberaliseringskod 46
licensrättighet 28
Luxemburg-kompromissen 164
lågprisimport 91
lån 29, 59
låneinstitution 32
lönedifferenser 25

- majoritet(sbeslut) 107, 164
 — enkel 164
 — kvalificerad 164
 maritima kommittén 130
 marknadsföring 30, 37
 Marshallplanen 46
 maskinanmärkning 74, 127, 199
 Maudling, R. 51
 Maudlingkommittén 47
 merkantilism 42
 mervärdeskatt 171
 ”mest-gynnad-nations-klausulen”
     44
 miljövärd 212
 minimipris 138, 208
 ministermöte 65, 102 f
 ministerråd 106, 215, 218
 Montan, N. 90
 multinationella företag 20, 32
 myntunion 82
 märkesbeteckning 38

 nationella administrationer 19
 nettovinster 25
 neutralitet 83, 159
 Nixonronden 46
 Nordforsk 86
 Nordiska
 — ekonomiska utskottet 87
 — kulturfonden 86
 — kulturkommissionen 147
 — rådet 84, 210, 218
 Nordvisionen 86
 Norges Industriforbund 97, 121
 notifikation 143
 nyprotektionism 17
 näringsrätt 92

 offentlig(a)(t)
 — arbete 143, 240
 — företag 57, 59
 — inköp 57, 59
 — stödåtgärder 57 f

 — upphandling 143, 240
 Ohlin, B. 15
 Ohlin, G. 17, 19
 omfördelning av resurser 18

 patent 62
 — rättighet 28
 penningpolitik 31
 portföljinvestering 31
 postunion 82
 preambel 104
 preferens 204
 — princip 137
 primärnärings 186
 prissystem 168
 privat konsumtion 185 f
 produktion 35, 181 ff
 protektionism 21, 43, 82

 Rabaeus, B. 79
 reciprocitetsprincip, GATT:s 45
 regionala olikheter 179
 regionalpolitik 17, 114 f
 regionssystem 175
 restriktiva affärsmetoder 57, 60, 144,
     242
 revalvering, västtysk 168
 Ricardo, D. 41
 Romfördraget 155, 162
 rådgivande kommitté 111, 218, 255
 räntenivå 31
 rörlighet 20
 — kapitalets 20, 29
 — kunskapens och idéernas 20, 26
 — varornas och tjänsternas 20 f

 samarbetskommittéer 109, 143, 218,
     254
 samarbetsorgan 106, 251
 SAS 87
 Schweiz 161
 Scitovsky, T. 39
 sekretariat 107, 252 f

SAKORDSREGISTER

- jöfartspolitik 129 f, 229
skandinavism 82
skattepolitik 114
Smith, A. 41
socialförsäkring 86
socialpolitik 142, 239
Spaak-kommittén 50
specialisering 18
språk, officiellt 256
stagnation 18
statsunderstöd 168
Stockholmskonventionen 52, 57
stordrift 33
stordriftsfördelar
— finansiering 38
— forskning och utveckling 36
— företagsledning 38
— marknadsföring 37
— produktion 35
stordriftsförhållanden 34
strukturförändring 18, 76
strukturrationalisering 195
stödåtgärder, statliga 143, 240
suppleringsimport 98, 137
suspension 199, 204, 224
säkerhet(s)
— intressen 257
— nationell 64
— politik 83
”teknologiskt gap” 27
”terms of trade” 21
tillväxthastighet 66
tillväxtindustrier 36
tjänster 144, 186, 242
”trade creation” 74
”trade diversion” 74
”Trade Expansion Act” 45
traktatutkast 104 ff, 216 ff
traktat, uppsägelse av 152
transitering 140
transport 141 f, 209
transportpolitik 141
tull
— frihet 54
— intern 43
— konferens 45
— kontingent 165
— lagstiftning 129
— mur 30
politik 118, 221
restitution 56
— suspension 123
— taxa 165, 223
— union 164, 204
tvister 111, 211
Uddcomb 133
undantagsbestämmelser 64, 152, 211
underleverantörsystem 34, 190
unionsupplösning 82
uppsägningstid 158
ursprungsbevis 56
ursprungsregler 119, 224
utbildning 93, 147 f, 245
utlandsinvestering 76
utrikeshandel 72, 188
utrikespolitik, gemensam 160
utveckling 36 f
utvecklingsbistånd 148, 248 f
valutakonvertibilitet 47
valutapolitik 47, 113, 219
valutareserv 117
verkstadsprodukter 22 f
Wilson, H. 89
värdepappersmarknad 31
Zollverein 42
ämbetsmannakommitté, fast 107,
218, 252
— nordisk 94
ämbetsmannautredning 90, 93
Österrike 161
övergångsordning 123, 199

Böcker från Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Albinsson, Göran—Rydén, Bengt m.fl.

Strukturproblem 504 sidor 1968 Pris 23: 50

En redovisning av samarbetsavtal, sammanslagningar och nedläggningar inom industrin åren 1965—67. Katalogdelen på 400 sidor upptar 2 000 företag från 12 branscher som alla varit direkt berörda av förändringar under denna tid. Boken innehåller även en undersökning av vad som händer med de anställda vid nedläggningar och de komplicerade personalproblem som dessa medför.

Albinsson, Göran—Segerstedt, Torgny m.fl.

Näringslivet utmanat 165 sidor 1968 Pris 17: 50
inb. 22: 50

Kritiska röster särskilt från studenter har höjts både mot enskilda företag och näringslivet i stort.

Vad är det man reagerar mot i företagens verksamhet?

Är studentkritiken en följd av breddad universitetsrekrytering eller av en allmän "vänstervridning"?

Hur stora är de vänsterradikala grupperna?

Det är sådana frågor boken besvarar.

Andersson, Hans G.

Vad gör partierna i riksdagen?

— *mål, taktik och arbetsformer* 144 sidor 1969 Pris 19: 50
inb. 24: 50

Redogörelse för de politiska partiernas arbetssätt i riksdagen. Materialet har insamlats genom ett stort antal intervjuer med riksdagsmän och genomgång av icke offentliga utskottsprotokoll. Bland detaljfrågor som tas upp: Partiledarens ställning, partidisciplinen, principerna för befordran till utskottsplatser och enkammarriksdagens inverkan på partiernas arbete.

Baude, Hans

Att söka ekonomisk litteratur 198 sidor 1967 Pris 17: 50

En praktisk handledning för alla som sysslar med ekonomiskt utredningsarbete, forskare, studerande vid universitet och högskolor samt för bibliotek, såväl special- som universitetsbibliotek.

Bergqvist, Ivar—Thorburn, Th. m.fl.

När kommunen köper 192 sidor 1968 Pris 21: 50
inb. 26: 50

Vilka sköter den kommunala upphandlingen? Det är de förtroendevalda som disponerar över de miljarder som går till köp av varor och tjänster. En studiegrupp inom SNS har undersökt förhållandena och det framgår att i de flesta fall fattas kommunernas viktiga och ekonomiskt betydelsefulla inköpsbeslut av personer som är okunniga i inköpsfrågor.

Praktiskt taget alla de inköpsproblem som en kommun ställs inför möter även näringslivets inköpare, varför denna utredning och handbok är värdefull för alla inköpare.

Borgenhammar, Edgar

Makten över sjukhuset 238 sidor 1968 Pris 23: 50
inb. 28: 50

En undersökning och en kritisk granskning av budgetpraxis inom svensk sjukvård. Vänder sig till alla som sysslar med sjukvårdsfrågor men även till alla dem som i enskild eller offentlig tjänst kommer i beröring med budgetfrågor.

Branschrationalisering 310 sidor 1958 Pris 18: —
inb. 22: —

Mening—metoder—möjligheter

En undersökning av en arbetsgrupp: Rune Höglund—Torsten Carlsson—Gunnar Ericsson—Folke Kristensson—Sven H. Åsbrink—Göran C.-O. Claesson. En diskussion av branschrationaliseringarnas ideologi. Analyser av branscutredningar som företogs åren 1946—1947 i möbel-, el-, sko- och textilbranschen samt sten- och byggnadsindustrin.

Dahlström, Edmund—Holter, Harriet m.fl.

Kvinnors liv och arbete nedsatt pris 14: 50
550 sidor 1962 (30: —)

Svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem. Detta anses vara standardverket i kvinnofrågan. Ur innehållet: Analys av könsrollsdebatten. Kjönsroller och social struktur. Fra barn til voksen. Familjen och gifta kvinnors förvärvsarbete. Kvinnorna på arbetsmarknaden i Sverige. Företagen och den kvinnliga arbetskraften.

Dahmén, Erik

Sätt pris på miljön 94 sidor 1969 Pris 19: 50
inb. 24: 50

Nationalinkomsten stiger — men samtidigt försämras vår levnadsmiljö genom luftföroreningar, naturförstörelse och på många andra sätt. Utvecklingen är på väg att snedvridas i förhållande till våra egentliga önsknings. Hur kan den snedvridningen förklaras? Vilken mekanism är det som verkar? Vad kan vi göra för att skapa en bättre utveckling? Forskningsrapporter och betänkanden om förgiftningar och luftföroreningar ger ständigt förnyad aktualitet åt dessa frågor. Boken innehåller också en katalog över olika typer av miljöförstörelse.

Eisler, Hans

En saklig betraktelse 400 sidor 1969 Pris 23: 50
Analys av u-landspolitikkens mål och medel. inb. 28: 50

Vad betyder utländska företags investeringar för u-länderna?

Bistånd eller utsugning? Författaren visar

att svenska företags investeringar som regel är till fördel för u-ländernas ekonomiska och sociala utveckling

att stöd åt privata investeringar i u-länderna bör prövas som ett medel i den svenska biståndspolitik.

Olika sätt att stimulera privata företag till investeringar i u-länderna lanseras och analyseras.

Ennerfelt, P. Göran

Handeln mellan öst och väst 127 sidor 1966 Pris 13: 50

Det ekonomiska systemet i öst. Öst—västhandelns utveckling och betydelse — Problem — Framtidsperspektiv.

Fältström, Eric—Heijtz, Sven

Företags- och organisationspolitik 182 sidor 1967 Pris 16:50

I stora och medelstora företag föreligger ofta behov av riktlinjer för hur verksamheten skall bedrivas. De anställda måste känna till företaget, dess politik, mål och funktionssätt. Organisationspolitiken utgör ett centralt medel vid genomförandet av företagspolitik. Innehållet kan komprimeras i skriftliga riktlinjer.

För gammal? 142 sidor 1963 (14: —)
nedsatt pris 4: 75

Om de medelålders och äldre i samhälle och arbetsliv. Representeranter för näringsliv, universitet och förvaltning diskuterar nödvändiga åtgärder för anpassning till vår befolkningssituation — av Sveriges befolkning kommer år 1980 18 procent att vara över 65 år.

Företaget och forskningen 98 sidor 1964 Pris 10: —

En arbetsgrupp diskuterar den industriella forskningens problem, expansion, klimat, uppgifter, planering, administration, redovisning och ekonomi.

Företagets långsiktsplanering 150 sidor 1967 Pris 19: 50
inb. 24: 50

I denna bok diskuteras allmänna principer för långsiktigt planeringsarbete. Genom att systematisera och studera tänkbara handlingslinjer kan ett företag öka sin beredskap för framtida förändringar. Lämplig för både små och stora företag, oavsett verksamhetsområde.

Företagsledare om företagsledning 76 sidor 1960 Pris 7:—
Debattinlägg av dir. Erland Waldenström, tekn. dr Tore Browaldh,
generallöjtnant Curt Göransson, generaldirektör Martin E. Fehrm,
docent Lennart Strömberg m.fl.

Företagsmoral och utrikespolitik 140 sidor 1966 Pris 14: 50
Hur skall ett svenskt företag handla när dess internationella enga-
gemang tvingar fram moraliskt och ideologiskt känsliga beslut?
Skall man köpa apelsiner från Sydafrika och Spanien, och skall
man turista där? Skall man stänga den utländska fabriken om
landet byter regim? En rad företrädare för svenskt näringsliv har
diskuterat dessa problem med varandra och utomstående specia-
lister.

Grape, Lennart—Ysander, Bengt-Chr.

**Säkerhetspolitik och försvars-
planering**

235 sidor 1967 Pris 18:—

Försvaret kan sägas vara landets största koncern och som sådan
den svenska industrins viktigaste kund. Vad som händer inom för-
svaret är även ur ekonomisk synvinkel av betydande intresse. Här
ges en analys av försvarets långsiktiga planeringsproblem som ut-
mynnar i förslag till såväl principiella som konkreta lösningar av
organisatoriska problem. Kan även ses som en studie i långsikts-
planering för offentliga aktiviteter överhuvudtaget.

Individen och arbetstiden 132 sidor 1965 Pris 12: 50

Vårt nuvarande sätt att se på arbetstiden grundar sig på gamla
traditioner, men vad krävs i vårt industrialiserade och urbaniserade
samhälle?

Johansson, Folke—Carlbon, Terry

Kan vi lita på TV?

Ideal—verklighet—kontroll 174 sidor 1966 Pris 13: 50

Hur skall TV bete sig i förhållande till konsumenterna — till
publiken? Skall TV vara uppfostrande och opinionsbildande eller

endast speglande och neutral? Får TV-medarbetarna aldrig tycka själva? Får de låta egna värderingar inverka på programmet? Hur bör TV bete sig mot olika partsintressen? Hur drar man gräns mellan producentintresse och konsumentintresse?

Johansson, Harry

Utländsk företagsetablering

i Sverige

240 sidor 1967 Pris 23: 50

Detta är den enda kartläggningen av samtliga företag i Sverige som är i utländsk ägo. Undersökningen har gjorts branschvis och den presenterar mera än 550 företag. Här får man besked om hur stor del av svenskt kapital och svensk arbetskraft som styrs direkt eller indirekt av utländska ägargrupper.

Kjellström, Nils

70-talets chefer

138 sidor 1969 Pris 23: 50

inb. 28: 50

Författaren har tillsammans med en grupp experter på "management development", Hans Robertsson, Lennart Strömberg m.fl., försökt besvara frågor som:

Vilka krav kommer vårt eget och omvärldens sociala och ekonomiska system att ställa på chefer på olika nivåer inom företag och offentliga förvaltningar? Hur många chefer behövs och vad måste de kunna på 1970-talet?

Lidén, Lars

Makten över företaget

198 sidor 1966 Pris 15: 50

"Makten över företaget" behandlar värdeladdade problem: ledningsformerna i dagens och morgondagens stora, enskilda aktieföretag. Mot bakgrunden av intervjuer med ledande personer inom enskilt svenskt näringsliv ges synpunkter på hur lagstiftningen borde reformeras och konkreta förslag till självsanerande åtgärder i fråga om storföretagens ansvars- och befogenhetsfördelning.

Liljefors, Åke O.—Braunerhielm, Erik

Världshandel

i omvandling 2:a omarb. uppl. 170 sidor 1968 Pris 22: 50
Syftar främst till att ge centrala data om den internationella handelskaraktären i dag och förutsättningarna för utvecklingen. Med aktuell statistik och många tabeller. Behandlar även problem som förelåg inför den andra världskonferensen som avslutades i New Delhi våren 1968.

Lundberg, Erik

Produktivitet och räntabilitet 286 sidor 1961 Pris 24: —
Studier i kapitalets betydelse inom svenskt näringsliv. Boken är den första systematiska sammanställningen av de resultat investeringar leder till och av de överväganden som föregår dem.

Malmeström, G. — Wiedenborg, B.

245 svenska storföretagsledare 60 s. 1958 Pris 5:—
Socialt ursprung, utbildning och karriärväg.

On Incomes Policy

Papers and Proceedings from a Conference

in Honour of Erik Lundberg 275 sidor 1969 inb. 65: —
Från en konferens med ett stort antal ledande svenska och utländska ekonomer och ekonomiska rådgivare till statschefer. Temat var inkomstpolitik mot bakgrund av den inflation som rått sedan världskriget. Konferensen studerade ingående de svenska problemen inför 1970 års valrörelse i internationellt perspektiv.

Rydén, Bengt

Sammanslagningar och samarbets-

avtal i svensk industri 1953—64 112 sidor 1965 Pris 12: 50
Ett komplement till SNS-utredningen Näringsliv i omvandling.

Segerstedt, Torgny—Lundquist, Agne

Människan i industrisamhället

Fritidsliv—Samhällsliv

560 sidor ca 60 tabeller 1955 Pris 25:—

Den numera klassiska studien av människans anpassning i dagens industrisamhälle, speciellt inriktad på fritidens användning. Analysen av klassmedvetandet i industrisamhället borde läsas och begrundas av alla industri- och personalchefer och sociologer.

The Changing Roles

of Men & Women

205 sidor 1967 Pris 31: 50

A comprehensive review, by a team of six Scandinavian experts, of the current relations of men and women at work and in the home. Preface by Alva Myrdal.

Thorsell, Siv

Pryo

147 sidor 1967 Pris 15: 50

Praktisk yrkesorientering i teori och verklighet. Representanter för näringsliv, skola och länsarbetsnämnd har studerat hur "pryo" fungerar lokalt och konkret.

Westerberg, S.—Östberg, P. J.

Konkurrens på transport-

marknaden

104 sidor 1965 Pris 12: 50

Granskning av den svenska transportpolitiken, som syftar till stimulans av konkurrens på lika villkor. Boken är samtidigt en studie i pristeori med speciell anknytning till prissättningen på offentliga tjänster.

Åsbrink, Sven H.

Personaltjänsten i små och

stora företag

52 sidor 1967 Pris 10:—

En minneslista för personaltjänsten och en sammanfattning av modern erfarenhet av god personalpolitik i alla slag av företag. För kurser och utbildning.

SNS-böcker kan köpas i bokhandeln eller beställas direkt från SNS, Sköldungagatan 2, 114 27 Stockholm. Tel. 08/23 25 20.

EFTA NORDEK EEC

NORDEK - Vad innebär det? Vem vinner och vem förlorar på NORDEK?

Boken ger den första ingående redogörelsen för NORDEK-planen och dess ekonomiska konsekvenser för de nordiska länderna. Tullunion, jordbruk, fiske, finansiering, atomsamarbete etc. innebär problem och konflikter. Allt analyseras och värderas i boken.

Räcker det inte med EFTA? Hur har EFTA-samarbetet utfallit? Hur påverkar NORDEK möjligheterna till EEC-anslutning? Politik och institutioner jämförs punkt för punkt. NORDEK:s framtid inom eller utanför EEC skisseras.

Författaren, Per Kleppe, är norrman. Under flera år har han varit statssekreterare i det norska finansdepartementet och därefter chef för EFTA:s ekonomiska sekretariat i Genève. Han är nu chef för Arbeiderbevegelsens utredningskontor och ledare för programarbetet inom den norska socialdemokratin.

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Distribueras av FORUM

Pris 23:50, inb. 28:50